

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Навчально-науковий інститут історії, політології та права
Кафедра нової та новітньої історії

Конференція до 40-річчя історичного факультету

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної
конференції молодих вчених та студентів

Актуальні проблеми розвитку країн світу:
історія і сучасність

30 квітня 2015 року

Миколаїв
МНУ імені В.О. Сухомлинського
2015

УДК 94+327+329. 924

ББК 74 3-41

3-41

*Друкується за ухвалою Вченої ради Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 8 від 14 травня 2015 р.)*

Рецензенти:

Кіш Є.Б. - доктор історичних наук., професор, завідувач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції Ужгородського національного університету, член зовнішньої колегії Академії Наук Угорщини.

Циватий В.Г. - кандидат історичних наук, доцент, Перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС України, заслужений працівник освіти України.

Гузенко Ю.І. - кандидат історичних наук, доцент кафедри історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Збірник наукових праць до 40-річчя історичного факультету / За матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів «Актуальні проблем розвитку країн світу: історія та сучасність». / [за заг. ред. Н. М. Буглай]. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. – 361 с.

Видання присвячене 40-річчя історичного факультету, розкриває актуальні та проблемні питання країн світу в історичній ретроспективі. Збірник дає можливість також оцінити ефективність реалізації зовнішньополітичних інтересів України на міжнародній арені й ознайомитись з міжнародними відносинами різних регіонів світу в окремі історичні періоди. У Збірці також викладено комплексну оцінку місця та ролі України в регіонах та глибоких системах безпеки та її діяльності в міжнародних організаціях.

Збірка покликана стимулювати молодих науковців та студентську молодь до дискусії й наукового пошуку шляхів вирішення історичних, політичних, правових, освітніх та глобальних проблем і вдосконалення зовнішньополітичної діяльності держав світу.

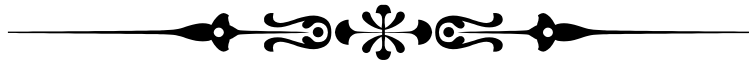
УДК 94+327+329. 924

ББК 94.3.88

© МНУ імені В. О.Сухомлинського, 2015

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

- БУДАК В.Д. – доктор технічних наук, професор, ректор Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
- СИТЧЕНКО А.Л. – доктор педагогічних наук, професор, проректор із наукової роботи Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
- ШИТЮК М.М. – доктор історичних наук, професор, директор навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
- ШКЛЯЖ Й.М. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри нової та новітньої історії Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
- НИКОЛАЄВ І.Є. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
- БУГЛАЙ Н.М. – кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
- АКУНІН О.С. – кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
- ІВАНОВА Т.Ю. – кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
- ОСМОЛОВСЬКА О.Ю. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
- МАРИНЧЕНКО Г.М. – кандидат історичних наук, ст. викладач кафедри історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ № 1.

УКРАЇНА В ЗАГАЛЬНОМУ СВІТОВОМУ ПРОЦЕСІ

Маринченко Г.М. (Миколаїв, Україна)

Форми та методи антирелігійної боротьби влади в Україні (1953–1964 рр.): до визначення основних етапів та понять

Кравченко О.В. (Миколаїв, Україна)

Дослідження козацьких родів с. Михайлівки за епіграфічними даними

Захарченко А.А. (Николаев, Украина)

Аграрная колонизация нацистами Юга Украины и Крыма

Касъенс М.С. (Ізмаїл, Україна)

До історії купецьких династій Ізмаїла

Бородіна Т.М. (Харків, Україна)

Ідеологічні основи політики українізації

Кириленко А.О. (Миколаїв, Україна)

Загальний стан та розвиток мережі клубних установ Півдня України в період хрущовської «відлиги»

Кислинська С.А. (Миколаїв, Україна)

Становище лікувально-медичних закладів Півдня України у перші повоєнні роки

Бойчук О.В. (Миколаїв, Україна)

Зміни в повсякденному житті українців в період «хрущовської відлиги»

Борщова О.В. (Миколаїв, Україна)

Єжи Гедройць в контексті розвитку історичної науки

Гасько А.Р. (Миколаїв, Україна)

Політика російської імперської влади та Синоду в управлінні релігійною сферою в кін. XVIII – на поч. XX ст.

Гінкул В.С. (Миколаїв, Україна)

Політика російської імперської влади та Синоду в управлінні релігійною сферою в кін. XVIII – на поч. XX ст.

Григоращенко О.М. (Миколаїв, Україна)

Баштанська та Висунська селянські республіки (1919 р.): порівняльна характеристика

Кравченко Д.В. (Миколаїв, Україна)

Студентське самоврядування в навчальних закладах України

Курінний О.В. (Миколаїв, Україна)

«Золотий вересень» 1939р. визволення чи окупація

Лютіков О.Ю. (Миколаїв, Україна)

Особливості внутрішньої та пріоритетні напрямки зовнішньої політики України в умовах сучасних реалій.

Ляшенко В.В. (Миколаїв, Україна)

Проблема колективізації західної України після Другої світової війни

Мітюкляєва О.Ю. (Миколаїв, Україна)

Остарбайтери в роки Другої світової війни

Наконечний М.І. (Миколаїв, Україна)

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

УВО в системі міжнародних відносин.

Настич Л.О. (Миколаїв, Україна)

Українське козацтво у російсько-турецькій війні 1768-1774 рр.

Сарахманюк А.О. (Миколаїв, Україна)

Радянські республіки Півдня України на початку 1918 р.

Степанюк А.І. (Миколаїв, Україна)

Преса «Трансністрії» - важливий засіб пропагандистської обробки населення та поширення інформації на окупованій території України.

Сікорська І.П. (Кам'янець-Подільський, України)

Контрреформи 80-90-х рр. XIX ст. у мемуарах О.О. Кізеветтера

Стрілецька Ю.А. (Миколаїв, Україна)

Основи державотворення в добу Центральної Ради

Тимцьо О.О. (Миколаїв, Україна)

Особливості агітаційно-пропагандистської діяльності органів німецько-румунської окупаційної влади на території губернаторства «Трансністрія»

Федоров А.О. (Миколаїв, Україна)

Перші українці-студенти європейських університетів

СЕКЦІЯ № 2.

КРАЇНИ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ.

Акунин А.С. (Николаев, Украина)

Работорговля нового времени и крестьянство Украины в период массовых политических репрессий: попытка сравнительного анализа

Казаков Г.І. (Бердянськ, Україна)

Німецька політика США в контексті затоплення «Лузітанії»

Марцинюк М.П. (Київ, України)

Еволюція португальської імміграційної політики наприкінці XX - початку XXI століття: історико-правовий аспект

Роїк С.В. (Вінниця, Україна)

Проблеми повсякденного життя польського суспільства у період нацистської окупації (1939-1945 рр.) в англomовній історіографії

Гончар І.В. (Миколаїв, Україна)

Церковна реформа за Петра I

Золотухін О.М. (Миколаїв, Україна)

Микола Миколайович Юденич: портрет полководця

Камінькова Т.С. (Миколаїв, Україна)

Внутрішня політика Катерини II

Ковальчук О.О. (Миколаїв, Україна)

Передвоєнне співвідношення військових сил Німеччини та СРСР

Крикiна Ю.В. (Миколаїв, Україна)

Західний вектор зовнішньої політики СРСР під час Другої світової війни

Нуянзіна О.А.

Методологічні підходи Гейдена Вайта: актуальність для сучасних досліджень

Орінчак І.П. (Миколаїв, Україна)

Постать В.І. Леніна у сучасній російській історіографії

Пешкова І.І. (Миколаїв, Україна)

Доля доньок Олександра III в еміграції після події 1917 року

Прокопенко А.В. (Миколаїв, Україна)

Бойові дії по утриманню Сталінграда

Чеботар С.С. (Миколаїв, Україна)

Перше серйозне випробування танкової сили СРСР – битва за Дубно – Луцьк – Броди

Чорна Ф.О. (Миколаїв, Україна)

Протистояння Півночі та Півдня США в 1861 – 1865 рр.: військово-політичний аспект

СЕКЦІЯ № 3

КРАЇНИ СХОДУ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.

Shklyazh Y., Zhdanov Y., Kosygin M. (Mykolaiv, Ukraine)

From the History of South Africa (after the First World War)

Осмоловська О.Ю. (Київ, Україна)

Реалізація програми соціально-економічного розвитку Азербайджану (2004-2014 рр.)

Василевич Ю.В. (Миколаїв, Україна)

Benazir Bhutto – female prime minister of a Muslim country

Мацюта П.А. (Миколаїв, Україна)

Політичний сіонізм і реакція османського суспільства на нього

Ашурков Т.Т. (Миколаїв, Україна)

Протистояння російського МЗС і Тифліського намісництва в перському питанні (1817–1823 рр.)

Заїка О.М. (Київ, Україна)

Проблема фемінізації в процесі соціально-економічних змін в Ісламській Республіці Іран

Марку Т.М. (Миколаїв, Україна)

Роль Махатма Ганді в пробудженні Індії

Мокийчук О.А. (Київ, Україна)

Проблема об'єднання Кореї.

Якушко А.М. (Київ, Україна)

Встановлення влади М. Кемалю в Туреччині.

СЕКЦІЯ № 4

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Вощенко В.Ю. (Полтава, Україна)

Життєвий світ стародавніх греків

Волощак Ю.Д. (Київ, Україна)

Іспанська інквізиція часів Томаса де Торквемади

Кусик В.А. (Миколаїв, Україна)

Нормандське завоювання Вільгельмом Нормандським як відправна точка франко-англійського конфлікту в середні віки

Лазо П.А. (Миколаїв, Україна)

Міжнародні зв'язки Японії в VI-VII ст.

Мироненко В.С. (Миколаїв, Україна)

Союз Карла Великого з папством

Накоркешко Т.С. (Миколаїв, Україна)

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Міжнародне становище Османської імперії у другій половині XV – початку XVI століття

Товкис А.В. (Полтава, Україна)

Повстання «Ніка» в Константинополі – історіографічний аспект.

Чепурна Л.М. (Миколаїв, Україна)

Політика візантійського імператора Василя II та хрещення Русі

СЕКЦІЯ № 5

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ

Shklyazh Y., Zhdanov Y., Kosygin M. (Mykolaiv, Ukraine)

The English Language and World (From the history of spreading)

Караульна О.М. (Миколаїв, Україна)

Theoretical concepts natsiogenezisa I. Lysyak-Rudnickiy in the context of the specific development of Ukraine

Delibaltova Juliia (Praha, Czech Republic)

Vliv české vlády na školství Podkarpatské Rusi v letech 1918-1939

Онофрійчук О.А., Коваль С.В. (Миколаїв, Україна)

Роль історіографії у формуванні історичної свідомості та інтелектуальному осягненню історії

Борис Т. П. (Луцьк, Україна)

Музей як соціокультурний інститут у науковій спадщині М.Ф. Федорова

Зінченко Д. М. (Київ, Україна)

Педагогічна майстерність як умова успішної професійної діяльності інженера-педагога

Біруль В.С. (Миколаїв, Україна)

Гендерні стереотипи з точки зору соціології

Волкова К.Л. (Миколаїв, Україна)

Весільні звичаї та обряди стародавніх греків в контексті сучасної філософії культури

Ворона М.С. (Миколаїв, Україна)

Німецька формальна соціологія

Зощенко О.В. (Миколаїв, Україна)

Тенденції розвитку вищої освіти в Україні

Коберник А.С. (Миколаїв, Україна)

Філософські перспективи ХХІ століття

Ковальчук О.О. (Миколаїв, Україна)

Військове мистецтво радянських військових в роки Другої світової війни (Науковий керівник: д.держ.упр., проф. Шубін С.П.)

Мітюкляєва О.Ю. (Миколаїв, Україна)

Філософія освіти у поглядах сучасних німецьких філософів

Мостова І.С. (Миколаїв, Україна)

Історичний аналіз трактату Г. Крамера і Я. Шпренгера «Молот відьом»

Мечинська Л.О. (Миколаїв, Україна)

Різдвяна Свята вечеря як форма втілення народної свідомості українців

Ночнюк А.С. (Миколаїв, Україна)

Порівняльний аналіз українського та російських весільних обрядів

Пуцько А.О. (Миколаїв, Україна)

Ідея прогресу в історіософії доби Просвітництва

Чепурний Є.А. (Миколаїв, Україна)

Соціологічний аналіз проекту «Венера» Жака Фреско

Філіпова К.М. (Миколаїв, Україна)

Головні тенденції розвитку освіти ХХІ століття

Флоря А.Р. (Миколаїв, Україна)

Особливості поглядів представників американської соціологічної школи кінця ХІХ - початку ХХ ст.

СЕКЦІЯ № 6

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СВІТУ

Дмитрук І.М. (Миколаїв, Україна)

Правова охорона сім'ї за законодавством України

Чаплінська Т.М. (Миколаїв, Україна)

Національна ідея М.І.Міхновського: військово-політичний аспект

Анчиполевська М.А. (Миколаїв, Україна)

Пакт Бріана–Келлога: ідея засудження війни як засобу національної політики

Годик Ю.В. (Миколаїв, Україна)

Люблінська унія як чинник еволюції правового становища української шляхти

Гончаренко Н.В. (Миколаїв, Україна)

Формування основ радянського права

Іщенко В.С. (Миколаїв, Україна)

Професійна спілка як суб'єкт трудового права в контексті реформування законодавства

Кривенко К.А. (Миколаїв, Україна)

Оформлення ідеології нацизму

Крижовець О.В. (Миколаїв, Україна)

Насилля і терор, як складові сталінської тоталітарної влади

Московченко В.В. (Миколаїв, Україна)

Правове регулювання землеустрою України

Назарова В.В. (Миколаїв, Україна)

Створення Ліги Націй в контексті облаштування післявоєнного світоустрою

Пилипонько Т.В. (Миколаїв, Україна)

«Політична етика» Нікколо Макіавеллі

Тайлашева А.О. (Миколаїв, Україна)

В. Вільсон прелюдія до великої гри і курс «нової свободи»

Чорна Ф.О. (Миколаїв, Україна)

Технології політичної реклами як засіб впливу на вибір громадян

Шульга Я.В. (Миколаїв, Україна)

Спроба соціологічного аналізу соціального руху «догхантерів» у сучасному суспільстві

СЕКЦІЯ № 7

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КРАЇН СВІТУ

Буглай Н.М. (Миколаїв, Україна)

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Зовнішньополітичні відносини Республіки Польща на сучасному етапі

Циватий В.Г. (Київ, Україна)

Зовнішньополітична стратегія Франції у XVI-XVIII ст.: європейсько-цивілізаційний контекст

Іванова Т.Ю. (Миколаїв, Україна)

Берлінський конгрес 1878 р. та болгарське питання

Ласінська М.Ю. (Миколаїв, Україна)

Україно-Ізраїльські взаємовідносини в XXI ст.: проблеми та перспективи розвитку

Третякова О.А. (Миколаїв, Україна)

Геополітичні детермінанти формування зовнішньополітичних пріоритетів України

Клочак О.З. (Київ, Україна)

Ян Новак-Єзьоранський: прозахідний голос польської інтеграції (історико-інституційний аспект)

Сльота І.С. (Київ, Україна)

Колоніальне минуле (XVI-XX ст.) як один з факторів впливу на сучасну міграційну політику в Європі: історичний аспект

Тихальська Ю.А. (Київ, Україна)

МВФ – історія створення світової валютної системи: інституціонально-дипломатичний аспект

Цимбалова Х.Ф. (Київ, Україна)

Зовнішньополітичне значення Британської Ради на міжнародній арені та її внески до «м'якої сили» Великої Британії

Ефімочкіна Д.Д. (Миколаїв, Україна)

Зовнішня політика України на сучасному етапі: проблеми та перспективи

Семенов Р.В. (Миколаїв, Україна)

Відносини Польщі з Україною на сучасному етапі

Філіппов І.С. (Миколаїв, Україна)

Особливості взаємовідносин ЄС та України: 1991-2015 рр.

Секція № 1

*Україна в загальному
світовому процесі*

УДК 94(47+57):2
Маринченко Г.М.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ БОРОТЬБИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ (1953–1964 РР.): ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ТА ПОНЯТЬ

Розглянуто та проаналізовано основні етапи наступу на релігію в період хрущовської «відлиги». Висвітлено основні форми та методи боротьби з релігією, церквою та віруючими.

Рассмотрены и проанализированы основные этапы наступления на религию в период хрущевской «оттепели». Освещены основные формы и методы борьбы с религией, церковью и верующими.

Considered and analyzed the main stages attack on religion during the Khrushchev "thaw". The basic forms and methods of dealing with religion, the Church and the faithful.

Масштабний наступ М.С. Хрущова на церкву і релігію, яка протягом багатьох віків виконувала роль домінуючого інституту суспільства, супроводжувався грубим порушенням громадянських прав і свобод панівною комуністичною партією. Жорстокі за змістом і трагічні за наслідками атеїстичні експерименти, що проводилися з метою закріпити монопольне становище комуністичної світоглядної системи, супроводжувалися використанням найрізноманітніших методів і засобів боротьби, серед яких слід назвати такі основні:

- 1) існування спеціалізованого апарату, що займався розробкою законодавчої бази, вивченням ситуації в середовищі релігійних культів і контролював релігійні процеси;
- 2) широке залучення до антирелігійної діяльності громадськості;
- 3) науково-природнича пропаганда й атеїстичне виховання методами ідеологічного впливу;
- 4) економічний тиск на монастирі та політика їх ліквідації;
- 5) боротьба з паломництвом і релігійними «святинями»;
- 6) ліквідація пам'яток культового призначення;
- 7) зняття з реєстрації релігійних громад православної церкви та переслідування прибічників інших конфесій;
- 8) послаблення інституту служителів культу, контроль і гальмування системи церковної освіти;
- 9) обмеження та порушення громадянських прав віруючих;
- 10) витіснення релігійних традицій і впровадження нових обрядів.

Ставлення влади до церкви було однаковим протягом усього хрущовського правління, але характер політики — різний. Можна виділити три етапи в політиці звільнення свідомості трудящих від релігійних пересудів:

- 1) 1953–1958 рр. — розвиток процесів десталінізації та демократизації і, відповідно, послаблення тиску на церкву;

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

2) 1958–1962 рр. — згорання процесів «відлиги» й масштабна антирелігійна кампанія, що супроводжувалася зняттям з реєстрації громад, ліквідацією монастирів, відвертим адмініструванням та ін.;

3) 1962–1964 рр. — уповільнення наступу на церкву і віруючих, відмова від відкритих форм боротьби.

УДК 94(477): 929.55

Кравченко О.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОЗАЦЬКИХ РОДІВ С. МИХАЙЛІВКИ ЗА ЕПІГРАФІЧНИМИ ДАНИМИ

Аналізуються козацькі хрести з некрополя с. Михайлівки, як джерело епіграфічних матеріалів з історії Козацької доби на Миколаївщині.

Анализируются казацкие кресты некрополя с. Михайловки, как источник эпиграфических материалов по истории Казацкой эпохи на Николаевщине.

Analyzed Cossack cemetery with crosses of Myhyalivky as epigraphic source material on the history of the Cossack era in the Mykolaiv region.

Між Вознесенськом та Новою Одесою, за течією Південного Бугу, на лівому його березі розташоване невелике, але давнє с. Михайлівка. На превеликий жаль, сьогодні це село зі славетним минулим, знаходиться в занедбаному стані: покинуті людьми будинки, посохлі стовбури дерев, зруйновані кошари... Молодь, здебільшого, виїздить до міст, похиле населення вимирає і село поступово порожніє. Сучасні мешканці с. Михайлівки, мало знайомі з історією її створення та існування. У довідниках і різноманітних енциклопедичних виданнях розміщено обмаль інформації, котра не відбиває в повній мірі цікаву долю села. Тим не менш, існують джерела іншого ґатунку, ніж писемні згадки та людська пам'ять. Це матеріальні пам'ятки, зокрема епіграфічні, ретельний науковий аналіз яких може заповнити лакуну знань з історії с. Михайлівки.

Так зіставивши весь ряд історіографічних, етнографічних та епіграфічних джерел отримуємо наступну інформацію. В 1715 р. прийшов на місце розташування майбутнього поселення козак Микола, який заснував на місці теперішнього села хутір-зимівник. Зимівники - це невеликі хутори, господарі яких займалися сільським господарством, утримували худобу, а при деяких справах рибні промисли. Подібне поселення являло собою великий двір, посеред якого стояло 2-3 хати і різні господарські будівлі. Двір був огорожений. Зимівник козака Миколи став частиною Бугогардівської паланки Запорізького низового козацтва, що стояла в охороні південних рубежів України від турків і татар.

За часів правління Катерини II Запорізьке козацтво було ліквідоване, і значна частина козаків пішла за Дунай на службу до

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

турецького султана. Пізніше, коли в результаті російсько-турецьких воєн, все Північне Причорномор'я і Крим увійшли до складу Російської імперії, козаки знову стали розселятися по берегах Південного Бугу. Козацтво покликане охороняти південні рубежі імперії отримало назву Бузького козацького війська. Військо це веде свою історію від кавалерійського полку, сформованого турками в ході російсько-турецької війни 1768-1774 рр. з представників християнських народів.

У 1769 р. під Хотиним полк у повному складі на чолі з отаманом П.°Скаржинським перейшов на бік Росії і взяв участь у війні проти Туреччини. А вже 1797 р., після другої російсько-турецької війни, військо було розформовано. Козаки були переведені до стану державних селян, та закріплені на лівобережжі Південного Бугу в селищах між щойно створеним Миколаєвом та станицею Соколи (сьогодні м. Вознесенськ).

Після численних звернень до імператорів Павла I та Олександра I, Бузьке козацьке військо було відновлене в 1803 р. у вигляді трьох полків п'ятисотенного складу. Ці полки приймали участь у Вітчизняній війні 1812 р., закордонному поході і взятті Парижу. Пізніше з козаків були сформовані чотири уланських (легка кавалерія) полки, зведені в Бузьку уланську дивізію.

Поселення Бузьких козаків, серед яких було чимало колишніх козацьких зимівників, ланцюжком витягнулися вздовж лівого берега Південного Бугу. Практично всі вони збереглися до нашого часу: Матвіївка, Баловне, Гур'ївка, Себине, Троїцьке, Михайлівка, Білоусівка, Новогригорівка, Дорошівка, міста Нова Одеса та Вознесенськ. Може й понині десь у цих місцях проживають нащадки відважних і відчайдушних ухарів-козаків.

Одним з таких поселень є с. Михайлівка. Найвагомим та цілковито достовірним джерелом, за якими можна відновити історію того чи іншого поселення, є некрополь при ньому. Інформативним є некрополь с.°Михайлівки, багатий на епіграфічний матеріал. Подібні пам'ятки дають можливість визначити тривалість життя мешканців села, встановити наявність (з більш-менш чітким датуванням) воєн, пошестей, голодоморів та інших стихійних лих, соціального розшарування населення, конфесійної та культурної приналежності, етнічного складу та гендерного співвідношення населення в різні часи і т.ін.

Михайлівський некрополь відрізняється доброю збереженістю значної кількості епіграфічних пам'яток у вигляді кам'яних хрестів. Багато дослідників на тлі захоплення козацтвом та його історією стверджували, що мало не все Північне Причорномор'я було заселене козаками і ці козаки - Запорізькі! У своїх роботах вчені посилювалися, в тому числі, і на аналіз написів знятих з кам'яних хрестів, інтерпретуючи їх, як суто козацькі. Подібні інсинуації і сьогодні рясно зустрічаються в історичній літературі. Ми вважаємо цілковито не припустимим перекручування та спотворення фактів, при наявності матеріальних доказів.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Погодимося, що певна кількість з таких хрестів дійсно виявились козацькими. Але провівши ретельний аналіз написів на них, ми дійшли висновків, що здебільшого поховані під ними козаки належали не до Запорізьких військ, а як вже зазначалося вище Бузьких та Чорноморських. Пізніше, у ХІХ ст., козацтво (улани) являло собою рід військ і ніяк не більше. А хрест на могилі, відбивав конфесійну приналежність небіжчика, і був даниною християнській традиції, незалежно від матеріалу виготовлення. Камінь (ракушняк), з якого переважно виготовлялися хрести, поширений по всі території Нижнього Побужжя, дуже зручний у використанні і довговічний. Проаналізувавши форму хрестів ми дійшли наступних висновків: не всі, так звані «мальтійські» хрести обов'язково є надгробками козацьких поховань. Зазвичай вказана форма була простою для виконання і тому, однією з найбільш розповсюджених серед майстрів.

Наприклад, на старому некрополі м. Миколаєва кам'яних хрестів різної форми і якості збереглося близько 500, а якщо подивитися фотографії некрополя початку ХХ ст., то таких хрестів було ще на багато більше, навіть на невеликих ділянках змальованих на світлинах. Епітафії на таких хрестах («... дружина надвірного радника») ще раз свідчать про помилковість думки деяких дослідників щодо виключно «козацького» характеру походження подібних поховань. Тим більше, що переважно в містах зводили монументальні пам'ятники, а в селах і містечках дуже довгий час ставили кам'яні хрести, правда, різної якості і розмірів (залежно від соціального стану померлого і його близьких).

Стосовно Михайлівського некрополя, то через історичні обставини, що склались в період його заселення, більшість кам'яних хрестів з поховань періоду кінця ХVІІ - початку ХІХ ст. дійсно виявились «козацькими». Вказаний епіграфічний матеріал становить велику цінність для дослідників історії України козацької доби, краєзнавців та археологів. Коли в серпні 2011^{р.} ми вперше потрапили до с. Михайлівки, то були вражені не лише кількістю кам'яних хрестів на порівняно невеликій площі, але також і станом їх збереженості. Звичайно, написи на багатьох з них погано розрізняються через руйнацію навколишнім середовищем, деякі просто лежать на землі. Але місцеве населення дбайливо ставиться до цих старожитностей, не пересуває їх з місця на місце і навіть намагається зберегти.

Мабуть, найвідомішим для дослідників з кам'яних хрестів Михайлівського некрополя є хрест на могилі «... козака війська колишнього Запорізького низового Уманського куреня Антона Кременецького», померлого 4 квітня 1793 р. З усіх кам'яних надгробків некрополя, написи на яких збереглися, цей виявився найстарішим. Хрест був поставлений сином покійного. Цікавим є оформлення хреста - на одному боці його викарбувано напис-присвяту небіжчику, виконаний старослов'янською мовою, а на іншій - зображення розп'яття з атрибутами страждань Христа: спис і губка на держаку, а також церковні літерні символи.

Проаналізувавши текст епітафії можемо припустити, що сам Антон Кременецький був не рядовим козаком, а походив зі старшини або ж був курінним отаманом чи сотником. Прізвище (прізвисько?) ж його Кременецький пояснює, що козак був вихідцем з м. Кременця (прим. автора), розташованого в межах сучасної Тернопільської області.

Неподалік від могили Кременецького знаходиться найбільший кам'яний хрест Михайлівського некрополя. Висота його близько 180 см., а товщина - близько 20 см. Хрест вставлений в кам'яну круглу основу. На жаль, «прочитати» його без належних високотехнологічних засобів не є можливим, оскільки напис зруйнований під впливом факторів зовнішнього середовища. Однак, можна припустити, що даний хрест за віком набагато старший за поховання Кременецького.

На території некрополя розташовано кілька надгробків з візантійськими орлами. Такі надгробки є «візитною карткою» поховань XIX ст. в Північному Причорномор'ї. Вони виготовлялися з плит білого черепашнику. Характерною їх особливістю є краса і детальність різьблення, практично абсолютна симетрія. Хрести на таких надгробках - латинські, тобто без нижнього косоного діаметру. На деяких зустрічаються висічені зображення розп'ятого Христа.

Інші хрести оригінальні своїми орнаментними візерунками, які, безсумнівно, несуть у собі релігійний сенс і одночасно прикрашають надгробки. Це різного роду кільця, кола, завитки, церковнослов'янська в'язь. На багатьох хрестах є детальні зображення розп'яття з обов'язковою християнською атрибутикою, як на хресті Кременецького.

Цікавим є "сімейне" поховання Капралова. Поруч розташовані два білих абсолютно однакових різьблених хреста цієї сімейної пари. Написи на хрестах дуже добре збереглися і дають можливість дізнатися, що «... Симеон Капралов помер 2-го грудня 1894», а його дружина «... Єфросинія Капралова» пережила чоловіка всього на 1,5 місяця і померла 16-го січня 1894 р.

З досить унікальних цвинтарних споруд можна назвати будівлю з "дикого" ракушняка, складену на зразок невеликої каплиці, що датується орієнтовно кінцем XVIII - початком XIX ст. Воно має параметри 170 x 200 x 100 см., А також невелику виїмку в передній частині для установки лампади. Форма і розміри дозволяють припустити, що це або невелика каплиця над могилою померлого, або безпосередньо пам'ятник. Примітно, що всередині воно порожнисте, тобто з каменю викладені тільки стіни і купол. Споруда, однак, не зберегла жодних "особових" даних про небіжчика.

На Михайлівському некрополі знаходиться значна кількість "безіменних" пам'ятників і хрестів. Імена похованих під ними не збереглися або ж це прості невеликі камені і хрести, які найчастіше вже втратили всяку форму. Деякі надгробки зроблені у вигляді пам'ятників, причому з різною атрибутикою: від орнаментів і православних символів, до зображень перетину хреста і якоря (безсумнівне свідчення про професію похованого).

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Старий Михайлівський некрополь являє собою значну культурну та історичну цінність. Слід зробити акцент на рівень збереженості цвинтарної архітектури, яка дозволяє отримати чимало інформації з історії населення с.°Михайлівки. Ставлення місцевих мешканців до некрополя, дає надію і впевненість у тому, що частина славетного історичного минулого Миколаївщини буде збережена для нащадків.

Також важливим джерелом може стати і саме село Михайлівка та його архітектурні споруди. На деяких старих хатах-мазанках дахи ще вкриті очеретом і соломою, за традиціями, характерними для XVIII – XIX ст. Наявність збережених пам'яток і поховань представників Бузького та Чорноморського козацтва може стати основою для нових досліджень в галузі вивчення історії козащини.

УДК 94(477) : 63 (091)

Захарченко А.А.

АГРАРНАЯ КОЛОНИЗАЦИЯ НАЦИСТАМИ ЮГА УКРАИНЫ И КРЫМА

В статье проанализированы нацистские планы аграрной колонизации Юга Украины и Крыма в годы Второй мировой войны

В статті проаналізовано нацистські плани аграрної колонізації Півдня України і Криму в роки Другої світової війни

In the article analyzed plans for agricultural colonization of the south of Ukraine and Crimea during the Second World War

Колонизаторская политика нацистских оккупантов Украины в советской историографии не получила должного изучения. Научный прорыв в исследовании данной темы произошел только после краха тоталитарной системы. В современной историографии за последние два десятилетия произошли существенные и качественные изменения. Это дало возможность ученым проследить спорный и сложный круг вопросов относительно места и роли Южной Украины в экспансионистских планах немецко-румынских захватчиков. Поэтому целью статьи станет попытка автора показать то исключительное место, какое занимал Юг Украины в колонизаторских планах нацистских оккупантов в годы войны.

В порабощении восточного пространства руководство Третьего рейха больше всего привлекали Северное Причерноморье и Крым. Впервые вопрос о судьбе этих территорий был поднят на совещании у Гитлера 16 июля 1941 года. Фюрер заявил: «Крым с прилегающими районами (область севернее Крыма) должен стать областью империи. Эти прилегающие районы должны быть как можно больше» [18, с.162]. Своему союзнику Румынии, которая выставила более 700 тысяч солдат за участие в войне на стороне рейха нацистский вождь пообещал отдать Одессу, хотя против этого высказались рейхсмаршал Г. Геринг и рейхслайтер А. Розенберг. На момент обсуждения этой проблемы

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

немецко-румынские войска непосредственно еще не угрожали указанным территориям. В конце июля 1941 года советский фронт был прорван и над Северным Причерноморьем нависла угроза захвата и оккупации. На совещании 27 июля 1941 года Гитлер вновь вернулся к обсуждению черноморской проблемы и снова настоял на присоединении этого региона к Великой Германии: «Мы возьмем южную Украину, особенно Крым, и превратим ее в исключительно немецкую колонию. Не будет вреда в том, что мы вытесним население, которое обитает там сейчас. Немецкий колонист станет солдатом – крестьянином... Тех из них, кто вышел из крестьян, Рейх обеспечит полностью оборудованными фермами» [4, с. 313-314]. Фюреру не терпелось поскорее побывать в захваченном немецкими и румынскими войсками Прибужье для того, чтобы ознакомиться на месте с районом предполагаемой аграрной колонизации, который планировали включить в состав Великогерманского рейха. Вот почему, уже на третий день после оккупации Вермахтом г. Николаева, 19 августа 1941 года, нацистский вождь совершил внеплановый кратковременный визит, прибыв сюда на собственном самолете. Немецкий фронтовой киножурнал “Дойче вохеншау” осветил первый приезд Адольфа Гитлера в Украину. На этих землях фюрер планировал создать вошедшую в состав рейха “особую” территорию, которую он назвал “Готенланд”(“земля готов”), как восстановление германского, готского присутствия в Причерноморье.

О важности оккупации Северного Причерноморья и Приазовья с их дальнейшей интенсивной колонизацией уроженцами рейха, указывал своему подчиненному рейхскомиссару Украины Э. Коху рейхсминистр оккупированных восточных территорий А. Розенберг. 18 ноября 1941 года он прислал Коху секретную директиву, в которой указывалось, что “овладение Крымом с прилегающей к нему территорией, которое было бы усилено большим немецким поселением, имело бы решающее значение для охраны немецкого присутствия” [8, с. 543].

В германизации Северного Причерноморья и Крыма большую активность проявил руководитель черного воинства – рейхсфюрер СС Г. Гиммлер. После окончания в 1922 году сельскохозяйственного отделения высшего технического училища при Мюнхенском университете, Гиммлер получил диплом агрария. Будучи студентом он посещал курсы русского языка, даже делал запрос в советское посольство в Берлине о возможности выезда на Украину для работы агрономом в сельском хозяйстве [7, с. 70-71]. Уже в 1924 году, еще до написания Гитлером главной книги национал-социализма “Майн кампф”, Генрих Гиммлер сформулировал два ключевых пункта программы будущих идей СС, определявших антисемитскую и антиславянскую политику Третьего рейха: “Главным врагом крестьянства является международный еврейский капитал, натравливающий жителей городов на сельского труженика. С помощью спекуляций и игры на бирже еврейский капитал добивается

уменьшения цены производителя и увеличения потребительской цены. Сельский производитель должен меньше зарабатывать, а горожанин при этом больше платить. Полученную прибыль заглатывает еврейство и его приспешники... Только в борьбе со славянством немецкое крестьянство проявит себя и окрепнет, так как будущее – за германским Востоком. Именно на Востоке находятся гигантские территории, приспособленные для сельского хозяйства. Они должны быть заселены потомками наших крестьян” [17, с. 58]. Борьба со славянским “недочеловеком” и “всемирным еврейством” превратилась в идею фикс молодого Гиммлера. Его идеологическим наставником в те годы, когда он был активным участником народнического кружка «Союза артаманов», проповедовавшего захват восточнославянских земель, стал аргентинский немец, выпускник Королевского колледжа в британском Уимблдоне, бывший чиновник прусского министерства сельского хозяйства и будущий главный эксперт по аграрным вопросам НСДАП Рихард Вальтер Дарре. Он внушил Гиммлеру то, что проповедовал на протяжении ряда лет: проблема сельского хозяйства – не экономическая, а “проблема крови и почвы”. Поддерживая лозунг “Назад к земле!”, Дарре считал, что крестьянство “всегда составляло глубинную основу крови народа” и, следовательно, задача нацистского государства состоит в том, чтобы всемерно содействовать распространению крестьянской крови – путём расселения на новых территориях, повышения рождаемости, сокращения урбанизации. “Необходимо как можно быстрее неразрывно соединять лучшую кровь нашего народа с землей” – призывал Дарре. Самым подходящим резервуаром “лучшей крови” он считал высшую “нордическую расу господ” [16, с. 354-381]. Гиммлер, впитав идеи Дарре, видел себя в роли великого немецкого «крестьянского вождя», претворяя утопическую бредовую идею, что великое благо Германии – это создание новой феодализованной крестьянской аристократии на Востоке, неустанно вдалбливая эсесовцам мысль о том, что немцы снова должны вернуться к земле, обеспечив себе и своим потомкам новое “жизненное пространство”: “Немецкий народ, – считал Гиммлер, – был народом крестьян и должен снова возвратиться к своей основной субстанции. Восток как раз должен послужить усилению этой народной черты и стать источником постоянного поступления живой крови для его обновления” [17, с.264]. После захвата огромных советских территорий, и прежде всего Украины, бывший аграрий и глава Черного ордена СС осознал, что наконец-то настал его «звездный час» и свершилось то, о чем он всегда мечтал: военизированные крестьянские поселения под его собственным покровительством [17, с. 281]. Немецкий журналист Г. Йост, который неоднократно сопровождал рейхсфюрера в его поездках на восток указывал, что Гиммлер любил остановить машину и пройти по полю у дороги: «Наклонившись, он брал щепотку земли, растирал ее между пальцами, задумчиво нюхал, а затем оглядывал широкие бескрайние поля плодородной земли, размышляя вслух о том, как вырастут там деревья и кустарники, как заслонят они урожай от

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

холодных ветров, дадут влагу и обеспечат экономический подъем «этих, теперь уже немецких земель» [13, с. 285]. Для закрепления немецкого господства на завоеванных землях рейхсфюрер СС отстаивал идею создания большого числа поселений для солдат – крестьян (Wehrbauern). Такое селение должно состоять из 30-40 хозяйств, где каждый «вербауэр» получит в собственность по 300 акров земли: «На этом построен весь план. Каждая деревня с 40 хозяйствами, крестьянами, их сыновьями и работниками своей силой будет примерно соответствовать роте, а ротный командир будет жить в усадебном доме. Все они будут сражаться за свою землю и свои очаги» [5, с. 178 - 179]. Гиммлер утверждал, что населенные немецкими вооруженными крестьянами военные селения станут основными поселениями на востоке, «фундаментом европейской крепостной стены» [11, с. 246]. Он мечтал создать отдельное орденское эсесовское государство [17, с. 282]. Гиммлер считал, что для осуществления его планов на Востоке необходимо уничтожить свыше 30 млн. славян. «Освободившиеся пространства» по его замыслу предназначались для немецких поселенцев: 840 000 немедленно и 1,1 млн. человек - во второй волне. В последующие десять лет планировалось переселить 200000 и в дальнейшем (примерно в течение еще двадцати лет) – 2,4 млн. немцев [17, с. 280-281]. Оберфюрер СС К. Хетлинг, директор института по аграрной политике при Берлинском университете в предоставленной им рейхсфюреру СС 28 мая 1942 года докладной записке указывал: «На территории восточных земель должны быть нарезаны поселенческие районы, подчинённые рейхсфюреру СС. Переселенцы получают право аренды земли различной категории – временную, по наследству и специальную. Назначенные ответственные лица будут следить за порядком в этих районах. жители которых через 25 лет должны стать наполовину немцами» [17, с.281]. Эсесовская колониальная империя на Востоке должна быть охвачена системой из 26 опорных пунктов, которые будут представлять собой небольшие города с примерно двадцатью тысячами жителей. Вокруг них расположатся немецкие деревни (в радиусе от 5 до 10 километров) [17, с.281]. В июне 1942 года согласно разработанному ведомством Гиммлера «Генеральному плану «Ост», предусматривалось создание эсесовцами в Крыму и нижнем Поднепровье «Готенгау» («готской области») [14, с. 29-29]. Раздачей земли и расселением эсесовцев занималось специально созданное еще до войны Главное управление расы и поселений РуСХА во главе с обергруппенфюрером СС О. Гофманном [15, с. 9].Выполняя указания своего шефа он кратко сформулировал основной девиз переселенческой политики Чёрного ордена: «Восток должен принадлежать СС!»[17, с. 264].

Для ускоренного экономического освоения оккупированных территорий нацисты собирались задействовать воспитанную в национал – социалистическом духе молодежь – членов Гитлерюгенда. Юные нацисты ежегодно проходили обязательную сельскохозяйственную практику, работая в деревне. К аграрной

колонизації восточних земель активно готовились и молодые немки – члены союза германских девушек БДМ. Молодые многодетные немецкие крестьянские семьи представителей высшей «нордической расы» господ в нацистских планах виделись оплотом Великой Германии в Восточной Европе. Юные «арийцы» в первую очередь должны были заселить и обжить громадное «жизненное пространство», навсегда вытеснив с родной земли местное, в расовом отношении «неполноценное», население. Руководитель Гитлерюгенда А. Аксман в новогодней речи в 1942 году призвал молодых немцев незамедлительно начать аграрную колонизацию на завоеванных землях: «Мы воздвигнем на восточной границе стену из мяса и крови, которая будет крепче стали и бетона. Для закрепления на восточных землях нам потребуются самые лучшие молодые люди. Поэтому, добровольцы, вперед!» [6, с. 199]. Участие Гитлерюгенда в реализации политики «укрепления немецкой народной общности» на восточных землях совпадало с целями СС.

Кроме представителей рейха в запланированной аграрной колонизации причерноморских степей фюрер надеялся заангажировать близких к «арийцам» датчан, шведов, норвежцев, голландцев, а после победного завершения войны – привлечь даже британцев [9, с. 244-245]. Особую роль Гитлер отводил Крыму, который призван стать «германской Ривьерой» - курортной зоной для отдыха нацистской элиты. 14 декабря 1941 года в беседе с фюрером Розенберг подчеркнул: «Крым должен быть очищен (от ненемецкого населения). Я много думал о переименовании городов и придумал переименовать Симферополь в Готенбург и Севастополь в Теодорихсхафен» [14, с. 27-28]. Нацисты хотели полностью выселить с полуострова коренных жителей и заселить Крым выходцами с австрийского Тироля. Фюрер считал климатические условия Тироля и Крыма сходными и австрийские переселенцы достаточно быстро смогут здесь адаптироваться. Поэтому в 1942 году Гитлер назначил австрийца А. Фрауенфельда генеральным комиссаром «Таврии», позже переименованной в генеральный округ «Крым» [3, с. 274].

Заполучить плодородные земли Северного Причерноморья мечтали и румынские захватчики, союзники рейха. Накануне решающего наступления на Одессу, 19 июля 1941 года маршал И. Антонеску издал приказ №1500 в котором обещал щедро наградить украинской землей своих солдат и офицеров, особо отличившихся в боях. Согласно приказа ставки румынского верховного командования, подписанного генералом Тетеряну, в воинских частях начали составлять списки желающих получить земельные наделы в Приднестровье и Прибужье. Адъютант фельдмаршала Ф.Паулюса полковник В.Адам отмечал, что эти обстоятельства объясняли достаточно высокую мотивированность и боеспособность румынских войск в начале войны и их пассивность и несостоятельность в ходе Сталинградской битвы [1, с.62]. Возвратив в августе 1941 года румынским союзникам потерянные в 1940 году Бессарабию и

Северную Буковину, Гитлер разрешил румынам хозяйничать в так называемой «Транснистрии» (территории в междуречьи Днестра и Южного Буга) и то только в период оккупации. Зная о своем временном пребывании в Северном Причерноморье, румынские оккупанты и действовали соответственно, пытались хищническими методами максимально опустошить и разграбить сельскохозяйственные ресурсы региона для удовлетворения своих огромных потребностей в продовольствии и сырье.

Фюрер ни с кем не желал делить Северное Причерноморье. 28 августа 1941 года Гитлер и Муссолини встретились в Умани, где приняли парад итальянских войск, которые прибыли на Украину для участия в совместном «восточном походе». Нацистский вождь распорядился ни в коем случае не допускать итальянцев к Северному Причерноморью и особенно в Крым. Поэтому командующему 11-й немецкой армии генералу О. риттеру фон Шоберту, в состав которой входил итальянский корпус, был дан секретный приказ использовать итальянцев только на своем левом фланге, как можно дальше от побережья Черного моря [12, с.12].

Основной опорой в аграрной колонизации нацисты считали украинских этнических немцев (фольксдойче), которые издавна жили на Юге Украины, преимущественно в сельской местности. По немецким данным на оккупированной территории Украины проживало около 200 тысяч фольксдойче в 486 населенных пунктах. Склонить к сотрудничеству нацисты пытались именно эту категорию граждан, поскольку прибывших для руководства из Германии имперских немцев (рейхсдойче) было очень мало – всего 500 человек. Они должны были управлять генеральным округом «Николаев» (Кировоградская, часть Херсонской и Николаевской областей), на территории в 44 тыс. квадратных километров с населением в 1 млн. 920 тысяч человек [2, с.253].

Грандиозными были и планы нацистов по экономическому и хозяйственному освоению Южной Украины в преддверии грядущей колонизации края . Это еще раз говорит об исключительном значении этого региона, поскольку больше нигде на оккупированной советской территории в годы войны они не замыслили ничего подобного. 30 июля 1942 года на имя рейхскомиссара Э.Коха составлена памятная записка относительно орошения Северного Причерноморья и Крыма водами Ингульца и Днепра. План оросительной системы был представлен на отдельной карте со всеми подробностями и расчётами. Строительство планировалось начать незамедлительно и первую очередь ингулецко – днепровской оросительной системы хотели ввести в эксплуатацию уже через год – осенью 1943 года. Поскольку степные районы Юга Украины всегда страдали от засух, в июле 1942 года оккупанты издали распоряжение о высадке лесополос. Для улучшения вывоза сельхоз-продукции в рейх генерал – комиссар Николаева Э.Опперман 28 сентября 1942 года издал приказ о строительстве

узкоколейных железных дорог в генеральном округе «Николаев» [10, с.188 – 190].

Однако, планы нацистов по аграрной колонизации, полностью провалились и остались только на бумаге. Этому способствовал в первую очередь военный фактор. После разгрома Вермахта и Ваффен СС в решающей битве мировой войны на Курской дуге, Красная Армия начала широкое наступление по всему фронту и освободила от оккупантов разоренную немцами и румынами многострадальную украинскую землю. Отступая под мощными ударами советских войск, по приказу нацистской клики, гитлеровцы осуществляли варварскую тактику «выжженной земли» - оставляя после себя сплошные развалины, руины и пепелища. Освобождая украинскую землю от врага, наши воины сорвали преступные замыслы нацистов превратить её в немецкий “Лебенсраум” – жизненное пространство, в котором уцелевшему после тотального уничтожения, депортации и массовой стерилизации местному населению отводилась лишь жалкая роль бесправных рабов, призванных безропотно прислуживать “арийской расе господ”.

Список використаних джерел та літератури:

1. Адам В. Катастрофа на Волге. Мемуары адъютанта Ф.Паулюса / Вильгельм Адам. – Смоленск: Русич, 2001. – 480с.
2. Армстронг Дж. Украинский национализм. Факты и исследования / Джон Армстронг. Пер. с англ. П.В.Бехтина. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2008. – 368с.
3. Бройнингер В. Противники Гитлера в НСДАП, 1921 – 1945 / Вернер Бройнингер. Пер. с нем. М.: АСТ: Астрель, 2006. – 397с.
4. Буллок А. Гитлер и Сталин: Жизнь и власть. Сравнительное жизнеописание: В 2 т. Т.1 / Алан Буллок. Пер. с англ. – Смоленск: Русич, 1998. – 688с.
5. Керстен Ф. Пять лет рядом с Гиммлером. Воспоминания личного врача. 1940 – 1945гг. / Феликс Керстен. Пер. с англ. Л.А.Игоревского. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2004. – 430с.
6. Кноп Г. «Дети» Гитлера / Г.Кноп. Пер. с нем. А.Чикишева. – М.: ОЛМА – ПРЕСС, 2004. – 285с.
7. Кноп Г. СС: Черная инквизиция / Г.Кноп. Пер. с нем. А.Чикишева. – М.: ОЛМА – ПРЕСС, 2005. – 284с.
8. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні / Володимир Косик. – Париж – Нью – Йорк – Львів, 1993. – 660с.
9. Лесков В.А. Штрихи к портрету фюрера / В.А.Лесков. – М.: Вече, 2006. – 352с.
10. Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941 – 1944. – Миколаїв: КВІТ, 2004. – 503с.
11. Мэнвелл Р. Генрих Гиммлер / Р.Мэнвелл, Г.Франкель. – Ростов – н/Д: Феникс, 2000. – 384с.
12. Петров Б.Н. Как делили Украину Гитлер и Муссолини /Б.Н.Петров // Военно – исторический журнал. – 1992. - №6. – С. 10 – 15.

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

13. Пэдфилд П. Рейхсфюрер СС / Питер Пэдфилд. Пер. с англ. С.И. Минкина, С.Н. Самуйлова. – Смоленск: Русич, 2002. – 544с.
14. Родионов В. «Истинные арийцы». Расовые мифы Гитлера / Владимир Родионов. – М.: Яуза – пресс, 2012. – 384с.
15. Семенов К.К. Дивизии войск СС. История организации, структура, боевое применение / Константин Семенов. – М.: Яуза – пресс, 2007. – 288с.
16. Тайны СС. “Чёрный орден” Гитлера: сборник / М.: Яуза-пресс, 2010.- 384 с.
17. Хёне Х. Чёрный орден СС. История охранных отрядов / Хайнц Хёне. Пер. с нем. Ю.Д. Чупрова, О.И. Лемехова.- М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2003.- 542 с.
18. Ямпольский В.П. «...Уничтожить Россию весной 1941г.» (А.Гитлер. 31 июля 1940 года): Документы спецслужб СССР и Германии. 1937 – 1945гг. / Владимир Ямпольский. – М.: Кучково поле, 2008. – 656 с.

УДК 94(498)

Касьянс М.С.

Науковий керівник – к.і.н., доцент **Церковна В.Г.**

ДО ІСТОРІЇ КУПЕЦЬКИХ ДИНАСТІЙ ІЗМАЇЛА

Розглядаються питання впливу місцевих купецьких родин на економічний, культурний та освітній розвиток міста Ізмаїла в першій половині ХІХ - на початку ХХ ст.

Рассматриваются вопросы влияния местных купеческих династий на экономический, культурный и образовательный уровень развития города Измаила в первой половине ХІХ - в начале ХХ вв.

Discusses the influence of local merchant dynasties to economic, cultural and educational level of the development of the city of Izmail in the first half of ХІХ - early ХХ centuries.

Включення в 1812 р. земель Південної Бессарабії до складу Російської імперії вимагало облаштування адміністративного центру на Дунаї. Однією з головних проблем на цьому шляху стала відсутність коштів на будівництво. Градоначальник С.Тучков звернувся до місцевих купців з пропозицією взяти участь в цьому проекті, однак ця ідея не знайшла особливого схвалення. Тоді місцевим купцям запропонували розпочати будівництво міста з торгового центру. Ця ідея сподобалась ізмаїльським купцям і вони виділили кошти будівництво. Так на кошти місцевих купців в місті з'явився перший торговий центр у вигляді будинку, поділеного на 62 торгових зали.

В ХІХ ст. Ізмаїл був доволі великим торгівельним містом з розвинутою інфраструктурою та економікою. До міста звозили зерно, яке потім експортували в європейські країни; каботажем до Ізмаїлу ввозилися риба, вапно, ліс, сіль, гастрономічні та мануфактурні вироби. Найбільш прибутковим заняттям для місцевого люду була торгівля.

Наявність важливої річкової артерії – Дунаю, сприяла розвитку судноплавства в регіоні. В 1834 р. ізмаїльські купці володіли 20

річковими суднами, за допомогою яких вивозили товари за кордон [5, с. 16]. Основним предметом експорту місцевих торговців було збіжжя.

В подальшому саме торгівля становила економічну основу місцевого розвитку: приватні торгові підприємства, невеличкі майстерні, що забезпечували городян всім необхідним. Тричі на тиждень в Ізмаїлі працювали базари, на яких місцеві селяни торгували продуктами свого виробництва.

Тому цілком зрозуміло, що неабияку роль в розвитку міста та регіону відігравали місцеві купці. Діяльність деяких з представників купецьких родин Ізмаїлу ми спробуємо оцінити в нашому матеріалі.

В першій половині XIX ст. на одній з центральних вулиць міста було розташовано будинок купця Джузеппе Славича – ізмаїльського бургомистра, купця і підрядчика з будівництва артилерійських казарм на території фортеці. Окрім цього, саме в будинку купця Славича бував у гостях О. Пушкін.

Однією з відомих в місті була купецька родина Захаріаді. Етнічні греки за походженням, брати Захаріаді стали найвпливовішими городянами. Чудова освіта та інтелігентність, чисельні маєтності та підприємства, перемоги на престижних європейських виставках з тваринництвом – ось далеко не повний перелік чеснот представників цієї родини [2]. Всі п'ятеро братів були видатними громадськими діячами південного краю.

Захарій Олександрович Захаріаді тривалий час очолював Ізмаїльський земський комітет та повітову земську раду; Іван Олександрович – виконував обов'язки міського голови; третій брат, Павло – став відомим французьким вченим, професором; четвертий – Олександр Олександрович, агроном за освітою, став одним з найвідоміших виноробів Бессарабії.

Брати були відомими благодійниками та меценатами свого часу. Одна з самих великих пожертв на створення плавучого лазарету «Сестриця» часів Першої світової війни зробили саме представники цієї родини. Вони утримували шпиталі, виділяли кошти на дитячі притулки, богадільні тощо.

Не відставали від своїх чоловіків і жінки цієї родини. Дружини братів Захаріаді були гостинні та інтелігентні. Їм завдячує своїм процвітанням чисельна ізмаїльська грецька колонія та місцеві навчальні заклади. Церковним хором грецької церкви міста опікувалася мадам Аспазія Захаріаді – дружина Костянтина Олександровича, молодшого з братів Захаріаді [1].

Свій слід в історії Ізмаїлу залишили представники купецької династії Томових. Засновник родини – Іван Іванович був відомим комерсантом та землевласником. Його сини отримали гарну освіту в європейських університетах. Один з його синів – Василь став відомим громадським діячем, сенатором в Румунії; другий – Іван, на кошти, зароблені від комерції, став відомим в регіоні землевласником та міським діячем; третій – Георгій був видатним економістом. В основі

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

торговельно-промислової діяльності родини Томових був зерновий експорт [4].

Одним із знаних ізмаїльчан також був член Державної Думи Росії, комерсант і землевласник, благодійник і меценат, українець за походженням Арефа Емануїлович Третьяченко, який неодноразово надавав благодійну допомогу освітнім закладам міста.

На кошти бессарабського купця Петра Сорокалетова в 1848 р. відбулося облаштування критої галереї та верхнього храму Миколи Чудотворця в Покровському соборі Ізмаїла. Ізмаїльські купці Іван Кирилов і Тимофій Авраамов в останній третині XIX ст. зробили значні пожертви на будівництво церкви в місті.

Багатий купець Іоанн Іоахимович Авраамов у період з червня 1909 по березень 1911 рр. займав посаду міського голови. Саме він вперше, на засіданні комунальної міської ради підняв питання про необхідність будівництва в Ізмаїлі пам'ятника О.Суворову. Мабуть не випадково один з відомих музеїв Бессарабії – історичний музей О.В. Суворова нині розташовується в особняку І. Авраамова.

Не можна не згадати представників династії ізмаїльських купців Тульчіанових, діяльність яких сприяла економічному піднесенню регіону, а благодійна та меценатська допомога залишила згадку про них у багатьох поколіннях місцевих мешканців.

Засновником династії купців Тульчіанових був Федор Степанович, про якого відомо, що він був Почесним громадянином міста, купцем і негоціантом. Багато питань в місті вирішувалися за допомогою Федора Тульчіанова. Після його смерті, дружина купця – Почесна громадянка міста Ізмаїл Параскева Тульчіанова в 1864 р. побудувала на міському цвинтарі пам'ятник чоловіку в вигляді невеличкої каплички [7].

У Федора і Параскеви були двоє синів – Павло та Дорофей. Вони також, як і батьки, були почесними громадянами Ізмаїла. Брати були чоловіками з активними життєвими принципами. Так, у 1865 р. вони в складі 17 купців-негоціантів міста подарували місцевому комерційному училищу 44 тис. рублів сріблом.

Окрім цього, Павло Федорович Тульчіанов став відомим в регіоні завдяки своїм стайням, де він розводив коней орловської та американської порід. В свою чергу Дорофей Федорович займався оптовою торгівлею з дунайськими країнами, мав значні земельні маєтності. В 1891 р. він служив помічником Ізмаїльського міського справника, та в 1893 р. став піклувальником Ізмаїльського відділення Бессарабського губернського комітету опікування в'язниць.

Син Павла Тульчіанова Федір – найбільш відома особа в Ізмаїлі з представників цієї династії. Так, в листопаді 1885 р. він стає Почесним піклувальником Ізмаїльської чоловічої гімназії, а пізніше – міським головою. На цій посаді Федір Павлович зробив багато корисного для міста: побудував нові приміщення для народних училищ на околицях Ізмаїла; облаштував міські вулиці, бульвари та парки; став ініціатором будівництва в місті нового критого ринку [5].

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

За заслуги перед містом, царським наказом від 17 квітня 1912 р. Федора Тульчіанова було нагороджено званням Почесного громадянина Ізмаїла. Був нагороджений орденами Святого Станіслава (II і III ступенів), Святої Ганни (II і III ступенів), Грецьким орденом спасителя. Кращі роки свого життя Федір Павлович віддав на користь рідного міста. В протоколі, який супроводжував диплом «Почесного громадянина Ізмаїла» зазначалося: «Ізмаїл із звичайного ... повітового міста Бессарабії став одним з найкрасивіших повітових міст не лише Бессарабії, але й багатьох інших міст Росії» [3, арк. 32]. Після його смерті (в 1912 р.) вдячні городяни назвали одну з центральних вулиць міста на його честь.

Син Федора Павловича – Дмитро Тульчіанов (1878-1953) свого часу закінчив Болградську гімназію та Санкт-Петербурзький університет. У віці 33 років його обирають міським головою Ізмаїла. Ці обов'язки Дмитро Тульчіанов виконував до середини 1917 р.

Мешканці міста пам'ятають та з вдячністю згадують все те, що зробили представники купецьких династій задля процвітання міста. Досвід доброчинної, господарської та культурно-освітньої діяльності купецьких родини має велике значення для розвитку соціальних і культурних відносин на сучасному етапі в нашому житті, коли доброчинність як невід'ємний атрибут європейського цивілізованого громадянського суспільства відроджується в різних сферах суспільного життя незалежної України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Братя Захариади. [Електронний ресурс]: — [Режим доступу]: <http://bessarabiainform.com/2013/04/zaxariadi/#ixzz>
2. Захариади [Електронний ресурс]: — [Режим доступу]: <http://www.izmail.es/article/13938/>
3. Комунальна установа «Ізмаїльський архів». – Ф.2. Ізмаїльська міська управа, м. Ізмаїл Бессарабської губернії (1878 – 1919), оп.1, спр. 728. Про обрання міського голови м. Ізмаїла (18 квітня – 21 серпня 1917), 36 арк.
4. Купеческие династии Измаила [Електронний ресурс]: — [Режим доступу]: <http://if.od.ua/f5/istoriya-izmaila-g-izmail-75/index3.html>
5. Циганенко Л.Ф. The Role of the Nobility in the Development of Navigation on the Danube (XIX — Early XX Centuries) // Journal of Danubian Studies and Research. — Vol. 3, no. 2, pp. 15-20.
6. Шишкіна Р.П. Піклувальник про процвітання Ізмаїла / Р.П. Шишкіна // Кур'єр тижня. — 2010. — №9.
7. Шишкіна Р.П. Грустная история династии, которая посвятила себя служению Измаила [Електронний ресурс]: — [Режим доступу]: <http://izmail.es/article/13064/>

УДК 94(477)

Бородіна Т. М.

Науковий керівник: д.і.н, професор **Наумов С.О.**

ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПОЛІТИКИ УКРАЇНІЗАЦІЇ

Робиться спроба дослідження ідеологічних основ українізації, що проводилась у 1923-1933 роках.

Проводится попытка исследования идеологических основ украинизации, которая проводилась в 1923-1933 годах.

The report deals with analyses of ideological foundations of the policy of ukrainization in 1923-1933 years.

Історія радянської національної політики належала до спірної тематики і після розпаду Радянського Союзу національний аспект не втратив своєї актуальності. Але його висвітлення набуло відмінностей у науковому тлумаченні. Політика українізації була одним із таких найбільш спірних заходів, що і сьогодні не має однозначної оцінки серед істориків. Історіографію даної теми можна розділити за кількома критеріями: за хронологією (поділ на 4 періоди: 1) 1920 – 30 рр.; 2) 30 – сер. 50 рр. (до смерті Сталіна); 3) сер 50 – 80 рр.; 4) 80 рр. - сьогодення), за територіальними принципом (діаспорна, вітчизняна та зарубіжна) та за значимістю (провідні праці та дотичні до теми дослідження).

В. І. Ленін виділяв два підходи до національного питання на різних етапах революційних перетворень: 1) «пробудження національного життя та національних рухів, боротьба проти будь-якого національного гніту, створення держав»; 2) «розвиток будь-яких відносин між націями, зруйнування національних кордонів, створення інтернаціональної єдності капіталу, економічного життя загалом, політики, науки і т. д.» [5, с. 124]. У співвідношенні класових цілей пролетаріату та інтересів пригноблених націй, на думку Леніна, вирішальне значення мали, перш за все, інтереси робітничого класу, а національне питання потрібно було розглядати лише з позиції класової боротьби пролетаріату. «Марксизм висуває на місце всякого націоналізму – інтернаціоналізм, злиття усіх націй «у вищому єдинстві»[5, с. 124], - зазначав Ленін.

Партія більшовиків під керівництвом Леніна тримала курс на створення багатонаціональної централізованої держави, в якій національне питання вирішувалось в дусі обласної територіальної автономії. Також важливо відзначити, що В. І. Ленін у національному питанні стояв на позиції самовизначення не народів та націй, а пролетаріату в кожній національності[3, с. 36]. Але для цього треба було залучитись підтримкою широких мас українського населення, тому потрібно було орієнтуватись, перш за все на селянство, як основу української нації. Тому партійна верхівка не без причини турбувалась про укріплення свого впливу, адже події 1917-1920 років сколихнули свідомість українського народу. Оскільки національно-визвольний рух існував у закритих формах і після закінчення війни. Про це свідчать

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

настрої у більшості радянських сіл на Україні: «Мовчи та диш. Задоволених нема. Усі нарікають, ремствують, гризуться, кленуть і нишком ждуть...Петлюри! Справді, це легенда найживучіша і я її у всяких варіаціях чув, де тільки зійдеться два-три чоловіка. «Дурні були – не піддержали. Тепер каїмось. Ну, та прийде таки!»[1, с. 135], - записав у своєму «Щоденнику» С. Єфремов у 1924 році. Центральним борцем за розробку теоретичних засад у національному питанні можна назвати Миколу Скрипника, який прагнув піднести значення національного питання у суспільній свідомості на належний рівень, намагався повести необхідність його щонайсерйознішої теоретичної розробки. І він-таки домогся, що 29 червня 1926 р. в Українському інституті марксизму була відкрита кафедра з національного питання, яку він сам і очолив. У промові при відкритті кафедри Скрипник визначив як головне її завдання – виходити із Ленінових засад і «ставити це питання, щоб науково його розробляти і студіювати» «відразу в трьох напрямках, а саме: теорії національного питання, політики національного питання і національної статистики»[2, с. 6].

Однією з ідеологічних причин проведення політики «українізації» була зовнішньополітична тактика, яка опосередковано мала сприяти розвитку революційних процесів у Європі. Політика коренізації мала продемонструвати докорінну відмінність ставлення держави диктатури пролетаріату до розвитку національних меншин і їхніх культур, порівняно з так званими буржуазними демократіями. На V конгресі Комінтерну (17 червня – 8 липня 1924 р.) українське питання визначалось одним із найважливіших у Центральній Європі, розв'язання якого диктувалося інтересами революції в Польщі, Чехословаччині та Румунії. Населенню західноукраїнських земель потрібно було показати, що в умовах радянської влади українці мають значну політичну і культурну автономію, їхній зв'язок з Росією є добровільний і сприяє розвитку України[6, с. 2]. Згодом політика коренізації мала забезпечити широку й цілковиту підтримку радянської влади з боку всіх етносів СРСР.

Отже, проаналізувавши ідеологічні основи політики українізації, можна стверджувати, що більшовики мали суто прагматичний інтерес. Українізація ніколи не розглядалась більшовиками як інструмент відродження української нації, хоча варто відзначити, що культурні заходи вони проводили. Але вони здійснювались до того часу, доки це було вигідно партійному керівництву.

Список використаних джерел та літератури:

1. Єфремов С. О. Щоденники 1923-1929. 847 с. К., 1997. – С. 135.
2. Скрипник М. О. Статті й промови. Т. 2, ч 1. Харків, 1930. - С. 6.
3. Деннингхаус С. В тени «Большого Брата»: Западные национальные меньшинства в СССР (1917-1938 гг.) М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. 734 с. - С. 36.
4. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-30-х років: соціальний портрет та історична доля. К.: Глобус, 1992. – 176 с.

5. Ленин В. И. Критические заметки по национальному вопросу. Т. 24. М.: Политиздат, 1973. 568 с.
6. Полова Ю. Ідеологічна основа більшовицької політики Українізації. К.: Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – 4 с.
7. Цвілюк С. А. Українізація України: тернистий шлях національно-культурного відродження доби сталінізму. Одеса: Маяк, 2004. – 200 с.
8. Шаповал Ю. І. Людина і система. Штрихи до портрету тоталітарної доби в Україні. Київ., 1994. – 270 с.

УДК: 94(477.7)"1953-1964"

Кириленко А.О.

ЗАГАЛЬНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК МЕРЕЖІ КЛУБНИХ УСТАНОВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ХРУЩОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ»

В статті авторка намагається висвітлити стан та значення клубних установ в житті радянського суспільства в період хрущовської «відлиги»

В статье автор пытается осветить состояние и значение клубных учреждений в жизни советского общества в период хрущевской «оттепели»

In the article the author tries to highlight the status and importance of clubs in the life of Soviet society during the Khrushchev "thaw"

З приходом в 1954 р. до влади Микити Сергійовича Хрущова починаються як економічні так і соціальні зміни в суспільстві. Так, не обійшлося без істотних змін у рівні життя населення. В планах радянського керівництва з середини 1950 – 1960-х рр. почало набувати все більшого розмаху будівництво культурно – просвітницьких закладів. Тому у вересні 1953 р., пленумом ЦК КПРС поставлено завдання «підвищити рівень роботи культурно – просвітницьких установ на селі, поживавити діяльність клубів і бібліотек, регулярно демонструвати кінофільми, посилити радіофікацію сіл та поліпшити якість радіомовлення» [2, с.343].

Перш за все керівництво прагнуло, перетворити селянина, на типову радянську людину. На ХХ з'їзді партії М. Хрущов зазначив «Будинки культури, клуби, бібліотеки, червоні кутки повинні стати опорними базами партійних організацій в масово – політичній і культурно – освітній роботі» [9, с.131].

Значення клубів у житті радянських людей намагались обґрунтувати багато вчених того часу. Автор роботи «Клубна справа» – М.Д. Синцов, стверджував, що клуб виступав важливим центром політичної освіти населення, пропагандистом марксистсько – ленінських ідей, інформатором населення про події за рубезем, який роз'яснював миролюбну зовнішню політику СРСР, викривав брехливу буржуазну пропаганду, широко пропагував основне завдання СРСР – наздогнати і випередити найбільш розвинуті капіталістичні країни по виробництву продукції на душу населення, допомагав радянським

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

людям у формуванні матеріалістичного світогляду, розкривав антинаукову суть релігійних забобонів [4, с.31].

Занедбаність та відставання у культурно – освітній роботі на селі давало менше можливостей для змістовного проведення дозвілля та відпочинку, порівняно із міськими жителями [7, с.46]. У селах України клуби поділялись на декілька типів, залежно від того за рахунок чийх коштів вони споруджувались. Найпоширенішими були державні і колгоспні заклади. Державний клуб будувався за асигнації держави, на що не так вже багато видавалось коштів. З 1958 р. розпочався поступовий перехід державних сільських клубів на колгоспний баланс. Після XXI з'їзду компартії та доповіді М. Хрущова головному управлінню в справах культурно – освітніх установ виробило план за яким протягом 1958 – 1960 рр. колгоспам передано 5683 клубів. В цілому, на 1959 р. кількість колгоспних клубів дорівнювала 6504 одиниці із штатом 4276 платних працівників [8, с.168].

Менш поширеними у сільській місцевості були профспілкові клуби. Вони створювались місцевими комітетами за рішенням обласного бюро Центрального комітету профспілки. Такий тип клубних закладів притаманний для Східної частини України. Профспілкові клуби не були закритими – відвідати їх чи скористатися фондом бібліотеки, а також взяти участь у роботі гуртків міг кожний бажаючий, незалежно від тієї профспілки, в якій він перебував [5, с.14]. За даними вільних статистичних звітів кількість сільських профспілкових клубів на Півдні України на 1963 р. малось в: Миколаївській – 93, Одеській – 73, Херсонській – 71, Кримській – 70.

Основною формою роботи клубів вважалось проведення індивідуальних та групових бесід політичного спрямування [6, с.26]. Розширеною формою на той час стають так звані «читання про комунізм» [3, с.32]. У багатьох областях УРСР читання проводились у всіх селах. Їх започаткував партійний комітет Білозерського виробничого управління Херсонської області. Він організував читання у місцевих колгоспах. Затверджувалась спеціальна тематика, серед яких «Комунізм – наша велика мрія, наше практичне завдання, високорозвинене сільське господарство – необхідна умова побудови «комунізму»; «учитися господарювати» та інше. За час відлиги спостерігалось масове друкування літератури, котра давала характеристику роботі клубних закладів. В багатьох виданнях кінця 1950-х – першої половини 1960-х рр. роль клубу в житті населення висвітлювалася подібним чином: «Клуб – це школа політичного і культурного виховання мас. У своїй діяльності клуби повинні виховувати радянських людей у дусі непохитної віри у справу партії і народу, в дусі колективізму і працьовитості, соціалістичного інтернаціоналізму і радянського патріотизму, високих принципів моралі нового суспільства: вести боротьбу проти явищ аполітичності, націоналізму і космополітичності».

Широкого розмаху в той період набули пересувні клуби. Початок цьому поклала Одеська область, де в 1961 р. засновано 12 таких

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

культурних осередків. Одним з показових установ цього типу, став клуб Біляївського району, який будувався на господарстві «Красный Луч».

Однако не дивлячись на те що кількість клубів зросла, їх якість не поліпшилась. На той час вони не мали належних матеріальних умов для нормального функціонування. Утримання клубу виявилось нелегкою справою. Багато сільських і колгоспних клубів та хат – читалень розміщувались в той час у занедбаних приміщеннях, і не були забезпечені меблями, культ інвентарем. Надто низьким залишався рівень кінофікації сільських закладів культури. У важкому становищі перебувала і більшість колгоспних бібліотек, із занадто обмеженим книжковим фондом. Не вдалося радикально вирішити проблему опалення сільських закладів культури у зимовий період, що перешкоджало їм нормально функціонувати.

На початок 1960 р. технічна оснащеність клубів потроху зросла, що дало змогу вдосконалити засоби наочної агітації. Новинкою стали звукові стенди, які встановлювались у новозбудованих будинках культури.

Уповноважений по Кримській області М. Рудаков у доповідній записці про результати відрядження у Джанкойський район на ім'я голови РСРК при РМ СРСР І. Полянського від 21 січня 1954 р. вказує на те, що абсолютна більшість колгоспних клубів і хат – читалень не опалюються і перебувають в антисанітарійному стані. Він пише про те, що «у колгоспі ім. Свердлова у клубі скло у рамах розбито, клуб не опалюється, у приміщенні бруд; у колгоспі ім. К. Маркса клуб не опалюється, у приміщенні холодно й брудно. 14 січня 1954 р. кіномеханік, що встановлював кіноапарат, відморозив собі руки. У с. Калинівка (колгосп ім. Чкалова) наприкінці 1953 р. відкрили червоний куточок, але голова колгоспу Вовк зайняв дане приміщення під майстерню по виготовленню горщиків для вирощування розсади» [1, арк. 12].

На кінець 1961 р. в Одеській області працювали 1135 клубів і будинків культури, на громадських засадах ще 150 клубів. На Херсонщині малось 977 клубних установ з яких в селах 902. В Миколаївській області у цьому ж році нараховувалось 1010 клубних закладів.

Таким чином клуби посіли одне з центральних місць радянських мешканців. В період відлиги їх кількість збільшилась, однак якість залишалась низькою. В них не вистачало матеріальних ресурсів для їх обладнання. Клуби розміщувались занедбаних приміщеннях, і не були забезпечені меблями, культінвентарем. Клуби вели роботу, спрямовану на зміцнення колгоспного ладу, роз'яснювати лінію політики радянської влади. Вони стали справжніми центрами культурного життя радянського населення, проводячи колосальний об'єм робіт.

Список використаних джерел та літератури:

1. Держархів Одеської обл., ф.Р – 4760, Оп. 1. спр.593, 130 арк.
2. Історія Української РСР: у 8-ми кн. – К.: Наукова думка, 1979. – Кн.1. – 390 с.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

3. Канавенко С.А. Ідеологічна робота на Україні (1959 – 1965 рр.) Діяльність парторганізацій по вдосконаленню просвіти та політичної роботи в масах / Канавенко С.А. –Харків: Вид-во Харківського університету, 1970. – 172 с.
4. Карпов Г.Г. Клубна справа. Навчальний посібник для учнів культ – освіт установ / Г.Г. Карпов, М.Д. Синцов; пер. з рос. О.С. Сокальського. – К.: Держполітвидав УРСР, 1960. – 365 с.
5. Кривоносова Л. Работа клубных учреждений по формированию коммунистического мировоззрения / Кривоносова Л. – Москва: Профиздат, 1965. – 43 с.
6. Сельский клуб. Справочная книга./ под. ред. Айзенштока П.Ю. – М.: Советская Россия, 1960. – 303 с.
7. 250 Синцов Н.Д. Наши учреждения культуры. Система культпросвета работы в СССР/ Синцов Н.Д. – М.: Советская Россия, 1957. – 112 с.
8. Федоренко Я.А. Зміни в культурно - духовному житті українського селянства в період Хрущовської «відлиги»: дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Яніна Анатоліївна Федоренко. – Черкаси, 2009. – 225 с.
9. Хрущов М.С. Звітна доповідь Центрального комітету Комуністичної Партії Радянського Союзу на XX з'їзду партії / Микита Сергійович Хрущов. – К.: Політвидав, 1956. – с. 131

УДК 94(477.7) «1944/1954»

Кислинська С.А

СТАНОВИЩЕ ЛІКУВАЛЬНО-МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ.

В статті автор аналізує становище та подальшу відбудову мережі лікувальних закладів південного регіону України в перше повоєнне десятиліття. Висвітлює різні сторони їх діяльності, а також визначає основні тенденції, що намічались у цій сфері.

В статье автор анализирует состояние и последующие восстановление сети лечебных учреждений южного региона Украины в первое послевоенное десятилетие. Осветляет разные стороны их деятельности, а также определяет основные тенденции, которые намечались в этой сфере.

In the article the author analyses the state of renewal and subsequent development of network of medical establishments in the south of Ukraine in post-war years. Different aspects of their activity are lighted up, and also basic tendencies, that took place here, are certain.

Тематика досліджень трагічної історії регіонів України повоєнного періоду ще далеко не вичерпана та має справді непересічне значення. Велика кількість важливих для життя суспільства сюжетів потребують свого переосмислення на нових методологічних засадах. В даному дослідженні автор звертається до аналізу актуальних на сьогодні різних сторін життя українського суспільства в зазначений період, а саме

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

вивчає особливості функціонування медичних установ та закладів південного регіону України у період першого повоєнного десятиліття.

Під час окупації німецько-фашистські загарбники завдали величезних збитків народному господарству країни, медична та господарська база охорони здоров'я південних областей УРСР була майже знищена, про що свідчать такі данні. До війни в Миколаєві було 2 лікарні на 1780 ліжок, на 28 березня 1944 року в місті працювала 1 лікарня на 350 ліжок та 1 поліклініка, повністю підірвано та спалено – дитяча лікарня, «Червоне сонечко», поліклініка партактиву, тубсанаторій, 2 поліклініки, аптечний склад, 2 лабораторії, 6 аптек, аптечних крамниць та ларьків – 20 [5, арк. 22].

Збитки народному господарству міста Одеси у сфері охорони здоров'я на суму 106,3 млн. руб, народної освіти на суму 147,8 млн. руб [2, арк. 89].

Одразу ж після звільнення однією із першочергових нагальних потреб було відновлення довоєнного рівня медичного обслуговування населення. Для покращення системи охорони здоров'я тільки по Миколаєву потрібно було збудувати декілька лікарень, поліклініку для дітей, 2 санаторія, житловий будинок для лікарів. [6, арк. 97]

На 20 вересня 1944 року в Херсоні вже працювали 2 міські лікарні на 900 ліжок, пологовий будинок на 80 ліжок, дитячі ясла на 650 місць та дитячий туберкульозний санаторій на 50 ліжок. Також 4 поліклініки, 20 медпунктів, дитяча консультація, стоматологічна поліклініка та інші медичні заклади. Для функціонування цих закладів не вистачає 60000 м. тканини для білизни, 10000 м. тканини для матраців та 1810 ковдр. Для вирішення санітарного обслуговування міста Херсона необхідно було придбати 200 коней та 30 автомашин [13, арк. 72]. У нелегкий час допомога надходила з багатьох інших територій країни. Так, для профілактики та лікування інфекційних захворювань м. Харків виділив м. Миколаєву один вагон медикаментів 7 вересня 1944 року [4, арк. 21]. Для вирішення однієї з головних проблем галузі охорони здоров'я у повоєнний час, для забезпечення медичних установ необхідною кількістю медичного персоналу з 6 червня 1944 року почались заняття в фельдшерсько-акушерській школі міста Миколаєва, проте в умовах повоєнної розрухи в перший період своєї повоєнної роботи в ній склалися катастрофічні умови з кадрами, майном та харчуванням [5, арк. 27].

Відновлення кількості медично-лікувальних закладів та якості їх обслуговування стало одним із завдань першої повоєнної п'ятирічки, і на її завершення загалом рівень розвитку системи охорони здоров'я в південному регіоні УРСР вийшов на довоєнний рівень та перевершив його. На 1947 рік в Миколаївській області функціонувало вже 606 лікувальних закладів, в тому числі 53 лікарні, 80 амбулаторій та 5 поліклінік [7, арк. 47]. На 1 січня 1945 року в Одеській області 98 стаціонарних лікувальних закладів на 6889 ліжок, в тому числі 8 пологових будинків, крім того 8 санаторіїв курортного управління, 78 дитячих ясел на 3122 дітей, 610 лікарів [3, арк. 10].

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

На 1949 рік у Миколаєві є 2 пологові будинки, крім того, для покращення рівня медичного обслуговування у сільській місцевості, який, до речі, і довоєнний період був значно нижчим, ніж у містах, швидкими темпами відкриваються лікувальні заклади в селах. Так, в Миколаївській області у 1949 році функціонують 122 колгоспних пологових будинки на 2-3 ліжка, постачання яких здійснюється за рахунок колгоспів, в яких вони розташовані. Якість надання послуг в селах та рівень забезпечення сільських лікувальних закладів медичним персоналом та лікарями також покращується. Всі райони Миколаївської області, крім 2, забезпечені лікарями-акушерами, у 1949 році заплановано розгорнути функціонування 160 колгоспних пологових будинків [8, арк. 69].

З 1944 по 1949 роки кількість аптек у місті Миколаєві збільшилась з 7 до 10, по Миколаївській області з 33 до 48 штук. Динаміка зростання реалізації медичних товарів характеризується з 1981,8 тис. руб у 1944 році до суми у 14058,5 тис. руб. у 1948 році [9, арк. 128]. Для наближення обслуговування сільського населення віддалених пунктів де відсутні аптеки, організовано 276 аптечних пунктів на 1 квітня 1949 року, їх загальний товарооборот склав 1005000 руб.

В Миколаєві при поліклініках, лікарнях №1,2,3 організовано аптечні філіали для наближення обслуговування трудящих при відвідуванні цих поліклінік. Середньомісячний товарооборот одного аптечного пункту перевищує 5000 руб [9, арк. 129]

Мережа лікувально-профілактичних закладів у 1950 році у Миколаївській області нараховувала 74 лікарняних закладів на 3150 ліжок, 26 амбулаторно-поліклінічних закладів, 7 диспансерів, 21 туб заклад, 2 онколікувальні заклади, 32 жіночі консультації, 34 дитячі консультації, 71 дитячі ясла, 237 ФАПів, 4 санаторні заклади на 350 ліжок, 160 колгоспних пологових будинків. У 1950 році вся мережа лікувально-профілактичних закладів розгорнута повністю [10, арк. 87].

Забезпеченість населення лікарняним ліжком у 1950 році на 1000 чоловік населення становить по селу 3,9 та по місту 8,5. З метою покращення лікувально-профілактичної допомоги надалі передбачено покращити профілізацію закладів, підвищення кваліфікації лікарів та зниження захворюваності та смертності. У 1950 році у Миколаєві закінчується будівництво міської лікарні №2, дитячої лікарні №2, великого корпусу туб лікарні [10, арк. 88].

У директивах XIX з'їзду КПРС по п'ятому п'ятирічному плані розвитку СРСР на 1951-1955 рр. вказувалося на потребу забезпечення подальшого покращення і розвитку радянської охорони здоров'я. П'ятирічним планом намічалось збільшення числа ліжок у лікарнях не менше ніж на 20 %, місць в санаторіях - на 15 %, в будинках відпочинку - на 30 %. Директиви намічали подальше забезпечення лікувально-профілактичних установ новітнім медичним устаткуванням. Також директивами передбачалося збільшення кількості лікарів на 25 % [1, 25]. З метою покращення комунального та культурно-побутового обслуговування населення Миколаєва у п'ятому п'ятирічному плані

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

заплановано побудувати у 1952-1954 роках лікарню на 300 ліжок з поліклінікою на 150 тис. візитів на рік та нічний туберкульозний санаторій на 200 ліжок, побудувати у 1952-1953 роках дитячі ясла на 110 місць [11, арк. 1].

В результаті покращення якості медичного обслуговування почала зростати народжуваність населення, так за 1953 рік чистий приріст населення Миколаївської області становив близько 10 тис. чоловік [12, арк. 46].

З наведених даних випливає, що в період окупації південного регіону України лікувально-медичні заклади та їх господарська база зазнали великих збитків, їх відновлення було одним із основних завдань держави. В період другої половини 1944 – першої половини 1954 років уряд країни приділяв значну увагу для покращення рівня медичного обслуговування населення, поступове відновлення та збільшення кількості медично-лікувальних закладів сприяло тому, що медична допомога стала більш якісною та доступною для населення, особливо сільського.

Список використаних джерел та літератури:

1. Васютинский Н.А. Стаханович В. А. Сеть и кадры медицинских учреждений Украинсой ССР в пятой пятилетке. - К.: Здоровье, 1957. – 124 с.
2. Державний Архів Одеської області (ДАОО) України. - Ф. 11. – Оп. 11.- Сп. 51.- Арк. 89.
3. ДАОО України. – Ф. 11. - Оп.11.- Спр. 61.- Арк. 110.
4. Державний Архів Миколаївської області (ДАМО) України. - Ф. 7. - Оп. 4.- Спр. 82.- Арк. 21.
5. ДАМО України. - Ф. 7. - Оп 4.- Спр. 121.- Арк. 27.
6. ДАМО України. - Ф. 7. - Оп 4.- Спр. 319.- Арк. 97.
7. ДАМО України. - Ф. 7. - Оп 4.- Спр. 432.- Арк. 47.
8. ДАМО України. - Ф. 7. - Оп 4.- Спр. 757.- Арк. 69.
9. ДАМО України. - Ф. 7. - Оп 4.- Спр. 804.- Арк. 128.
10. ДАМО України. - Ф. 7. - Оп 4.- Спр. 933.- Арк. 88.
11. ДАМО України. - Ф. 7. - Оп 8.- Спр. 19.- Арк. 1.
12. ДАМО України. - Ф. 7. - Оп 8.- Спр. 23.- Арк. 46.
13. Державний Архів Херсонської області (ДАХО) України. - Ф. 46. - Оп. 1.- Спр. 18.- Арк. 72

УДК 94(477) «1953/1964»

Бойчук О.В.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Погорелов А.А.

ЗМІНИ В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ У ПЕРІОД «ХРУЩОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ»

Висвітлюються основні передумови, які сприяли змінам в побутовому житті українського народу в період «хрущовської відлиги». Також дається коротка характеристика та оцінка цим змінам.

Рассматриваются основные предпосылки, которые способствовали изменениям в бытовой жизни украинского народа в период «хрущевской оттепели». Также дается краткая характеристика и оценка этим изменениям.

In this paper we examine the basic ground, which has caused the changes in the mode of life of Ukrainians at the time of «Khrushchev Thaw». There is also given a short characteristics and assessment of these changes.

Прихід до влади М. Хрущова ознаменував ряд перетворень не тільки в політичному, а й суспільному житті країни. XX з'їзд КПРС остаточно поклав край сталінській епосі, послабив ідеологічний вплив у всіх сферах суспільного життя та значно розширив взаємодію з капіталістичними країнами. Зростання економічних показників зумовило зміну життєвих стандартів. Вперше в країні питання підвищення рівня життя опинилось чи не на перших позиціях. Вагомий внесок для цього зробив Голова Ради Міністрів Г.М. Маленков. Саме він у серпні 1953 року виступає з промовою, де говорить про необхідність змін пріоритетів у внутрішній політиці та повороту економіки обличчям до людини. Особливу увагу він приділяє матеріальному забезпеченню селян. Серед його реформ, що враховували інтереси звичайних селян: зниження податків, збільшення цін на сільськогосподарську продукцію та збільшення інвестицій у сільське господарство [3, с. 29].

За для забезпечення непрацевдатних селян були створені прототипи пенсійних фондів – колгоспні каси. Вже в 1955 році в УРСР їх налічувалось 14 тисяч. Вони функціонували до 1964 року, тоді селяни почали отримувати державну пенсію.

За час перебування при владі М. Хрущова, рівень прибутків селянських сімей значно зріс, поряд з цим покращилось побутове життя. У порівнянні з післявоєнним періодом урізноманітнівся раціон харчування. Найбільше споживали молочні продукти, картоплю і хлібні вироби. З'явилися нові страви, запозичені з міської кухні: салати, котлети, рисова каша, макарони, какао, кава та ін. Найпоширенішими стравами залишалися борщ, суп, смажена картопля, картопляне пюре, вареники, омлет, млинці, сир, сметана, сало, варення, компот та ін.

Селяни стали більше купувати одяг, взуття, предмети домашнього вжитку, хоча їх середньомісячна зарплата часто була нижче ніж вартість таких товарів. Велике значення мали прибутки від підсобних

господарств. Одяг, який носили селяни залишався традиційним, проте з'являлись і нові види: осіннє та зимове пальто, костюми, шуби. У сільського населення з'явилась можливість купувати товари довгострокового користування: а саме мопеди, мотоцикли, телевізори, холодильники, радіоприймачі та швейні машини. Проте повільними темпами розвивалася сфера побутових послуг. У колгоспах будувалися різноманітні ремонтні майстерні, перукарні, їдальні. Одночасно з цим селяни продовжували користуватись послугами приватних осіб [2, с. 73].

Важливою складовою змін у повсякденному житті стало кардинальна реформа судової системи і правопорядку. Постійні репресії були майже синонімом сталінському режимові. Їх виконання характеризується швидкістю і ефективністю, тому судові органи відходили на другий план. Про порушення норм Конституції СРСР, прав та інтересів людини свідчать матеріали Верховного Суду України [1, с. 5]. Припинення масового терору та політика реабілітація значно збільшила довіру до влади.

Позитивні зміни в більшій мірі торкнулися міського населення. У повоєнний час постала проблема відсутності достатньої кількості житла. У містах під помешкання використовували підвали, кухні, дворові будівлі, велику кількість дахів. Багато родин проживало на чужій житловій площі і в аварійних будинках, які потребували капітального ремонту. У грудні 1957 року в Києві на сесії ВР УРСР вище партійне керівництво поставило завдання подолати житлові негаразди в найближчі 10-12 років. Це дало старт масовому будівництву символу тієї епохи – «хрущовки», малогабаритної квартири. Першими «хрущовками» в УРСР стали будинки серії 1 – 438, що були розроблені київською проектною організацією «Гіпроград» зі своєю харківською філією. В 1956-1965 рр. введено в експлуатацію понад 182 тис. км² житлової площі. Майже 18 млн громадян УРСР переїхали з бараків, підвалів та комуналок до індивідуальних квартир. Це зробило життя дійсно приватним, менш доступним соціуму.

Матеріально-побутове життя не відповідало вимогам часу. Радянський народ був байдужим до розкоші, скромним. Свідченням цього є одноманітні інтер'єри квартир, раціон та форми проведення дозвілля [4, с. 220].

У часи «хрущовської відлиги» значно урізноманітнили своє повсякденне життя студенти. Вони приділяли велику увагу власному культурно-духовному збагаченню. Через театр, кіно вони знайомилися з досягненнями митців, основними надбаннями світової та вітчизняної культури. Більшу частину дозвілля приїждже студентство проводило в гуртожитках. Зокрема, юнаки та дівчата відзначали свята в основному саме там, рідше – на квартирах у місцевих студентів [6, с. 129].

В 60-ті роки ХХ століття широко розгорнули кампанію боротьби з алкоголізмом і пияцтвом, які були реальною причиною скоєння великої кількості правопорушень. Пияцтво міцно увійшло в повсякденне побутове життя багатьох радянських громадян.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Боротьбі з цим антигромадським явищем були присвячені Укази Президії Верховної Ради СРСР від 29 січня 1960 р. «Про заходи боротьби з самогонварінням та виготовленням інших спиртних напоїв домашнього вироблення» і від 8 травня 1961 р. «Про посилення відповідальності за самогонваріння і виготовлення інших спиртних напоїв домашнього вироблення». Однак споживання алкоголю не зменшувалася. У такій ситуації були зацікавлені місцеві влади, оскільки це вирішувало багато питань наповнення бюджету.

Вплив заходу значною мірою вплинув на світогляд громадян, передусім молоді. Він спричинив таке нетипове для повсякденного життя радянської людини явище, як «стиляжництво». Стиляги, своїм специфічним одягом та поведінкою виступали проти тих стереотипів, які нав'язувала офіційна ідеологія. За сповідування притаманних чужій культурі смаків і цінностей цей рух влада віднесла до політичної опозиції, бо вбачала в ньому пряму загрозу ідеологічному вихованню громадян. Популярністю тоді користувалася музика у стилі джаз та рок, танці рок-н-ролл, твіст, шейк. Ознайомлення українців з шедеврами світової культури залишили свій слід у їх свідомості [5, с. 56].

Отже, змінам у побутовому житті українців сприяла низка соціально-політичних процесів, пов'язаних з приходом до влади М. Хрущова та проведенню ним політики десталінізації. Покращення матеріального становища українців дозволило їм урізноманітнювати своє дозвілля, значною мірою вирішити житлову проблему. У якісному плані побут радянських громадян поступався європейському чи американському, але тим не менш суспільство зробило великий крок вперед.

Не зважаючи на жорстку протидію радянської влади поширенню впливу західної культури на радянське суспільство, все ж вона значною мірою залишила помітний слід у діяльності вітчизняних митців, спричинила зміни світогляду у пересічних громадян.

Список використаних джерел та літератури:

1. Боковня В. М. Суд і юстиція УРСР 1953-1964 / В. М. Боковня // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – №7. – С. 5-8.
2. Кагальна М. В. Матеріальне забезпечення селянства УРСР у період хрущовської «відлиги» крізь призму повсякдення (1953-1964 рр.) / М.В. Кагальна // Науково-практичний журнал «Архіви України». – 2013. – №1. – С. 70-77.
3. Пыжиков А.В. Хрущевская «Оттепель» 1953-1964 гг. / А. В. Пыжиков. – М.: Олма-Пресс, 2002. – 512 с.
4. Смолій В. А. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред – упоряд. Н.О. Лаас. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. – 698 с.

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

5. Тевікова О. В. Десталінізація 1953-1964 років в Україні та її вплив на суспільний світогляд / О. В. Тевікова // Історична пам'ять. – 2012. – №27. – С. 52-59.
6. Хоменко Н. Дозвілля студентів ВНЗ під час навчального року (кінець 1940-х – 1967-мі рр.) / Н. Хоменко // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К. : Інститут історії України НАН України, 2008. – № 14. – С. 27-146.

УДК 94 (477)

Борцова О. В.

Науковий керівник: д.і.н., професор **Зеркаль М.М.**

ЄЖИ ҐЕДРОЙЦЬ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

У статті досліджується внесок відомого польського публіциста і громадського діяча Єжи Ґедройця у розвиток концептуальних та організаційних засад сучасної історичної науки.

В статье исследуется вклад известного польского публициста и общественного деятеля Ежи Гедройца в развитие концептуальных и организационных основ современной исторической науки.

The paper investigates the contribution of well-known Polish journalist and public figure of Jerzy Giedroyc in the development of conceptual and institutional framework sovremenngoy historical science.

Серед інтелектуалів європейського масштабу, які прогнозували розвиток соціально-політичних процесів далеко вперед і своєю діяльністю наближували демократичні зміни в суспільстві, почесне місце належить Єжи Ґедройцю (1906-2000) – польському публіцисту, громадському діячу, засновнику і головному редактору часопису «Культура» (Париж). Ім'я Єжи Ґедройця, активного прихильника польсько-української співпраці, до недавнього часу було мало відомим в Україні. Лише в останні роки опубліковано українською його праці [3], листування з представниками української еміграції [5], з'явилися монографії та статті, присвячені його діяльності [1].

Єжи Ґедройць народився 27 липня 1906 року у Мінську. У студентські роки, під час навчання у Варшавському університеті - на юридичному (1924-1929) та історичному (1930-1931) факультетах, був головою організацій «Корпорація Патрія» і «Міжкорпораційне коло», діячем студентської організації «Державницька думка», міжнародного відділу Центрального комітету Спілки студентської молоді, редактором часописів «Академічний день» і «Бунт молодих» (з 1936 року «Політика»).

На початку Другої світової війни Єжи Ґедройць опинився в Румунії, воював у складі Окремої Бригади Карпатських Стрільців, був учасником лівійської кампанії і боїв у Тобруку, керував відділом військових часописів і видавництв Бюро пропаганди 11 Польського корпусу, працював у Центрі підготовки танкістів у Галліполі (Італія). У

1945 він обійняв посаду директора Європейського департаменту Міністерства інформації Польської Республіки (Лондон), у наступному році взяв участь у заснуванні Літературного інституту в Римі [6].

У жовтні 1947 року Гедройць переїздить до Мезон Ляффіт під Парижем, де розгортає широку видавничу діяльність на посаді головного редактора польського еміграційного часопису «Культура», співпрацює з видатними польськими еміграційними публіцистами та письменниками: Юзефом Чапським, Єжи Стемповським, Константином Єленським, Юліушем Мерошевським, Чеславом Мілошем, Вітольдом Гомбровичем, Густавом Герлінгом-Грудзінським. Серед діячів української еміграції, що активно співпрацювали з «Культурою» слід згадати Богдана Осадчука, Юрія Лавріненка, Юрія Шевельова, Івана Лисяка-Рудницького, Бориса Левицького, Івана Кедрина та ін.

Часопис «Культура», що видавався у Франції у 1947-2000 роках, вважають одним із найцікавіших явищ польської культури ХХ сторіччя. Хоча з паризьким часописом були пов'язані найвідоміші імена польського інтелектуального життя повоєнного періоду, а також окремі видатні постаті європейської культури, ніхто не ставить під сумнів, що він був, власне кажучи, авторським витвором однієї людини – Єжи Гедройця. За життя його називали просто – паном редактором. Нині заслуги Єжи Гедройця перед європейською культурою порівнюють навіть із діяльністю цілого інституту. Гедройць редагував журнал «Культура» впродовж 53 років. Увесь цей час навколо часопису об'єднувалися провідні польські та східноєвропейські інтелектуали.

Одним із головних обов'язків польської еміграції Гедройць вважав подолання польсько-українських історичних незгод, нормалізацію польсько-українських відносин та підтримку прагнень українців до незалежності. Польські емігранти в перші роки існування «Культури» сприймали цю програму в кращому разі байдуже. Упродовж десятиліть Єжи Гедройць переконував поляків у необхідності примирення і політичного союзу з українцями. Він постійно контактував із провідними польськими публіцистами, істориками та мислителями, а також інтелектуалами, що представляли різні народи Східної Європи: росіянами, литовцями, білорусами й українцями [4]. Сам редактор «Культури» писав дуже мало. Книга «З нотаток редактора» становить собою збірку українських перекладів виступів, інтерв'ю та газетних статей, написаних протягом останнього десятиріччя його життя. Проте саме велике історичне джерело – це листи Гедройця, яких збереглося більше десяти тисяч. Ознайомлення з публіцистичними виступами та епістолярною спадщиною автора переконує читача, що головною пристрастю Гедройця було надихати своїх читачів та співрозмовників і в цьому мистецтві він був неперевершеним майстром.

З 1953 року — Єжи Гедройць ініціатор видання «Бібліотеки Культури», з 1962 року видає «Історичні Зошити», присвячені новітній історії Польщі та країн Центрально-Східної Європи. Сучасники Гедройця згадують про народження самої ідеї створити ще один

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

польський історичний часопис в еміграції. В доцільності цього Гедройцевого рішення було багато сумнівів, але надто багато матеріалів на історичні теми надходило до «Культури», і годі було сподіватися умістити їх усі в її історичній рубриці. Головний редактор видання вимагав від авторів прагнути до пошуку об'єктивної правди, а не пристосовувати факти до певної політичної або історіософської концепції. Основний постулат новоствореного часопису полягав в тому, що публікації мали порушувати контроверсійні або непопулярні теми, якщо тільки це могло слугувати пізнанню правди. Поєднування непоєднаних у строго академічному виданні матеріалів – статей, реляцій, спогадів, документів, інтерв'ю, рецензій, полемік, біографічних нарисів, листів до редакції тощо – не мало жодних критеріїв, окрім вимоги писати оригінально та цікаво. Висвітлення різних позицій було засадничим принципом редакторської політики Гедройця.

Наприкінці 2009 року Генрик Гедройць, брат Єжи Гедройця і співзасновник Літературного Інституту, чийм виданням були «Історичні зошити», вирішив припинити їх публікацію. «Історичні зошити», вважав він, виконали свою роль. На відміну від 1962 року, коли польська еміграція почувалася зобов'язаною плекати вільну від цензури думку, для чого й було створено цей часопис, у нинішній Польщі немає перешкод для історичних студій, якихось обмежень для дослідників у виборі теми чи доступі до архівних матеріалів. І от – останній випуск «Зошитів». Запланований як прощання з читачами, він став також і прощанням із братами Гедройцями: 21 березня 2010 року Генрика Гедройця не стало. У номері вміщені статті про братів Гедройців, генезу «Історичних зошитів», прощальні статті дописувачів, листування Єжи Гедройця [2].

Отже, не будучи професійним істориком, Єжи Гедройць глибоко цікавився історією. Не створивши фундаментальних історичних праць, він впливав на розвиток історичної науки своєю подвижницькою діяльністю як публіцист, засновник та головний редактор прогресивних видань «Культура» та «Історичні зошити», сприяючи генерації нових наукових досліджень польської та української еміграції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бердиховська Богуміла Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури». / Богуміла Бердиховська . - К.: Критика, 2005. – 518 с.
2. Бетлій Олена. Прощальний зошит // [Електронний ресурс] / Олена Бетлій. – Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/articles/proshchalnyu-zoshyt>
3. Гедройць Є. З нотаток редактора. / Є. Гедройць. – К.: Українська прес-група, 2013. – 80 с.
4. Гирич Ігор. Поляк, який переконав інших поляків у необхідності незалежності України // [Електронний ресурс] / Ігор Гирич. - Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/pidrivna-literatura-yezhi-gedrojcz.html>

5. Єжи Гедройць та українська еміграція. Листування 1950-1982 років. – К.: Критика, 2008. – 752 с.
6. Олійник Назар. Єжи Гедройць // [Електронний ресурс] / Назар Олійник. – Режим доступу: <http://www.quickwiki.com/uk>

УДК 94(477.7) “17/19”

Гасько А. Р.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Баковецька О. О.**

**ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРСЬКОЇ ВЛАДИ ТА СИНОДУ В
УПРАВЛІННІ РЕЛІГІЙНОЮ СФЕРОЮ В КІН. ХVІІІ – НА ПОЧ. ХХ СТ.**

У статті розглядається роль імперської влади та Синоду в управлінні Православною церквою на Півдні України в кін. ХVІІІ – на поч. ХХ ст.

В статтє рассматривается роль имперской власти и Синода в управлении Православной церковью на Юге Украины в кон. ХVІІІ – в нач. ХХ ст.

The article deals with the role of imperial power and the Synod in the managing of the Orthodox Church in South of Ukraine in the late 18th – in the early 20th century.

Російська Православна церква (РПЦ) протягом кін. ХVІІІ – на поч. ХХ ст. була невід'ємною складовою державного апарату, що було зумовлено абсолютистським характером влади. Православ'я відчувало на собі всі ті централізаторські та уніфікаторські тенденції, що проявлялись в управлінні державними структурами, та не було самостійним навіть при вирішенні питань внутрішнього життя. Ще під час царювання Петра І духовне відомство перестало бути відокремленим від світського. Великого значення в управлінні релігійною сферою відігравав суб'єктивний фактор, а саме — погляди того чи іншого монарха на характер церковно-державних відносин.

За правління Катерини ІІ почав формуватись майбутній церковно-територіальний устрій Півдня України. У 1775 р. за її наказом на цих землях створена Слов'янська і Херсонська єпархія. Політика імператриці щодо РПЦ передбачала проведення в кін. ХVІІІ ст. секуляризаційних заходів, що значно погіршили матеріальне становище церков і монастирів. Ще одним заходом імператриці стала боротьба з «надлишком духовенства». За часів правління Павла І, який ще в 1797 р. оголосив себе «головою церкви», посилилась ідеологічна взаємодія між духовною та світською владою, поліпшилось становище духовенства, яке перетворилось на привілейовану верству [3, с. 206]. Олександр І продовжив політику свого попередника, щодо надання пільг духовенству: низкою указів 1801 – 1821 рр. було відмінено подушну подать, надавалось право купувати населені землі [1, с. 15-17]. У 1808 р. імператором проведено реформу духовної освіти: збільшилась

кількість церковних навчальних закладів і покращилось їх фінансування.

Звід законів Російської імперії 1832 р., укладений за правління Миколи I, узаконив відносини між Православною церквою та державою, що склались протягом XVIII – на поч. XIX ст. Церковне управління виділялось в особливий державний інститут, фіксувались права та обов'язки духовенства, що розглядалось як особлива верства суспільства. На законодавчому рівні було встановлено, що церквою через Синод керує державна влада [3, с. 213]. В період правління Олександра II відбувся ряд перетворень, які проводились в контексті буржуазних реформ 1860 – 1870-х рр.: у 1864 – 1867 рр. ліквідовано замкнутість духовного стану. У 1867 р. затверджено нові статuti духовних навчальних закладів, які тепер підпорядковувались не Синоду, а єпархіальному керівництву. Розширились межі єпархіального самоуправління, запроваджувались принципи виборності та соборності, що значно посилювало церковну владу на місцях [1, с. 24-25].

Олександр III продовжував справу реформування системи духовної та народної освіти, вбачаючи у церковнопарафіяльних школах важливий засіб духовно-морального розвитку народу та протидії поширення сектантства. Проте, вже на поч. XX ст., за правління Миколи II, державна влада змінює курс на віротерпимість, проголошуючи свободу совісті та релігійних сповідань. Таким чином, протягом XVIII – на поч. XX ст. РПЦ та державна влада взаємодіяли в питаннях здійснення єпархіального керівництва, реформування духовної освіти, визначенні становища інституційних основ конфесії, а також у боротьбі проти сектантства та вірувань, що могли підірвати авторитет «офіційної» державної церкви.

У питаннях керівництва церквою монархи співпрацювали з Св. Синодом, який протягом 1721 – 1917 рр. виступав знаряддям політики Російської імперії в релігійній сфері, продукуючи документи, яких мали дотримуватись на території всіх єпархій, а також здійснюючи контроль за виконанням розпоряджень, обмеживши єпархіальну владу в праві приймати остаточні рішення з низки питань. Оскільки Синод був створений як державний колегіальний орган церковного управління (повністю підпорядкований, як і інші міністерства, світській владі), це накреслювало відповідний шлях розвитку церковно-державних стосунків в імперії та діяльності самої установи. Серед основних сфер, якими мав опікуватись Синод — участь у призначенні та переміщенні архієреїв, керівників духовних навчальних закладів, підвищення в сані, нагородження, участь у процедурі отримання дозволу на зведення релігійних споруд, розпорядження церковним майном, контроль за діяльністю органів єпархіальної влади тощо. Важливою сферою діяльності Синоду було виконання функцій вищої судової інстанції [4, с. 55]. Синоду також надано право верховної цензури богословських, церковно-історичних та канонічних творів. Нарешті, Св. Синод став органом спілкування Російської церкви з іншими конфесіями [2].

До складу Синоду входили Присутствіє та інші установи. Серед південноукраїнських архієпископів участь у його роботі брали лише троє: Амвросій (Серебренников), Інокентій (Борисов) і Димитрій (Муретов). Діяльність Синоду та характер його впливу мають розглядатись у зв'язку з функціонуванням обер-прокурорів — осіб, які представляли інтереси монарха [4, с. 56]. Наприкінці XVIII ст. обер-прокурори ще не мали реальної влади, адже зберігалась практика прямих взаємин монарха з Синодом, проте, з часом, вирішення багатьох справ духовного відомства почало залежати від особистої позиції обер-прокурора. Від часу запровадження цієї посади в 1722 р. вони поступово розширювали свої повноваження і на другу половину XIX ст. мали вже низку надзвичайних прав, виконуючи функції «ока государственного и стряпчего дел державных» [5, с. 32].

Першим, дійсно впливовим обер-прокурором був О. М. Голіцин, який під час перебування на посаді очолював Комісію народних училищ, Міністерство народної освіти, був головою Російського Біблійного товариства, а свої заходи спрямовував на безумовну підтримку лише «панівної віри». Потрібно сказати, що розширенню влади обер-прокурора в першій половині XIX ст. сприяла законодавча основа та тенденції внутрішньополітичного розвитку країни [6, с. 162]. Поліцейська держава з її бюрократичною адміністрацією повністю оформилася при Миколі I. Під час його царювання відбулася повна бюрократизація всього апарату управління, котра не оминула й церкву, що, з точки зору імператора, було не тільки природним, але й необхідним [6, с. 151]. Період імператорського правління Олександра II та обер-прокурорського урядування графа Д. А. Толстого став добою ліберальних реформ у межах духовного відомства. К. П. Победоносцев, на відміну від свого попередника, був консерватором, тому під час його керівництва ліквідовано виборність благочинних і керівного складу духовних навчальних закладів [5, с. 37-38].

І. Смолич, роблячи ґрунтовний історичний огляд і аналіз церковно-державних стосунків в Російській імперії в синодальний період, виділяє в розвитку інституту обер-прокуратури дві фази. Перша — з часу заснування посади обер-прокурора (1722 року) до 1803 року. В цей період його влада не мала вирішального значення в діяльності Синоду, котрий ще зберігав безпосередній зв'язок з імператорами. Період, що охопив 1803 – 1817 роки був перехідним часом, коли виникли передумови посилення влади обер-прокурора. Друга фаза, починаючи з 1817 року тривала до кінця синодального періоду. Протягом цього часу обер-прокурор поступово став повноправним і могутнім міністром та єдиним представником Синоду перед урядом, представляючи установу під назвою «Відомство православного сповідання» [6, с. 150].

Отже, становище православ'я в кін. XVIII – на поч. XX ст. залежало від особистих поглядів монарха та його геополітичних планів. Зміни рівня зацікавленості монархів та Синоду у розвитку Православної церкви та різних напрямів її діяльності в південноукраїнському регіоні відображалось у державних документах, що регламентували діяльність

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

конфесії, її інституційних основ, економічного та правового становища, та могли стосуватись як імперії цілому, так і конкретних територій. Крім того, церковне життя залежало також від зовнішньої та внутрішньої політики уряду. Зміни у церковно-адміністративному устрої обумовлювались пріоритетною роллю імператорів у вирішенні питань релігійного життя, а також зменшенням автономії Синоду та подальшим посиленням його залежності від світської влади.

Список використаних джерел і літератури:

1. Борисова А. В. Государство, церковь, общество в России в XVIII – XIX вв. / А. В. Борисова. — Ярославль, 2002. — 97 с.
2. Бубнюк В. Зовнішня діяльність російського Святійшого Синоду в кінці XIX – поч. XX століття: Дис. канд. богосл. наук / В. Бубнюк. — К., 2003. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.hram.in.ua/index.php?>
3. Історія Православної церкви в Україні: збірка наукових праць / Під заг. ред. Яроцького П. А.— К.: Четверта хвиля, 1997. — 292 с.
4. Лиман І. І. Релігійний аспект суспільно-політичних процесів у Російській імперії останньої чверті XVIII – середини XIX ст.: впливи на церковне життя Південної України / І. І. Лиман. — Запоріжжя: Просвіта, 2008. — Вип. 24. — С. 54 – 61.
5. Меша В. Г. Особливості синодального управління Російської православної церкви другої половини XIX століття / В. Г. Меша // Гілея (науковий вісник). — Випуск 13. — 2008. — С. 30 – 38.
6. Смолич І. К. История русской церкви. 1700 – 1917 гг. / И. К. Смолич. — Москва: изд. Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1997. — Часть I, II. — 799 с.

УДК 94(477) «18»

Гінкул В.С.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Гузенко Ю.І.**

СТАНОВИЩЕ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІД ВЛАДОЮ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

У статті розкриваються аспекти розвитку сільського господарства України XIX ст. Автор розкриває становище сільського селянства в умовах занепаду сільського господарства та кризи аграрного сектору.

В статье раскрываются аспекты развития сельского хозяйства Украины XIX в. Автор раскрывает положение сельского крестьянства в условиях упадка сельского хозяйства и кризиса аграрного сектора.

The article covers aspects of agriculture in Ukraine in the nineteenth century. The author reveals the situation of the rural peasantry in terms of the decline of agriculture and the agricultural sector crisis.

Сільське господарство в сучасній Україні характеризується глибокими зрушеннями і потребує переосмислення багатьох проблем сьогодення, зокрема переходу до ринкової економіки, створення і

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

вдосконалення різних форм власності, докорінної зміни виробничих відносин та психології людей. Для вирішення сучасних проблем сільського господарств України корисним буде врахування уроків минулого.

В сучасній історіографії питання сільського господарства XIX ст. не достатньо досліджені в науковій літературі. Даною проблематикою займаються українські та зарубіжні вчені, а саме О.П. Реєнт, Ю.Є. Куценко, О.Г. Мороз, С. М. Злушко, Н. Р. Теміров, І. А. Фареній[1, с. 22–30].

Протягом майже 150 років українці перебували під владою двох імперій: Російської та Австрійської(імперія Габсбургів). Так на світанку новітньої доби українці опинилися у складі політичної системи, що радикально відрізнялася від устрою, до якого вони звикли. Становище українських земель на початку XIX ст. було важким.

У першій половині XIX ст. в Україні відбувався складний процес розкладу феодално-кріпосницького ладу та розвитку капіталістичних відносин, що гальмувалися існуючою тоді в Росії кріпосницьку систему. Так як сільське господарство було основним сектором економіки, то стан аграрних відносин значною мірою визначав динаміку всього суспільного розвитку[1,с.184–185].

В аграрній сфері першої половини XIX ст. домінувало поміщицьке землеволодіння. В під-російських землях воно становило майже 75% усієї землі. Поміщицькі господарства деградували і занепадали, про що свідчить посилення експлуатації селян, низький рівень організації праці, технологічний застій, зниження прибутків тощо. Це підтверджує також і зростання заборгованості поміщиків державі, яка у першій половині XIX ст. становила понад 83 млн. крб. Наприкінці 50-х рр. кожен четвертий поміщицький маєток був оформлений під заставу[2, с.337–340].

Основними групами населення на селі в дореформений період були поміщицькі та державні селяни (крім них існували ще незначна кількість удільних селян). Велику групу становили селяни, перетворені на військових поселенців. Безземельних і розорених селян поміщики переводили у розряд дворових, які постійно працювали на панському дворі. Поміщицькі селяни переважали у Східній Україні, Правобережній, а державні - на Лівобережній та Півдні України. Відробіткова, грошова та натуральна ренти були основними формами експлуатації. Незважаючи на те, що закон 1797 р. офіційно встановлював 3-денну панщину, на практиці вона становила 4–6 днів на тиждень. Крім того, селяни повинні були відробляти і додаткові повинності (будівельні дні) та сплачувати натуральний і грошовий оброки. Державні селяни вважалися вільними. Вони поділялись на дві групи щодо своїх повинностей: ті, що платили оброк, і ті, що залишалися на, так званому, господарському становищі[4, с.250–253].

На сплату державних податків йшло майже 40% селянських прибутків. Основна маса селян не в змозі була сплачувати такі суми, і селяни вимушені були продавати своє господарство. Державні селяни

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

розорялися, продавали своє майно, ставали наймитами. Так у 1837 р. урядом було створено міністерство державних маєтностей, воно мало управляти державними селянами і підвищити їх податкову платоспроможність.[2. с.343–345].

У 1847–1848 рр. царський уряд провів на Правобережжі інвентарну реформу. Вона обмежила панське свавілля і впорядкувала селянські повинності. Царський уряд хотів цим кроком повернути селянство на свій бік у боротьбі з польськими поміщиками, які брали участь у польському визвольному русі. Але селяни страждали ще й від прогресуючого процесу обезземелення, який підривав їхні господарства[3, с. 59–61].

На ефективність сільськогосподарського виробництва суттєво впливали рутинний стан техніки та технологічно відстала традиційна система землеробства (у 1838 р. на 100 ревільких душ припадало 2 плуги, система обробітку землі – трипілля, перелогова і комбінована)[4, с. 258–260].

Але існували деякі поміщики, які намагалися запровадити у своїх маєтках поліпшені засоби обробітку земель, застосовувати удосконалені плуги, молотарки та віялки. Значні ділянки земель відводились під посіви технічних культур і буряків, коноплі, тютюну та льону. Це вимагало поліпшеного обробітку землі та застосування добрив. Такі господарства ставали високоприбутковими за рахунок використання найманої робочої сили та новітнього реманенту[5, с.194–196].

Отже, розвиток сільського господарства українських земель ХІХ ст. набував різних тенденцій, які поступово вели до повного розорення землеволодіння, посилення експлуатації селянства, появи в аграрному секторі надлишкової робочої сили та поступовій руйнації натурального господарства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бойко О. Д. Історія України / Д. О. Бойко. – К. : В-во Академія, 2000. – С. 184–188.
2. Економічна історія України і світу / За ред. Б. Д. Лановика. – К. : Вікар, 1999.–С . 337 – 350.
3. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України / О. Субтельний, А. Жуковський. – Львів, 2002. –С. 59 – 70.
4. Крип'якевич І.П. Історія України / П. І. Крип'якевич.–К., 2003 – С.253–266.
5. Шевченко В.М. Проблема ринкових аграрних відносин в Україні / М. В. Шевченко. – К., 2001. –С. 194 – 200.

УДК 94(477.73) «1919»

Григоращенко О.М.

Науковий керівник: д.і.н., професор Пархоменко В.А.

БАШТАНСЬКА ТА ВИСУНСЬКА СЕЛЯНСЬКІ РЕСПУБЛІКИ (1919 Р.): ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті досліджуються та порівнюються основні спільні та відмінні риси, якими характеризувались повстанські формування державницького типу Баштанська та Висунська селянські республіки в контексті селянсько-повстанського руху на Півдня України.

В статье исследуются и сравниваются основные общие и отличительные черты, которыми характеризовались повстанческие формирования государственного типа Баштанская и Висунская крестьянские республики в контексте крестьянско-повстанческого движения на юге Украины.

The article examines and compares the basic common and distinctive features, which were characterized by insurgent groups and state type Bashtansky Visunskaya peasant republic in the context of peasant insurgency in the south of Ukraine.

1919-й рік став для України роком активізації селянсько-повстанського руху, спрямованого проти режиму Добровольчої армії генерала А. Денікіна. Яскравим проявом цієї повстанської боротьби став Південь України.

Політика денікінської адміністрації щодо реставрації поміщицького землеволодіння, мобілізації населення до лав білогвардійської армії призвели до того, що селянство почало повставати, відстоювати свої права та боротися за гідне існування.

У 1919 році селянсько-повстанський рух досягнув певних успіхів й на Миколаївщині, де було створено Висунську та Баштанську республіки – формування державного типу, які намагалися встановити «селянську владу», об'єднавши навколо великих сіл декілька волостей, головною метою яких було боротьба з денікінщиною [4]. Проте, не дивлячись на невелику відстань між повстанськими осередками та на єдине прагнення здолати ворога, було чимало відмінностей між Висунською та Баштанською республіками, що, можливо, стало однією з причин поразки повстання.

Створення організованого виступу стало можливим завдяки керівництву Херсонського боротьбистсько-борбистського центру у Висунську та Миколаївського більшовитсько-боротьбистського – у Полтавці-Баштанці. Тобто з самого початку існували ідеологічні розбіжності. Боротьбисти – Українська комуністична партія; борбисти – Українська партія лівих соціал-революціонерів; та більшовики, які в умовах Громадянської війни, втратили потребу співпраці з політичними партіями, що належали до соціалістичного табору.

10 березня 1920 року передова стаття газети “Боротьба” вийшла під заголовком “Дві правди”. В ній зазначалося, що: “Кожна революція

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

супроводжується боротьбою різних політичних партій... Зараз, в процесі цієї боротьби, двома різними шляхами йдуть партія більшовиків та партія лівих соціалістів- революціонерів... Ці партії є представниками двох правд – принесеної нам з Заходу марксистської, суто пролетарської, та споконвічної правди народницької, що пустила глибоке коріння в селянське середовище..." [1]

З перших днів створення республік (Висунська – 7 жовтня 1919р., Баштанська – 30 вересня 1919 р.) було сформовано їх «державну» організацію. В посаді Висунськ, який було оголошено Тимчасовою Висунською Республікою було сформовано управлінський апарат – уряд, який очолив есер-боротьбист Ф. Юхименко. Для контролю уряду створили Раду оборони під керівництвом більшовика М. Шевченка, народним комісаром військових справ став В. Яриловець, мобілізації – Є. Ярошенко, юстиції – Я. Кужільний, фінансів – М. Іванець, продовольства П. Тарасов, командиром кінноти був призначений З. Мурлян. [2]

Якщо говорити про організацію Баштанської республіки, то тут простежується більш військова структура. Головну роль відігравав штаб на чолі з П. Туром та І Туром. Членами штабу були Шваров І., Кохановський П., Корнілов В. – від Миколаєва, Прядко М., Гандилов П., Чайка М. – від місцевих селян. Командирами полків були Трибат З., Заяц М., Вилкул П., Бабиц К. Начальником розвідки було призначено Бутенко Ю.. Така військова організація із суворою дисципліною найкраще піддавалася контролю більшовиків Миколаївської підпільної організації. [3]

Виходячи з організації та розподілу посадових обов'язків можна говорити й про ідеологічну спрямованість республік. Якщо в Баштанській вона була чітко прорадянська, адже давався вплив більшовиків, то в Висунську на перший план виступають державницько-соціалістичні погляди, адже керівництво республіки бачили Україну і самостійною і радянською.

Щодо території, яку займали повстанські осередки, то вона була приблизно однаковою. Висунська республіка включала більше 15 населених пунктів загальною площею 1,75 тис. квадратних кілометрів. Територія ж Баштанської республіки становила 1,5 тис. квадратних кілометрів.

Військові сили Висунська на початку дорівнювали 3,5 тис бійців, з них 1 тисяча – кіннотники, а Полтавки-Баштанки приблизно 3 тис. осіб. [3]

Повстанцями обох формувань було здійснено ряд рейдів проти денікінських військ: підривали залізничні шляхи, порушували телеграфний зв'язок, захоплювали обози з продовольством, які відправлялись білогвардійцям. Однак наймасштабнішими заходами були походи висунчан на Херсон, а полтавців-баштанців на Миколаїв. Сценарій походів був приблизно однаковим. Повстанці поклали надії на повстання робітників в даних містах, які мали організувати П. Соколов, Г. Хазанов, Т. Мальт в Миколаєві та Сокольський і Поляков в

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Херсоні. Проте їхні надії були марними, бо і перші і другі були заарештовані денікінцями, тому й походи успіху не мали.[2]

Незважаючи на всі спільні та відмінні риси повстанських формувань керівники Висунської та Баштанської республік розуміли, що окремими, самостійними державами республіки ніколи не стануть. Для цього немає ні політичних, ні економічних, ні фінансових умов.

Утворення цих формувань мало завданням об'єднати селян для боротьби з денікінщиною, а не ставати окремими державами. Саме в організації селянських мас та поширенню повстанського руху для боротьби з денікінщиною полягало головне значення повстанських осередків на Миколаївщині у 1919 році.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ніколаєв І.Є. Політика більшовиків стосовно українських національно-комуністичних партій в 1919-1920-х роках (на матеріалах Української комуністичної партії (боротьбистів) та Української партії лівих соціал-революціонерів (борбистів) / Ігор Євгенович Ніколаєв // Мандрівець. - 2012. - № 2. - С. 24-27.
2. Котляр Ю.В. Повстанських рух селян Півдня України. Висунська і Баштанська республіки. (1919 - 1920) / Юрій Вадимович Котляр. - Миколаїв: ПП «Спрінт-прінт», 1999. - 117с.
3. Котляр Ю.В. 1919. Висунська і Баштанська республіки (До 90-ої річниці проголошення). / Юрій Вадимович Котляр. - Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2010. - 48с.:іл.
4. Сірош А. Республіка повсталих / Андрій Сірош. - Одеса: Маяк, 1969. - 88 с.

УДК 94(327): 477+438

Кравченко Д.В.

Науковий керівник: ст. викл. **Морозан О.О.**

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті розкрито поняття «студентське самоврядування», його завдання, структура та розвиток в Україні.

В статті раскрыто понятие «студенческого самоуправления», его задачи, структура и развитие в Украине.

In the article the concept of "student government", its tasks, structure and its development in Ukraine.

Сьогодні значного поширення і розвитку в Україні набув такий тип організацій студентської молоді як органи студентського самоврядування в навчальних закладах різного рівня акредитації, які поступово перетворюються із підструктур вищих навчальних закладів на самостійні організації. Незважаючи на те, що студентське самоврядування в українському варіанті має досить недовгу історію, за час його становлення вже встигли окреслитися певні спільні тенденції і,

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

що найсуттєвіше, спільні проблеми, які потребують детальнішого вивчення і аналізу, а основне – напрацювання механізмів вирішення цих проблем на різних рівнях, починаючи від загальнодержавного і закінчуючи вищими навчальними закладами

Першим нормативним актом, що передбачав право створювати органи студентського самоврядування у вищих навчальних закладах був Закон України «Про освіту» від 23 березня 1991 року, який визнавав громадське самоврядування, у тому числі і студентське. У 1996 році було прийнято Положення про державний вищий заклад освіти (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 року), яким визначено мету, завдання, структуру органів студентського самоврядування. Незважаючи на те, що згодом з'явилося досить прогресивне Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах, затверджене Міністерством освіти і науки України від 3 квітня 2001 року, Закон України «Про вищу освіту», від 17 січня 2001 року, відображає ті норми, які у 1996 році були передбачені у Положенні про державний вищий навчальний заклад. Якщо говорити про законодавче регулювання, то сьогодні це лише стаття 38 Закону України «Про вищу освіту» та стаття 37, що визначає необхідність затвердження положення про студентське самоврядування вищим колегіальним органом громадського самоврядування вищого навчального закладу.

Однією із перших самоврядних організацій, що постали у навчальних закладах суверенної України, став Студентський парламент Київського університету імені Т. Шевченка, сесія якого зібралася 22 грудня 1992 р., ставши першою в історії України.

У вищих навчальних закладах недержавної форми власності, що мають своєрідний статус, та теж сформувалось студентське самоврядування. Серед подібних самоврядних організацій слід відзначити студентське самоврядування Харківського гуманітарного інституту – «Народна українська академія», яке започатковане 25 квітня 1994 р [4].

Згідно із ст.38 Закону України «Про вищу освіту», основними завданнями органів студентського самоврядування є:

- забезпечення і захист прав та інтересів студентів, зокрема, стосовно організації навчального процесу;
- забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- сприяння створенню відповідних умов для проживання та відпочинку студентів;
- сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- організація співробітництва зі студентами інших навчальних закладів і молодіжними організаціями;
- сприяння працевлаштуванню випускників;
- участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Запровадження студентського самоврядування у вищих навчальних закладах є конкретною реалізацією громадських прав студентів, формування у них почуття відповідальності, вміння вирішувати соціальні, економічні та культурно – освітні проблеми. Як психологічний аспект самоврядування пов'язане з саморегуляцією самої людини, тобто внутрішніх процесів.

Розглядаючи студентське самоврядування з точки зору педагогіки, а саме вплив на свідомість студентів як незалежного фактору, то слід наголосити, що цей вид діяльності передбачає не тільки активну участь студентів у громадському житті, а й певні принципи в роботі студентського самоврядування. А саме такі: планування, виконання та оцінку діяльності. На мою думку саме ці принципи, що покладені в основу самостійної діяльності, є основними критеріями оцінки ефективності роботи студентського самоврядування за якими буде доцільно проводити оцінювання. Тобто студентське самоврядування є дієвою формою самовиховання..

Таким чином, в вищих навчальних закладах Україні з отриманням незалежності розпочався процес виникнення нових студентських громадських об'єднань. Вони в своєму розвитку до сьогодні пройшли тернистий шлях стихійного виникнення та організаційного становлення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Галаджун З. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах в контексті вступу України до Європейського співтовариства // З. Галаджун, Х. Гаврилюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lp.edu.ua/Institute/IGS/IPP/WebRC/issues/Galadzhun_Gavryliuk.htm7
2. Головенько В.А. Український молодіжний рух: історія та сьогодення // В.А. Головенько, О.А. Корнієвський. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 56 – 74.
3. Кудіна Л. Молодіжний рух у регіонах України: громадсько-політична література // Л. Кудіна, Н. Демчук, О. Обухівська. – К.: Молодіжна альтернатива, 2005. – С.45.
4. Сопівник Р. Зростання ролі студентів у навчально- виховному процесі вищих навчальних закладів України: історичний аспект (90-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» // Р. Сопівник. – Луганськ, 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dissert.com.ua/contents/28208.html>.

УДК 94(477) «1939»

Курінний О.В.

Науковий керівник: д.і.н., професор Шитюк М.М.

«ЗОЛОТИЙ ВЕРЕСЕНЬ» 1939 Р. ВИЗВОЛЕННЯ ЧИ ОКУПАЦІЯ

В статті розглянуто події 17 вересня 1939р., які відбулися на Західних Українських землях та їх наслідки. Дається правова оцінка подіям.

В статье рассмотрены события 17 сентября 1939 г., которые состоялись на Западных Украинских землях и их последствия. Дается правовая оценка событиям.

In the article the September 17 1939 events. That occurred in the Western Ukrainian lands, and their consequences. We give a legal assessment of events.

«Коли 17 вересня 1939 року радянські війська прийшли на Західну Україну — зовні це виглядало так, що сюди прийшли визволителі, і тому люди вітали їх з квітами і усмішками, оскільки здійснилася віковична мрія – було об'єднано Схід і Захід України. Але справжня сутність цього визволення полягала в іншому: почалися тюрми, розстріли, заслання. Тому було організовано рух опору, який виявився у формуванні УПА. Цим кроком Сталін не хотів зробити краще українцям-галичанам, він хотів зміцнити позиції СРСР у Другій світовій війні. Тому насправді - це не було визволення, це було захоплення», — так прокоментував «Гал-іно» історичну подію для України, яка сталася 17 вересня 1939 року, коли радянські війська прийшли на Західну Україну директор Львівського історичного музею Богдан Чайківський.

Сьогодні минає 75 років з того дня, коли радянські війська прийшли на Західну Україну.

17 вересня 1939 року кордон Польщі перейшла Червона Армія. У ноті радянського уряду, врученій Молотовим 17 вересня 1939 року польському послу в Москві, лицемірно вказувалось, що “радянський уряд не може байдуже ставитись до того, щоб єдинокровні українці і білоруси, які проживають на території Польщі, кинуті напризволяще, залишились беззахисними”.

Радянські війська за дванадцять днів фактично без боїв зайняли Західну Україну та вийшли на Західний Буг і Сян, де й зупинились.

Оразу після зайняття військами Червоної Армії Львівського, Станіславського, Тернопільського та Волинського воєводств, там, відповідно до рішення Політбюро ЦК ВКП(б) від 26 вересня 1939 р., розгорнулася робота по встановленню радянської влади. Спочатку створювалися ревкоми, а потім їм на зміну у містах і повітах прийшли тимчасові управління, а в селах і волостях селянські комітети, які формально обирались на зборах населення міст і сіл під пильним контролем армійських політпрацівників.

Для того, щоб рішення про встановлення радянської влади виглядало як виявлення народних мас, було вирішено провести вибори до Народних Зборів Західної України. Своєю постановою від 6 жовтня

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

1939 р. Військова Рада Українського фронту встановила день виборів до Народних Зборів Західної України 22 жовтня 1939 р., а день скликання їх – 26 жовтня.

На виборах кожному громадянину, який досяг 18 років, незалежно від соціального походження, національності, майнового стану, колишньої діяльності, віросповідання й освіти, надавалося право обирати та бути обраним до Народних Зборів. Отже, вибори мали виглядати як демократичні, але проводилися вони на безальтернативній основі та під невсипущим контролем репресивних органів сталінського режиму. Всього у виборах до Народних Зборів, які відбулися 22 жовтня 1939 р., взяли участь 93% виборців. Було обрано 1484 депутати.

Народні Збори Західної України працювали 26 – 28 жовтня 1939 р. у Львові. У прийнятій Народними Зборами Декларації про державну владу на Західній Україні було заявлено, що вона належить трудящим міста та села в особі рад депутатів трудящих.

У Декларації про входження Західної України до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки Народні Збори записали: “Просити Верховну Раду СРСР прийняти Західну Україну до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік, включити Західну Україну до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки з тим, щоб з’єднати український народ в єдиній державі, покласти край віковому роз’єднанню українського народу”.

Народні Збори схвалили також Декларацію про націоналізацію банків і великої промисловості та Декларацію про конфіскацію земель поміщицьких, монастирських і великих державних урядовців. Уся земля Західної України з її надрами, всі ліси та ріки були оголошені державною власністю.

У листопаді 1939 р. на позачергових сесіях Верховних Рад СРСР і УРСР були прийняті відповідні закони про включення Західної України до складу СРСР із возз’єднанням з УРСР.

Включення Західної України до складу УРСР відбулося в результаті здійснення таємних радянсько-німецьких домовленостей, які суперечили міжнародно-правовим нормам. Але мимоволі здійснилася мрія українців про об’єднання українського народу в єдиній державі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Борщевич В. Автономна Православна Церква на Волині / В. Борщевич. – Луцьк, 1998. – 98 с.
2. Бухало Г. “Просвіта” сіяла світло / Г. Бухало. – Рівне, 1994. – 48 с.
3. Гаврилюк О. Післявоєнні соціально-економічні процеси у селах Володимир-Волинського району очима їх мешканців / О. Гаврилюк // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і Волинь. Матеріали ІХ наукової історико-краєзнавчої міжнародної конференції 20-23 січня 1998 р. Науковий збірник. – Луцьк, 1998. – С. 95-97.
4. Історія Волині з найдавніших часів до наших днів. – Львів, 1988. – 340 с.

5. Касьянов Г.В. Сталінізм і українська інтелігенція (20-30-і роки) / Г.В. Касьянов, В.М. Даниленко. – К., 1991. – 96 с.
6. Літопис Волині. – Вінніпег, 1967. – Ч. 9.

УДК [323+327](477)

Лютіков О. Ю.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Василевич Ю.В.**

ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Зроблено спробу дати оцінку внутрішньополітичному і зовнішньополітичному векторам розвитку України в умовах сьогодення.

Сделана попытка дать оценку внутривполитическому и внешнеполитическому векторам развития Украины в современных условиях.

An attempt was made to assess Ukraine's domestic and foreign policy vector in today's conditions.

Сьогодні Україна перебуває у проблемному векторі розвитку свого політичного становища. Після проголошення незалежності виникли ряд перешкод, що заважали в формуванні її позитивного іміджу, оскільки навіть сам факт минулої приналежності до Радянського Союзу сприяв особливому та обережному ставленню до України. Крім того, економічні проблеми (висока інфляція, закриття виробництв, зріст безробіття, відсутність стабільних зовнішньоекономічних партнерів) створювали імідж нестабільності. Тому, перед новоствореною державою стояла низка завдань стосовно визначення пріоритетів внутрішньої та курсу зовнішньої політики.

Нескінченні перебудови у внутрішній політиці, набуваючи системного характеру, вимагають змін – починаючи від вдосконалення державного устрою і закінчуючи цілим рядом колись другорядних, а тепер вже першочергових завдань. Згідно з властивими українській ментальності рисами, основною цінністю внутрішньої політики України має стати свобода людини та її відповідальність за власну долю. Тим більше, що після розпаду СРСР наша держава ще й досі перебуває у стані інфантилізму [1].

У зв'язку з останніми подіями, котрі відбулися в Україні, значно збільшився вплив і, навіть, деякою мірою контроль громадян за політичними реаліями на внутрішній арені. Українці почали вимагати виконання своїх законних прав та свобод.

Особливість сучасного етапу розвитку внутрішньої політики України полягає в тому, що в попередні історичні періоди нова правляча еліта формувалася паралельно з деградуючою старою елітою. У радянські часи цього не відбулося. Тому грандіозні завдання переходу суспільства до нового якісного стану вирішуються під проводом радянської номенклатури, яка за своїми якостями не відповідає цим вимогам. В Україні ситуація одна з найскладніших серед

пострадянських країн, тому що республіканська номенклатура, вихована в умовах жорсткої централізації управління, виявляється малоефективною в тенденції сучасного становища. Саме тому зараз, коли рівень політичної кризи в Україні зашкалює, активно обговорюється питання децентралізації. Але відсутність об'єктивного законодавства, що розмежовувало б повноваження центру й регіонів, загрожує Україні розпадом на квазідержавні утворення, прикладом чого є збройний конфлікт на Сході держави.

До особливостей внутрішньої політики України також варто віднести т. зв. «перезавантаження» державного апарату влади. Не так давно в політичному лексиконі з'явилося нове поняття – люстрація. Тому зразу ж виникла проблема: ставити на керівні пости харизматичних патріотів чи спеціалістів-професіоналів. Як завжди буває, серед бажаючих зайняти керівні посади виявилось більше «патріотів», ніж кваліфікованих спеціалістів державного управління. Сьогодні президент вимушений опиратися на ті політичні групи, суспільні сили та структури, які можуть повести за собою маси.

Не зважаючи на нестабільну політичну обстановку та розголос громадської думки, можна окреслити такі пріоритети у внутрішній політиці держави: верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи; пріоритетність захисту національних інтересів; рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності; відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування; забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості; забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; свобода, соціальна справедливість і творча самореалізація, участь громадян в управлінні державними і суспільними справами; соціальне партнерство та громадянська солідарність.

Щодо пріоритетних напрямків зовнішньої політики, зараз Україна сподівається на визначену позицію Європейського Союзу щодо її майбутнього членства, але при цьому в своїй зовнішній політиці керується навіть неосновними засадами Конституції, а найновішим законом «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», який Верховна Рада ухвалила в 2010 р. (Закон України від 1 липня 2010 р.) [2].

Україна прагне поліпшити свою безпосередню участь у міжнародній політиці. Наша держава послідовно й неухильно намагається розробляти зовнішньополітичні засади на основі беззастережного дотримання принципів міжнародного права, Статуту ООН та інших міжнародно-правових актів. Більш сміливо та чітко проявляється думка громади саме у визначенні зовнішньої політики України, ніж внутрішньої. Такий нещодавній досвід можна описати в листопадових подіях 2013 р., коли громадяни України вийшли на мітинг із вимогами відновлення підписання Угоди про асоціацію між

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Україною та Європейським Союзом. Це свідчить про налаштованість більшості українців на проєвропейський зовнішній шлях України [3].

Визначення європейської інтеграції пріоритетним напрямком зовнішньої політики означає для України подальше політичне та інституційне зближення з ЄС, адаптування українського законодавства до норм ЄС та Ради Європи, а також поглиблення відносин України з НАТО як однієї з основних складових всеохоплюючої системи європейської стабільності та безпеки.

У зовнішній політиці, перш за все, Україна визначає для себе європейські цінності і моделі управління. Як підкреслюють політичні оглядачі, нашій державі, щоб не стати відстійником більшої системи – чи то Євросоюзу, чи Росії, необхідно виробити пропозиції щодо розв'язання тих проблем, які ті не в змозі самотійно вирішити. Серед таких: міжнародний поділ праці, переробка сміття, використання природних ресурсів, подолання високого безробіття, реформ банківської системи тощо. Очевидно, що замість вище наведених питань, владний державний апарат надає суспільству інші інформаційні нагоди для дискутування, а саме теми, які «грають» не на вигодах та розвитку країни, а на емоціях та ностальгії. Так, наприклад, серед таких є питання про мову. Питання мови може знайти своє вирішення в певному компромісі з обох сторін (Євросоюзу та Росії), суть якого полягає в розумінні її державотворчої ролі [1].

Останнім часом, коли Україна перейшла до активної фази євроінтеграції, суттєво погіршилися політичні відносини із Росією. Опираючись на існуючі стратегічні відмінності й протиріччя, взаємини між Україною та РФ набули вираженого конфліктного характеру. Проте міждержавні відносини повинні залишатися позитивно сталими і толерантними, інші напрямки є неприпустимі. Протягом найближчого періоду сторони мають відшукати прийнятні форми взаємовигідної кооперації з урахуванням існуючих розбіжностей, що створить підґрунтя для переходу до реального стратегічного партнерства та поліпшить міжнародні відносини.

Отже, Україна прагне стати активним суб'єктом, який формує геополітичний простір навколо себе та створює імідж надійної безпечної держави. Але при цьому вона залишається здебільшого пасивним об'єктом масштабних процесів, що розгортаються в міжнародних відносинах. Втім, існує реальна небезпека, що Україна може стати заручником Сходу або Заходу, а ще гірше – розмінною монетою в геополітичних іграх великих держав або їхніх об'єднань. Тому Україна повинна чітко визначити і настійно впроваджувати в життя цілісну політичну стратегію.

Список використаних джерел і літератури:

1. Лубківський І. Якою бути Україні – особливості внутрішньої та міжнародної політики [Електронний ресурс] / І. Лубківський. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/12/6/6977328/?attempt=1> (15.04.2015). – Назва з екрану.

2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – 527 с.
3. Баркар Д. Євромайдан переростає у Єврореволюцію? [Електронний ресурс] / Д. Баркар. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25178760.html> (15.04.2015). – Назва з екрану.

УДК 94(477) «1945/1952»

Ляшенко В.В.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Погорелов А.А.**

ПРОБЛЕМА КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Висвітлено проблему колективізації Західних областей України у післявоєнний період, надано статистичні данні, що висвітлюють суть колективізації та її наслідки для селян.

Освещена проблема коллективизации Западных областей Украины в послевоенный период, предоставлено статистические данные, освещающие суть коллективизации и ее последствия для крестьян.

It was throw lighted the problem of collectivization the West Regions of Ukraine in the after war period, it were given the statistics facts, that throw light the essence of the collectivization and its consequences for peasants.

Після завершення Другої світової війни соціальна та суспільно-політична ситуація у західних областях України продовжувала залишатися вкрай напруженою. Для встановлення радянської влади та завершення колективізації в сільському господарстві, радянські органи розробили цілу систему заходів, що мали організаційний, пропагандистський, репресивний та каральний характер [4, с. 392].

Для проведення суспільної колективізації кремлівською владою скеровувалися на Західну Україну десятки тисяч функціонерів з Південно-Східної України та Російської Федерації. На початку 1945 р. вже надіслано 49 тис. партійних працівників, та 22,4 тис. членів і кандидатів ВКП(б). До середини 1946 р. кількість службовців зросла до 86,7 тис.

У перші повоєнні роки в західних областях почали відновлювати колгоспи, що створювались ще у період 1939-1941. Владою запроваджувалось форсована колективізація, у зв'язку з чим селян примушували до вступу у колгоспи, застосовуючи репресії.

Щоб прискорити колективізацію в Західній Україні, радянське керівництво зменшувало кількість землі на один двір, після чого на одне господарство у середньому припадало 8,6 га орної землі. Так, у заможних селян влада відібрала 250 тис. га землі і передала її малоземельним селянам [3, с. 374]. Улітку 1945 року 325 тис. малоземельних сільських господарств Західної України одержали 438,6 тис. га землі [4, с. 392].

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

На кінець 1945 року на західноукраїнських землях вже налічувалося 130 колгоспів. Це були невеличкі господарства, що об'єднували всього 0,5% селянських дворів і відігравали незначну роль у сільському секторі виробництва краю. Більшість із цих колгоспів створювалась на базі колишніх фільварків, а їх членами ставали колишні батраки цих фільварків, а також найбільш бідна частина селянства. Крім того, серед цієї невеликої групи колгоспів були фіктивні господарства, які існували тільки на папері [7, с. 8].

У 1946-1947 роках 5,6 млн. га колгоспних полів, що були передані селянам у приватне користування, знову переходили у державну власність [3, с. 375].

3 червня 1947 р. Рада міністрів УРСР прийняла постанову «Про порядок заготівлі сільськогосподарської продукції в куркульських господарствах Львівської, Станіславської, Дрогобицької, Рівненської, Волинської і Чернівецької областей». Цей указ збільшив на 50% норму поставок державі і водночас обмежив термін виконання на 1-3 місяці.

У Західній Україні процес колективізації йшов повільно, аж до середини 1947 року [7, с. 8] через масовий опір пересічного населення та боротьбу вояків ОУН-УПА. В 1946 року владою проведена каральна акція, що задала тяжких втрат ОУН-УПА і дозволила радянському керівництву почати прискорену колективізацію [4, с. 397]. У січні 1947 року в зазначеному регіоні вже існувало 507 колективних господарств, що об'єднували 2,2% усіх селянських дворів [7, с. 8].

У 1947 року у розпал голоду на території Південно-Східної України, почалася масова колективізація і у Чернівецькій. На 1 січня 1948 р. в Західній Україні в цілому колективізовано 5,4% господарств, у Чернівецькій – 22,2% господарств [1, с. 195].

Паралельно з масовою колективізацією, розпочався процес розкуркулення, під який потрапляли практично всі, хто не вступив до колгоспу. Усуспільнювалася приватна власність селянина, окрім присадибної ділянки та можливості утримувати вдома невелику кількість птиці й домашньої худоби [6, с. 55]. У серпні 1947 р. в західних областях до куркульських господарств зараховано 16374 господарства, з них у Волинській області – 3941, Рівненській – 2235, Тернопільській – 2209, Львівській – 2176, Закарпатській – 1920, Станіславській – 1645, Дрогобицькій – 1419, Чернівецькій – 877 [4, с. 392-393].

Створені колгоспи не забезпечувались сільськогосподарськими машинами і реманентом. На 100 господарств припадало 33 плуги, 41 борона, з яких 12 залізних, а решта реманенту – дерев'яні. Для обробки землі в селянських господарствах використовувалися примітивні знаряддя, бо вони майже не мали посівних та збиральних машин. Одна сівалка припадала на 291 господарство, одна жатка – на 688 господарств, одна молотарка – на 55 господарств, одна віялка – на 22 господарства [7, с. 11-12].

З 1947 р. заможні господарства Західної України обкладались великим продовольчим податком. Норма зернопоставки зросла на 25 %,

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

картоплі – 100%, молока – 70%, м'яса – 100%, шерсті – 300%. Розмір податку встановлювався у сумі 1000 карб. з кожного гектара землі. За несплату податку стягненню підлягало все майно громадян, за винятком житлового будинку, одягу та предметів побутового користування.

Наслідком такої економічної політики було те, що більшість індивідуальних господарств у 1947-1948 роках зубожіли. А бідняки, які отримали землю після війни, взагалі не могли обробити свої наділи, бо не мали реманенту та худоби. Це зрештою спонукало їх вступати до колективних господарств [5, с. 88-89].

У зв'язку з посиленням примусу селянський опір «комунам» наростав, селяни масово почали підтримувати ОУН-УПА. В окремих селах селяни вбивали організаторів колгоспів та партійних уповноважених. Щоб підтримати новостворені колгоспи й забезпечити проведення польових посівних робіт, збір урожаю, здачу державних поставок, у селах радянська влада почала розміщувати військові сили, зокрема, в кожне село направлялось по 5-6 військовослужбовців для охорони порядку.

Станом на 1949 рік в Західній Україні вже колективізовано – 60% господарств, у 1950 р. – 91%, на 1951 р. – 95,2 % всіх господарств Західної України [4, с. 393-394].

Колективізоване селянство зіткнулось із великими проблемами. В 1949 році у 87 колгоспах не видавали зерно на трудодні, а у 21% колгоспів селяни не отримували зарплату. Це призвело до того, що працівники почали ухилятися від роботи. У 1950 році 45% селян, які були колгоспниками, не виробили обов'язкового мінімуму трудоднів. У 1952 р. після укрупнення колгоспів ситуація не покращилась. Так, 30% колгоспів видали колгоспникам менш ніж 1 кг зерна на трудодень, а в 18% колгоспів люди зовсім не одержали хліба, 25% господарств не видавала грошей працівникам [2, с. 349].

Отже, відновлення колгоспної системи в Західних областях України у післявоєнний період супроводжувалось насиллям над сільськими мешканцями. Для прискорення суцільної колективізації застосовувались масові політичні репресії, що супроводжувались розкуркуленням, ув'язненням та депортацією селян, придушенням будь-якого опору. Проти такої «радянізації» активно боролись представники українського національно-визвольного руху, але з 1946 року підчас масових каральних комуністичної влади, до яких залучали регулярні частини Радянської армії, підрозділи НКВС-МДБ, винищувальні батальйони опір підрозділів ОУН-УПА поступово зменшувався.

Новостворені колгоспи довгий час не мали достатньої кількості реманенту, а селяни працюючи в тяжких умовах, часто не отримували навіть тієї мізерної платні, що заробили в колгоспах.

Список використаних джерел і літератури:

1. Веселова О.М. Голодомори в Україні 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947: Злочини проти народу / О.М. Веселова, В.І. Марочко, О.М. Мовчан – Київ – Нью-Йорк: Вид-во М.П.Коць, 2000. – 270 с.
2. Історія України: нове бачення: У 2-х т. / [В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, В. М. Даниленко та ін.]; під ред. В. А. Смолія. НАН України. Інститут історії України. – Т. 2. – К.: «Україна», 1996. – 494 с.
3. Компанієць І.І. Історія селянства Української РСР. У 2-х т./ І.І. Компанієць, І.Х. Ганжа, І.І. Слинько– Т. 2. – К., Наукова думка, 1967. – 541 с.
4. Литвин В. М. Історія селянства Української РСР. У 2-х т./ В.М. Литвин–Т.2. – К., Наукова думка, 2006. – 653 с.
5. Реабілітовані історією. Волинська область – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2006. – (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» : у 27 т. / голов. редкол. : Кучерепа М.М. (голова) [та ін.]). Кн. 1 / [редколегія тому : Курилюк О.І. (голова) та ін.]. – 2010. – 977 с.
6. Реабілітовані історією. Рівненська область – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2006. – (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» : у 27 т. / голов. редкол. : Тронько П. Т. (голова) [та ін.]). Кн. 1 / [редколегія тому. : В.М. Королюк (голова) та ін.]. – 2006. – 578 с.
7. Рубльов О.С. Згадка на сумні роковини / О.С. Рубльов, Ю.А. Чеченко – К., 1990. – 21 с.

УДК 94 (477) «1939-1945»

Мітюкляєва О.Ю.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Ласінська М.Ю.**

ОСТАРБАЙТЕРИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Аналізуються аспекти Другої світової війни 1939 - 1945 рр., що належать до числа найважливіших історичних подій ХХ ст. Розглядається проблема оstarбайтерства – соціально потерпілої від тоталітарних режимів категорії населення.

Анализируются аспекты Второй мировой войны 1939 - 1945 гг. принадлежащие к числу важнейших исторических событий ХХ в. Рассматривается проблема оstarбайтерства – социально пострадавшей от тоталитарных режимов категории населения.

Analyzes the events of World War 1939 - 1945, Which are among the most important historical events of the XX century. Considers the problem of ostarbeiters, which were the socially victim of totalitarian regimes population

Остарбайтери (нім. Ostarbeiter – «східні робітники») – німецький термін для означення осіб, які були вивезені гітлерівцями зі східних окупованих територій, переважно з Рейхскомісаріату «Україна» (Додаток А), протягом Другої світової війни на примусові роботи до Німеччини. Перші українці опинилися на німецьких примусових

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

роботах ще влітку 1939 року. Це були мешканці окупованого угорськими військами Закарпаття, яких вивозили на роботу до Австрії. Наступними на початку вересня 1939 року потрапили до Рейху галичани – військовослужбовці польської армії, які опинилися в полоні й з часом були переведені до розряду цивільних робітників [4, 542].

До початку німецько-радянської війни нацистське керівництво не планувало використовувати в промисловості своєї країни робочу силу з окупованих територій СРСР (зокрема й з України). Навпаки, розроблялися схеми масового винищення мільйонів місцевих мешканців (генеральний план «Ост») та німецької колонізації захоплених радянських земель. Зрив «блискавичної війни» восени 1941р., необхідність проводити позиційні бойові дії та мобілізувати все більше німецьких селян і робітників до армії змусили Гітлера частково змінити свої плани й піти на використання трудових ресурсів з окупованих східних територій в економічних інтересах Третього Рейху [4, 542]. Агітаційна компанія нацистів в Україні почалася взимку 1942 року. Добровольцям обіцяли гідну заробітну плату, гаряче харчування та догляд за рідними на час перебування працівника в Німеччині. Перший ешелон із 1117 робітниками-спеціалістами вирушив із Харкова до Кельна 18 січня 1942 року, другий до Бранденбурга 21 січня. Вивезення трудових ресурсів із Києва розпочалося 22 січня 1942 року, коли до Німеччини було відправлено 1,5 тис. осіб. 24 лютого перший потяг від'їхав із Сталіно. Особливістю початкових німецьких трудових наборів була чітка спеціалізація робітників за професіями (перевага віддавалася чоловікам зі спеціальністю будівельників, металургів, гірників тощо) [3, 508]. Досить швидко ситуація почала мінятися, адже Німеччину вже не задовольняла кількість добровольців. З весни 1942 р. німці розпочали масові облави на місцеве населення із залученням до цього поліції та солдатів вермахту. Запроваджена система з обіцянок, соціального тиску і брутального терору дала їм змогу того року депортувати з окупованих східних територій понад 1°млн. цивільних робітників, більшість із яких (714 тис.) були вихідцями з України.

За 1941-1944 рр. загальна кількість оstarбайтерів становила 2,8°млн. осіб, у тому числі 2,2 млн. українців [4, 543]. Більшість оstarбайтерів працювали на приватних підприємствах. Продуктивність оstarбайтерів була досить високою і становила серед чоловіків 60-80% у порівнянні з продуктивністю німецьких робітників, а серед жінок 90-100%. У Німеччині оstarбайтери жили в спеціальних таборах під суворим наглядом адміністративно-поліцейських спецслужб. Заробітна плата становила 30% платні німецького робітника, з чого більша частина йшла на оплату харчування і житла. За спробу втечі оstarбайтери каралися смертю або ув'язненням у концтаборі [6, 341]. Основні положення стосовно використання праці східних робітників були викладені в так званих Указах про оstarбайтерів, які підготувала спеціальна комісія і підписав Генріх Гімлер 20 лютого 1942 р. Вони передбачали контроль над їхньою працею, пересуванням, дозволами.

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Остарбайтери носили обов'язкову дискримінаційну відзнаку «Ост», [3, 209]. У червні 1944 р. їх було замінено на національні відзнаки – для українців – тризуб. Більшість остарбайтерів після закінчення війни була насильно репатрійована в СРСР, де майже всіх звинуватили у «зраді батьківщини» і репресували. Після завершення бойових дій у Європі 1945 р. більшість примусових робітників зі Сходу деякий час перебували в таборах переміщених осіб у Західній Німеччині. Згідно з міжнародними угодами між союзниками по антигітлерівській коаліції, ухваленими на Ялтинській та Потсдамській конференціях у 1945 р. повернення до СРСР було оголошено обов'язковим для всіх громадян, які до 1939 р. мешкали в СРСР [7; 51]. У 1994 р. німецький уряд виділив значні матеріальні кошти для компенсації колишнім остарбайтерам. Суми виплат українцям при цьому були в 5 разів менші ніж, наприклад, полякам. У 2006 р. виплати були припинені [9, 58, 103].

Однією зі складових частин окупаційного режиму нацистських загарбників на Миколаївщині було насильницьке вивезення мирного населення на примусові роботи до країн Західної Європи, окупованих Німеччиною у 1942-1944 рр. (в основному вивозили юнаків та дівчат 1926-1927 року народження) (Додаток Б). За відмову їхати до Німеччини мирне населення підлягало тюремному ув'язненню, а то і розстрілу [1]. Генеральний імперський уповноважений з робітничої сили Заукель вимагав: "Усім чоловікам давати таку кількість їжі та надавати таке приміщення під житло та ставитися до них таким чином, щоб це коштувало нам найменших витрат при максимальній їх експлуатації" (Додаток В). Такі умови праці "остарбайтерів", безумовно, не утаємничувалися, навпаки, з 1942 р. почалося пропагування їх дії у Німеччині. Так, в газеті "Українська думка", що виходила в Миколаєві у № 74 від 16 вересня 1942 р. з'явилося звернення під назвою "Що чекає на тебе у Німеччині": "Гарна праця і добра зарплатня. Гарне ставлення, гуртожиток і харчування, соціальна, культурна охорона, охорона здоров'я. Забезпечення твоєї родини на батьківщині. Отже, запишись на Біржі Праці" (Додаток Г) [1]. У випусках газети за 1942-1943 рр. публікувались статті з фотографіями житлових приміщень, їдалень для українських робітників, їхні листи з описанням чудових умов праці та життя у Німеччині [10, 293].

Але ні заклики, ні фальшиві листи не приховували істини: українські юнаки та дівчата не бажали працювати у Німеччині, всіляко уникали цього. Так, у своєму творі "Що я пережила під час німецько-фашистської окупації м. Миколаєва" учениця школи № 2 міста Миколаєва Сухорукова Валентина написала, що вона покалічила собі руки та ноги, щоб не потрапити до Німеччини, а учениця школи № 16 Мойсеева перед оглядом медичною комісією випила 50 таблеток хіни, а перед тим, як іти на нову комісію, дівчина, порізавши собі ступні, приклала на місце порізів часник. Лише силою нацистські окупанти примушували мирне населення їхати працювати до Німеччини [1].

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

В державному архіві Миколаївської області зберігаються листи радянських громадян з-за кордону (безумовно, всі вони пройшли нацистську цензуру); спогади мешканців Миколаївської області, які повернулися з німецько-фашистської неволі; опитувальні листи осіб, що повернулися на Батьківщину, їх фільтраційні картки. Саме ці документи дають уяву про ті труднощі, що довелося пережити мирному населенню Миколаївщини на чужині. Під час дороги, згадував Козинець Григорій Костянтинович, мешканець Арбузинського району, "у ешелоні почалася хвороба – тиф. Із 60 осіб із мого вагону залишилось 46, інші померли" [1].

У Німеччині оstarбайтери з Миколаївщини працювали на фабриках та заводах, залізничних станціях, кар'єрах, сільськогосподарських роботах. Робочий день тривав 12-14 годин, жили робітники в бараках, які охоронялися солдатами, на працю їх ввели з охороною. Тяжка робота майже не оплачувалась, працівники отримували не більше 10-15 марок на місяць. Годували дуже погано: 200-300 грамів хліба на добу та юшка. Одягу та взуття не видавали, замість взуття були дерев'яні сабо, що нагадували колодки, за кілька годин ноги розбивалися у кров [11, 21, 38]. Водночас з тяжкою працею оstarбайтери терпіли знущання від господарів, наглядачів, охорони. Не було жодного робітника, який би не отримав побої та не був би принижений. Всього було вивезено на примусові роботи до Німеччини 5 тисяч мешканців Миколаєва, а по області, за даними Миколаївського облвиконкому на 1 червня 1947 р. - 45,5 тисяч осіб [5].

Важка праця на чужині завершилась після визволення частинами Червоної Армії та союзними військами. Колишні оstarбайтери, починаючи з 1945 р., почали повертатися на Батьківщину (звичайно, лише після проходження фільтрації). Перед керівництвом Миколаївської області постало складне завдання: прийняти, нагодувати, допомогти працевлаштуватися великій кількості тих, хто повертався на Батьківщину [2, 209].

У березні 1945 р. у м. Миколаєві був відкритий обласний приймально-розподільний пункт (ПРП), розміщений на території залізничного вокзалу. За відділом репатріації був закріплений будинок на 175 осіб та 241 квартира на 460 чоловік. При ПРП була їдальня, що обслуговувала 300 осіб на добу. У приймально-розподільному пункті репатріанти проходили реєстрацію, заповнювали опитувальну анкету, отримували документ на право проживання. Згідно інформації відділу репатріації при Миколаївському облвиконкомові на 10 лютого 1946 р. з насильно вивезених до Німеччини 45507 осіб повернулося 18444, з них чоловіків – 9264, жінок та дітей – 9180; було направлено на роботу у промисловості – 5667 репатріанти, у сільське господарство – 10709 [1].

На 10 лютого 1946 р. відділом репатріації було надано матеріальної допомоги 1025 жителям (231700 крб.), 132 особи отримали одяг, 16772 – гарячі обіди, 8190 – сухий пайок (що проїжджали транзитом) і 7015 – продовольчі картки. Велика допомога була надана репатріантам з житлом: по області було відремонтовано 355 будинків та 1250 квартир.

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Радгоспи і колгоспи області надали 15000 кг борошна і зерна, 20000 кг овочів. Для тисяч наших земляків, які зазнали тяжкої долі на чужині, почалося мирне життя на Батьківщині [3, 545].

Отже, жодні документи, вражаючи цифри не розкажуть про ті, нелюдські умови існування, в яких опинилися наші співвітчизники краще за них самих. Доля оstarбайтерів була нічим не кращою за долю тих, хто наближав перемогу на передовій або в тилу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Державний архів Миколаївської області [Електронний ресурс]. – Режим перегляду: mk.archives.gov.ua
2. Великая Отечественная война. 1941-1945: энциклопедия. /Гару. М.М.Козлов. Редколегия: Ю.Я Барабаш, П.А.Жилин (зам.глред.), В.И.Канатов (отв. секретарь) и др. - М.: Сов. Энциклопедия, 1985.- С.508,219
3. Довідник з історії України (А-Я): посібник для серед. загальноосв. нав. зак. / За заг. Ред. І.Підкова, Р.Шуста.-2-ге вид, доп. і доповк. - К.: Генеза, 2001.- С.542-545 [Електронний ресурс]. – Режим перегляду: commons.wikimedia.org.
4. Коваль М.В. Історія України. Матеріали до підручника для 10 -11 кл.серед.шк. / М.В. Коваль. - К.:”Райдуга”,1992. - С.341.
5. Рукописні фонди шкільного краєзнавчого музею Сухоеланецької ЗОШ І-ІІІ ступенів Новоодеської районної ради Миколаївської області.
6. Святун О. Остарбайтери / О. Святун // Політика і час. - 2001. - № 4. - С. 51.
7. Стрижова Г. Забудьте слово “остарбайтер” / Галина Стрижова. - К., 2001. - С.39, 465.
8. Тронько П. Внесок Народу України в перемогу над гітлерівськими загарбниками / П. Тронько // Історія України. – 2005.-№43. - С. 58-103.
9. Турченко Ф.Г., Панченко П.П, Тимченко С.М. Новітня історія України (1939-2001): Підручник для 11-го кл. серед. загальноосв. закл. Вид. 4-те , допрацьоване й доповнене / Ф.Г.Турченко, П.П.Панченко, С.М.Тимченко. - К.: Генеза, 2001. - С.293.
10. Яровий І. Остарбайтери і людолови / І. Яровий // Зоря.-1999. - №36. – С. 38, 21.

УДК 327

Наконечний М. І.

Науковий керівник: к. і. н., доцент **Гузенко Ю. І.**

УВО В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті розглядається місце Української військової організації в тогочасній системі міжнародних відносин та проблеми його становлення.

В статтє розматриваеться место Украинской военной организации в тогдашней системе международных отношений и проблемы его становления.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

In the article the place Ukrainian military organization at that time in the system of international relations and problems its formation.

30 липня 1920 р. у Празі створено Українську Військову Організацію, головою організації обрали Євгена Коновальця. УВО створена нелегально на західноукраїнських землях, що відійшли до Польщі за умовами Версальської конференції. Зокрема, перший осередок УВО утворено у Львові. Слід зазначити, що УВО була нелегальною військовою політично-національною формацією, тому переслідувалася польською владою.

УВО розгортала свою діяльність за надзвичайно несприятливих умов, коли середовище української політичної еміграції роздирали чвари і розбрат, але не дивлячись на це Є. Коновальця та його однодумці рішуче стали на шлях продовження боротьби за самостійну Україну [1]. УВО діяла в двох напрямках, внутрішньому та зовнішньому. Внутрішня діяльність була спрямована на терористичні акти проти найбільш вороже настроєних проти українців польських урядовців, а також до українців, які співпрацювали з поляками. Поряд з цим дії бойовиків УВО спрямовувалися на нищення державного майна, дезорганізацію комунікацій (транспортних і зв'язку), проведення експропріації коштів для потреб визвольної боротьби. Основною формою пасивного опору були бойкоти політичних, економічних та інших заходів окупаційної адміністрації.

До прикладу, впродовж 1922 р. на західноукраїнських землях здійснено низку саботажно-диверсійних актів, зокрема, 38 на залізничному транспорті. Поряд з цим були спалені військові склади і магазини біля Перемишля; на шляху Львів-Бібрка пошкоджено системи телеграфно-телефонного зв'язку, поруйновано залізничні станції, їх окремі об'єкти в Сопотові, біля Кутів і в Городку, здійснено 8 спроб підризу залізничної колії, спалено приміщення поліції в Яворові, Городку, Угневі, Судовій Вишні. У цьому ж році виконано 20 замахів на зрадників й польських посібників, 10 – на поліцейських та їхніх агентів, 7 – на польських військовиків [2].

Але до середини 20-х років активність на теренах окупованих земель частково придушується польською владою. Такі методи не виправдовують головну мету організації, а саме, незалежна українська держава, тому поряд з боротьбою проти поляків УВО намагалася бути активною на зовнішньополітичній арені. Керівництво організації діяло за принципом ворог мого ворога, мій друг.

Першим закордонним партнером УВО була Литовська держава, що постала завдяки революції та визвольній боротьбі 1918 р. Ініціатором співпраці литовської влади з УВО був Юозас Пуріцкіс – у 1920 – 1921 рр. міністр закордонних справ Литви.

Офіційно Литва та Польща до 1926-го перебували у стані війни, а після перемир'я лише 1938-го встановили дипломатичні зв'язки. Литовські політики вважали, що співпраця з УВО пришвидшить повернення до складу їхньої держави Вільнюса, який після Першої

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

світової увійшов до складу Польщі. У публічних заявах вони неодноразово наголошували на державній незалежності Західної України.

1925 р. Євген Коновалець разом із Осипом Думіним уперше відвідав Литву, де встановив безпосередній контакт із представниками Спілки стрільців Литви. Від цього часу в місті Каунас діяло постійне представництво УВО, яке очолював Іван Рев'юк, псевдо «Бартович». Тоді ж було домовлено про постачання УВО інформації воєнного характеру для литовського військового командування [3]. В обмін на інформацію (розташування польських військ, задуми влади тощо), УВО отримувала дипломатичну підтримку литовської влади, а також контакти, документи, фінансову допомогу.

Другим стратегічним партнером УВО стала Німеччина - Веймарська республіка, головна ревізіоністська сила міжвоєнної Європи.

Німецькі політики демократичної держави публічно не зрікалися територіальних претензій щодо Польщі. Це й створило умови для співпраці, основною метою якої для УВО Є.Коновалець вважав вишкіл та підготовку українських військових кадрів.

До 1928 р. в Берліні та Гданську діяли школи розвідників, диверсантів та резидентів для керівників українських розвідувальних бригад.

За підтримки німців в 1928 р. видавався часопис «Сурма» – офіційне друковане видання УВО, одним з редакторів якого був Є.Коновалець, литовська сторона фінансово допомагала в цьому питанні. Того ж року литовсько-українське товариство почало видавати часопис «Розбудова нації», а з 1932 р. часопис «Вісник», що висвітлював українську політичну ситуацію.

Щодо відсутності антибільшовицьких настроїв в середовищі УВО. Це радше був тверезий прагматизм та брак власної ідеології, аніж прихильне ставлення до радянської влади. Головним завданням було отримати ресурс для діяльності взамін на інформацію, котра працюватиме проти спільного ворога – Польщі [3].

Міжнародні відносини організації не обмежувалися лише підтриманням ділових контактів з відповідними німецькими, радянськими та литовськими однодумцями, але й були спрямовані на участь в роботі міжнародних громадських організацій, зокрема, в Комітеті поневолених народів, який створився в Парижі в 1924 р. Спроби УВО впливати на діяльність згаданого комітету, де українська сторона посідала посади президента і секретаря, були невдалими.

Діяльність Євгена Коновальця за кордоном у 1930-х рр. була спрямована на зміцнення УВО та ОУН (яка в 1929 р. була створена як незалежна організація) через створення іноземних представництв та інформаційних служб у Франції, Німеччині, Великій Британії, Бельгії, Австрії, Фінляндії, Чехословаччині, Італії та Швейцарії. А пошук фінансової підтримки ОУН відбувався в США та Канаді. Для цього були

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

створені стрілецькі організації, що гуртували українців – ветеранів Української революції [3].

Таким чином, складно назвати міжнародну діяльність УВО вдалою, адже організація так і не була визнана міжнародною спільнотою, можливо за своєї терористичної діяльності та співпраці з німцями, а всі скарги на жорстку політику польської влади з боку українських організацій, не надавалися значній увазі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів / А. Кентій – Київ : Державний комітет архівів України, 2005. – Том 1. – С. 44 - 45
2. Український революціонер. – Ч. 4. – 1 листопада 1926. – С. 1 – 2.
3. Дерев'яний І. Сила волі. Євген Коновалець / І. Дерев'яний – Львів : «Часопис», 2013. – 128 с.

УДК 94 (477)

Настич Л. О.

Науковий керівник: к. і. н., доцент **Гузенко Ю. І.**

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО У РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКІЙ ВІЙНІ 1768-1774 РР.

У статті висвітлюється участь запорожців у російсько-турецькій війні другої половини XVIII ст. і їх внесок у перемогу над Туреччиною.

В статье освещается участие запорожцев в русско-турецкой войне второй половины XVIII в. и их вклад в победу над Турцией.

The article is devoted participation of the Cossacks in the Russian-Turkish war of the second half of the XVIII century and their contribution to the victory over Turkey.

Зовнішньополітична ситуація у другій половині XVIII ст. спонукала Російську імперію до вирішення на свою користь Чорноморської проблеми. Швецію, головну суперницю Росії на півночі, зламано ще на початку XVIII ст.; Австрійська імперія помітно ослабла вже після Тридцятилітньої війни; Англія й Франція були зайняті запеклою боротьбою за ринки й колонії. В 1764 р. Росія уклала вигідний оборонний союз з суперницею Австрії – Пруссією, в 1765 р. – договір з Данією, а в 1766 р. – торгову угоду з Англією. Все це зміцнювало зовнішньополітичні позиції Росії.

Турецька імперія, яку підтримували Франція й Австрія, переживала в той час глибокий занепад. Проте керівні кола Туреччини не тільки не хотіли зректись панівного становища на Чорному морі, а навпаки, жадали нових територіальних загарбань на Україні, Кавказі та ін.

За М. Грушевським війна розпочалася із-за самовільного нападу запорожців на турецьке м. Балту. Участь у війні козаків була

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

партизанською. Вони вели розвідку, несли охоронну службу та на своїх чайках воювали з турецьким флотом [2, с. 462].

Восени 1768 р. турецький уряд, підбурюваний австрійською й французькою дипломатією, розпочав війну проти Росії. В той час, коли турецьке військо із Хотина, а також з-під Азова готувалось до походу, військо кримського хана вдерлось на Запоріжжя і в Новоросію. Зустрівши мужню відсіч з боку запоріжців і урядових залог, татари були примушені відступити.

У кінці квітня 1769 р. запорожці під проводом П. Калнишевського вчинили набіг на Крим і розбили татар під Очаковим та взяли у полон татарського воєначальника Бешлей-Агу-Османа.

Наприкінці вересня Запорізьке військо в кількості 7400 козаків на чолі з кошовим отаманом П. Калнишевським і всією старшиною вирушило до Бугу, щоб, за наказом головного командування, охороняти лінію від Орлика (Ольвіополь) і Гарда до устя р. Мертві Води. Запорізьке військо дало діючій армії близько 11 тис. козаків. В Січі для оборони її й заготовлі фуражу лишився тільки невеликий загін під начальством військового судді Івана Бурноса.

Кримський хан зразу ж скористався з цього. Восени 1769 р. дві татарські орди здійснили набіг на Запоріжжя. Татарський напад заподіяв великої шкоди господарству Запоріжжя [3, с. 21-23].

Незважаючи на постійну загрозу для Запорожжя з боку татар, П. Калнишевський повинен був йти на Буг і звідти вислати до авангарду війська генерала Зорича 1000 запорожців під проводом старшин А. Ляха та О. Чорного. У серпні він, за наказом П. Румянцева, вислав ще два загони запорожців на поміч генералу Зоричу: один під проводом П. Головатого під Очаків і другий під проводом А. Носача – до Дністра.

Таким чином, Військо Запорозьке російським командуванням було поділено на багато дрібних загонів, козаки воювали за чужими наказами, воювали як допоміжний склад – були розвідниками, шукали місця для таборів російських військ та ін.

Лише 14 жовтня 1768 р. Туреччина оголосила війну Росії. У ході цієї війни українські вояки склали четверту частину від складу російської армії, яка діяла у Північному Причорномор'ї, Приазов'ї і Криму. Головним завданням запорожців була форпостна служба, що передбачала проведення розвідувально-диверсійних операцій. У боях за Крим відзначилася козацька піхота.

Восени 1769 р. взято Азов і Таганрог. 25 вересня 1769 р. 3100 козаків вирушили з Січі в напрямку на Очаків та Хаджибей. Було захоплено також 20 тис. коней, 1 тис. рогатої худоби, 4 тис. овець і 180 верблюдів.

У листопаді 1769 р. ще один вдалий похід зробив запорозький полковник Колпак. Він вистежив татар біля річки Вовчої, розгромив їх та захопив хоругву та 170 коней.

Восени 1770 р. головний підрозділ запорожців під керівництвом князя Прозоровського ходили під Очаків. Влітку цього ж року було

здійснено напад на Хаджибей. 13 липня підійшовши до Хаджибея запорожці були обстріляні залогою та з турецьких суден, що стояли у Хаджибейській гавані. Незважаючи на це, козаки увірвалися до передмістя та здобули кілька будинків, у яких засів ворог. Турки були знищені, передмістя підпалено, козаки відійшли назад. Після того князь О. Прозоровський з великою здобиччю відкликав своє військо. Хаджибей встояв.

У 1771 р. козаки на чолі з П. Калнишевським входили до загону генерал-майора Б. Васермана, який мав прикрити наступ головних сил «Другої армії», щоправда, вже з іншого (східного) боку. Як повідомляє історик А. Скальковський, для здійснення «прикриття» запорожці зробили і кілька нападів на турків під Очаковом та Хаджибеєм. Зокрема, 24 червня, 15 вересня та 9 жовтня 1771 р. П. Калнишевський на чолі загону із 6000 козаків та 12 гармат «мав три запеклі та славетні справи з ворогом, здебільшого поблизу Очакова та Хаджибея... Із числа полонених, тоді взятих, 50 відправлено на Січ, інших на головну квартиру командуючого» [3, с. 496].

У кінці червня 1771 р., російська армія, до складу якої входили запорізькі козаки, здобула Перекоп, вступила в Крим і зрештою – оволоділа Кримським півостровом. Турки залишили Крим. За договором, укладеним з ханом, Крим проголошено незалежним під протекторатом Росії. У здобутті Криму запоріжцям також належала видатна роль: вони брали участь в здобутті Кафи (Феодосії), Газлеві (Євпаторії) й інших кріпостей, в численних розвідувальних операціях [1, с. 129]. 1773 і 1774 рр. позначилися новими успіхами російського війська. В червні 1773 р. армія Румянцева разом з запоріжцями захопила передові укріплення Силістрії на Дунаї й завдала великих втрат турецькому війську під Тульчею, Мачином і т. д.

Воєнні заслуги запоріжців під час війни 1768-1774 рр. не раз відмічались також вищим командуванням і навіть урядом.

Таким чином, можна зробити висновок, що під час тяжкої шестирічної російсько-турецької війни навряд чи можна було знайти область, яка б зазнала таких великих втрат, як Запоріжжя. Запорізьке військо з першого до останнього дня брало участь у війні. За цей час чимало запоріжців було убито й поранено. Багато козаків несли великий тягар повинностей, злигодні воєнного часу довели їх господарства до остаточного розорення. Великі спустошення завдав Запоріжжю татарський напад 1768 і особливо 1769 р. Великим тягарем для посполитих і козаків було утримання царських військ, які або проходили через Запоріжжя, або розташовувались тут, та різні реквізиції й т. ін. Тисячі козаків відірвано від господарських занять й відправлено на війну. Внаслідок всього цього Запорізьке військо було значно ослаблене.

Список використаних джерел і літератури:

1. Апанович О. М. Запорізьке військо як складова частина російської армії в другій половині XVIII ст. / О. М. Апанович // Наукові записки Інституту історії АН УРСР. – К., 1953. - № 5. – С.129.

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

2. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України / М. С. Грушевський. – Донецьк, 2003. – 733 с.
3. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького / А. О. Скальковський. – Дніпропетровськ : Січ, 2003. – 678 с.

УДК 94 (100)

Сарахманюк А.О.

Науковий керівник: д.і.н., професор **Пархоменко В.А.**

РАДЯНСЬКІ РЕСПУБЛІКИ ПІВДНЯУКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ 1918 р.

Розглянуто процеси, що віддзеркалюють спроби дезинтеграції Півдня України з боку російських більшовиків за допомогою їх місцевих прибічників на початку 1918р.

Рассмотрены процессы, отражающие попытки дезинтеграции Юга Украины по бокурсийских большевиков за помощью их местных сторонников в начале 1918г.

The processes that attempt to reflect the disintegration of the South of Ukraine by the Bolsheviks bokurosiyskyh dopomohouuyih local supporters in early 1918.

У наш час не втрачають своєї актуальності питання, присвячені історії періоду відродження української державності (1917 – 1921 рр.). Однак серед багатьох проблем цього історичного періоду, які знайшли відповідне висвітлення у сучасній літературі, існують і такі, що не привернули в достатній мірі уваги дослідників. Це питання створення на території Півдня України на початку 1918 р. таких маріонеткових територіальних утворень, як Донецько-Криворізька радянська республіка (ДКРР), Радянська соціалістична республіка Таврида (РСРТ), Одеська радянська республіка (ОРР), Донська радянська республіка.

Ця проблема залишається недостатньо розробленою, існує багато питань, що потребують поглибленого вивчення. Враховуючи все це, доцільним було б розглянути дану проблему більш предметно.

Восени 1917 р. у Росії загострилася суспільна криза, основними ознаками якої стала наростаюча радикалізація мас, безпорадність Тимчасового уряду, прогресуюча більшовизація Рад, посилення національних рухів. Після захоплення більшовиками влади в Петрограді, взяття під контроль значної частини Росії, вони впритул зайнялися Україною, яку розглядали як всеросійську «житницю» й «кочегарку». Але мирно захопити владу в Україні та встановити свій режим не вдалось.

36 грудня 1917 р. Радянська Росія і УНР були у стані війни. Напередодні більшовики вперше вдалися до прийому формування псевдоуряду, коли в Харкові, вже захопленому російськими військами, був проголошений так званий радянський уряд України, явно

маріонетковий у руках Петрограду. 7 грудня 1917 р. В.О Антонов-Овсієнко, який за наказом В.І. Леніна привів з Росії 60-тисячну армію, від імені Народного Секретаріату віддав розпорядження про початок наступу на Київ.

Делегати, обрані на IV обласний з'їзд Рад Донецького та Криворізького басейну, об'єднане засідання Рад і ВРК Румчерода, які у січні 1918 р. проголосили створення Донецько-Криворізької та Одеської радянських республік, з'їзд Рад, ревкомів і земельних комітетів Таврійської губернії, який проголосив створення республіки Тавриди у березні 1918 р. не одержали від місцевих Рад ніяких директив і при вирішенні цих питань висловлювали лише власну позицію, а не позицію своїх Рад. План створення радянських республік на Півдні України, в Криму не був пов'язаний з самовизначенням населення даних регіонів. Він став наслідком воєнно-політичних задумів більшовицької верхівки на чолі з В.І. Леніном, які вважали ці території російськими і прагнули залишити під своїм прямим управлінням.

З березня 1918 р. Секретаріат ЦК РСДРП(б) привітав виникнення Донецько-Криворізької республіки спеціальною телеграмою [3, С. 11]. Так, 28 лютого 1918 р. Голова Раднаркому РСФРР В.І. Ленін в телеграмі В.О. Антонову-Овсієнко санкціонував автономію Донської області, виказавши при цьому на необхідності визначення кордонів між нею і ДКРР [2, С. 365-366].

4 квітня 1918 р. до Раднаркому Таврійської республіки з Москви надійшло повідомлення, в якому зазначалося, що РНК РСФРР офіційно визнає її існування як самостійної радянської республіки [1, Арк. 9-10].

Доказом того факту, що створення республік керувалося, спрямовувалося і забезпечувалося керівництвом ЦК РСДРП(б), Раднаркомом РСФРР, було відрядження на керівну партійну та господарчу роботу в новостворені радянські республіки досвідчених партійних працівників.

У липні 1917 року ЦК РСДРП(б) відрядив до міста Харкова широко відомого Артема (Ф.А. Сергєєва), який на той час вже більш п'яти років був громадянином Австралії, мав підданство Великої Британії, а в січні 1918 р. очолив Раднарком Донецько-Криворізької радянської республіки [4, С. 21].

Здорученням Петроградського комітету РСДРП(б) в липні 1917 р. до Одеси прибув більшовик В. Орлов, який у грудні 1917 р. очолив делегацію міста на переговорах з Центральною Радою про утворення автономної влади в регіоні [10, С. 101]. Головою Одеського Раднаркому у січні 1918 р. став член Петербурзького комітету РСДРП(б), депутат Петербурзької Ради робітничих та солдатських депутатів В.Г. Юдовський. Збройні сили Одеської радянської республіки у лютому 1918 р. очолив відомий начальник штабу Групи військ по боротьбі з контрреволюцією на Півдні Росії М.А. Мурав'єв.

У жовтні 1917 р. ЦК РСДРП(б) направив до Криму професійних революціонерів – Ю.П. Гавена і М.А. Пожарова, які у листопаді 1917 р. ввійшли до складу Таврійського губкому партії більшовиків, а в

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

березні 1918 р. очолили наркомат у військових справах республіки Тавриди. Уповноважений ЦК РСДРП(б) Ж.А. Міллер, якого ЦК партії направив до Криму на початку червня 1917 р. очолив Центральний виконавчий комітет Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів Таврійської губернії.

22 березня 1918 р. був оприлюднений декрет губернського ЦВК про утворення радянської соціалістичної республіки Тавриди, Раднарком якої очолив більшовик А.Й. Слуцький – член Петербурзького комітету РСДРП(б), член Всеросійського ЦВК. Головою ЦВК Донської радянської республіки був обраний активний учасник жовтневого перевороту в Петрограді більшовик В.С. Ковальов. Надзвичайний штаб оборони Донської республіки очолював надзвичайний комісар Південного району та уповноважений ЦК РСДРП(б) Г.К. Орджонікідзе. Питання створення і функціонування “буферних” радянських республік на Півдні України й в Криму виносилися на розгляд та обговорювалися в ЦК більшовицької партії декілька разів.

На початку березня 1918 р. в ЦК РСДРП(б) відбулася зустріч В. І. Леніна з керівниками Донецько-Криворізької республіки Артемом (Ф.А. Сергєєвим) і В.І. Межлауком. 15 березня 1918 р. на пленумі ЦК РКП(б) за участю В.І. Леніна, представників радянської УНР В.П. Затонського та В.М. Шахрая було порушене питання «Про становище партійних працівників і стан радянських організацій на Україні та про взаємні стосунки між українськими урядами й Донецькою республікою». В середині березня 1918 р. з Криму до Москви були надіслані члени ЦВК Рад республіки Тавриди С.П. Новосельський, О. Коляденко, які мали зустрітися з В.І. Леніном і отримати від нього інструкції щодо “вірного” шляху у створенні республіки [4, С. 57].

Питання створення Радянської республіки Тавриди обговорювалися у вузькому колі членів ЦК і представників Донецько-Криворізької республіки [1, С. 103].

Основою нормативно-правового забезпечення в урядах маріонеткових держав були декрети II та III Всеросійських з'їздів Рад, ВЦВК і Раднаркому РСФРР, інструкції та директиви російських наркоматів. Самостійної внутрішньої і зовнішньої політики уряди республік не проводили.

У руках комісарів була зосереджена вся законодавча і виконавча влада в республіках. Судова влада належала революційним трибуналам. Фактично існували тільки центральні органи влади республік. Республіки не мали своїх конституцій, інститут громадянства в них законодавчо не був оформлений, практично скрізь населення взагалі не знало, що мешкає у якійсь республіці. Всі знали лише одне: у влади – більшовики. Підтвердження того, що створення південноукраїнських радянських республік було результатом продуманої централістичної політики більшовицького центру на чолі з В.І. Леніном, стала сценарна тотожність розгортання процесів радянзації в усіх цих квазідержавках. [2, С. 269-271].

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Сьогодні предметне розуміння процесів, що розвивалися в період відродження української державності (1917-1921 рр.), засвоєння їх повчальних уроків видається вельми актуальним, здатним допомогти запобігти повторенню прикрих, небезпечних помилок минулого. На початку ХХІ століття перед українським суспільством постають, по суті, ті ж самі проблеми й виклики, що й на початку минулого. Засвоєння історичного досвіду спроб дезінтеграції України, яку намагалися здійснити російські більшовики наприкінці 1917 - на початку 1918 рр., спираючись на місцевих політичних однодумців, допоможе правильно розуміти сутність процесів, що відбуваються тепер, бачити їх перспективу та імовірні результати, не допустити небажаного розвитку подій за чужими сценаріями і на чужу користь.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бикова Т.Б. Коротка історія радянської соціалістичної республіки Тавриди (1918 р.) / Т.Б. Бикова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – Вип. 12. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – С. 103-156.
2. Винниченко В.К. Відродження нації : в 3 ч. / Володимир Винниченко. – К., Відень, 1920. (Репринтне відтворення видання 1920 року: К.: Політвидав України, 1920). – Ч. II. – 1990. – 328 с.
3. Гончаренко Н.Г. В борьбе за власть Советов. Большевики Луганщины в период борьбы за завоевание и упрочение власти Советов (1917-1920 гг.) / Н.Г. Гончаренко, В.И. Потапов. – Х.: Изд-во Харьк. ун-та, 1968. – 156 с.
4. Деятели Союза Советских Социалистических республик и Октябрьской революции (Автобиографии и биографии. Репр. воспроизведение Приложения к циклу статей «Союз Советских Социалистических республик», помещенных в 41-м томе Энциклопедического Словаря Русского Библиографического института «Гранат» / [сост. Ю.С. Гамбарови др.] М.: Книга, 1989. – 350 с.

УДК 94 (100)

Степанюк А.І.

Науковий керівник: ст. викладач **Захарченко О.О.**

ПРЕСА «ТРАНСІСТРІЇ» - ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ПРОПАГАНДИСТСЬКОЇ ОБРОБКИ НАСЕЛЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

В статті аналізується роль преси в ідеологічній обробці населення та поширення інформації на території України, окупованої німецько-румунськими загарбниками.

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

В статті аналізується роль преси в ідеологічній обробці населення і розповсюдження інформації на території України, окупованій німецько-румунськими загарбниками.

The paper examines the role of the press in the brainwashed public and dissemination in Ukraine occupied by German-Romanian invaders.

Значний вплив на ставлення населення до німецько-румунської влади мала нацистська преса. Засобами останньої окупанти намагалися посіяти настрої паніки, розгубленості, безнадійності серед місцевого населення, щоб примусити його до співпраці. Преса була фактором «перевиховання» населення захоплених території та формою розповсюдження необхідної окупантам інформації. Проте, зауважимо, що поза дослідницьких інтересів як російських, так і українських вчених, довгі роки залишався значний емпіричний матеріал, який знаходиться у періодичних виданнях. Особливо, в газетах окупаційного походження, що виходили в румунській зоні адміністрування, в т.з. губернаторстві «Трансністрії».

Не дивлячись на те, що в губернаторстві виходило упродовж 1941-1944 рр., в різний час, близько десятка різних друкованих видань румунською, німецькою та російською мовою, автори, в першу чергу зосереджували увагу на матеріалах, опублікованих в газетах «Молва» і «Одесская газета». Сьогодні тільки розпочалося активне дослідження періодичних видань «Трансністрії», серед авторів слід зазначити М. Михайлюка, Н. Тереферу, В. Щетнікова, С. Гальчака, Вінцовського, І. Грідіну, Д. Титаренка, історика діаспори А. Жуковського. Базуючись на аналізі цієї літератури та джерел з теми, метою нашого дослідження є характеристика періодичних видань губернаторства «Трансністрії» як одного з провідних засобів пропагандистської обробки населення та поширення інформації на окупованій румунами території України.

Румунська адміністрація надавала особливого значення ідеологічній сфері і вживала різних заходів, спрямованих на «перевиховання» населення захоплених територій. Політику в різних галузях життєдіяльності в губернаторстві «Трансністрії» відзеркалювала преса [3, с.123]. В більшості публікацій вона подавалась як цивілізована, що мало контрастувати з більшовицькими заходами в культурно-освітній сфері. Піддзупаційна преса «Трансністрії» вміщувала публікації, що за одиниць, створених в Україні під час окупації [5, с.123].

З перших днів окупації, доки не було налагоджено роботу типографій, румунська адміністрація застосовувала привезену агітаційно-пропагандистську продукцію: плакати, листівки, транспаранти тощо. Згодом, враховуючи перспективи та масштаби ідеологічної обробки радянського населення, найбільш розповсюдженими засобами інформації на території губернаторства «Трансністрія» стали радіо, кінохроніки й, особливо, друковані видання — переважно газети й журнали, ідейно-пропагандистській направленості яких румунська влада приділяла багато уваги. Із цією метою при дирекції культури губернаторства було утворено спеціальний

відділ преси губернаторства «Трансністрія». Цей орган займався управлінням засобами масової інформації, керівництвом редакціями газет і друкарень тощо [1, с.430].

У жовтні 1941 р. почала виходити «Одесская газета», яка визначала себе, як «орган Одеського муніципалітету — примарії». Це видання виходило чотири рази на тиждень. Її редактором був С. Думітрашку, а співредактором І. Паламарчук. Своєю неприхованою наступально-націоналістичною прорумунською спрямованістю виділялася газета «Одеса». Спочатку вона була щотижневиком, а починаючи з травня 1942 р. виходила щоденно. Ще одна популярна газета «Молва» (головний редактор А. Маслянников) виходила також щоденно, і була офіційним друкованим органом губернаторства [7, с.102].

Значне число статей у виданнях «Молва» і «Одеська газета», присвячені підготовці до весняного наступу німецької армії на східному фронті, яке, начебто, підкріплене мільйонами нових солдатів. Ворожа пропаганда, вказуючи не лише на італійських, хорватських, угорських, фінських, французьких, бельгійських, датських колаборантів, в першу чергу мала на увазі інше. «Молва» розповідала про бойові хрещення добровольчих загонів, які формувалися на східному фронті [7, с. 103-104]. Виходили: журнал «Колокол», дитячий журнал «Детский листок» також антиукраїнського напрямку; український тижневик «Мир» був антисамостійницького напрямку [4, с.91].

Кілька періодичних видань виходили також і в Голті (зараз — м. Первомайськ Миколаївської обл.). Спершу, наприкінці 1941 р., «толерантні» румуни дозволили випуск і навіть до початку 1943 р. видавали українською мовою кілька номерів української газети «Прибугські вісті». Газета містила статті, присвячені вшануванню пам'яті великого поета, про панахиду по Т.Г. Шевченкові в Голті, яка відбулася 11 березня 1942 р. тощо. Однак у січні 1943 р., швидше за все, через пропаганду на сторінках газети ідей українського іредентизму, розміщення репортажів з глибинки, які свідчили про плекання надії населенням на німецьке та румунське сприяння створенню вільної української держави, це видання було перейменовано і виходило російською мовою вже як «Прибугские известия» — «газета Голтянского уезда».

Розбіжність у цінах на газети була досить помітною. Наприклад, від 10—15 пфенігів за номер «Детского листка» або газети «Одесса» і до 1 ПККБ за примірник «Прибугских известий», який у святкові дні сягав обсягу в 8 сторінок. Спостерігалось періодичне зростання вартості газет: «Одесская газета» — в листопаді 1942 р. коштувала 20 пфн., а в різдвяні свята ціна піднялась до 50 пфн.; у січні 1943 р. «Молва» зросла в ціні у два рази і коштувала 1 марку. За своєю ідеологічною спрямованістю газети виділялися явним протиставленням радянській ідейно-пропагандистській системі, її цінностям та здобуткам. З перших днів окупації на шпальтах газет друкувалися десятки статей про привітання місцевим населенням «румунської армії-визволительки від більшовицького ярма», наголошувалося на місіонерській ролі

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

румунів щодо народів, які населяють «Трансністрію». Так, редакційна колонка газети «Молва» пафосно наголошувала: «Під покровительством православних румунів, народ пригнічений радянською тиранією, може дивитись на небо з новими надіями... і почне жити за прикладом цивілізованого світу під лозунгами: «Бог, Вітчизна і Сім'я». Законопослушні та ідеологічно заангажовані трансністрійські газети друкували розпорядження та накази румунського державного керівництва, військових та місцевих властей щодо політики адміністрування окупованими територіями тощо. Завдяки пресі були оприлюднені: звернення маршала Й. Антонеску до Священного Синоду румунської церкви від 27 листопада 1942 р.; декрет № 9 від 15 червня 1943 р., підписаний румунським кондукатором у Воронцовському палаці м. Одеси; наказ № 1 командувача військового округу корпусного генерала В. Атанасіу, виданий на основі декрету № 1797/912 і постанови ст. 186 п. 2 Кодексу воєнної юстиції про заборону всіляких зібрань, процесій, угруповань політичного характеру і всілякого роду товариств на території «Трансністрії» тощо[5, с.129]. Націоналістичним духом віяло від спеціальних газетних рубрик, у цьому контексті можна згадати, наприклад, постійно друковану в газеті «Одеса» під назвою «Познайомимося з Румунією» [1, с.432].

Значний масив публікацій у пресі був наскрізь пронизаний нацистською ідеологією та антисемітським спрямуванням, особливо це помітно в статтях про диктатуру більшовиків, про голод 1932—1933 рр. і репресії в СРСР, утиски православної церкви і знущання органів НКВС над священнослужителями тощо. Більшість часописів, що виходили в «Трансністрії», були об'єднані щільною та глибокою християнською пропагандою. Православний дух особливо був притаманний газетам «Одеса», «Молва» та «Колокол». На думку історика А. Жуковського, останні два видання були НТСівського напрямку. Так, лише «Молва» у грудні 1942 р. надрукувала 43 статті, інформаційні повідомлення та об'яви про життя православної громади «Трансністрії». На сторінках газети подавалися статті про допомогу репресованим більшовиками священникам, проведені молебні на вшанування пам'яті загиблих, про культурні, моральні та благодійні акції місіонерів та місцевого духовенства, містилася хроніка подій релігійного життя. Газета «Одеса» мала навіть постійну рубрику «Християнське життя»[4, с.91]

Румуни багатьма своїми діями підкреслювали свою особливу політику, що вони не жорстокі, як німці, чи більшовники-комуністи, а милосердні християни. В той же час від рук румунських окупантів гинули десятки тисяч невинних євреїв, українців, росіян, ромів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вінцовський Т. Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрії» / Т.Вінцовський, Т. Гязимова, М. Михайлуца, В. Щетніков). // Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст.. Історичні нариси. У двох кн. – К.: Наукова думка, 2010. – Кн. 1. – С. 422-445.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

2. Гальчак С. Політика румунської окупаційної влади на території Північної Трансністрії / С.Гальчак // Архіви окупації. – К.: ВД «Києво-Могилянська Академія», 2006. – №41-44. – С. 840-847.
3. Грідіна І. М. Вплив нацистської пропаганди на духовне життя населення України (технології, механізм та ефективність) / І.М. Грідіна // Український історичний журнал. – 2009- №3.-С.123-132.
4. Жуковський А. Українські землі під румунською окупацією в часи Другої світової війни : Північна Буковина, частина Бессарабії і Трансністрія, 1941-1944 / А. Жуковський //Український історик. – 1987. – №1-4 (93-96.- С. 83-96).
5. Михайлюк М. В. Агітаційно-пропагандистська діяльність органів окупаційної влади серед населення України у 1941-1944рр. / М.В. Михайлюк.- К.: КНУ, 2006.-287 с.
6. Михайлюк М. Німецька пропаганда в Україні/ М. Михайлюк // Україна в Другій світовій війні : погляд в ХХІ ст.Історичні нариси. У двох книгах. – К.: Наукова думка, 2010.- Кн. 1.- С. 644-658.
7. Михайлуца М. Відображення процесу формування і участі у боях «Руской освободительной армии» (РОА) на сторінках трансністрійської преси. / М. Мхайлуца //Сторінки воєнної історії України.- К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – Вип. 13. – С. 100-106.
8. Терефера Н.В. Окупаційний режим на території «Трансністрії» («Задністров'я») в роки нацистської окупації краю (1941-1944) /Н.В. Терефера //Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. праць. – К.: Інститут історії України НАН України, 2006. – Вип. 10. – Ч. 1. – С. 476-484.
9. Титаренко Д. Умови функціонування окупаційної преси на території України / Д. Титаренко.// Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К., 2006. – Вип. 31. – С. 69-78.
10. Щетніков В. Одеса під час фашистської окупації 16 жовтня 1941-10 квітня 1944 / В.О. Щетніков // Архіви окупації. – К., 2006. -№ 41-44. - С. 823-833.

УДК 97(477)

Сікорська І.П.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Глушковецький А.Л.**

КОНТРЕФОРМИ 80-90-Х РР. У МЕМУАРАХ О.О. КІЗЕВЕТТЕРА

У статті, на основі аналізу мемуарів О.О. Кізоветтера «На рубеже двух столетий» простежено його погляди на контрреформи 80-90 рр. у Російській імперії.

В статтє, на основе анализа мемуаров А.А. Кизеветтера «На рубеже двух столетий» прослежены его взгляды на контрреформы в Российской империи в 80-90 гг. XIX в.

The article, based on an analysis of memoirs A. Kizevettera "At the turn of two stoletyy" traced its views on the counter 80-90 years in the Russian Empire.

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

У другій половині XIX ст. в Російській імперії відбулися радикальні зміни системи політичних і економічних відносин. Ці трансформації призвели до протистояння між традиційними цінностями та інноваціями, які віддзеркалилися у відкритому зіткненні влади і суспільства. У цьому контексті, особливої уваги заслуговує період царювання Олександра III, що ознаменувався значними соціальними конфліктами. Цей час у історіографії, з легкої руки публіцистів кінця XIX ст., отримав назву «контрреформи» Олександра III. Контрреформи 80-90-х рр. здійснили значний вплив на подальший хід історії Російської імперії й фактично визначили її державно-правовий розвиток принаймні до революції 1905-1907 рр.

Історична наука накопичила чимало досліджень присвячених контрреформам 80-90-х рр. XIX ст. Окремі аспекти цієї проблеми розглянуто у працях В.Ю. Виноградова [3], Н.І. Горської [5], М.М. Гурьянова [6], В.І. Жировова [7], П.А. Зайончковського [8], В.О. Змеєва [9], О.М. Кузнецової [11], В.В. Ільїна [12], С.А. Евенчіка [14].

Водночас значний інформаційний потенціал про контрреформи 80-90 рр., що міститься у спогадах сучасників тих подій не отримав належного осмислення в історіографії. У цьому контексті непересічне значення мають мемуари відомого історика та громадсько-політичного діяча О.О. Кізеветтера «На рубеже двох столетий» [10], вперше опубліковані в 1929 р. у Празі. У них автор детально аналізує чимало важливих подій російської історії кінця XIX – початку XX століття, які йому довелося пережити, зокрема окрема глава присвячена періоду контрреформ.

«У своїй прекрасній книзі, – писала О.О. Кізеветтеру дружина відомого ліберального діяча М.І. Петрункевича, – Ви зобразили так минуле, та й наше минуле, що ніхто інший так би не зміг. На прикладі власних переживань Ви дали нам картину старої Москви... Славна плеяда Ваших попередників... Грановський, Ключевський, Чупров... знайшли у Вашій особі... гідного продовжувача... Вирваний з рідного ґрунту політичною бурею, Ви і на чужині не зрадили своєму покликанню проповідника російської культури, і ревностями апостола Ви розносите дорогоцінні її дари по всіх межах тимчасового розселення російських вигнанців» [2, с. 107].

1 березня 1881 р. на престол вступив Олександр III. Коронування відбулося 15 березня 1881 р. в Успенському соборі Московського Кремля [1, с. 47]. Новий імператор, за спогадами політичного діяча С.Ю. Вітте, «був схожий на великого російського мужика з центральних губерній, йому найбільше підійшов би костюм: кожушок, чумарці і постоли... він не був гарний, за манерами був скоріше більш-менш ведмежатий...» [4, с. 365]. О.О. Кізеветтер у своїх спогадах писав, що Олександр III вступав на престол чоловіком цілком визначеного духовного складу і цілком складених політичних переконань [10, с. 85]. Йому багато чим не подобалось правління батька – Олександра II. Новий імператор не схвалював напливу німецького елемента в придворні кола і на видні адміністративні пости, який отримав такий

широкий розвиток при Миколі I і продовжував триматися на такому ж рівні при Олександрі II. На думку мемуариста, Олександр III прагнув протиставити цьому німецькому засиллю національно-російський напрямок. Але це прагнення не було продуманою системою політичних поглядів. За природними особливостями свого розуму він не був схильний заглиблюватись у всю складність явищ політичного життя. Олександр III звик брати кожне питання в його найпростіших, елементарних обрисах і волів найкоротших відстаней між основною передумовою і кінцевим практичним рішенням [10, с. 85].

На думку О.О. Кізеветтера, національно-російська політика полягала для нього в тому, щоб у всіх сферах життя утвердити непорушність основ російської патріархальної старини. У справах державного будівництва такими основами він визнавав: самодержавство монарха, лад управління, заснований на сильній одноосібній владі вищих правлячих осіб, ієрархічне станове будівництво суспільства із значною перевагою служивого помісного дворянства над іншими станами, але водночас повне підкорення всіх суспільних верств – включаючи і це саме дворянство – органам царської влади [10, с. 86].

Виріши в офіцерському середовищі, Олександр III не отримав освіти, яку личить мати майбутньому імператору. Духовним наставником Олександра III був теоретик самодержавства, обер-прокурор Святійшого Синоду К.П. Победоносцев, який після сходження на престол свого вихованця був впливовою особою в уряді та відіграв чималу роль у контрреформах [1, с. 212].

Період 80-х – початку 90-х рр. XIX ст. характеризується наступом царської влади на прогресивні починання, які з'явилися в результаті реформ попередніх десятиліть. У ці роки царська влада діяла навіть всупереч інтересам дворянства, які змінилися в умовах пореформеного розвитку [12, с. 345]. У той час особливо помітно виступають самодостатні риси самодержавства, проявляється вплив бюрократичних кіл. Якщо в попередній час спостерігалася зовнішня готовність до реформ, навіть коли їх і не збиралися здійснювати, то в період контрреформ уряд вперто повторював про свою твердість, відмову від поступок навіть тоді, коли їх фактично здійснював [12, с. 345].

«Восени 1884 р., коли я перетворився із провінціала на постійного московського жителя, в столицях вже відчувалось напружене очікування якихось певних кроків влади, в яких буде виражено основний напрямок урядового курсу. І це очікування виявилось недаремним», – згадував О.О. Кізеветтер [10, с. 100].

16 березня 1882 р. міністром народної освіти став представник консервативної лінії І.Д. Делянова. Одним з перших кроків, зроблених І.Д. Деляновим, стала реформа в галузі вищої освіти покликана ослабити революційне бродіння в середовищі студентів. 15 серпня 1884 р. імператор затвердив проект про введення в 1884-85

навчальному році в 6 університетах нового університетського статуту [9, с. 176].

Попри загальний консерватизм прийнятого університетського статуту, О.О. Кізеветтер наголошував на деяких корисних нововведеннях, наприклад, інституті приват-доцентури [10, с. 101]. Проте новий статут повністю знищив університетську автономію, віддавши університети під контроль Міністерства народної освіти. У всіх його 6 розділах головна думка полягала в тому, щоб університетам надати атрибути державних установ, а всіх членів університетської корпорації прирівняти до категорій державних чиновників. Посади ректора, декана і професора, які за статутом 1863 р., були виборними, тепер знову заміщувалися за призначенням [9, с. 177].

О.О. Кізеветтер акцентував на захопленні консервативної преси від університетської реформи. Реакціонери тріумфували, вбачаючи в новому університетському статуті яскравий симптом загального напрямку урядового курсу, при якому всі ліберальні віяння повинні поступитися місцем самодержавству за принципом: *sic volo, sic jubeo* (з лат.: так я хочу, так я наказую) [10, с. 101].

З червня 1882 р. до кінця 1885 р. відбувається встановлення нового урядового курсу і вимальовуються загальні контури перетворень, головним завданням яких було посилення ролі помісного дворянства [13, с. 237]. У квітні 1885 р. виповнювалося 100 років з дня видання Катериною II «Жалуваної грамоти дворянству». Цей ювілей було вирішено обрати приводом для святкування проголошення початку «дворянської ери» [10, с. 102]. Ювілей дворянської грамоти був ознаменований заснуванням Державного дворянського банку видачі землевласникам-дворянам позичок з метою підтримання дворянського землеволодіння. Відкриття цього банку супроводжувалося виданням маніфесту, в ньому було визнано необхідним, щоб «російські дворяни зберегли провідне місце в ратному представництві, в справах місцевого управління та суду, в поширенні своїм прикладом правил віри і вірності і слухних начал народної освіти» [10, с. 103].

З цього приводу О.О. Кізеветтер писав, що заснування Дворянського банку в 1885 р. було першим кроком на шляху надання державної допомоги дворянам-землевласникам. Потім упродовж 80-х та 90-х рр. і на початку ХХ ст. аж до перших спалахів революційного бродіння, яке призвело до знищення самодержавства, йшов довгий ряд законів і розпоряджень, які надавали значні пільги позичальникам Дворянського банку з метою полегшення їм виконання зобов'язань щодо отриманих ними з банку позичок і застрахувати від продажу закладених в банку дворянських маєтків [10, с. 105].

Також у спогадах згадується відкритий в 1883 р. Селянський банк, який повинен був сприяти купівлі селянами земель в доповнення до їх недостатніх наділів. Чимала кількість селян дійсно скористалася для цієї мети посередницькими послугами банку. Однак статут Селянського банку був відредагований таким чином, що його діяльність не могла спрямовуватися на переважне обслуговування найбільш нужденної

частини малоземельного селянства і цим істотно послабилось соціальне значення його діяльності. У 1896 р. статут Селянського банку був перероблений в напрямку розширення меж його діяльності і полегшення умов, якими селяни могли користуватися за його сприяння при купівлі землі. Однак, роботи Селянського банку було недостатньо для пом'якшення всієї гостроти аграрного питання. За словами О.О. Кізеветтера: «тоді був такий час, що аграрній реформі не можна було навіть заїкатися» [10, с. 107].

Серед влади існувала думка, що благоустрій села може бути досягнуто не розширенням селянського землеволодіння, а законодавчою регламентацією селянського побуту. Така позиція зумовила низку заходів, які стосувалися селянства, зокрема: закон 1886 р. про селянські сімейні поділи, закон 8 липня 1893 р. про переділи общинної землі та закон 14 грудня 1893 р. про невідчужуваність селянських наділів. О.О. Кізеветтер вказував, що всі ці закони побудовані на принципі урядової опіки над селянським побутом, зовсім не полегшували земельні потреби села і свідчили тільки про те, що правляча влада не розуміла, які грізні соціальні бурі поволи назрівали під покровом видимого затишшя і якими великими небезпеками для держави було це бажання влади відвернутися від земельного питання [10, с. 107].

Восени 1886 р. було завершено підготовку проекту земської контрреформи. Важливим кроком у її здійсненні стало прийняття 12 липня 1889 р. закону про земських дільничних начальників. У створенні цього закону певну участь брав К.П. Победоносцев. Але тим не менше він не був ні його «головним розробником», як вважав В.І. Жировов [7, с. 98], ні вже тим більше його «натхненником», що намагалася довести С.Л. Евенчік [14, с. 250]. О.О. Кізеветтер у своїх спогадах зазначав, що керуючий канцелярії Міністерства внутрішніх справ О.Д. Пазухін повинен бути визнаний батьком інституту земських начальників [10, с. 109]. Мемуарист трактував причини, хід та наслідки реформи подібно до того як пізніше її розумів П.А. Зайончковський. Земські начальники призначалися міністром внутрішніх справ і повинні були замінити інститут мирових посередників, повітові у селянських справах присутствія та мировий суд. Вони затверджували і усували посадових осіб селянської адміністрації, без суду накладали штрафи і піддавали селян арешту. Закон про земських начальників збільшив урядову опіку над селянами, підпорядковував їх адміністративній та судовій владі дворян [8, с. 494].

Слідом за земською контрреформою на порядок денний було поставлено питання про міське самоврядування. Як зазначав міністр внутрішніх справ І.М. Дурново, основне завдання цієї контрреформи полягало в тому, щоб «утворити громадське управління з найбільш надійних в урядовому відношенні елементів» [11, с. 12]. О.О. Кізеветтер стверджував, що це завдання уряд намагався вирішити шляхом виключення з числа виборців представників дрібної і частково середньої буржуазії. Зменшення контингенту виборців за рахунок

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

представників від буржуазії сприяло посиленню впливу в органах міського самоврядування нечисленного в містах дворянства. Про феодальний класовий зміст міської контрреформи свідчило, також посилення контролю адміністрації над органами міського самоврядування і зменшення самостійності останніх [10, с. 111]. Таким чином, міська контрреформа так само, як і земська, мала на меті перетворити органи місцевого самоврядування в слухняне знаряддя пануючого класу.

Судова реформа не отримала належного висвітлення у мемуарах О.О. Кізеветтера. «Написану нашвидкуруч картину можна було доповнити низкою подальших штрихів. Але ж я тут не пишу історію Росії за XIX ст.» – так писав історик [10, с. 112]. Наведені вище приклади характеризують природу того урядового курсу, що утвердився у 80-х рр. та дають розуміння про те, в якій політичній обстановці проходило в ті роки життя російського суспільства.

Вчений писав, що це були сірі будні в історії російського суспільного життя. «Всі і кожен, – або свідомо, або несвідомо, – відчували, що відбувається процес часткової реставрації старини. В обстановці такого процесу до високих поривів на далекі горизонти майже не залишалось місця. Словом це була пора – затишся не тільки зовнішнього, але і внутрішнього» [10, с. 112].

Оцінюючи значення контрреформ, слід зазначити, що вони не дали очікуваних результатів. З їх допомогою не були зміцнені економічні позиції дворянства. Контрреформи лише гальмували, але не могли зупинити розвиток капіталістичних відносин. Феодальні за своєю суттю і змістом контрреформи ще більше посилювали протиріччя між феодальними і капіталістичними відносинами. Все це зумовило складання на початку XX ст. революційної ситуації, яка вилилася в першу російську революцію. На думку О.О. Кізеветтера, незважаючи на прагнення консерваторів реставрувати старі порядки, було б помилково стверджувати, що в 80-х рр.: «Все російське суспільство цілком занурилося у твань апатії і маразму» [10, с. 117]. Визвольні прагнення не випарувались, лише на час затихли, щоб до початку 90-х рр. пробудитися і прийняти гостру форму політичної боротьби.

Отже, мемуари О.О. Кізеветтера дозволяють з'ясувати чимало різноманітних аспектів контрреформ 80-90 рр. і встановити погляди вченого на їхній перебіг та результати.

Список використаних джерел і літератури:

1. Богданович А.В. Три самодержца. Дневники генеральши Богданович / А.В. Богданович. – М.: Новости, 1990. – 378 с.
2. Вандалковская М.Г. П.Н. Милюков, А.А. Кизеветтер: История и политика / М.Г. Вандалковская. – М.: Наука, 1992. – 288 с.
3. Виноградов В.Ю. Становление и развитие системы городского самоуправления в пореформенный период Российской империи: 1870-1914 гг.: дисс. ... доктора ист. наук: 07.00.02 / В.Ю. Виноградов. – Москва, 2005. – 403 с.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

4. Витте С.Ю. 1849-1894: Детство. Царствования Александра II и Александра III / С.Ю. Витте // Воспоминания. – М.: Соцэкгиз, 1960. – Т. 1. – 556 с.
5. Горская Н.И. Земство и мировой суд в России: законодательство и практика второй половины XIX века (конец 50-х – конец 80-х гг.): дисс. ... доктора ист. наук: 07.00.02 / Н.И. Горская. – М., 2009. – 449 с.
6. Гурьянов М.М. Институт земских начальников в конце XIX – начале XX вв. и его региональные особенности: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / М.М. Гурьянов. – Киров, 2007. – 24 с.
7. Жировов В.И. Политические взгляды и государственная деятельность К.П. Победоносцева в 80 90-е годы XIX века: дисс. ... канд. ист. наук. / В.И. Жировов. – Воронеж, 1993. – 278 с.
8. Зайончковский П.А. Кризис самодержавия на рубеже 1870-1880-х гг. / П.А. Зайончковский. – М.: Просвещение, 1964. – 789 с.
9. Змеев В.А. Эволюция высшей школы Российской империи (научное издание) / В.А. Змеев. – М.: Инфра-М, 1998. – 287 с.
10. Кизеветтер А.А. На рубеже двух столетий. Воспоминания. 1881-1914 / А.А. Кизеветтер. – М.: Искусство, 1997. – 396 с.
11. Кузнецова Е.Н. Контрреформы 80-90-х годов XIX века в России: Государственно-правовая характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права» / Е.Н. Кузнецова. – Ленинград, 1977. – 18 с.
12. Реформы и контрреформы в России / Под ред. В. В. Ильина. – М.: Ника, 1996. – 543 с.
13. Тюкавкин В.Г. Изложение рассказа Лорис-Меликова о Совете министров / В.Г. Тюкавкин // Хрестоматия по истории СССР 1861-1917 гг. – М.: Просвещение, 1990. – 416 с.
14. Эвенчик С.Л. Победоносцев К.П. и дворянско-крепостническая линия самодержавия в пореформенной России / С.Л. Эвенчик // Ученые записки МГПИ им. Ленина. – М.: Просвещение, 1969. – № 309. – С. 52-338.

УДК 94(327): 477+438

Стрілецька Ю.А.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Чернявська К.В.**

ОСНОВИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

У статті проаналізовано історичний досвід державотворення в буремні роки національно-визвольних змагань на терені України.

В статье проанализирован исторический опыт государственного творения в бурные годы национально-освободительной борьбы на территории Украины.

The article analyzes the historical state building experience in rough years of Ukrainian nation-liberating struggle.

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Вітаючи й підтримуючи демократичні зрушення в центрі, український провід з перших же днів революції прагнув використати їх для реалізації національних інтересів народу.

Передусім для розв'язання національної проблеми і сформували 3-4 березня 1917 р. Українську Центральну Раду (УЦР). Багато в чому вона нагадувала створювані повсюдно загальноросійські комітети громадських організацій, ради робітничих і солдатських депутатів, але мала й істотну відмінність, бо за задумом її ініціаторів повинна була відігравати роль не міського чи губернського, а всеукраїнського організаційного, координаційного, політичного центру. Телеграми з повідомленням про створення УЦР відправили до Петрограда, Берліна, Відня. У телеграмі на ім'я Г. Львова і О. Керенського висловлено надію, що «у вільній Росії задоволено буде всі законні права українського народу» [2; 70].

Поставши на хвилі народного піднесення, Центральна Рада об'єднала громадські сили, висунувши завдання перебудови суспільного ладу, виходячи з природного права української нації на самовизначення. Українці вперше за багато століть могутньо заявили про себе як про окрему націю і висловили готовність боротися за відродження державності [5; 22].

В основі схеми лежали національні інтереси українського народу. На тому етапі, на думку М. Грушевського, єдиним реальним шляхом розв'язання національної проблеми була широка національно-територіальна автономія України у складі федеративної Російської республіки [3; 121]. Він уважав, що саме це гасло мало зробитися головною тогочасною вимогою українців. Водночас, гарантувати його реалізацію могла лише трансформація імперії у федеративну республіку.

Платформу національного відродження ґрунтовно розробив голова Центральної Ради М. Грушевський. Основні її положення він виклав у низці праць: «Звідки пішло українство і до чого воно йде», «Хто такі українці: чого вони хочуть», «Якої ми хочемо автономії й федерації», «Вільна Україна» (до якої ввійшли статті, що друкувалися в газеті «Нова Рада» в березні-квітні 1917 р.), «На порозі Нової України. Гадки і мрії» та ін. Подано схему реформування державно-політичної системи Росії, перетворення її на федеративну демократичну республіку, окреслено місце України в новому державному утворенні [1; 12].

М. Грушевський і провідні політичні партії УЦР розробляли схеми державного управління автономною Українською державою у складі Російської федерації. Першочерговим і обов'язковим елементом автономії вважали Український Сейм (Соїм) із законодавчими функціями, сформований на основі територіального, партійного, національного представництва. Він мав опікуватися всіма справами, що виходили за межі федерального законодавства і стосувалися безпосередньо України. Приблизно окреслили й коло тих проблем, розв'язання яких віддано до компетенції загальнодержавного парламенту — питання війни і миру; підписання міжнародних

договорів; утримання спільної армії; єдина фінансова система; нагляд за поштами, телеграфом, залізницями; однотипність карного і цивільного законодавств; контроль за правами національних меншин і т.п. Саме діяльність Сейму і його повноваження мали стати запорукою законодавчої самостійності Української республіки.[4;55]

Серед прав Сейму, на думку українських діячів, обов'язково мало бути обрання виконавчого комітету або ради для управління краєм, а також для представництва інтересів України в Раді міністрів федерації і захисту діяльності Сейму і його міністерств від втручань загальнодержавного (федеративного) парламенту. Зокрема, М. Грушевський висував ідею створення власного українського війська, яке підкориться розпорядженням центральної (федеративної) військової влади, але службу відбудуватиме винятково в межах України, утримуватиметься її коштом і виводитиметься з її території тільки в разі оголошення війни. Однак питання війни і миру мали розглядати обов'язково за участі українських представників. Особливо підкреслювали право України на зносини з сусідніми державами відносно охорони своїх торгових, митних, інших інтересів [3; 132, 133].

Показово, що з перших днів революції український провід піднімав перед загальноросійським урядом проблему кордонів етнічної території Української республіки, у якій мали об'єднатися в одну цілість усі землі, де українське населення становило більшість. До її розв'язання компетентно підійшов М. Грушевський. У названих вище працях він на основі науково-етнографічних даних окреслив терени, які повинні відійти до України. Зокрема, це Київська Волинська, Подільська, Херсонська, Катеринославська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Таврійська (материкові повіти), Кубанська губернії. Від них потрібно відокремити неукраїнські частини, як-от: північні повіти Чернігівщини, східні Кубанщини. А натомість приєднати українські повіти сусідніх губерній — Хотинський і частину Аккерманського Бессарабської губернії; східні частини Холмської губернії; південні окраїни Городенської та Мінської губерній; західні частини Воронежчини, Донщини, Чорноморської, Ставропольської губерній [3; 125].

Протеперешкою в автономістських планах України став Тимчасовий уряд. Він, хоча й заявив у декларації від 3 березня 1917 р. про скасування всіх національних обмежень, однак не поспішав з реальними змінами. Уряд уважав себе правонаступником царської влади і прагнув зберегти контроль над усіма територіями колишньої імперії, зокрема і над Україною. Росія залишалась унітарною державою, ігноруючи інтереси національних регіонів, якими управляли з петроградського центру. УЦР уряд князя Г. Львова сприйняв насторожено, відмовився визнавати її загальноукраїнським національно-політичним центром, посилаючись на брак її правового статусу.

Таке ставлення до українських проблем з боку центральної влади зумовило постійне (то латентне, то явне) протистояння між Центральною Радою і Тимчасовим урядом. Лідери УЦР уважали, що

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

остання може цілком правочинно вступити від імені всього українського народу в переговори з Тимчасовим урядом що до надання Україні статусу національно-територіальної автономії. Показово, що вони здійснили низку заходів, спрямованих на легітимізацію УЦР як загальноукраїнського законодавчого органу [6; 125-126].

Отже, набутий у революційному вирі багатий досвід державотворення неоціненний сьогодні. Національно-державні утворення, що народжувалися тоді в Україні, домоглися досить істотних здобутків, які по праву можуть слугувати взірцем для нащадків.

Список використаних джерел і літератури:

1. Грушевський М. Вільна Україна / М. Грушевський — К., 1991.
2. Грушевський М. Якої ми хочемо автономії й федерації / М. Грушевський // Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991.
3. Любовець О.М. Українські політичні партії революційної доби 1917-1920 рр. у спогадах, історичних дослідженнях і документальних матеріалах / О.М. Любовець. — К., 2013.
4. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. — К., 1993.
5. Нова Рада (Київ). — 1917. — 25 березня.
6. Солдатенко В.Ф. У пошуках соціальної і національної гармонії / В.Ф. Солдатенко. — К.: Світогляд, 2006.

УДК 94 (477): Трансністрія «1941/1945»

Тимцьо О. О.

Науковий керівник: старший викладач **Захарченко О. О.**

ОСОБЛИВОСТІ АГІТАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НІМЕЦЬКО-РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ ГУБЕРНАТОРСТВА «ТРАНСНІСТРІЯ»

В статті проаналізовані особливості пропагандистської обробки населення України в румунській зоні окупації – губернаторстві «Трансністрія».

В статье проанализированы особенности пропагандистской обработки населения Украины в румынской зоне оккупации - губернаторстве «Транснистрия».

The paper analyzed the features of the population of Ukraine treatment advocacy in the Romanian occupation zone - governor "Transnistria".

Організація органів місцевого управління мала багато цілей: від ефективної експлуатації економічних і людських ресурсів (що було головним) – до встановлення певного контролю над усіма сферами життя. Останнього можна було досягти, в першу чергу, шляхом ідеологічної обробки населення, його нейтралізації і поступового привернення на свій бік. Отже, пропаганда на окупованих українських землях відігравала далеко не останню роль у стратегічних та геополітичних планах фашистської Румунії. Пропагандистські акції

мали довести, що німецько-румунські війська несуть не тільки смерть і розруху (що неминуче у збройній боротьбі), а воюють проти більшовизму і відновлюють історичну справедливість. Румунська окупаційна влада надавала важливого значення пропагандистській обробці населення в дусі «румунського патріотизму», посилення «румунського елемента» та лояльності до встановленого режиму.

Цілеспрямоване вивчення методів ведення психологічної обробки населення України румунською окупаційною владою розпочалося лише в останнє десятиріччя. Насамперед, слід згадати праці Т. Вінцковського[2], М. Михайлюк[7], М. Михайлуци[5;6], О. Новосолова[8], Т. Фендюка[9], В. Щетнікова[11], С. Гальчака[3], С. Бердіна[1], В. Шайкан[10], а також історика діаспори А. Жуковського[4]. Аналіз цієї літератури дає можливість визначити особливості пропагандистської обробки українського населення в румунській зоні окупації.

Військова диктатура генерала (з 21 серпня 1941 р. – маршала) У. Антонеску була встановлена в Румунії 6 вересня 1940 р. після державного перевороту за підтримки нацистської Німеччини. Ідеологією румунського фашистського режиму став радикальний румунський націоналізм, який посилювався теорією расової боротьби. В кінці січня 1941 р. У. Антонеску сконцентрував в своїх руках цивільну та військово-політичну владу в державі, зайнявши посаду голови Ради міністрів, і міністра іноземних справ та національної оборони. Саме тоді він наголосив: «Ми пішли тим шляхом яким повинен йти румунський народ: тотальний націоналізм». Головними ідеологічними засадами нової влади став расизм, антисемітизм та «румунізація». [8, с.17] 19 серпня У. Антонеску декретом №1 створив провінцію Трансністрія та затвердив «Інструкції з управління провінцією Трансністрія», згідно з якою території переходять під румунське управління. Георге Алексяну призначено уповноваженим провінції, який через видані ним накази повинен вживати усі потрібні заходи для функціонування органів управління та діяльності в усіх сферах.

Головне завдання румунської пропаганди полягало в забезпеченні проведення політики румунізації. Було прийнято ряд законів, які витісняли російську, українську та інші мови не тільки із сфери діловодства, але і із повсякденного спілкування. Із бібліотек в обов'язковому порядку вилучалися усі книжки на російській мові, в тому числі і дореволюційні. Вилучалися і книжки на інших мовах Європи. Проводилася румунізація не тільки державних але і освітніх закладів. В школи Трансністрії були направлені вчителі румунської мови, які закріплювалися за кожним класом. Крім того, адміністрація вимагала використовувати румунський еквівалент слов'янських імен: Дмитро – Думитру, Михайло – Михай, Іван – Іон і т. д. [4, с. 83-86]

Діяльність румунських пропагандистських служб на території Трансністрії традиційно здійснювалася за напрямками: через пресу (газети, листівки); аудіо виступи (радіопередачі, репродуктори, рупори); активні акції (екскурсії населення у в'язниці, урочисті поховання

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

«жертв» НКВС); пересувні вистави («Криваві злочини ЧК-ГПУ-НКВС», «Червоний рай»), кіно; театральні вистави; тематично адресні для певних категорій населення (заняття для колабораціоністської адміністрації, поліцейських, карателів, вчителів). [10, с. 170-176]

Керівництво Румунії весь час підкреслювало необхідність «перевиховання населення» окупованих територій. Головним напрямом пропагандистської діяльності нової влади стала боротьба з комуністичною ідеологією за вплив на громадську свідомість. Губернатор Трансністрії вирішив наповнити «старі» організаційні форми соціального та культурно-освітнього життя «новим» змістом. Розпочав він з освіти та культури як головних ланок впливу на суспільство. Зокрема, вже 7 грудня 1941 р. було оголошено про відкриття Одеського університету [11, с. 829], який підпорядковувався Дирекції культури Губернаторства Трансністрії. Розподіл годин навантаження свідчить про прагнення влади румунізувати населення окупованої території. Обов'язковими були: історія Румунії (вивчали 4 семестри 192 години), два роки історія румунської літератури (160 годин), румунська мова читалася впродовж чотирьох років (448 годин) [1, с. 340]

Структурним елементом пропагандистської політики Румунії на окупованих територіях була діяльність румунської православної церкви. Через «не християнізацію» та виховання населення у «румунському християнському дусі» реалізувалася програма повного церковно-релігійного підкорення місцевого кліру і віруючих Румунській патріархії і Синоду. Освітня і релігійна політика Румунії була спрямована на поширення ідеологічного впливу та формування «почуття румунського патріотизму» в умовах тотального заперечення національних та культурних прав українського населення «Трансністрії».

Список використаних джерел і літератури:

1. Березін С. Діяльність університету в Одесі 1941-1944 рр./Сергій Березін//Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретація (до 65-річчя Великої Перемоги. Матеріали міжнародної наукової конференції. – К.: Матеріальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 2011. – С.338-342
1. Вінцковський Т. Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія» / Т. Вінцковський, Г. Кязимова, М. Михайлуца, В. Щетніков//Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси. У двох кн. – К: Наукова думка, 2010. – Кн.1 – С.422-445
2. Гальчак С. Політика румунської окупаційної влади на території Північної Трансністрії /С. Гальчак //Архіви окупації. – К.: ВД Києво-Могилянська Академія, 2006. - №41-44. – С.840-847
3. Жуковський А. Українські землі під румунською окупацією в часи Другої світової війни: Північна Буковина, частина Бессарабії і Трансністрія, 1941-1944/Аркадій Жуковський//Український історик. – 1987. – №1-4 (93/96). – С.83-96

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

4. Михайлуца М. І. Організація релігійного життя в губернаторстві Трансністрія (1941-1944 рр.) /М. І. Михайлуца//Український історичний журнал. – 2011. -№2 – С.80-90
5. Михайлуца М. Відображення процесу формування і участі у боях «Руської освободительной армії» (РОА) на сторінках трансністрійської преси. /М. Михайлуца//Сторінки воєнної історії України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – Вип. 13. – С. 100-106
6. Михайлюк М. В. Агітаційно-пропагандистська діяльність органів німецької окупаційної влади серед населення України (1941-1944 рр.) – К.: Національний університет «Києво-Могилянська академія, 2006. – 287 с.
7. Новосьолов О. В. Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури У. Антонеску (1940-1944рр.) /Олександр Васильович Новосьолов – Чернівці: Чернігівський національний університет імені Юрія Федьковича, 2008. – 217с.
8. Фендюк Т. Румунська окупація території України у 1941-1944рр. (за новітніми румунськими джерелами) /Теодія Фендюк // Сторінки воєнної історії України. – К.:Інститут історії України НАН України, 2011. – Вип.14. – С.193-203
9. Шайкан В. Ідеологічна боротьба в Україні періоду Другої світової війни / Валерій Шайкан – Кривий Ріг, Діоніс (ФОП) Чернявський Д.О., 2010. – 436 с.
10. Щетніков В. Одеса під час фашистської окупації 16 жовтня 1941 – 10 квітня 1944/В. О. Щетніков // Архіви окупації. – К.: ВД Києво-Могилянська академія, 2006. - №41-44. – С.823-833

УДК 94(4) «1375/1492»:378

Федоров А.О.

Науковий керівник: старший викладач **Морозан О.О.**

ПЕРШІ УКРАЇНЦІ - СТУДЕНТИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті подається інформація про виникнення перших університетів у Європі та їхніх студентів з українських земель XIV-XVII ст. Йдеться мова про успіхи цих людей та слід в історії.

В статтє даєтєся інформация о возникновении первых университетов в Европе и их студентов с украинских земель XIV-XVII вв. Идет речь об успехах этих людей и след в истории.

The article gives information about the origin of the first universities in Europe and students from the Ukrainian lands in XIV-XVII centuries there is a speech about the achievements and place in history.

Починаючи з XII-XIII ст. в Європі починають виникати університети. У цей час поживавилася торгівля, стали тіснішими зв'язки між окремими областями, з'явилася потреба у великій кількості грамотних і освічених людей. Деякі університети, наприклад, у Севільї, Парижі, Тулузі, Неаполі, Кембриджі, Оксфорді, Валенсії, Болонї були

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

засновані у XII - XIII ст.. Середньовічні університети виникали у тих містах і містечках, де були школи, вчителі яких прославилися своєю вченістю по всій Західній Європі. Паризький і Болонський університети були першими в Європі по часу заснування. Втім до кінця XV ст. в Європі нараховувалося 65 університетів. Щоб вступити до університету, не обов'язково було закінчувати школу.

В самому університеті викладачі та учні мали окремі організації. Усі викладачі були об'єднані в факультети («Факультет» - слово означало здатність викладати науку.) У середньовічному університеті з'явилися факультети: юридичний, медичний, богословський. Але навчання починалося з "підготовчого" факультету, де викладали так звані "сім вільних мистецтв". Студенти об'єднувалися в гільдії, що являли собою корпоративні організації, характерні для економічного й соціального життя середньовічних міст. Кожна гільдія об'єднувала студентів, які вивчали певну дисципліну. Середньовічний університет мав цілий рядом прав і привілеїв. Право вивчати не тільки сім вільних мистецтв, а й право (цивільне і канонічне), теологію, медицину, право власника ступеня з однієї школи викладати в будь-якому іншому університеті без додаткових іспитів та право видавати свої закони, статuti і розпорядження, що регламентують оплату праці викладачам, прийоми і методи навчання [2; с. 127].

Разом з появою університетів і можливістю навчатись науці за кордоном з'явилось чимало українців бажаючих здобути освіту в Європі. Коли українській молоді відкрилася можливість удосконалювати свою освіту, громадськість до цього поставилася по-різному. Відразу з'явилися прихильники та противники виїзду за кордон. Основну опозицію становила церква. Багато університетів Європи не брали на навчання студентів православної віри. Вихідці з України навчалися у середньовічних університетах Європи майже відразу після їх заснування, хоча точно з'ясувати це тепер дуже важко, оскільки тогочасні списки студентів збереглися не скрізь. Деякі студенти при записі в університети вказували, з якої вони приїхали країни, місцевості, міста, до якої релігійної громади вони відносяться, як вони самі себе ідентифікують.

При запису в університети прибулих питали хто вони і звідти ми дізнаємось, що мешканці території тодішньої України називали себе по-різному : один називав себе "рутенцем", другий говорив, що він "рус", третій називався "роксолянном" і т. д. [3; с. 53]. Переважно називалися "рутенцями", а землю, звідки прибули "Рутенією", так в середньовіччі називали територію України. Також використовувалося для назви: "русь", "рос", "русин", "русієцкі".

1567 року у Сорбоні Адріана Загорікуса записують як студента «рутенської нації з України» У найдавнішому відомому на сьогодні документі, в якому згадуються студенти з території України, зазначено: "Магістр Петро Кордован і його товариш з Рутенії" [3; с. 55]. Цей лист написаний 6 квітня 1353 року з Парижа (Сорбони) до Риму. Автор листа вказує, що це були кияни. У тій же Сорбоні з 1369 року навчався

Іван з Рутенії. Хоча Україна, українські землі, українські козаки в писемних пам'ятках Західної Європи і в списках студентів зустрічаються лише з XIV ст., але прибулі з українських земель записуються українцями з XVI століття, і найперше на такі нотатки натрапляємо в реєстрах університетів Падуї, Кенігсберга, а потім і в інших закладах. Найбільшу кількість студентів з території України в університетах Європи можна побачити протягом XVI століття. В Падуанському університеті з 1592 по 1610 у списках одного з братств є 52 студенти з України і можливо Білорусії, а у XVII ст. в Падуї занесено до списків 1946 осіб з України. Деякі українці залишались викладати в університетах які закінчили, багато поверталось в Україну і служили в полкових і сотенних канцеляріях, робили військову кар'єру, писали книги, ставали священиками, їхали в Росію і робили там успішну кар'єру завдяки своїм знанням [4; с. 278].

Серед чималої кількості українців, які навчалися у середньовічній Європі доволі небагато залишило про себе помітний слід в історії. У XV ст. в Болонї навчався Мартин (прізвище не збереглося), родом із села Жиравці, що недалеко від Перемишля. У молоді літа здобув ступінь магістра в Краківському університеті, а потім подався до славної Болонї, незабаром удостоївся ступеня доктора медицини й залишився тут професором. У цьому ж університеті навчався в XV ст. Ю. Дрогобич український філософ, астроном, астролог, перший український доктор медицини та перший український автор друкованого твору на латинській мові. Він дістав тут диплом доктора медицини, читав лекції з астрономії (1478—1482 рр.), а в 1481 році був обраний його ректором. Вищу освіту в Кракові здобував Касіян Сакович; в 1615 році закінчив цей заклад відомий письменник Якуб Галятович, автор перших українських інтермедій, поставлених в Західній Україні. У 50-х роках диплом Краківського університету одержав Варлам Ясинський, "увінчаний філософським вінцем", згодом ректор Київської колегії. В історії літератури відомий як автор віршів, послань, епістолярію. У XVII ст. в Сорбонні навчався Петро Могила. Серед вихованців Падуанського університету відомий Станіслав Морозенко військово-політичний діяч доби Хмельниччини, полковник, шляхтич гербу Прус III, та сподвижник Богдана Хмельницького. Яскравою постаттю українського Відродження був С. Оріховський - Роксолан. Мислитель писав протягом свого загалом не дуже тривалого життя низку праць, котрі стали достатньо відомими в Україні та Центральній Європі, і справили певний вплив на процес зміцнення гуманістичних норм суспільного життя. Юрій Немирич український магнат, воєначальник, державний діяч, і дипломат доби Хмельниччини, автор проекту Гадяцького договору, отримав ступінь магістра і читав лекції в Краківській академії. Список осіб, які навчались в середньовічній Європі, можна продовжувати і далі.

Отже, українці навчались у європейських університетах від самого їх виникнення і протягом всього існування. вивчаючи науки за кордоном українці або залишались викладати в Європі або повертались

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

до батьківських земель. Тут вони звеличували культуру та науку рідних країв, тим самим залишаючи слід в історії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Енциклопедія: "Всесвітня історія". Том 1. – М.: Авант+, 1997.
2. Огородник К.Ф. Історія філософської думки в Україні : Курс лекцій : Навч. посібник для студ. гуманітарних спец. вищих закладів освіти / К. Огородник, В. В. Огородник . – К.: Вища школа, 1999.
3. Нудьга Р. Перші магістри і доктори: Українські студенти в університетах Європи XIV - XVIII ст // Жовтень. – 1982. - №4.
4. Книга для чтения по истории средних веков / [под ред. проф.С. Д. Сказкина]. - Часть 1. Ранее средневековье. – М. Наука, 1948.

Секція № 2

***Країни Європи та Америки
в історичній ретроспективі***

УДК 94(420)

Акунин А.С.

**РАБОТОРГОВЛЯ НОВОГО ВРЕМЕНИ И КРЕСТЬЯНСТВО
УКРАИНЫ В ПЕРИОД МАССОВЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ:
ПОПЫТКА СРАВНИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА.**

В статье сделана попытка раскрыть роль рабовладения в первоначальном накоплении капиталов как отдельными лицами, так и целыми государствами. Автор также сравнивает процессы, связанные с последствиями строительства социализма в СССР в 20-30-х гг. XX в.

В статі зроблена спроба розкрити роль рабовласництва в першопочатковому накопиченні капіталів як окремими особами, так і цілими державами. Автор також порівнює процеси, які пов'язані із наслідками будівництва соціалізму в СРСР в 20-30-х рр. XX ст.

In article attempt to open a slaveholding role in initial accumulation of the capitals as individuals, and the whole states is made. The author also compares the processes connected with consequences of construction of socialism in the USSR in the 20-30th of the XX century.

Целью данной статьи стала попытка раскрыть отдельные аспекты укоренения капиталистических отношений в Европе в новое время. Для этого, как нам кажется, не последним будет показать роль рабовладения в первоначальном накоплении капиталов как отдельными лицами, так и целыми государствами. Автор также сравнивает процессы, связанные со строительством социализма как в Украине, так и СССР в 20-30-х гг. XX в.

Пожалуй, начнём с анализа «первоисточков» этих процессов. Рабы-африканцы создали процветающие вест-индские колонии европейских стран, они же вдохнули жизнь в рудники и плантации Бразилии, Кубы, Гаити. Могущественная империя «короля-хлопка» в южных штатах США существовала только благодаря чернокожим невольникам, работавшим на хлопковых плантациях. Быстрое развитие некоторых городов Европы и Америки – Ливерпуля, Бристоля, Нанта, Нью-Йорка, Нового Орлеана, Рио-де-Жанейро и других – было связано с их участием в работорговле. Европейские и американские предприниматели богатели, обменивая в Африке товары на рабов. Они получали еще большую прибыль от продажи африканцев в Вест-Индии и Америке. Продукция плантаций – хлопок, сахар-сырец, табак и другие товары – отправлялась в Европу, где становилась сырьем для развивающейся промышленности. Продажа колониальных товаров в Европе приносила новые прибыли купцам и работорговцам. Это и была так называемая треугольная торговля (Европа – Африка – Вест-Индия или Америка – Европа), которая приносила громадные барыши и работорговцам и плантаторам, и европейским предпринимателям. Самой Африке работорговля принесла войны и опустошения, грабежи и насилия [1]. С середины XVI в. все Атлантическое побережье Африки от Зеленого

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Мыса (Сенегал) до Луанды в Анголе превратилось в огромный резервуар рабов для плантаций Нового Света [2]. За четыре с лишним столетия, в течение которых эта система процветала, не менее 65-75 миллионов негров было насильно вывезено из Африки; одни из них были доставлены на американскую землю, где они были обречены на пожизненное рабство, другие погибли из-за нечеловеческих условий в пути через океан [3].

Многих рабов захватывали во время военных действий или похищали при набегах. Потом их переправляли на дальние расстояния караванами. Люди шли, скованные друг с другом. Часто их отрывали от родных и любимых, клеймили, потом обнаженными и в кандалах бросали в небольшие лодки, на которых доставляли на суда, идущие через Атлантику [4]. Трансатлантическая работорговля вызвала далеко идущие изменения в хозяйственной и политической жизни Африки к югу от Сахары. В некоторых районах она полностью сковала развитие производительных сил [5].

Про существования «невольников» (но уже не в далёких XVII-XVIII вв., а в первой половине XX в.) можно с полной уверенностью говорить в контексте изучения проблемы массовых политических репрессий в СССР, в частности, в Украине. Под воздействием этого процесса интенсивно изменялась социальная структура, политическая система украинского общества. Процесс раскулачивания представлял собой серию централизованно-инициированных политических кампаний по конфискации крестьянского имущества, которое передавалось колхозам. Особенно чётко инициатива лидеров компартии и лично И. Сталина прослеживалась во время депортации десятков тысяч хозяйств украинских крестьян в отдалённые районы севера России, Урала, Сибири, Казахстана [6]. При депортации людей перевозили под конвоем в переполненных товарных вагонах. Медицинский осмотр назначенных на выселение делался редко, и в эшелоны попадали больные на тиф и другие эпидемические заболевания, что приводило к повышению смертности среди спецпоселенцев. Работники милиции обеспечивали выселение крестьянских семей за пределы Украины, совершали действия по поиску и аресту «кулаков», которые оставили свои хозяйства и устроились на работу в города [7; 8]. Раскулаченных селили небольшими группами (до 50 семей на выселок) в местах, отдалённых от городов, райцентров и железных дорог. Необходимые жилые и хозяйственные сооружения на выселках раскулаченные должны были сооружать на собственные деньги. Раскулаченные крестьянские хозяйства находились на полном самообеспечении и вынуждены были выполнять планы по хлебосдаче, платить налоги, как и остальные хозяйства единоличников [9]. Истребление крестьянской элиты, способных и инициативных производителей, организаторов «фермерского» дела окончательно сломало хребет одной из самых мощных в мире сельскохозяйственных цивилизаций. До мая 1930 г. из республики выселили 20761 сельскую семью в составе 98743 чел. [10].

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Немало крест'янських семей выслано осенью 1930 г. окружными отделами ГПУ, в июне-июле 1931 г. прошла вторая волна централизованной депортации, в результате чего из Украины депортировано 30000 хозяйств (от 120 тыс. до 130 тыс. чел.). Несколько тысяч хозяйств депортировано в 1932-1933 гг. [11]. Созданная в довоенные годы колхозная система по сути создала новую модель крепостничества, которая содержала в себе извращённое соединение как экономического, так и внеэкономического принуждения. Относительное благополучие крестьянства нивелировалось под прессом репрессий.

Естественно, будучи аккуратными в суждениях, даже не вооружённым взглядом видно, как похожи судьбы подневольных рабов в колониальный период европейских государств и бесправных граждан СССР первой половины XX в. Особенно примечательным является процесс насильственного угона (по политическим или экономическим мотивам) местного населения на новые территории с целью жестокой эксплуатации, подавления любых налётов на сопротивление государственной политике в различных сферах общественного уклада. Рабство нового времени трансформировалось в отдельных его проявлениях в «колхозное рабство» граждан СССР на этапе строительства «светлого будущего».

Список использованных источников и литературы:

1. Абрамова С. Ю. Африка: четыре столетия работорговли. 2-е изд., испр., доп. – М., 1992. – С. 3-4.
2. Бюттнер Т. История Африки с древнейших времен. – М., 1981. – С. 122-123.
3. Аптекер Г. История американского народа. Колониальная эра / Г. Аптекер / Пер. с англ. И. Романова. – М., 1961. – С. 12.
4. Брендон П. Упадок и разрушение Британской империи 1781-1997 / Пирс Брендон. – М., 2010. – С. 44-45
5. Бюттнер Т. История Африки с древнейших времен. – Указанная работа. – С. 125.
6. Безансон А. Війна більшовиків проти селян // Всесвіт. – 1993. – № 9-10. – С. 129.
7. Васильев В. Коллективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.) / В. Васильев, Л. Віола. – Вінниця, 1997. – С. 77-79.
8. Макаруч С. Коллективізація сільського господарства на Миколаївщині та її наслідки / С. Макаруч, М. Рихальський // Реабілітовані історією. Масові репресії на Миколаївщині в 1921-1950-ті роки: Збірник. Випуск 2. – Київ-Миколаїв, 2004. – С. 78-79.
9. Єрмак О. П. Ліквідація куркульства як класу / О.П. Єрмак // Проблеми історії України : Факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. – К.: Інститут історії України НАН України, 1991. – Випуск 1. – С. 55-56.
10. Васильев В. Коллективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.). – Указанная работа. – С. 48, 90.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

11. Васильєв В. Ю. Україна в політиці керівництва СРСР напередодні Другої світової війни // Укр. іст. журн. – 2005. – № 1. – С.20.

УДК 327(73:410):355.462.7

Казаков Г.І.

Науковий керівник: к.і.н., професор **Давлетов О.Р.**

НІМЕЦЬКА ПОЛІТИКА США В КОНТЕКСТІ ЗАТОПЛЕННЯ «ЛУЗИТАНІЇ»

У статті висвітлюються зміни німецького вектору у зовнішній політиці США за умов загибелі американських громадян на «Лузитанії». Аналізуючи обмін державними нотами у травні – липні 1915 р., автор приходиться до висновку про провал американської дипломатії на поданому етапі.

В статтє освещаются изменения немецкого вектора во внешней политике США в условиях гибели американских граждан на «Лузитании». Анализируя обмен государственными нотами в мае - июле 1915, автор приходит к выводу о провале американской дипломатии на данном этапе.

In the article the German vector changes in US foreign policy under conditions of deaths of American citizens to "Lusitania". Analyzing public exchange of notes in May - July 1915, the author concludes that the failure of American diplomacy submitted on stage.

В історії людства було декілька переломних моментів. Одним із таких моментів стала Перша світова війна. Війна стала передумовою для утворення багатьох нових держав. У той самий час перестали існувати старовинні імперії. В контексті Першої світової війни, на сьогодні актуальності набувають проблеми взаємовідносин США з воюючими країнами, еволюції цих відносин по мірі розвитку війни. Особливо цікавими є відносини США та Німеччини, адже, тоді як з одного боку уряд США визнавав провину у початку війни за Німеччиною, з іншого – продовжував підтримувати з нею дипломатичні та економічні відносини.

Метою статті поставлено проаналізувати вплив затоплення «Лузитанії» та загибелі американських громадян, на політику США стосовно Німеччини.

Проблема затоплення «Лузитанії» постає абсолютно у всіх дослідженнях, які присвячені Першій світовій війні або історії дипломатії окресленого періоду. Проте, в подібних роботах зазвичай лише наводяться дані про кількість загиблих та вказується на тому, що затоплення «Лузитанії» стало першим кроком до вступу США у війну на боці Антанти. Більш детально подана тема розроблена у дослідженням А. Лінка, Р. Стрінера, А.Уткіна, А. Тарас. Однак, окреслена нами тема все ж наразі є маловивченою.

7 травня 1915 р. німецькими підводними човнами було затоплено британське пасажирське судно «Лузітанія», на якому поміж інших загинуло за різними даними від 124 до 128 громадян США [2]. Подана трагедія сколихнула американське суспільство. Вже наступного дня у всіх періодичних виданнях країни були опубліковані статті, про порушення Німеччиною прав людини та закликом до уряду оголосити Німеччині війну [1, с. 1]. Одночасно, по усій країні пройшов ряд мітингів, у яких закликалося до початку війни з Німеччиною з метою захисту американської нації [6, с. 1].

В поданих умовах, вже 9 травня до Вашингтону надійшла каблограма від радника президента Е. Хауза, який на той час перебував у Лондоні, у якій наголошувалось: «Я вважаю, що слід вимагати від Німеччини гарантії в тому, що це більше не повториться. Якщо ж вона не дасть такої гарантії, мені доведеться інформувати уряд Німеччини, що наш уряд прийме всі необхідні заходи для забезпечення безпеки американських громадян. Якщо в результаті цього піде війна, це буде не нова війна, а спроба швидше покласти край уже йде війні» [7, с. 250]. Е. Хауз вказував, перед президентом, у необхідності розпочати війну з Німеччиною; він був упевнений, що В. Вільсон дослухається його поради. Так, В. Пейдж, згадував, що одразу, з отриманням у Лондоні відомостей стосовно загибелі на кораблі американських громадян, Е. Хауз наголосив, що «не більше, як за місяць США розпочне війну з Німеччиною» [5, с. 8].

У Вашингтоні проти пропозиції Е. Хауза виступив У. Брайан, який запропонував надіслати до Вашингтону дві телеграми: публічну ноту протесту та таємну інструкцію Дж. Джерарду, американському послу в Берліні, у якій наказував повідомити німецький уряд про те, що уряд Сполучених Штатів згоден надати розгляд питання про загибель «Лузітанії» комісії з розслідування, що діє на підставі договорів Брайана [9, с. 95]. Таким чином, уряд США отримувал би можливість, навіть у випадку відхилення американської ноти німецьким урядом, уникнути вступу до війни проти Німеччини, ще принаймні на 9 місяців.

Однак, як свідчать джерела, у зв'язку із сильною опозицією у самому американському уряді, У. Брайан не зміг домогтися відправки обох листів. 13 травня 1915 р. була відправлена лише нота протесту німецькому уряду. У поданій ноті наголошувалось на необхідності знайти порозуміння та спільне рішення проблеми, яка склалася [3; 7, с. 256].

Окрім цього, американським урядом наголошувалось про порушення Німеччиною норм міжнародного права та свободи морів, шляхом погрози нейтральним державам, які ведуть торгівлю та не втручаються у військовий конфлікт: «...(Сполучені Штати) не можуть визнати та прийняти такі заходи, щодо попередження подібної трагедії (мається на увазі «Лузітанія») у майбутньому, які включали в себе обмеження прав американських капітанів та американських громадян. Царський уряд Німеччини мусить нести строгу відповідальність за

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

порушення цих прав, будь це порушення навмисним чи випадковим» [3].

Відповідь на ноту протесту було надано лише 28 травня. У ній вказувалось, що «Лузітанія» перебувала у водах, оголошених театром воєнних дій, що вона везла військовий вантаж і що американських громадян попереджали про небезпеку подорожі на «Лузітанія», не були прийняті до уваги [8, с. 95].

Відхилення американської ноти посилювало антинімецькі позиції у Сполучених Штатах. Усе частішою лунає думка про необхідність оголошення війни Німеччині. Особливо на цьому наполягав Е. Хауз, який спеціально із цією метою повернувся до Вашингтону. В. Вільсон у свою чергу, намагаючись уникнути війни, направив 9 червня другу ноту протесту, в яких відхилив доводи німецького уряду, як необґрунтовані і зажадав гарантій в тому, що подібний акт не повториться [5, с. 18].

Не отримавши відповіді на цю ноту, 21 липня 1915 р. до Німеччини була відправлена третя. У ній наголошувалось на тому, що відсутність норм щодо використання підводного флоту у попередніх міжнародних домовленостях не знімає з Німеччини відповідальність за потоплення нейтральних судів. Порушення ж принципів нейтральності за умов війни є недопустимими. Повторення командирами підводних човнів актів агресії до нейтральних країн, змусить США прийняти відповідні міри.

Окрім того, уряд США відхилив пропозицію грошової компенсації за загиблих на «Лузітанії», вказавши, що компенсувати людські життя грошовими ресурсами неможливо [4].

Одночасно з нотами протесту, В. Вільсон своєю політикою показує, що наразі США не планує вступати у війну. Він надає згоду У. Брайану, якого з 7 червня було усунуто з посади державного секретаря США, здійснити спробу організації мирних переговорів між ворогуючими блоками. З цією метою він відправляється до Європи 12 серпня 1915 р. Щодо вказаних подій Е. Хауз писав: «Мене дивує займана ним (Вільсоном) позиція. Він явно прагне якомога довше відтягувати вступ США у війну» [7, с. 256].

Загалом, ми можемо вказати на провал німецької політики американського уряду на даному етапі. Із затопленням «Лузітанії» їм не вдається домогтися реалізації прав нейтральних держав на вільне судноплавство. Кількість затонулих нейтральних кораблів у червні та липні мало чим відрізнялись від травневих. Загибель 4 американців на судні «Арабік», що відбулося 19 серпня, показав повний провал американської зовнішньої політики. Проте, саме із цією подією, у зв'язку із наростанням загрози з боку США, відбувається відхід уряду Німеччини від необмеженої підводної війни.

Таким чином, загибель американських громадян на пасажирському судні «Лузітанія» призводить до наростання антинімецьких настроїв серед керівних кіл Сполучених Штатів. При цьому, США продовжуючи

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

займати нейтральну позицію, обмежують свою німецьку політику виключно нотами протесту, в яких у наказовому тоні пропонується відмовитись від необмеженої підводної війни. Однак, жодна з трьох нот протесту не була сприйнята німецьким урядом всерйоз. Як наслідок, улітку 1915 р., німецькі підводні човни продовжували топити, як бойові судна ворожих держав, так і нейтральні торгові та пасажирські кораблі нейтральних держав.

Перспективою подальших досліджень є вивчення еволюції німецької політики США за умов необмеженої підводної війни.

Список використаних джерел і літератури:

1. Lusitania tragedy // The Day. – 1915. – 7 may. – p. 1
2. [National Archives and Records Administration](http://www.lib.byu.edu/index.php/America_Must_Be_a_Special_Example) (NARA): America Must Be a Special Example // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.byu.edu/index.php/America_Must_Be_a_Special_Example
3. NARA: Wilson's First Lusitania Note to Germany // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.byu.edu/index.php/Wilson's_First_Lusitania_Note_to_Germany
4. NARA: Wilson's Protest to the Germans // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.byu.edu/index.php/Wilson's_Protest_to_the_Germans
5. The Life and Letters of Walter H. Page / by B.J. Hendrick. – New York: Doubleday: Page & Company, 1923. – Vol. 2. – 425 p.
6. The New York Times. – 1915. – 7 may. – 8 p.
7. Архив полковника Хауза. Избранное: в 2-х т.– М.: АСТ, 2004. – Т. 2 – 752 с.
8. Первая мировая война на море / Редактор-составитель А. Е. Тарас. – Мн.: Харвест; М.: АСТ, 2001. – 592 с. (Профессионал).
9. Фрейд З. Томас Вудро Вильсон. 28-й президент США. Психологическое исследование / З. Фрейд, У. Буллит. – М. Прогресс, 1992. – 288 с.

УДК 94:327

Марцинюк М.П.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Циватий В.Г.**

ЕВОЛЮЦІЯ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ ІМІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НАПРИКІНЦІ ХХ - ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті аналізуються особливості та етапи розвитку португальської імміграційної політики кінця ХХ - початку ХХІ століття. Головну увагу зосереджено на змінах у житті іммігрантів, які відбулися із зміною відповідних правових режимів в Португалії в історико-політичному контексті.

В статье анализируются особенности и этапы развития португальской иммиграционной политики конца ХХ - начала ХХІ века. Главное внимание акцентируется на изменениях в жизни иммигрантов,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

которые произошли с изменением соответствующих правовых режимов в Португалии в историко-политическом контексте.

This article analyzes peculiarities and stages in the development of the Portuguese immigration policy at the end of the XX century – beginning of the XXI century. The article mainly focuses on changes in the immigrants' lives which happened after the changing of the relevant legal regime in Portugal in the historical and political context.

Остання декада ХХ століття ознаменувалась новими міграційними тенденціями в Європі – країни, які традиційно постачали робочу силу, почали приймати іммігрантів [6, с. 5]. Число іммігрантів, які вїжджали в Португалію, значно збільшилося і вона отримала славу приймаючої іммігрантів країни [4, с. 10]. Португалія не переставала бути країною еміграції, однак у 1970-х і 1990-х роках сальдо міграційного балансу змістилося в бік імміграції [11, с. 3] через потребу в робочій силі, пов'язану із деколонізацією і проведенням ЕКСПО-98 в Лісабоні. Починаючи з 1980-х років португальська імміграційна політика зазнала різноманітних реформ, пов'язаних як із еволюцією міграційних потоків, так і з необхідністю здійснювати відповідну політику ЄС [5, с. 2]. Процес деколонізації, який розпочався в 1975 році після демократичної революції в Португалії 25 квітня 1974 року, ознаменував новий етап в імміграції до Португалії. Руї Піна Пірес підрахував, що близько півмільйона португальців, які проживали в колишніх португальських колоніях, були репатрійовані і сформувавши новий рух серед іммігрантів Португалії – «retornados» [9, с. 7]. Повалення колоніального режиму призвело до набуття португальського громадянства особами, народженими в колишніх колоніях, які до цього часу вважалися громадянами Португалії (закон № 308/75, від 24 червня) і надавав можливість «зберігати своє португальське громадянство у випадках, коли доведені особливі відносини зв'язку особи з Португалією або висловлене однозначне бажання щодо цього» [1]. Оскільки процеси репатріації та імміграції у другій половині 1970-х - початку 1980-х років відбувалися одночасно, важко точно встановити обсяг іммігрантів з португаломовних країн Африки (PALOP), однак різні статистичні данні збігаються у тому, що в той період африканці були найбільш представлені серед іноземного населення Португалії [8, с. 12]. У 1980-х, коли більшість країн Центральної та Північної Європи ввели серйозні обмеження по відношенню до іммігрантів з третіх країн, умови, які надавались іммігрантам в Португалії, стали для них заохочувальним стимулом.

Після того, як в Португалії був відновлений демократичний режим, політична стабільність в країні почала впливати на приплив національних та міжнародних інвестицій. Це стало стимулом для розвитку різних секторів економіки, які потребували робочої сили [8, с. 13]. Почали відбуватися зміни в міграційних потоках: знизилась кількість іммігрантів з країн PALOP, зросла кількість іммігрантів з Індії та Китаю, суттєво збільшилась європейська та бразильська імміграція

(остання, наприкінці 1990-х років, сформувала нову міграційну хвилю) [9, с. 4]. У 1990-х роках число іноземців, що проживали в Португалії збільшилося практично в два рази. Динаміку міграційних потоків змінив вступ Португалії до Європейського економічного співтовариства у 1986 році і приєднання до Шенгенської зони, які сприяли реформуванню імміграційної політики Португалії. Закон № 59/93 від 3 березня впроваджував новий візовий режим, що відповідав нормам ЄС. Крім того, змінювалися і умови перебування в Португалії для іммігрантів, зокрема, в результаті проведення двох надзвичайних «амністій» (легалізації нелегальних мігрантів). Перша з них відбулася у 1992 році і була продовжена до 1993, а друга у 1996 році.

З кінця 1990-х – початку 2000 років потік іммігрантів в Португалію збільшився, змінивши його національний склад. Прийняття законів про легалізацію 1992 і 1993 років (№ 212/92 від 12 жовтня та № 63/93 від 5 березня) стало поштовхом для громадян з пострадянських незалежних держав до імміграції. Цей процес спричинив фундаментальні зміни в історії португальської імміграції, оскільки країна стала приймати, у великих масштабах, іммігрантів з країн, з якими Португалія не мала до цього часу жодного історичного чи культурного зв'язку. До 2000 року більшість серед мігрантів, які проживали в Португалії, складали громадяни з Кабо-Верде, Бразилії, Анголи та Гвінеї-Бісау.

Закон № 4/2001 від 10 січня призвів до реконфігурації кількісного і якісного складу іноземних громад в Португалії. Вперше в історії португальської імміграційної політики, в дію вступила така правова норма, яка тісно пов'язала іммігрантів в Португалії з потребами португальського ринку праці [5, с. 6; 10; 11]. Законом запроваджувався єдиний документ – вид на проживання, що дозволяв нелегальним іммігрантам залишатися в Португалії протягом одного року і поновлювався до п'яти років. Використання такого правового режиму дозволило легалізуватися 183 тис. іноземних громадян в Португалії. З них близько 101 тис. були з Центральної та Східної Європи, з яких громадяни України складали 65 тис.

Завдяки гнучкості законодавства, нелегальна міграція в Португалію не тільки не зменшилася, а й збільшилася. Закон № 34/2003 від 25 лютого говорив про необхідність "розробки і реалізації прозорої політики і прийняття остаточних і конструктивних рішень, а не ізольованих і тимчасових заходів" щодо іммігрантів. Така політика базувалася на трьох основних принципах: "сприяння легальній імміграції відповідно до можливостей Португалії, ефективної інтеграції іммігрантів і боротьби з нелегальною імміграцією". Закон також спрощував деякі бюрократичні процедури з метою прискорення процесів легалізації та сприяння інтеграції іммігрантів [8, с. 2]. Згаданий вище закон був доповнений Указом № 6/2004 від 26 квітня [2], що дозволив нелегальним мігрантам, які в'їхали в країну до березня 2003 року, легалізувати своє становище. Був введений максимальний річний ліміт кількості іноземних громадян, які могли залишитись в

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Португалії для участі у професійній діяльності. Крім того, слід зазначити, що у 2003 році відбулося підписання договору між Португалією та Бразилією про взаємне працевлаштування громадян [3] (відомий як Договір Лула), який запроваджував механізми працевлаштування жителів Бразилії в Португалії.

У серпні 2007 року в Португалії вступив в силу новий Закон про імміграцію (Закон № 23/2007 від 4 липня). На підставі дозволів, що надавалися іноземним громадянам, можна виділити два різних види імміграції в Португалію.

Отже, дослідження показують, що імміграційний рух в Португалії згодом почав вщухати. Спостерігалось збільшення числа португальських громадян, що виїжджали за кордон, особливо до інших європейських країн [7, с. 1]. Ґрунтуючись на даних, зібраних Євростатом, дослідники прийшли до висновку, що в 2006 році загальна чисельність іммігрантів серед португальських громадян, які переїхали в інші країни, охоплених системою Євростат складала 44445 осіб. Португальський дослідник, Хелена Рато, навіть підрахувала, що кожен 15-ий з нових емігрантів португальців, які приїжджали в Португалію у відпустку, поверталися працювати за кордон.

Список використаних джерел і літератури:

1. Закон Португалії 308/75 від 24 червня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lawrei.eu/nacionalidade/Legislacao/DL308_a.php.
2. Закон Португалії закон № 6/2004 від 26 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sef.pt/portal/V10/EN/asp/legislacao/legislacao_detalhe.aspx?id_linha=4207#0.
3. Договір Лула, затверджений Указом № 40/2003 від 19 вересня, що діяв до липня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mreis.pt/biblioteca/doc_word_pdf/dec40-2003.pdf.
4. Almeida André Corrêa de, Norte Cláudia, Mortágua Maria João, Rosa Maria João Valente, Silva Pedro Duarte & Santos Vanda. O Impacto da Imigração nas Sociedades da Europa: o caso Português. Um Estudo para a Rede Europeia das Migrações/SEF. – Lisbon: Portugal, 2006.
5. Estatísticas dos Movimentos Migratórios/Conselho Superior de Estatística. – Lisbon: Portugal, 2006.
6. Malheiros Jorge. Integração social e profissional de imigrantes, refugiados e minorias étnicas/Gabinete de Gestão EQUAL. – Lisbon: Portugal, 2006.
7. Malheiros Jorge. Statement made in Lisbon on the occasion of the release of the OECD report entitled Perspectivas das Imigrações Internacionais on 2 November 2006.
8. Oliveira Catarina Reis de, Rosário Edite & Santos Tiago. Indicators of Immigrant Integration. First Report/ACIME. – Lisbon: Portugal, 2006.
9. Pires Rui Pena. Migrações e Integração: Teoria e Aplicações à Sociedade Portuguesa/Celta Editora. – Oeiras: Portugal, 2003.
10. Rato Helena. Portugal continua a ser um país de emigrantes. Журнал Mundo Português. – 18 березня 2008 р.

11. Rosa Maria João Valente & Vieira, Cláudia. A população portuguesa no séc. XX/ICS. – Lisbon: Portugal, 2003.

УДК 94(438)"1939-1945"

Роїк С.В.

Науковий керівник: д.і.н., професор Коляструк О.А.

**ПРОБЛЕМИ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ
ПОЛЬСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ
ОКУПАЦІЇ (1939-1945 РР.) В АНГЛОМОВНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

У доповіді проаналізовано стан вивчення проблеми повсякденного життя польського суспільства в умовах нацистської окупації та соціальної політики окупаційної влади на польських землях в 1939-1945 рр. в англomовній історіографії. Особливу увагу приділено працям у галузі історичної компаративістики, а також дослідженням проблеми колабораціонізму, окупаційної політики, труднощів повсякденного виживання.

В докладе проанализировано состояние изучения проблемы повседневной жизни польского общества в условиях нацистской оккупации и социальной политики оккупационных властей на польских землях в 1939-1945 гг. в англоязычной историографии. Особое внимание уделено работам в области исторической компаративистики, а также исследованиям проблемы коллаборационизма, оккупационной политики, трудностей повседневного выживания.

The state of problems of daily life of the Polish society under Nazi occupation and the social policy of the occupation authorities on Polish territory in 1939-1945 in English-language historiography is analyzed in the report. Special attention is paid to the scientific works in the field of historical comparative studies and researches of the problem of collaboration, occupation policy, challenges of daily survival.

Проблеми повсякденного життя польського суспільства в умовах нацистської окупації та соціальної політики окупаційної влади на польських землях в 1939-1945 рр. не знайшли спеціального висвітлення в англomовній історіографії. Проте дотичні до цієї теми питання ставили перед собою окремі дослідники соціальної історії ХХ ст. в цілому та періоду Другої світової війни, зокрема.

Перша спроба дослідження реалій окупаційного життя поляків у період Другої світової війни в англomовній історіографії була здійснена американським істориком польського походження Яном Томашем Гроссом на межі 1970-80-х рр. [4]. Його праця «Польське суспільство під німецькою окупацією: Генеральне Губернаторство, 1939-1944» майстерно поєднала теоретичні міркування та практичні спостереження. Автор розпочинає з аналізу німецької окупації на теренах Польщі, влучно зауваживши, що рамки окупаційної політики не були монолітними, а навпаки, мали чимало розривів, які використовувалися поляками для власного виживання в

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

екстраординарних умовах. Відсутність чіткості в соціальній та економічній політиці окупантів у поєднанні з нестабільністю управлінських кадрів сприяли непередбачуваності «природи» нацистської експлуатації. Все це спричинило руйнівні наслідки для польського суспільства.

Гросс наголошує на соціальних розривах, коли населення польських земель зіткнулося з проблемою вибору: колабораціонізм, пасивне пристосування чи участь у підпільній боротьбі з окупантом. Розглядаючи діяльність Руху Опору в різноманітних сферах життя суспільства, акцентується увага на безрезультатності спроб німецьких поліцейських органів виключити польські підпільні структури з життєдіяльності громад міст та регіонів Генерального Губернаторства як маріонеткового державного утворення, що повністю залежало від волі нацистської еліти.

На особливу увагу заслуговує праця «Вживання за часів Гітлера та Муссоліні: повсякденне життя в окупованій Європі» за редакцією Роберта Гілді, Олів'є Вевьорки та Анетт Воррінг [5]. Ключове запитання, на яке спробували відповісти науковці в цій книзі: «Чи є можливим віднайти усі структури повсякденного життя в суспільстві, яке функціонує в умовах тотальної війни?» [5, р.5.]. Окремі періоди війни стали справжнім пеклом для населення, проте це аж ніяк не свідчить про те, що таким стало саме окупаційне життя.

Так, Гілді наголошує на суттєвій різниці між Східною та Західною Європою з огляду на вплив війни і пояснює це декількома факторами. По-перше, «природою» війни у регіоні. Бліцкриг на Заході і важка, виснажлива, з величезними втратами війна на Сході. Відсутність широкого руху опору окупантам з боку місцевого населення західноєвропейських регіонів та розвинуті структури підпілля, партизанський рух народів східноєвропейських регіонів. По-друге, наявністю чи відсутністю управлінських структур, які здійснювали зв'язок між окупаційною владою та місцевим населенням. По-третє, специфікою соціально-економічної політики окупантів та потужністю онімечення та нацифікації. Отже, проекти такого штибу дозволяють здійснити глибокий компаративний зріз реалій минулого. У даному разі, завдяки комплексному дослідженню європейських істориків перед нами постають ніби дві різні війни на одному континенті.

В останні десятиліття англomовна література збагатилася різноплановими дослідженнями соціальної політики нацистів на польських землях. Заходи окупаційної влади в соціальній сфері стали однією з основних ліній дослідження Кетрін Епстейн. Її праця «Типовий нацист: Артур Грейсер і окупація Західної Польщі» поєднує елементи політичної та соціальної історії, подієвого та історіософського дискурсу [2].

Через постать одного з найбільших воєнних злочинців гітлерівського режиму Артура Грейсера розкривається жахіття окупаційного життя населення західної Польщі. Всеохоплююча

програма онімечення місцевих мешканців та насильство до незгодних, злочини проти єврейської громади та брутальна поведінка німців щодо поляків – все це перебувало на контролі у гауляйтера Грейсера. Епштейн не дарма називає його «типовим нацистом», оскільки заходи, проведені ним на території Краю Варти, уособлювали політичний курс, який провадив Гітлер на переважній більшості анексованих територій.

Контroversійним проблемам польсько-єврейських відносин в період нацистської окупації та повоєнні роки присвячена праця Майкла Стейнлауфа [7]. Стейнлауф пропонує нове бачення Голокосту та міжнародних відносин, розглядаючи польське єврейство та ставлення до нього титульного етносу (поляків) через призму політичних, історичних та психологічних проблем. Автор наголошує на важливості розуміння довоєнної політичної ситуації у Другій Речі Посполитій, що має вирішальне значення при спробі дати відповідь на питання сутності польсько-єврейських відносин в умовах нацистської окупації та ставлення до спільної історичної пам'яті.

Непрості будні звичайних мешканців міст та сіл під нацистським пануванням ілюструє на прикладах різних європейських регіонів Шон Кеннеді у своїй книзі «Воєнний шок: досвід цивільного населення, 1937-1945» [6]. Адаптація до життя під іноземним гнітом, за нових законів та перманентної небезпеки, вимагали від особи підвищеної уваги, стійкості до психічних подразників, надважких фізичних зусиль, а подекуди й авантюризму. Доля людини нерідко знаходилася не у її руках, а ставала випадковою мішенню. Авіаційні нальоти союзників та країн осі «Берлін-Рим-Токіо», штурми міських мурів забирали життя мирних жителів, незалежно від їх громадянства, релігійної чи національної приналежності.

Серед новітніх англомовних робіт слід виокремити праці «Окупована економіка: економічна історія окупованої нацистами Європи, 1939-1945» за редакцією Хейна Клемана та Сергія Кудряшова [3] та «Місцева адміністрація в окупованій Європі (1939-1945 рр.)» за редакцією Бруно де Вевера, Ернана ван Гьотема й Ніко Воутерса [1]. Сильними сторонами цих досліджень є їх географічні межі та чітка відповідність їм тематичної структури. Автори доводять, що німецькі воєнні успіхи ґрунтувалися не на власних промислових потужностях, а на експлуатації завойованих земель. Тим не менш, німецька адміністрація не імпровізувала з економічними системами окупованих країн, а дотримувалася чітко поставлених цілей та планів.

Значних успіхів у дослідженні соціальної політики Третього Рейху досягнув визнаний фахівець історії Німеччини 1930-40-х рр. Ричард Еванс [8]. Його книга присвячена зародженню Третього Рейху, його розвитку та занепаду. Польським землям автор приділяє чимало уваги. Ставлення окупантів до місцевого населення розглядається з перспективи всебічної експлуатації національного багатства Польщі. Здобуття воєнних ресурсів визначало й діяльність різноманітних адміністративних структур та інституцій Третього Рейху на теренах Польщі, наприклад Німецького Трудового Фронту.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Отже, вивчення досвіду цивільного населення в окупованій нацистською Німеччиною Європі не втрачає своєї актуальності в західноєвропейській англomовній історіографії. Основні проблеми, порушені в англomовних працях, описаних вище, пов'язані з колабораціонізмом, труднощами повсякденного виживання, реакціями на війну як явище, гендерними відносинами в умовах війни, та Рухом Опору. Проведення історичних паралелей, знаходження спільних та відмінних рис повсякденного життя населення окупованих нацистами країн Європи, спонукає до пошуків генези цих відмінностей та пояснення специфіки ментальних структур. Саме тому праці в галузі історичної компаративістики, ряд яких ми проаналізували, є цінними для дослідження історії Польщі й відкривають перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел і літератури:

1. Bruno de Wever, Herman van Goethem, Nico Wouters. Local Government in Occupied Europe (1939-1945). – Academia Press, 2006. – 260 p.
2. Epstein C. Model Nazi: Arthur Greiser and the Occupation of Western Poland. – Oxford University Press, 2010. – 468 p.
3. Hein A.M. Klemann, Sergei Kudryashov. Occupied Economies: An Economic History of Nazi-Occupied Europe, 1939-1945. – Oxford: Berg, 2012 – 490 p.
4. Gross J.T. Polish Society under German Occupation: The General-government. 1939-1944. – Princeton: Princeton University Press, 1979. – 343 p.
5. Robert Gildea, Olivier Wieviorka, Anette Warring. Surviving Hitler and Mussolini: Daily Life in Occupied Europe. – Oxford: Berg, 2006. – 244 p.
6. Sean Kennedy. The Shock of War: Civilian Experiences, 1937-1945. – University of Toronto Press, 2011. – 160 p.
7. Steinlauf Michael. Bondage to the Dead: Poland and the Memory of the Holocaust – Syracuse University Press, 1997. – 189 p.
8. Evans Richard J. The Coming of the Third Reich. – London: Allen Lane, 2003. - 656 p.

УДК

Гончар І.В.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н.М.**

ЦЕРКОВНА РЕФОРМА ЗА ПЕТРА I

В статті розглядається впровадження церковної реформ за часів правління Петра I в контексті ефективного використання церкви для потреб держави.

В статье рассматривается внедрение церковной реформ во времена правления Петра I в контексте эффективного использования церкви для нужд государства.

The article rozhlyadatsyaye implementation church reforms during the reign of Peter the Great in kontekstsi effective use of the church for the needs of the state.

Реформи Петра I залишили глибокий слід перш за все тим, що вони охоплювали різні сфери життя країни: економіку і науку, побут і зовнішню політику, державний лад і становище трудових мас, церковні справи і мистецтво. Важливу роль в затвердженні абсолютизму відіграла церковна реформа Петра. В другій половині XVII ст. позиції Російської православної церкви були надто стійкими, вона зберігала адміністративну, фінансову і судову автономію по відношенню до царської влади. Патріархи Іоаким (1675-1690 рр.) і Адріан (1690-1700рр.) проводили політику, направлену на зміцнення цих позицій.

Церковна політика Петра, як і його політика в інших сферах державного життя, була направлена передусім на якомога більш ефективно використання церкви для потреб держави, а якщо конкретніше – на вижимання з церкви грошей на державні програми, передусім на будівництво флоту при «кумпанствах». Після подорожі Петра в складі Великого посольства, його займає ще і проблема повного підпорядкування церкви своєї владі. Поворот до нової політики відбувся після смерті патріарха Адріана. Петро розпоряджається провести ревізію для перепису Патріаршого майна. Скористувавшись інформацією про виявлені зловживання, Петро скасовує вибори нового патріарха, доручаючи в той же час митрополиту Рязанському Стефану Яворському «місце блюстителя патріаршого престолу». В 1701 році утворився Монастирський наказ – світська установа – для управління справами церкви, але церква починає втрачати свою незалежність від держави, право розпоряджатися своєю власністю [1, с.86].

В 1701 році царський указ Петра I обмежує число монахів: за дозволом на постриг тепер потрібно було звертатися в Монастирський наказ. Згодом у царя з'явилася ідея використати монастирі, як притулки для відставних солдат і жебраків. В указі 1724 році кількість монахів в монастирі ставиться в пряму залежність від числа людей, за якими вони доглядають. В 1721 році видний діяч Петрівської епохи Феофан Прокопович складає Духовний регламент, який передбачав знищення інституту патріархів і утворення нового органу – Духовної колегії, що незабаром була перейменована в «Святий урядовий Синод», офіційно зрівняний в правах з Сенатом. Президентом став Стефан Яворський, віце-президентами – Феодосій Яновський і Феофан Прокопович. Створення Синода з'явилося початком абсолютистського періоду російської історії, бо тепер вся влада, в тому числі і церковна, була зосереджена в руках Петра [2, с.57]. Сучасник повідомляє, що всі спроби протестів російських церковних діячів Петро зводив нанівець, вказуючи їм на Духовний регламент.

Прийняття духовного регламенту фактично перетворило російських священно-службовців в державних чиновників, тим більш, що для нагляду за Синодом була поставлена світська особа – обер-прокурор. Реформа церкви здійснювалася паралельно з податною реформою,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

проводилися врахування і класифікація священників, а нижчі їхні шари були переведені на подушний податок. По звідним відомостям Казанської, Нижньогородської і Астраханської губерній утворені в результаті розділення Казанської губернії, від податків були звільнені тільки 3044 священника з 8709 (35%). Бурхливу реакцію серед священників викликала Постанова Синода від 17 травня 1722 року, в якому священно-службовцями ставилося в обов'язок порушувати таємницю сповіді, якщо у них була можливість повідомити важливі для держави відомості.

Тож, виходячи із вищесказаного, можна погодитись із С.М. Соловйовим, що в результаті церковної реформи церква втратила величезну частину свого впливу і перетворилася в частину державного апарату, суворо контролювану [3, с.440].

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія Росії. З найдавніших часів до початку ХХІ ст. / О.М. Сахаров, Л. Є. Морозова, М. А. Рахматулін та ін; під ред. О. М. Сахарова. – М.: АСТ: Астрель: Зберігач, 2007. – 1263 с.
2. Кафенгауз Б. Б. Росія при Петрі Першому. / Б. Б. Кафенгауз – М.: Учпедгиз, 1955. – 182 с.
3. Соловйов С. М. Історія Росії з давніх часів. Т.13. / Відпов. Редактор Н. А. Іванов. - М.: Голос, Дзвін-Пресс, 1997. –746 с.

УДК 930

Золотухін О. М.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н. М.**

МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ ЮДЕНИЧ: ПОРТРЕТ ПОЛКОВОДЦЯ

У статті висвітлено біографію командувача Кавказьким фронтом у часи Першої світової війни генерала Російської імператорської армії М. М. Юденича. Розкрито основні етапи життя М. Юденича й проаналізовано участь генерала в ході війни та його долю по її закінченню .

В статье освещены биографию командующего Кавказским фронтом во время Первой мировой войны генерала Российской императорской армии Н. М. Юденича. Раскрыты основные этапы жизни Н. Юденича и проанализировано участие генерала в ходе войны и его судьбу по ее окончанию .

This article presents a biography of the commander of the Caucasian front during the First world war General of the Russian Imperial army N. M. Yudenich. Describes the main stages of life N. Yudenich and analyzed the participation of General during the war, and his fate at the end of it .

«Лишь тот достоин жизни этой,

кто на смерть всегда готов»

Девіз М.М.Юденича

Вивчення біографії М. Юденича, командуючого Кавказьким фронтом під час Першої світової війни і сьогодні викликає інтерес і відчизняних і закордонних науковців. Висвітлення особливостей ходу воєнних кампаній на цьому театрі боївих і особистісних рис російського полководця обумовлює актуальність теми. Автором статті піднімається проблема значення для історії російського війська, а також Росії в цілому, особистості М.М.Юденича: як військового та політичного діяча.

Син Колезького радника, в уявленні багатьох він мав стати цивільним спеціалістом. Він вступив у Межовий інститут, проте незабаром залишив його і пішов до Олександрівського військового училища, після закінчення якого (1881) отримав розподіл у лейб-гвардії Литовський полк.

В 1884 р. Юденич витримав іспити в елітну Миколаївську академію Генерального штабу, з якої був випущений «по першому розряду» (зі званням штабс-капітана), що давало серйозні кар'єрні переваги. Потім була служба на штабних посадах у Варшавському і Туркестанському військових округах, а в 1896 р. – отримав чин полковника. За спогадами товариша М. Юденича Д.В. Філатьєва, Микола Миколайович відрізнявся «прямотою і навіть різкістю суджень, визначеністю рішень, твердістю у відстоюванні своєї думки і повною відсутністю схильності до будь-яких компромісів». З таким характером (та при відсутності серйозних зв'язків у самих «верхах») робити кар'єру було важко, проте війна встановлює власні критерії, відмінні від мирного часу.

Російсько-японську війну Юденич зустрів командиром 18-го стрілецького полку (5-я стрілецька бригада). Зумів кілька разів відзначитися. В бою біля Сандепу він особисто повів війська в штиковий бій і зумів відкинути супротивника. У битві під Мукденом він також водив війська в бій, активно керував обороною дорученої йому ділянки і в підсумку був важко поранений. За заслуги його нагородили Георгіївським зброєю з написом «За хоробрість».

Невдала війна призвела до «масових чисток», в тому числі військового керівництва і одночасно – до кар'єрного зростання молодших офіцерських чинів. Серед останніх виявився і М.М. Юденич, який був став генерал-майором, а в 1907 р. був призначений генерал-квартирмейстером Кавказького військового округу. Через п'ять років він отримав генерал-лейтенанта і підвищення – посаду начальника штабу Київського військового округу. У 1913 р. – начальник штабу округу на Кавказі. Як згадував генерал Б.П. Веселорезов: «У самий короткий термін він став близьким і зрозумілим для кавказців. Точно він завжди був з нами. Дивно простий, в якому була відсутня «отрута» під назвою «генералін», поблажливий, він швидко завоював серця, відрізняючись привітністю і гостинністю. Його затишна квартира бачила численних товаришів по службі, стройове начальство і їх сім'ї, радісно поспішали на ласкаве запрошення генерала і його дружини».

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Про армійську простоту Юденича ходило багато історій. Так, уже в роки Першої світової служив при Ставці Верховного Головнокомандувача М.К. Лемке, який залишив у щоденниках наступні рядки: «Так, Алексєєву не дана поза, як не дана вона, за загальними відгуками, Жоффру і Юденичу. Останній буквально з усіма тримається однаково. Будучи генерал-квартирмейстером і потім начальником штабу Кавказького воєнного округу, він однаково говорив з графом Воронцовим-Дашковим і з підпоручиком свого штабу»[1].

З початком Першої світової Туреччина займала вичікувальну позицію, остаточно виступивши на боці Німеччини лише 17 жовтня 1914 р., доповнивши це віроломним рейдом німецько-турецької ескадри по наших чорноморських портів. Головнокомандуючий Кавказькою армією був призначений старий І.І. Воронцов-Дашков, фактично ж обов'язки почав виконувати його помічник А.З. Мишлаєвський, а начальником штабу став М.М. Юденич.

Генерал Юденич підписує наказ про перехід у наступ був підписаний 31 жовтня. Основні сили (Сарикамиський загін, що знаходився в центрі) швидко вийшли до стратегічно значимого турецького села Кепри-кей, однак внаслідок ряду боїв середини листопада війська змушені були відійти до кордону. Разом з тим і туркам (3-й армії), зважаючи на ряд невдач не вдалося розвинути успіх. Проте в цілому, за підсумками цих боїв турецьке керівництво переоцінило свої сили. Перебуваючи під впливом первинних успіхів, Енвер-паша (військовий міністр, один з членів тріумвірату, який керував країною) хотів розгромити основні російські сили у Сарикамишу (найважливіший опорний пункт нашої Кавказької армії).

Незважаючи на заперечення деяких генералів, він прийняв командування 3-ю армією і розробив досить сміливий, фактично авантюрний план, який передбачав сковування росіян у Сарикамишу з фронту, в той час як два корпуси повинні були обійти правий фланг противника і відрізати шляхи відходу. Однак Енвер-паша не врахував ні особливості місцевості, ні пори року. У результаті в ході наступу турецькі війська страждали від невлаштованості тилу і зв'язку, відсутності належного обмундирування (враховуючи зимові умови), а також брак координації між наступаючими частинами.

Розгорнутий у другій половині грудня турецький наступ розвивався успішно. Туркам вдалося вийти російській армії у фланг, поставивши Сарикамиський загін (два корпуси), очолюваний генералом Берхманом, в надзвичайно скрутне становище. 24 грудня А.З. Мишлаєвський і М.М. Юденич виїхали на фронт. Перший прийняв загальне командування операцією на себе, а Микола Миколайович тимчасово очолив один з корпусів. Проте становище погіршувалось. Противник прорвався до Сарикамиша, і його оборону довелося спішно організувати із запасних частин. Більш того, була підірвана залізниця, яка з'єднувала район бойових дій з Карсом. У підсумку, Мишлаєвський ввечері 27 грудня взагалі наказав пробиватися назад, а

сам поїхав в Тифліс (під приводом формування нової армії), передавши командування Берхману, під його керівництвом Юденич організував оборону, отримуючи поповнення і відбиваючи атаки противника. Турки діяли в цей час недостатньо активно, страждаючи від снігових хуртовин. Незабаром вони зазнали ряд локальних невдач від російських військ, що звело на нівець їх грандіозні плани. 2 січня російські загони зайняли стратегічний перевал Бардус і відрізали тим самим 9-му турецькому корпусу шлях до відступу. А ще через два дні почалося контрнаступ, в ході якого це з'єднання противника було знищено. Переслідування розбитих ворожих сил було зупинено лише 18 січня.

Загальні втрати турків склали 70 тис. осіб (включаючи 30 тис. обморожених), у росіян - 20 тис.

Успіхи російської армії на Кавказі дещо полегшили становище союзників в Іраку та районі Суеца. Так була здобута велика перемога під Сарикамишем. І хоча навряд чи її варто приписувати виключно командирського таланту Юденича (який почав керувати Сарикамишським загonom замість Берхмана лише 5 січня, коли перелом вже відбувся), він зіграв в її успіху далеко не останню роль. Генерал безпосередньо керував військами у складних умовах, за що і був нагороджений орденом Св. Георгія 4-го ст. Незабаром він був проведений в генерали від інфантерії, а в лютому 1915 р. став головнокомандуючим Кавказької армією[2].

Весною 1915 р. відбулась реорганізація військ російської армії, а також їх поповнення. Щоправда, Ставка, вважаючи цей фронт другорядним, направляла на Кавказ практично ненавчених новобранців, які в результаті становили більше половини всього особового складу. Однак, це не завадило Миколі Миколайовичу успішно діяти влітку 1915 р. Перемоги, досягнуті ним на цьому театрі бойових дій, особливо яскраво виглядали на тлі Великого відступу на європейському фронті. В травні в наступ перейшов лівий фланг Кавказької армії в районі озера Ван і тим самим врятував тисячі вірмен від загибелі в ході влаштованої турками геноциду. А в червні туркам було завдано остаточної поразки в Азербайджані.

Спроби в липні розвинути наступ на північ від озера Ван зустріли серйозний опір. Противник зумів зосередити великі сили, які несподівано завдали поразки 4-го кавказького корпусу і змусили його відступити. Турки заглибилися в тили російської армії: знову склалося критичне становище, які було виправлено мистецтвом головнокомандуючого армією.

Незважаючи на наростання панічних настроїв і тривожні донесення командира 4-го кавказького корпусу, Юденич зберігав повний спокій, що і стало запорукою подальших успіхів. Він створив зведений загін під керівництвом генерала М.М. Баратова, який на початку серпня завдав точний і потужний фланговий удар по туркам, що прорвали оборону. Противник здригнувся і відступив, однак домогтися його повного розгрому не вдалося (в першу чергу, через

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

слабку роботу російських тилів). Війська були втомлені, переслідування припинилось в середині серпня.

Найважливішою запорукою успіхів стала твердість генерала Юденича, його вміння вибудувати надійну систему зв'язку. Відзначимо й те, що він намагався зберігати розмір свого штабу відносно невеликим, не допускаючи його надмірного роздування. За успіхи в ході літньої операції (відомої як Алашкертська) Юденич був нагороджений орденом Св. Георгія 3-го ст.

У той же самий час відбулися серйозні зміни в керівництві всіма Збройними силами Росії. На початку вересня Верховним Головнокомандувачем став імператор Микола II, а його дядько вл.кн. Микола Миколайович разом з начальником штабу М.М. Янушкевичем був відправлений на Кавказ, де очолив Кавказький фронт.

Великою подією цього періоду стала посилка в листопаді корпусу генерала М.М. Баратова у західну Персію. Російські війська (а саме 2 батальйони, 2 дружини, 39 сотень при 20 гарматах) розбили сформовані турками і німцями антиросійські воєнізовані формування, тим самим не допустивши виступ Тегерана на боці супротивника[3]. Наприкінці року сталася ще одна важлива подія, а саме поразка союзних військ у ході їх спроб заволодіти турецькими протоками Дарданеллами. Російське командування занепокоїлось тим, що за рахунок вивільнених військ Туреччина посилить свою 3-ю армію, що діє на Кавказі. Так народився план прориву ворожого фронту в районі Ерзерума і захоплення цієї найбільшої фортеці.

М.М. Юденич майстерно провів підготовку операції і врахував недоліки, виявлені в попередніх боях. Він зумів налагодити роботу тилу, створити нові лінії зв'язку. Безпрецедентними були заходи по збереженню підготовки військ в секреті: Юденич вдався до масштабної дезінформації противника. Незашифрованою телеграмою було передано наказ 4-ї дивізії про перекидання її у Персію і зняття її з фронту. Офіцерам з фронту почали роздавати відпустки, а також масово дозволяти офіцерським дружинам прибувати на театр бойових дій з нагоди Нового Року. Була ініційована закупівля тварин з метою переконати противника, ніби наступ планується на багдадському напрямку. До останнього не розкривався і зміст планованої операції, а за кілька днів до її початку був повністю закритий виїзд всім особам з прифронтової смуги, що завадило турецьким розвідникам донести про остаточні приготування росіян. Все це мало вплив на супротивника.

Незадовго до російського наступу командувач 3-ї турецької армії взагалі поїхав в Стамбул. Наступ розгорнувся в середині січня 1916 р. Спочатку Юденич завдав відволікаючий удар у Пассинской долині, а потім повів основний наступ на ольтинском і ерзерумском напрямках. У прорваний ділянку фронту оперативно була спрямована Сибірська козака бригада. При цьому сам Микола Миколайович успішно маневрував резервами, налагодивши жорстке управління військами і тримаючи ситуацію під контролем. В результаті турки втекли. Тільки 18

січня зазначена козака бригада взяла 1500 полонених з 14-ти різних полків. Був досягнутий великий успіх, і був готовий наказ відступати на початкові рубежі, однак Юденич наполягав на необхідності взяти фортецю Ерзерум, взявши усю відповідальність на себе. Звичайно, це був ризик, але ризик продуманий.

Як писав підполковник Б.А. Штейфон: «насправді кожен сміливий маневр генерала Юденича була наслідком глибоко продуманої і абсолютно точно вгаданої обстановки». 11 лютого розпочався штурм, який був завершений через п'ять днів. В російських руках опинилися 9 прапорів, 327 гармат і близько 13 тис. полонених. В ході подальшого переслідування супротивник був відкинутий на 70 - 100 км на захід від фортеці. Загальні втрати російської армії склали приблизно 17 тис. осіб, тобто приблизно 10% її чисельності, у турків вони досягали 66%. Це була одна з найбільших перемог російської армії, яка змусила противника спішно перекидати війська з інших фронтів, тим самим послабивши тиск на англійців в Месопотамії та Іраку (правда, ті так і не скористалися успіхами російських військ повною мірою). Проти російського фронту стала розгорталася нова 2 турецька армія.

Під впливом цієї перемоги між Росією, Великобританією і Францією було підписано угоду «Про цілі війни Росії в Малій Азії», зокрема, в ньому розмежовувалися сфери впливу в Туреччині. Союзники остаточно визнали, що Протоки і Північ Турецької Вірменії відходять Росії.

За взяття Ерзерумської фортеці Юденич був нагороджений найвищою нагородою - орденом Св. Георгія 2-го ступеня. Разом з тим турецька армія повністю розбита не була (весняне бездоріжжя не дала повною мірою реалізувати зимові успіхи), а в найближчі місяці все ще очікувалися великі підкріплення. Юденич занепокоївся доданням стійкості своїм військам. Тут його погляд був звернений на чорноморський порт Трапезунд, захоплення якого полегшував би положення правого флангу і переривав б найближчу зв'язок 3-ї армії зі столицею.

Почалася операція на початку квітня, коли Приморський загін почав методичний наступ, просуваючись з боями до 5 км у добу. Одночасно завдяки зусиллям Чорноморського флоту відбувалося перекидання двох пластунських бригад козаків з Східного фронту. І хоча супротивник дізнався про неї, німецькі кораблі і підводні човни не змогли перешкодити. В результаті 15 квітня місто було взято, а російські війська продовжували зміцнюватися в цьому районі.

Спробу переламати ситуацію турки зробили в червні 1916 р., коли спробували вдарити в стик між 5-м Кавказьким і 2-го Туркестанського корпусами. Перші їх успіхи були вчасно ліквідовані, а в другій половині липня Юденич сам перейшов у наступ, знову розбивши ворога і захопивши місто Ерзінджан. Як писав німецький генерал Ліман фон Сандерс (глава німецької військової місії в Туреччині): «Після того, як російська кіннота прорвала фронт у двох місцях, відступ перейшов у розгром. Охоплені панікою, тисячі солдатів втекли. Отже, росіяни

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

попередили наміри турецького командування і завдали 3-ї армії повну поразку до закінчення концентрації 2-ї армії» [4].

Точно також в серпні потужним фланговим ударом були зведені нанівець початкові успіхи 2-й турецької армії проти нашого лівого флангу. Турецькі спроби взяти реванш призвели до чергових окремим перемог військ Юденича. До початку 1917 р. Кавказька армія була беззаперечною переможницею, притягаючи до себе більшу частину турецьких сил. Безумовно, становище російських військ було важким, зважаючи важких природних умов, хвороб і труднощі з поповненням, але вони тримали фронт у першу чергу завдяки своїм начальникам, серед яких виділялася фігура генерала Юденича.

Можливо, він отримав би і ряд інших великих перемог, але все змінилося з Лютневою революцією 1917 р. і подальшим розпадом армії. Хоча Юденич на деякий час і став Головнокомандуючим фронтом, він не зміг впоратися з падінням дисципліни. Виступаючи проти ліберальних реформ в армії, котрі об'єктивно вели до її краху, він став у жорстку опозицію до Тимчасового уряду, а в середині травня був знятий за непідкорення його розпорядженням.

Подальша доля Юденича складеться сумно. Після Жовтневого перевороту Микола Миколайович перейде на нелегальне становище. Проживаючи в Петрограді, він буде намагатися створити підпільну військову організацію. Спочатку приєднається до про-германським монархічних кіл, проте після поразки Німеччини у війні стане вибудовувати відносини з союзниками. На початку 1919 р. він стає лідером Білого руху на північному-заході, а в подальшому отримує визнання своїх повноважень з боку О.В. Колчака. Здебільшого Юденич займається політичними і організаційними питаннями, в той час як в травні-червні генерал А.П. Родзянко розвиває перше невдалий наступ на Петроград. Лише під час осінньої спроби взяти колишню імперську столицю Юденич безпосередньо командував частинами, але знову білих чекала невдача. В кінці січня 1920 р. він видав наказ про ліквідацію Північно-Західної армії, а сам емігрував. Помер М.М. Юденич у 1933 р. на чужині - у Каннах у Франції.

Тож, проаналізувавши біографію М.М. Юденича можна констатувати, що М.М. Юденич є видатним полководцем виходячи з наведених вище фактів. Його командування Кавказьким фронтом сприяло успіхам військ Російської Імперії. М.М. Юденич довів «суворівську школу» виживання в складних умовах ведення бойових дій. Він не програв ні однієї битви, тому М.М. Юденича можна вважати одним із найуспішніших полководців в історії армії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андоленко С. Николай Николаевич Юденич // Возрождения. 1962.- № 132. -С.99 – 107
2. Мартиросян Д.Г. Саракамышская операция (12-24 декабря 1914 г.) // Военно-исторические исследования в Поволжье. Выпуск 7. Саратов, 2006. С.55-65.

3. Квіток В.Ж. Микола Миколайович Юденич /Питання історії//2002.- №9
4. Лемке М.К. 250 дней в царской ставке/М.К Лемке.- Минск.- 2003.-37 с.
5. Корсун Н. Эрзерумская операция/ Н. Корсун.- М.- 1938.-269 с.
6. Корсун Н. Первая мировая война на Кавказском фронте/Н. Корсун. - М, 1946.

УДК 94(47).066

Камінькова Т.С.

Науковий керівник: к.і.н., викладач **Мацюта П.А.**

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА КАТЕРИНИ ІІ

В статті розглядається особливості внутрішньої політики російської імператриці Катерини ІІ. Внутрішні реформи, проведені Катериною ІІ, їх значення для Росії.

В статье рассматриваются особенности внутренней политики российской императрицы Екатерины ІІ. Внутренние реформы, проведенные Екатериной ІІ, их значение для России.

In the article the features of the internal policy of the Russian Empress Catherine ІІ. The internal reforms undertaken by Catherine ІІ, their importance for Russia.

Постать Катерини ІІ та її діяльність завжди привертала увагу дослідників різних поколінь. Це гарантовано визначає актуальність вивчення політики, зокрема внутрішньої, даної імператриці, адже її царювання – одне з найдинамічніших в російській історії; і позитивні, і негативні його сторони мали величезний вплив на наступні події, особливо на культурний і економічний розвиток країни. Внутрішні реформи, проведені Катериною ІІ, мали велике значення в розвитку Росії.

До моменту воцаріння Катерини ІІ імперія переживала занепад селянського господарства; ринок вільної робочої сили для розвитку промисловості відсутній; постійно не вистачало грошей в казні. Це вимагало розвитку вільного ринку, підприємницької ініціативи, обмеження кріпосного тиску.

Але наростання народного невдоволення, що вилилося в «пугачовщину», революційний вибух у Франції, критика кріпосницьких порядків російськими просвітителями М.І. Новіковим і А.Н. Радищев вимагали поступовості й обережності у проведенні перетворень, а часом вели до посилення реакції у внутрішній політиці.

Катерина ІІ змушена була зважати й на те, що вона прийшла до влади, не маючи законних прав на престол. Тому обережність була потрібна їй і для того, щоб уникнути нового палацового перевороту [3, с. 96].

Всі ці фактори в якійсь мірі вплинули на особливості внутрішньої політики Катерини ІІ, результатами якої були:

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

– 1763 рік – Реформа Сенату. Сенат розділений на 6 департаментів, очолюваних обер-прокурорами. Глава Сенату – генерал-прокурор. Сформовано дворянське стан з особливими вольностями і привілеями (свобода від тілесних покарань, рекрутської повинності і податей).

Адміністративна реформа. Країна розділена на 50 губерній, на чолі з губернаторами. Губернії ділилися на повіти. На допомогу губернаторам створювалися казенні та судові палати, а також наказ громадського піклування (соцзабез), куди крім чиновників входили виборні засідателі.

Радикальна реформа міського самоврядування була проведена в кінці XVIII ст. Катериною II. Вийшли у світ законодавчі акти, що визначають і закріплюють окремі принципи місцевого самоврядування на території Російської Імперії: Установа про губернії (1775-1780 рр.) і Жалувана грамота на права і вигоди містам Російської Імперії. Таким чином, на практиці була реалізована основна ідея Катерини II – введення принципу децентралізації влади та створення окремих самоврядних одиниць на місцях [6, с. 4].

– 1764 рік – Ліквідація гетьманства в Україні. Проведено секуляризацію церковних земель. Відкрито Смольний інститут благородних дівиць.

Введено віспощеплення. Поширилося масонство.

– 1767-1768 рр. – Зроблено спробу скликання законодавчої Комісії з 565 депутатів, в якій були представлені всі верстви населення, крім кріпосних селян. Основна мета: з'ясування народних потреб для реформи. Перше засідання пройшло в гранатовій палаті в Москві. Через консерватизм депутатів Комісію довелося розпустити. Введено в обіг паперові гроші – асигнації.

Судова реформа Катерини II створила абсолютно нову судову систему. На відміну від петровських перетворень, будівлю російського судоустрою було закладено ґрунтовно, системно. Вперше судова реформа проводилася виходячи з заздалегідь встановлених принципів: клановість, колегіальність, спеціалізація [5, с.59]

– 1775 р. – Ліквідація Запорізької січі.

– 1783 р. – Дозволено створення вільних друкарень.

– 1786 р. – Початок проведення шкільної реформи [4, с. 112].

Час царювання Катерини II називають епохою «освіченого абсолютизму». Сенс «освіченого абсолютизму» полягає в політиці прямування ідеям Просвітництва, яке виражається в проведенні реформ, які знищували деякі найбільш застарілі феодальні інститути (а іноді робили крок у бік буржуазного розвитку). Думка про державу з освіченим монархом, здатним перетворити громадське життя на нових, розумних засадах, отримала в XVIII столітті широкого поширення [1, с. 56].

Катерина II зробила значний внесок у розвиток культури і мистецтва в Росії. За Катерини була створена Російська Академія, Вільне економічне товариство, засноване безліч журналів, створена

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

система народної освіти, заснування Ермітажу, відкриття публічних театрів, поява російської опери, розквіт живопису [2, с. 134].

Розвиток і втілення початків «освіченого абсолютизму» в Росії набуло характеру цілісної державно-політичної реформи, в ході якої сформувався новий державний і правовий вигляд абсолютної монархії. При цьому для соціально-правової політики було характерно станове розмежування: дворянство, міщанство і селянство. На фоні попередньої доби внутрішня політика імператриці характеризується прогресом у розвитку держави, особливо в питаннях державного адміністрування й упорядкування територіального управління імперією, проведення централізації влади, секуляризації, певного розвитку освіти тощо. Проте Російська імперія лишалася в старій феодальній епісі без ліберально-капіталістичного реформування. Політика Катерини II за своїм характером була дворянською.

Список використаних джерел і літератури:

1. Борзаковский П. Императрица Екатерина Вторая Великая. – М. : Панорама, 1991.
2. Брикнер А. История Екатерины Второй. – М. : Современник, 1991.
3. Заичкин И.А., Почкаев И.Н. Русская история: От Екатерины Великой до Александра II. – М.: Мысль, 1994.
4. Каменский А.Б. Жизнь и судьба императрицы Екатерины Великой. – М., 1997.
5. Лонская С.В. Российские судебные реформы. XVIII-XX века: Учеб. пособие. – Калининград: Изд-во КГУ, 2003. – 184 с.
6. Фрумак И.В. Становление и развитие местного самоуправления в дореволюционной Российской империи // Вестник Камчатского государственного технического университета. – 2012. – №20. – С. 110-117.

УДК 94 (477) «1939/1945»

Ковальчук О.О.

Науковий керівник: д.держ.управління, професор **Шубін С.П.**

ПЕРЕДВОЄННЕ СПІВВІДНОШЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ СИЛ НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР

На основі аналізу наукової літератури, простежено розвиток радянських та німецьких Збройних Сил в роки Другої світової війни та охарактеризовано основні риси.

На основе анализа научной литературы, прослежено развитие советских и германских вооруженных сил в годы Второй мировой войны и охарактеризованы основные черты.

Based on the analysis of scientific literature, traced the development of Soviet and German forces during the Second World War and describes the main features.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Сили, що розв'язали Другу Світову війну, задовго до її початку готували вигідні для агресорів стратегічні та політичні позиції. Період підготовки до війни розглядається дослідниками від 1933 р. (прихід у Німеччині до влади фашистів) і до 1 вересня 1939 р. (початок війни).

В 1930-х рр. у світі утворилося два головних очаги військової небезпеки: Німеччина — у Європі, Японія — на Далекому Сході. Німецький імперіалізм, що посилювався, під приводом ліквідації несправедливостей Версальської системи став вимагати переділу світу на свою користь. У Німеччині в 1933 р. до влади прийшла терористична фашистська диктатура, що спиралася на підтримку великого німецького капіталу.

У 1930-х рр. гітлерівський уряд розгорнув дипломатичну, стратегічну і економічну підготовку до світової війни. У жовтні 1933 р. Німеччина залишила Женевську конференцію з роззброєння 1932—1935 років та заявила про свій вихід з Ліги Націй. 16 березня 1935 р. Гітлер порушив військові статті Версальського мирного договору 1919 р. і ввів у країні загальний військовий обов'язок. У березні 1936 р. німецькі війська зайняли демілітаризовану Рейнську зону. У листопаді 1936 р. Німеччина і Японія підписали «Антикомінтернівський пакт», до якого у 1937 р. приєдналася Італія. Активізація агресивних сил імперіалізму призвела до низки міжнародних політичних криз і локальних воєн [5, с. 198-199].

Напередодні Другої Світової війни німецький фашизм шляхом форсованого розвитку військової економіки створив потужний військовий потенціал. У 1933—1939 рр. видатки на озброєння збільшилися більш ніж у 12 разів і досягли 37 млрд. марок. Німеччина виплавляла у 1939 р. 22,5 млн.т сталі, 17,5 млн.т чавуну, видобувала 251,6 млн.т вугілля, виробляла 66,0 млрд. квт/год. електроенергії. Однак за рядом видів стратегічної сировини Німеччина залежала від імпорту (залізна руда, каучук, марганцева руда, мідь, нафта і нафтопродукти, хромова руда). Чисельність збройних сил фашистської Німеччини на 1 вересня 1939 р. досягала 4,6 млн.чол. На озброєнні знаходилося 26 тис. орудій і мінометів, 3,2 тис. танків, 4,4 тис. бойових літаків, 115 бойових кораблів (у тому числі 57 підводних човнів).

Стратегія німецького верховного командування базувалася на доктрині «тотальної війни». Її основний зміст складала концепція «блискавичної війни», згідно якої перемога мала бути здобута у найкоротший термін, до повного розгортання противником його збройних сил і військово-економічного потенціалу. Стратегічний план німецько-фашистського командування полягав у тому, щоби, прикриваючись обмеженими силами на Заході, напасти на Польщу й швидко розгромити її збройні сили. Проти Польщі були виставлені 61 дивізія і 2 бригади (у тому числі 7 танкових і близько 9 моторизованих), з яких 7 піхотних і 1 танкова дивізії підійшли після початку війни, всього — 1,8 млн. чол., понад 11 тис. орудій і мінометів, 2,8 тис. танків,

близько 2 тис. літаків; проти Франції — 35 піхотних дивізій (після 3 вересня підійшли ще 9 дивізій), 1,5 тис. літаків [4].

В умовах наростаючої загрози війни Радянський уряд вів прискорену підготовку усієї країни до можливих прийдешніх випробувань. В середині 30-х років озброєння і стратегічні концепції Червоної Армії, що оснащувалася у міру успіхів індустріалізації сучасною бойовою технікою, цілком відповідали передовим представленням в цій області. Проте потреби оборони вимагали рішучіших заходів [2, с. 308].

У 1936 р. рішенням VIII Надзвичайного з'їзду Рад СРСР був утворений Народний комісаріат оборонної промисловості. В цілях координації усіх заходів з питань оборони країни 27 квітня 1937 р. замість Ради праці і оборони при Раднаркомі СРСР створюється Комітет оборони. Через рік при нім засновується Військово-промислова комісія, яка займалася питаннями мобілізації і підготовки усієї промисловості країни до забезпечення виконання планів і завдань Комітету оборони по виробництву озброєнь для армії і флоту. У міру розширення об'єму завдань військової промисловості і ускладнення керівництва нею, в січні 1939 р. Наркомат оборонної промисловості був перетворений в чотири окремі відомства-наркомат авіаційної промисловості, наркомат суднобудівельної промисловості, наркомат озброєнь і наркомат боеприпасів.

Саме у період з кінця 1939 р. до літа 1941 р. були створені численні зразки простої в зверненні і високоефективної військової техніки, що частенько перевершують аналогічні зразки озброєння західних держав і Німеччини, зокрема. До цього часу Радянський Союз мав в розпорядженні потужну військово-промислову базу, яка стала міцним фундаментом військового виробництва у важкі роки Великої Вітчизняної війни [6, с. 289].

У 1940 р. було розпочато серійне виробництво найбільш досконалих бойових літаків-Яка-1, Мить-3, ЛаГГ-3, Іл-2, Пе-2. За два останні передвоєнні роки було випущено 18 тисяч бойових машин, з них 3 тисячі-новітніх типів. Саме у роки передвоєнних п'ятирічок створюється радянська танкова промисловість. За короткий строк конструктори створили нові зразки важкого і середнього танка-КВ і Т-34, рівних яким у світі не було. До середини 1941 р. було випущено 7 тисяч бойових машин, проте слід зазначити, що танків новітніх конструкцій серед них були лише 2 тисячі [4].

Високими темпами тривав розвиток виробництва артилерійських знарядь, стрілецького озброєння усіх систем, мінометів, боеприпасів і іншої військової техніки. У червні 1941 р. було прийнято рішення про запуск в серійне виробництво установок реактивної артилерії БМ-13 («катюша»), але реально здійснити це рішення не вдалося [4].

Важливим вкладом в підвищення обороноздатності країни стало будівництво форсованими темпами нових кораблів для Військово-морського флоту, головним чином-легких надводних кораблів, підводних човнів і допоміжних судів. Крім того, на стапелях

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

суднобудівельних заводів країни в останні передвоєнні роки було закладено декілька лінійних кораблів, важких крейсерів і інших типів військових кораблів. Прискореними темпами йшла і модернізація діючих бойових кораблів Військово-морського флоту країни. 3 грудня 1935 р. наказом НКО СРСР № 176 в Червоній Армії вводилися нова форма одягу і знаки відмінності .

В результаті комплектування армії на кадровій основі чисельний склад Збройних сил в період з 1936 по 1939 роки збільшився майже удвічі. Якщо в 1936 р. вони налічували 1 млн. 100 тис. чоловік, то на 31 серпня 1939 р. були вже більше 2 млн. чоловік. За період з 1939 по червень 1941 р. було сформовано 125 нових дивізій. На початок Великої Вітчизняної війни в Червоній Армії було 5,3 млн. чоловік [3, с. 124].

Консолідація фашистського табору на тлі політики умиротворення агресора штовхала СРСР на відкриту боротьбу з розповзаються агресором: 1936 р. - Іспанія, 1938 р. - мала війна з Японією біля озера Хасан, 1939 р. - радянсько-японська війни на Халкін-Голі. Однак абсолютно несподівано 23 серпня 1939 р. (за вісім днів до початку світової війни був підписаний Пакт про ненапад Німеччини і СРСР званий пакту Молотова - Ріббентропа). Що стали надбанням світовій громадськості секретні протоколи до цього пакту про розмежування сфер впливу Німеччини і СРСР на півночі і півдні Європи, а також розділі Польщі змусили по-новому глянути (особливо вітчизняних дослідників) на роль СРСР у антифашистській боротьби напередодні війни, а також його діяльність з вересня 1939 по червень 1941 рр., на історію відкриття другий фронту і багато іншого [1, с. 689].

Не викликає сумніву, що підписання радянсько-німецького пакту про ненапад різко змінило співвідношення сил в Європі: СРСР уникнув здавалося б неминучого зіткнення з Німеччиною, в той час як країни Західної Європи опинилися віч-на-віч з агресором, якого вони продовжували за інерцією умиротворяти (спроба Англії та Франції із 23 серпня по 1 вересня 1939 р. домовитися з Німеччиною у польському питанні за типом Мюнхенської угоди).

Список використаних джерел і літератури:

1. Большая Советская Энциклопедия. В 30-ти томах. / Гл. ред. А.М. Прохоров. Изд. 3-е. – М., 1971. – Т. 5. – 847 с.
2. Українська Радянська Енциклопедія. Вид. 2-ге.- К.: «УРЕ», 1978. – Т. 2. – 876 с.
3. Буцько О.В. Начало Великой Отечественной войны и первые немецкие военнопленные // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України: Ін-т історії України. – К., 2002. – Вип. 6.
4. Військова література - [Військова історія] - Fugate B., Operation Barbarossa - militera.lib.ru/h/fugate/03.html

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

5. Андроніком Н. Г., Галіцян А. С., Кір'ян М. М. Велика Вітчизняна війна, 1941-1945: Словник-довідник / Під. ред. М. М. Кир'яна. - М.: Политиздат, 1985. - 527 с.
6. Энциклопедия Третьего рейха / Сост. В. Воротаев. - М.: Локид-миф, 1996.- 588 с.

УДК 94(477)

Крикiна Ю.В.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Іванова Т.Ю.**

ЗАХІДНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СРСР ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.

В даній статті розкриваються міжнародні відносини СРСР з Великобританією та США. Автор проаналізував підписання таких договорів як : трьохстороння угода про допомогу Радянському Союзу зброєю та продовольством, Атлантична хартія, Декларацію Об'єднаних націй. Під час війни Радянський Союз брав участь у Тегеранській та Потсдамській конференціях, де вирішувались головні питання війни.

В данной статье раскрываются международные отношения СССР с Великобританией и США. Автор проанализировал подписание таких договоров как: трехстороннее соглашение о помощи Советскому Союзу оружием и продовольствием, Атлантическая хартия, Декларация Объединенных Наций. Во время войны Советский Союз участвовал в Тегеранской и Потсдамской конференциях, где решались главные вопросы войны.

In this article the international relations of the Soviet Union with Great Britain and the United States. Author analyzed signing such contracts as tripartite agreement on aid to the Soviet Union weapons and food, Atlantic Charter, the Declaration of the United Nations. During the war Radianskyu Union participated in Teheran and Potsdam conferences, which resolved the major issues of the war.

В даний час питання Другої Світової війни є досить актуальною проблемою, особливо вчасно приділити їй увагу до 70-ліття визволенню слов'янських народів від німецької агресії в роки Другої Світової війни.

Досліджували дану проблему такі українські дослідники: А.Русначенко, О.Лисенко, В.Гриневич, Р.Пилявець, О.Зінченко, В. В'ятрович, І.Патриляк, А.Руккас, В.Сергійчук, Ю.Шаповал, О.Захарченко.

У кінці 1933 р. відбувся візит Литвинова до Вашингтона, де в результаті переговорів з новим президентом США Ф.Д. Рузвельтом були встановлені дипломатичні відносини між СРСР і США. У вересні 1934 р. Радянський Союз був прийнятий у Лігу націй і відразу ж став постійним членом її Ради, що означало його повернення в міжнародне співтовариство як великої держави. У 1935 р. був підписаний договір з Францією про взаємодопомогу у разі агресії третьої країни, але він не був підкріплений військовою конвенцією (як у 1891-1893 р.).

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Ратифікований цей договір був тільки через дев'ять місяців після його підписання, у лютому 1936 р. Аналогічний договір був укладений між СРСР і Чехословаччиною. Правда, чехословацькі представники наполягли на тому, що учасники договору були зобов'язані прийти на допомогу один одному тільки спільно з Францією. Ймовірно, Чехословаччина побоювалася приймати односторонню радянську допомогу, що загрожувала обернутися експортом революції [1].

На початку 1939 р. здійснена остання спроба створення системи колективної безпеки між Англією, Францією та Радянським Союзом.

З перших годин нападу фашистської Німеччини на СРСР стало ясно, що розрахунки Гітлера на міжнародну ізоляцію СРСР не виправдалися. У день початку агресії У. Черчилль заявив: "Кожен, хто воює проти Гітлера, - друг Англії, кожен, хто воює на його боці, - ворог Англії". 22 червня 1941 в зверненні до нації англійській прем'єр заявив, що Великобританія надасть "Росії і російському народу всю допомогу, яку тільки зможе". Про свою підтримку СРСР заявив і президент США.

Таким чином, з початком Великої Вітчизняної війни почала формуватися антигітлерівська коаліція.

1 жовтня 1941 р. між СРСР, США і Великобританією в Москві була підписана тристороння угода про допомогу Радянському Союзу зброєю і продовольством. Поставки (400 танків, 500 літаків щомісяця, а також стратегічна сировина) почалися одразу ж. Перша військова техніка (особливо танки) з'явилася на радянсько-німецькому фронті під час битви під Москвою 5 грудня 1941 р. Допомога союзників головним чином відбувалась північними морськими конвоями під охороною британських військово-морських сил. Незважаючи на значні втрати від німецьких човнів і літаків, з жовтня 1941 р. по червень 1942 р. СРСР отримав 3 тис. літаків, 4 тис. танків, 20 тис. різних транспортних засобів. Відповідно до закону про ленд-ліз (система військової допомоги США країнам антигітлерівської коаліції, що діяла у 1939-1945 рр., полягала у наданні країнам-союзникам військової техніки, озброєння, стратегічної сировини, продовольства на умовах оренди) США надав СРСР безпроцентний кредит в 1 млрд. доларів (листопад 1941 р.). Першою спільною акцією СРСР і Великобританії стала окупація Ірану 25 серпня-17 вересня 1941 року з метою не допустити зближення з Німеччиною.

У серпні 1941 р. У. Черчилль і Ф. Рузвельт підписали Атлантичну хартію, до якої приєднався і Радянський Союз у вересні 1941 р. Атлантична хартія висунула такі завдання: знищення нацистської тиранії, роззброєння агресора, загальне роззброєння світу.

Вступ США у Другу світову війну сприяв завершенню утворення антигітлерівської коаліції. 1 січня 1942 року 26 держав світу на чолі з СРСР, США і Великобританією підписали у Вашингтоні Декларацію Об'єднаних націй, яка будувалася на принципах і завданнях Атлантичної хартії. У Декларації зазначалося, що повна перемога над

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

нацизмом є запорукою захисту життя, свободи і незалежності всіх народів.

В умовах створення антигітлерівської коаліції радянське керівництво визнало емігрантські уряди Польщі, Чехословаччини, Франції.

Головним у взаємовідносинах між СРСР, США і Великобританією з самого початку стала проблема відкриття Другого фронту. Спочатку це планувалося на 1942 р., але замість цього союзники провели успішну операцію в Північній Африці.

У зв'язку з втратою СРСР в 1941 р. великих промислових і сільськогосподарських районів, радянське керівництво сподівалося отримати від союзників допомогу й економічного характеру. Уряд США частково задовольнив потреби СРСР в жирах, а також поставив тисячі тонн цукру та інші необхідні товари. Наприкінці 1941 р. стали функціонувати ще два маршрути (через Іран і Далекий Схід), яким поставлялася допомога СРСР [2.]

28 листопада - 1 грудня 1943 р. відбулася Тегеранська конференція за участю Ф. Рузвельта, Сталіна і У. Черчилля. Її метою була координація дій союзників для повного розгрому нацистського блоку та облаштування повоєнного світу. Незважаючи на протиріччя, які виникли між керівниками союзних держав (Черчилль пропонував відкриття Другого фронту на Балканах, Сталін - в Північній Франції, звідки відкривався найкоротший шлях до кордонів Німеччини), СРСР домогся необхідних для нього рішень ключових питань:

- Відкриття Другого фронту в Південній Франції не пізніше травня 1944 р.;
- Перенесення кордонів Польщі на захід до Одера і визнання майбутнього східного кордону по "лінії Керзона";
- Визнання радянських претензій на Кенігсберг;
- Визнання анексії прибалтійських держав.

Сталін дав згоду на участь СРСР у війні з Японією після розгрому нацистської Німеччини. На Тегеранській конференції обговорювалися питання про створення міжнародної організації безпеки після війни. Тегеранська конференція сприяла зміцненню антигітлерівської коаліції і наблизила час остаточного розгрому німецького блоку.

4-11 лютого 1945 р., коли наближалася перемога над Німеччиною, відбулася нова зустріч "великої трійки" в Ялті - Кримська конференція. На конференції було розглянуто питання про майбутнє Німеччини (окупація її військами СРСР, США, Великобританії, Франції, репарації та ін.). Про порядок роботи ООН, про новий устрій в Європі. Радянський Союз ще раз підтвердив свою позицію вступити у війну з Японією після розгрому гітлерівської Німеччини.

17 липня - 2 серпня 1945 р. відбулася Потсдамська конференція. Й. Сталін, Г. Трумен, який став президентом США після смерті Ф. Рузвельта, У. Черчилль (з 28 липня новий прем'єр-міністр К.Еттли) вирішували долю післявоєнного миру.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

У центрі уваги стояло німецьке питання: демілітаризації та денацифікація країни, покарання воєнних злочинців, репарації, кордони Німеччини з сусідами та ін. Радянський Союз підтвердив, що вступить у війну з Японією відповідно Ялтинській угоді.

До порядку денного були включені питання про мирні договори з Італією, Румунією, Болгарією, Угорщиною та Фінляндією. Незважаючи на протиріччя між учасниками конференції (США намагалися вплинути на хід конференції успішним випробуванням ядерної бомби), вона дала позитивний імпульс у розвитку міжнародних відносин в умовах післявоєнного світу.

На жаль, цей історичний шанс країни-переможниці не використали. Через рік почалася "холодна війна", яка зайняла цілу історичну епоху.

Отже, виходячи з даної статті, ми бачимо що Західні країни намагалися налагодити стосунки з СРСР, так було підписано чимало договорів ще до початку війни.

Так з перших днів нападу Гітлера на СРСР почалася активна допомога з боку Англії та США Радянському Союзу. Почалися тісні взаємовідносини СРСР з Великобританією та США хоча головною стала проблема відкриття Другого фронту. Питання відкриття Другого фронту вирішувалося на Тегеранській конференції, після довгих суперечок СРСР домігся необхідних рішень, після чого Сталін дав згоду на участь Радянського союзу у війні з Японією. Тегеранська конференція сприяла зміцненню антигітлерівської коаліції і наблизила час остаточного розгрому німецького блоку.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кирилин І.А. Історія міжнародних відношень і зовнішньої політики СРСР / І.А. Кирилин. - М.: Міжнарод. відношення, 1986
2. Семиряга М.І. Тайни сталінської дипломатії / М.І. Семиряга. - М.: Висш. шк., 1992

УДК 930.1

Нуянзіна О.А.

Науковий керівник: д.і.н., професор **Зеркаль М.М.**

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ГЕЙДЕНА ВАЙТА: АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті досліджується історія життя та діяльності одного із головних засновників «нарративної філософії історії» Гейдена Вайта. До статті увійшов аналіз найбільш важливих праць історика, його впливу на процес розвитку історичної думки. Сформульовано основні висновки щодо внеску Гейдена Вайта у розвиток світової історії ХХ століття.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

В статье исследуется история жизни и деятельности одного из главных основателей «нарративной философии истории» Гейдена Уайта. К статье вошел анализ наиболее важных работ историка, его влияния на процесс развития исторической мысли. Сформулированы основные выводы относительно вклада Гейдена Уайта в развитие мировой истории XX века.

This article examines the history of the life and work of one of the main founders of the "narrative the philosophy of history" Hayden White. To the article went analysis of the most important works of the historian, his influence on the development of historical thought. The basic conclusions about the contribution of Hayden White in the world history of the twentieth century.

Формування особливої «нарративної філософії історії», тобто експлікація нарративу на увесь процес історичного пізнання і надання йому самостійного теоретичного значення припадає на кінець 70-х – 80-ті роки ХХ ст. Одним із головних засновників нарративізму вважається американський історик і літературний критик Гейден Вайт. Народився Г. Вайт 12 липня 1928 р. в штаті Теннессі. У 1951 р. закінчив університет Уейна в Детройті, у 1952 та 1956 роках захистив магістерську і докторську дисертацію в Мічиганському університеті. Фундаментальне значення набула його праця «Метаісторія. Історична уява в Європі ХІХ ст.» (1973 р.). Займаючись вивченням західноєвропейської історіографії ХІХ ст., цей вчений прийшов до висновку, що історичний дискурс мало чим відрізняється від літературного тексту [1].

Вайт подав обриси «нової філософії історії», які сформулював наступним чином. Насамперед, він підкреслює відсутність серед істориків «угоди» стосовно того, що слід вважати науковим дослідженням за зразком природничих наук [3]. Це породжує «анархію» підходів, яка засвідчує ненауковий характер історії, її зв'язок з художньою творчістю. Історії властива неусувальна описовість, прагнення до опису індивідуальних явищ. Спільні риси історичного методу прослідковуються саме на стадії нарації – складання історичних текстів. Вайт виокремлює три рівні «організації» історичного матеріалу: 1) хроніку (впорядкування фактів за хронологією); 2) історію (виділення домінуючих у фактах мотивів); 3) побудову сюжету (надання мотивам формальної та ідеологічної орієнтації) [6]. На кожному з цих рівнів вирішальну роль грає свідомість і культура суб'єкта пізнання. Але на перших двох рівнях вони не такі суттєві, натомість, на третьому – визначальні.

На його думку, кожний історик бере за основу певні історичні факти, але далі інтерпретує їх, виходячи з обраного ним самим – свідомого чи несвідомого – способу (тропу) пояснення, який відповідає трьом типам: 1) через створення фабули (сюжету); 2) через формальний аргумент; 3) через ідеологічну мотивацію. Кожне таке пояснення може набирати чотирьох форм. «Фабульне» пояснення зводиться до таких типів: «драма» (боротьба добра і зла, перемога першого над другим); «трагедія» (те саме, але загибель героя при збереженні і перемозі його цілей); «комедія» (епізодичні перемоги добра над злом при усвідомленні

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

незмінності світу), «сатира» (залежність людини від світу і неможливість його змінити) [7].

Пояснення через «формальний аргумент» теж передбачає лише чотири «схеми», з яких може вибирати історик: «формізм» або фіксація багатоманітності унікальних історичних подій та явищ; «органіцизм» або намагання знайти провідну ідею історичного розвитку; «механіцизм» або спроба сформулювати основний закон історичної еволюції і «контекстуалізм» або розгляд об'єкту вивчення у зв'язках з його епохою і культурою [2].

Останній спосіб пояснення – через «ідеологічну імплікацію» – передбачає чотири типи ідеологічної орієнтації дослідника: консерватизм, радикалізм, анархізм, лібералізм. Характерно, що Вайт не визнає таких ідеологій, як націоналізм, комунізм, демократія, тоталітаризм [6]. За Байтом, історик з перелічених на початку чотирьох ідеологій одну або схвалює, або вважає її наявною, але, у кожному випадку, вийти поза межі цих чотирьох ідеологій не може.

При побудові історичного сюжету усі вищевказані способи пояснень переплітаються і взаємодіють у свідомості дослідника, частину з них він усвідомлює, іншу – ні. Справа в тому, що усі ці свідомі процедури глибоко закорінені в надрах мови, яку використовують історики, і визначаються чотирма домінуючими тропами буденної мови: «метафорою» або характеристикою явища за аналогією чи подібністю, «метонімією» або баченням явища через одну з його ознак (рис), «синекдохою» або визначенням цілого через його властивість, «іронією» або відкидання твердження на рівні підтексту [5]. Дослідник не усвідомлює усіх цих тонкощів, які здебільшого виявляються підсвідомо, але саме вони визначають усю «стратегію інтерпретації» ним минулого. Зрозуміло, якщо виконати всі вказівки цього постмодерністського рецепту, то це взагалі знищує (слід вважати, що це і є мета міркувань Вайта та деяких інших постмодерністів) межу між історіографією та літературою, а історичний твір перетворюється на звичайну описову (дескриптивну) прозу.

Вайт вважає, що усі історичні тексти (праці) є «метафоричними», тобто містять обраний істориком спосіб пояснення, який визначений його світоглядом та ідеологічними уподобаннями. Минула реальність служить тільки фоном для прояву цих суб'єктивних намірів історика. Усе, що лежить поза фактами, твердить Вайт, є метафорою, суб'єктивним баченням історика, а уся сучасна історія є лише «мімезисом» минулої дійсності, є, в сутності, міфом. Завдання історика, за Байтом, полягає не у пошуку істини і правди, а з'ясуванні моделей і критеріїв мислення укладачів історичних джерел. Можливо тоді, коли уява перемаже науку, відбудеться новий розквіт історії. І тут погляди Вайта наближаються до прихильників антропологічної історії.

Праці Г.Вайта стали основоположними для цілої серії публікацій з методології і теорії історії згодом. Одним з найбільш яскравих послідовників Вайта був Ф. Р. Анкерсмит. В цілому підхід Вайта,

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Анкерсмита можна назвати постмодернізмом в історичних дослідженнях [3].

Внесок Гейдена Вайта в сучасну думку може бути схарактеризований як спроба застосувати літературний структуралізм до історичного дискурсу, як основу для радикальної критики традиційної історії. Постійний інтерес до формального зв'язку між наратологією, репрезентацією та історичним знанням виокремлює Вайта серед недавніх критиків історичного письма, таких як Мішель де Серто, Мішель Фуко, Домінік ла Капра та Поль Рікер [6]. Будучи, мабуть, найбільш цитованим сьогодні американським істориком, Вайт широко відомий і поза історичними закладами і впливає на дебати, які точаться в галузях літератури, кіностудій та культурних студій.

Унікальність Г. Вайта зовсім не в тому, що він придумав ці чотири рівня концептуалізації історичного матеріалу. Тут він виступає лише як талановитий систематик, який, створюючи моделі пояснення, використовує типології, розроблені до нього іншими вченими. По-справжньому оригінальним Вайт стає тоді, коли, вивчаючи історичну уяву XIX століття, він усуває межу, що розділяє істориків і філософів історії. Всі вони, як виявляється, займаються одним і тим же – белетризацією минулого. При всій своїй показовій стрункості «Метаісторія» містить безліч прихованих і невирішених проблем. Ми можемо сперечатися і не погоджуватися з Вайтом. Але уявити собі сучасну історичну думку без Г. Вайта тепер так само складно, як представити сучасну філософію без Дельоза або Фуко.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вінквіст Чарлз, Тейлор Віктор. Енциклопедія постмодернізму / пер. з англ. В.Шовкун, О.Шевченко. – К.: «ОСНОВИ», 2003. – 500 с.
2. Губман Б. Л. Смысл истории. Очерки современных западных концепций. / Б. Л. Губман. – М.: Наука, 1991. – 192 с
3. Историография истории нового и новейшего времени стран Европы и Америки / под ред. И. П. Дементьева и А.И. Патрушева. – М.: Простор; ЧеРо, 2000. – 432 с.
4. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності./ Л. Зашкільняк .– Львів, 1999. – 226 с.
5. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія. / Л. Зашкільняк. – Львів, 2007 – 312 с.
6. Кукарцева М. А. Современная философия истории США / М.А. Кукарцева – Иваново, 1998. – 215 с.
7. Хейден Уайт. Метаистория: Историческое воображение в Европе XIX века / пер. с англ. под ред. Е. Г. Трубиной и В.В. Харитоновна. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2002 – 528 с

УДК 94 (477)

Орінчак І.П.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Акунін О.С.**

ПОСТАТЬ В. І. ЛЕНІНА У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті проаналізовано сучасний стан дослідження питання революційної діяльності В. І. Леніна та роль і місце його постаті у російській та світовій історіографії.

В статье проанализировано современное состояние исследования вопроса революционной деятельности В. И. Ленина, роль и место его фигуры в российской и мировой историографии.

The article analyzes the current state of the research question of the revolutionary work of V.Lenin's role and place his figures in Russian and world historiography.

Надзвичайною популярністю як у вітчизняній, так і в сучасній історіографії користується Ленінська тема. Це пояснювалося не тільки найбільшою значущістю В.І. Леніна у світовій історії, а й також політичними та ідеологічними міркуваннями. Якщо в радянській історичній науці В. І. Леніну було ідеалізовано, то вже на початку 90-х рр. історики почали його критикувати. Першими критику вождя почали письменники і публіцисти, потім історики. Найбільш різка критика звучала в роботах Л. Солженіцина, М. Шейна, В. Єрофєєва, Д. Штурман, В. Єрьоменко, А. Авторханова, В. Крутова, П. Паламарчука. Багато в чому масована атака на Леніна пояснювалася відомим ідеологічним замовленням, що йде зверху. Але в ці ж роки ряд істориків і публіцистів виступає на захист Леніна і лєнінізму - Ж. Трофимов, Ф. Волков, В. Гончаров, В. Філіппов та ін. Але їх роботи виконані в ортодоксально – нетерпимій манері з використанням традиційних комуністичних штампів.

У 1999 р. вийшла монографія російської дослідниці О.А. Котеленець «В.И. Ленин как предмет исторического исследования». Автор відзначає непостійність в оцінці Леніна. Піддавши детальному аналізу твори про життя і діяльність В.І. Леніна, що вийшли в першій половині 90-х рр., дослідник приходять до висновку, що полеміка між «ленінцями» і «антіленінцями» найменше велася з наукових позицій. Аргументи обох сторін частіше носили емоційний характер і виразно відбивали політичні погляди авторів. Е. А. Котеленець справедливо зазначає, що Леніна слід оцінювати не з позицій актуальної сучасності, а виходячи зі змісту того часу і того конкретного стану епохи, в якій він жив і діяв [3, с.197].

Найбільш войовничим представником цього напрямку є Аюп Арутюнов, автор безлічі статей і книг, присвячених Леніну. Найбільш великий його твір - монографія «Досьє Ленина без ретуши»,

опублікована в 1999 р. і перевидана з доповненнями і вже у двох томах в 2002 р. Сам Арутюнов підкреслює, що його праці - підсумок 25-річної діяльності з вивчення вождя. Автор використовує безліч джерел, у тому числі архівних, але відбирає з них лише ті, які показують Леніна в чорному світлі. Прагнучи представити Леніна агентом німецької розвідки, Арутюнов наводить як доказ вельми сумнівні за своєю достовірності джерела. Особливістю методу Арутюнова є довільне трактування цитат з ленінських творів, найчастіше вирваних з контексту. Автор оголошує Леніна одним з найбільших злочинців у світовій цивілізації. Арутюнов визнає Леніна генієм, який використовував свою геніальність на зло [1, с. 7].

В числі найбільш послідовних критиків Леніна слід зазначити російського історика Д. А. Волкогонова. Його фундаментальна праця «Ленин. Политический портрет » була опублікована ще в 1994 р. і перевидана в 2001 р. Волкогонов претендує на науковість і об'єктивність. Своєю метою він ставить вивчення еволюції поглядів Леніна. У працях Волкогонова простежується джерелознавчий аналіз, проводиться спроба пов'язати діяльність вождя з історичною ситуацією. Але в підсумку Волкогонов робить акцент на революційний екстремізм Леніна [2, с.57].

Різко негативну оцінку Леніну дає російський дослідник Л. Колодний. Його книга «Ленин без грима», випущена в 2000 р. являє собою серію нарисів, присвячених характеристиці діяльності Леніна як революціонера. На думку Колодного, вождь революції обоюдно насильство і терор. Сталін показаний як органічне і закономірне продовження Леніна, як його кращий учень. Хоча робота претендує на науковість, це скоріше публіцистика, більш заснована на емоціях, ніж на науковому аналізі фактів і явищ.

Близька за спрямованістю до даного напрямку книга російського історика А. Г. Латишева «Рассекреченный Ленин», яка видана в Москві у 1996 році. Використовуючи неопубліковані раніше джерела, автор доводить, що більшовики, створюючи спотворений міфологізований образ Леніна, приховали багато ленінських документів, які кидали тінь на світлий образ вождя [4, с.236].

Характерною особливістю представників войовничого напрямку є прагнення оголосити Леніна чи не єдиним творцем Жовтневої революції (в працях авторів цієї групи вона називається виключно «переворотом»), організатором терору, воєнного комунізму і тоталітарного суспільства. Згідно такому трактуванню, Ленін завів Росію «не туди», змусив її звернути на узбіччя світової цивілізації. Головним спонукальним мотивом Леніна оголошується або нестримна жага влади, або помста за страченого брата, або кровожерливі нахили.

Другий напрямок можна назвати помірно критичним. Його представники також засуджують ленінізм як явище, в цілому негативно оцінюють результати практичної діяльності Леніна.

Спробу вивчити особистість Леніна у взаємозв'язку з його вченням зробив російський історик Володимир Поцелуєв в 512 - сторінковій

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

книзі «Ленін», опублікованій в 2003 р. Автор не сумнівається в геніальності Леніна, показує його як нестандартного політика. Сильна воля, чудові організаторські здібності, рішучість і цілеспрямованість безумовно притаманні Леніну. Автор вважає марксизм абсолютно не відповідним для Росії вченням. В. Поцелуєв вважає насильство і терор не випадковістю, викликані обставинами, а обов'язковим елементом ленінської доктрини. Таким чином, представники другого напрямку провину за встановлення до комуністичного тоталітаризму покладають не стільки на Леніна, скільки на народ, який виявився не готовим до демократії і підтримав авантюру більшовиків [5, с.171]

Третя група - ортодоксальні захисники Леніна. Сам факт критики вождя сприймається ними негативно. Основна мета їх публікацій - захист як особистості Леніна, так і його вчення від нападок і звинувачень. Методологія і методика дослідження традиційна для радянської історіографії.

Зразком такої історіографії є книга історика В. Замишляєва «Ленін: история и современность» видана 1999 р. у Красноярську. Публікація складається з чотирьох статей, написаних у різні роки. На думку Замишляєва, критика Леніна ініційована антикомуністичними силами. Сам вождь більшовизму показаний як видатний геній, чия діяльність сприяла суспільному прогресу не тільки в Росії, але і у всьому світі. Автор використовує метод порівняння Леніна з сучасними політиками - Горбачовим і Єльциним. Це порівняння явно не на користь останніх. У роботі також міститься жорстка критика праць Д. Волкогонова, які автор вважає тенденційними і наклепницькими.

Однією з останніх робіт, написаних на захист Леніна, є книга російського дослідника Владлена Логінова «Владимир Ленин. Выбор пути. Биография» видана у Москві 2005 р. Вона являє собою докладне дослідження біографії Леніна в перше тридцятиріччя його життя. Автор досконально вивчив родовід Леніна, його дитячі та юнацькі роки, початковий етап революційної діяльності. Логінов постійно полемізує з критиками Леніна, викриваючи їх у неточності, перекручуванні фактів. Автор звертає увагу читача на величезну кількість ленінських публікацій в легальній пресі. На його думку, вища мета Леніна полягала у здійсненні історичної місії робочого класу. Ленін усвідомив ненависть народу до експлуататорів і був готовий допомогти пригнобленим в їх боротьбі.

Четверта група істориків вважає, що створити об'єктивний портрет Леніна і реально оцінити роль вождя революції в історії Росії можна лише повністю відмовившись від ідеологічних і політичних установок.

У цьому відношенні слід особливо виділити фундаментальну монографію російського історика Є. Плімака «Политика переходной эпохи: опыт Ленина», опубліковану в 2004 р. Ця робота є інтелектуальною біографією Леніна. Автор прагне показати вплив на формування ленінського світогляду реалій сучасної епохи, показати взаємозв'язок ленінських ідей і конкретно-історичної ситуації в Росії та

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

світі на рубежі XIX - XX ст. В трактуванні Є. Плімака В. І. Ленін - діяч переломної епохи в історії людства. «Революції, - пише Є. Плімак, - втягуючи в політичне життя величезні маси людей, незвичайно прискорюючи і ускладнюючи перебіг подій, разом з тим оголюють вузькість, неповноту і обмеженість колишніх уявлень, з якими вожді і теоретики революцій приступали до тих чи інших дій, висували ті чи інші гасла, намагаючись керувати подіями або людьми » [6, с.7].

Автор книги звертає увагу читача на те, що вступ світу в XX ст. супроводжувалося потрясіннями, економічною кризою, руйнівними і кровопролитними війнами, політичними скандалами, що викликало протест мільйонів, прагнення знайти вихід.

Критики Леніна покладають на нього відповідальність за жахи революції та громадянської війни, звинувачують у розв'язанні терору, насильницькому знищенні демократії.

Таким чином, як висновок можна сказати, що оцінка Леніна в сучасній російській історіографії неоднозначна. В останнє десятиліття з'явилися передумови для спокійного, зваженого та об'єктивного вивчення особистості Володимира Ілліча, його теоретичної спадщини, практичної діяльності. Однак у більшості робіт як і раніше помітний політико-ідеологічний підтекст, який визначає заданість оцінок і характеристик. Нерідко автори, замість того, щоб робити висновки на основі аналізу фактичного матеріалу, підганяють факти і джерела під апріорно сформульовану концепцію. З цього випливає, що можливості наукового вивчення Леніна і його спадщини ще далеко не вичерпані.

Список використаних джерел і літератури:

1. Арутюнов А. Досьє Ленина без ретуши/ А. Арутюнов – М., 1999. - С. 352.
2. Волкогонов Д.А. Ленин. Политический портрет/ Д.А. Волкогонов – М., 1998. - С. 512
3. Котеленец Е.А. В.И. Ленин как предмет исторического исследования/ Е. А. Котеленец. – М., 1999. - С. 224.
4. Латышев А. Г. Рассекреченный Ленин/ А.Г. Латышев. - М., 1996. - С.336
5. Поцелуев В. Ленин / В. Поцелуев – М., 2003. - С. 471.
6. Плимак Е. Политика переходной эпохи: опыт Ленина/ Е. Плимак – М., 2004. - С.320.

УДК 94 (477)

Пешкова І.І.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Іванова Т.Ю.**

ДОЛЯ ДОНЬОК ОЛЕКСАНДРА ІІІ В ЕМІГРАЦІЇ ПІСЛЯ ПОДІЙ 1917 РОКУ

В даній статті розповідається про долю сестер Миколи ІІ – Ксенії Олександрівни і Ольги Олександрівни після подій 1917 року.

В данной статье рассказывается о судьбе сестер Николая ІІ - Ксении Александровны и Ольги Александровны после событий 1917 года.

This paper describes the fate of the sisters Nicholas ІІ - Xenia Alexandrovna and Olga Alexandrovna and after the events of 1917.

Доля останніх представників династії Романових є однією із найзагадковіших сторінок історії. Тому історики, досліджуючи дану проблему ставлять для себе мету визначити, в чому ж полягала трагедія останніх представників династії Романових і як склалася доля в тих Романових, кому вдалося вижити. Дана стаття знайомить із двома доньками Олександра ІІІ, яким вдалося врятуватися після подій 1917 року та емігрувати до Європи.

Після революції 1917 року в Радянській Росії були страчені дванадцять членів Російського Імператорського Дому чоловічої статі і шість - жіночої, у тому числі дві вроджені іноземні принцеси і четверо вроджених членів Імператорського Дому. Але повністю винищити Романових більшовикам не вдалося.

За межами Росії виявилось дев'ятнадцять членів Дому Романових чоловічої статі і двадцять чотири особи жіночої статі, в тому числі сім вроджених принцес європейських Будинків, які вийшли заміж за членів Імператорського Дому і сімнадцять вроджених Великих князів і Княжних крові, що вступили в рівнорідні або морганатичні (шлюб між особами нерівного становища, за якого чоловік/дружина нижчого положення не отримує в результаті цього шлюбу такого ж високого соціального положення) шлюби. В умовах еміграції Імператорський Дім поповнився двома особами чоловічої статі і двома особами жіночої статі.

Після розстрілу влітку 1918 року імператора Миколи ІІ, цесаревича і великого князя Олексія Миколайовича і великого князя Михайла Олександровича, тобто всього чоловічого потомства імператора Олександра ІІІ, в живих залишилися дві дочки - Ксенія Олександрівна та Ольга Олександрівна [3].

До доньок Олександра ІІІ доля виявилася прихильнішою, ніж до його синів. Вони прожили важке, але довге життя, незважаючи на страшні втрати в колі улюблених людей, і померли власною смертю в 1960 р.: старша - на Великдень, молодша - трохи не доживши до Різдва [4].

Велика княгиня **Ксенія Олександрівна Романова** (1875-1960 рр.), старша дочка імператора Олександра III, сестра імператора Миколи II, «жінка безумовно зразкова в усіх відношеннях», як характеризував її Вітте [1], в 1894 році одружилася з великим князем Олександром Михайловичем, онуком Миколи I, що доводиться їй двоюрідним дядьком. Олександр III недолюблював її обранця і дав свою згоду, ймовірно, вже в очікуванні власної смерті. На згадку її одруження був відкритий Ксенівський інститут в Санкт-Петербурзі.

Проте їх спільне життя склалася вдало. Від їхнього шлюбу народилося семеро дітей - шестеро хлопчиків і одна, старша, дівчинка Ірина, яка, будучи заміжньою за князем Феліксом Юсуповим, прославилася завдяки своїй непрямій участі в скандалі, пов'язаному з убивством Григорія Распутіна.

Під час першої світової війни Ксенія Олександрівна, як й інші жінки царського дому, брала участь в акціях милосердя. Перебуваючи в Петрограді, вона очолювала госпіталь для поранених і видужуючих. Після революції з матір'ю і своїм сімейством перебралася в Крим, де якийсь час всі вони перебували під вартою. Їхнє життя багато в чому залежало від випадку, яким стало суперництво ялтинської і севастопольської Рад, що не зійшлися в питанні про їх розстріл до однозначного рішення. Проте великий князь Олександр Михайлович схильний був з деякою іронією приписувати власний порятунок передбачливості великого князя Петра Миколайовича, що вибудував у своєму маєтку Дюльбер, куди вони були переведені севастопольською Радою, як подоба замку-фортеці «Синьої бороди» [1].

У 1919 році на британському військовому кораблі «Марлборо» Ксенія Олександрівна з дітьми, матір'ю та сестрою покинула Крим і почала більш ніж на чотири десятиліття життя емігрантки.

Емігрувала до Англії. Патрунувала Російське товариство Червоного Хреста (РГЧХ), допомагала російським біженцям. З благодійною метою продавала акварелі і мініатюри власної роботи. У 1925 році в Парижі була присутня на відкритті Богословського інституту. Почесний член Товариства «Ікона» (з 1931 р). Під її заступництвом протягом багатьох років в Парижі проводилися благодійні вечори та бали російських організацій, у тому числі Союзу російських дворян, Союзу російських льотчиків, Морського зібрання, Національної організації російських розвідників (Норрі), Співки георгіївських кавалерів та ін. Почесний покровитель Комітету з вишукування коштів на закінчення ремонту Свято-Олександро-Невського собору (1952).

Ще були чутки про те, що Ксенія Олександрівна, як і її мати, висловлювала переконання, що царська сім'я якимось чином була врятована і до початку Другої світової війни таємно проживала в Польщі неподалік від кордону з СРСР.

Велика княгиня **Ольга Олександрівна Романова** (1882-1960 рр.) Була молодшою дочкою російського імператора Олександра III й імператриці Марії Федорівни. По лінії матері Ольга була пов'язана фактично з усіма королівськими родинами Європи. Разом із братами і

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

сестрою вона отримала чудову освіту. Вони вільно спілкувалися російською, французькою, датською та німецькою мовами, вивчали літературу, математику, історію та мистецтво. В імператорській родині всі діти навчалися живопису, але тільки Ольга почала займатися ним професійно. Її вчителями були викладачі Петербурзької Академії Мистецтв, зокрема В. Маковський, С. Жуковський, С. Виноградов.

На початку ХХ ст.. велика княгиня проводила в Гатчинському палаці художні вернісажі, на яких були представлені не тільки її роботи, але і картини молодих художників. Кошти, виручені від продажу, використовувалися на благодійні цілі. У 1912 р. художниця заснувала «Товариство допомоги нужденним художникам в пам'ять академіка Крижицького» [4].

У роки Першої світової війни на власні кошти облаштувала в Києві госпіталь, в якому служила сестрою милосердя. З метою збору грошей для Червоного Хреста, репродукції її творів були надруковані на поштових листівках разом з роботами найвідоміших художників того часу. Улюбленою технікою великої княгині була акварель. Такі фарби було зручно брати в дорогу, а переїжджати з однієї країни в іншу Ользі доводилося часто.

Молодша сестра Миколи II останньою з сім'ї імператора покинула Росію. У 1920 р. Ольга з чоловіком і двома синами, з Криму через Туреччину, потрапила спочатку до Югославії, потім - до своєї матері Марії Федорівні в Данію.

У 1930 р. Ольга придбала невелику садибу в містечку Баллеруп. Почався найщасливіший період її життя. Роботи 1930 - 1940-х відображають сцени затишного сільського життя. Не дивлячись на часті удари долі, художниця не втратила життєрадісності. Вона, як і раніше, знаходила красу в буденних речах: сільська дорога, чайний стіл, святковий пиріг - під її пензлем все це перетворювалося на витвір мистецтва. У цей період велика княгиня дружила з видатним датським художником, майстром пейзажу П. Менстедом, з яким разом ходила на етюди. Ольга часто дарувала свої картини рідним і близьким як з родини Романових, так і іншим монаршим родинам. Картини великої княгині приносили її рідним засоби до існування. Вони моментально продавалися на щорічному базарі, який тоді організовувала Російська Православна церква в Копенгагені. У 1934 р. помічник художниці Р. Педерсон влаштував виставку робіт Ольги у власній галереї в Копенгагені. Виставка мала великий успіх [3]. У 1936 році картини великої княгині експонувалися в Лондоні в галереї Агню на благодійній виставці на користь російських біженців, що проживають в Англії. Всі її роботи були розкуплені протягом двох днів, їх власниками стали королівські сім'ї Великобританії та Норвегії. У 1948 році Ольга з родиною переїхала до Канади, де оселилася в невеликому містечку біля Торонто.

Все життя художниця розвивала свій талент, не залишаючи живопис ні за яких обставин. Її твори експонувалися в Росії,

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Великобританії, Данії, Швеції, Німеччині, Канаді. Постійна експозиція картин великої княгині знаходиться в музеї міста Баллеруп.

Померла Ольга Олександрівна в 1960 році, у віці 78 років, через 2 роки після свого чоловіка. Була відспівана в православному храмі Торонто. Похована на Йоркському кладовищі Торонто.

Таким чином, не дивлячись на еміграцію, сестри Миколи II продовжували бути вірними своїй батьківщині. І на банальне звинувачення, що Романови - росіяни тільки за прізвиськом, вони незмінно відповідали: «А чи багато англійської крові тече в жилах Георга VI? Адже не в крові справа. Справа в землі, на якій ти виріс, у вірі, в якій вихований, у мові на якій говориш» [2].

Список використаних джерел і літератури:

1. Великие Княгини Ксения Александровна и Ольга Александровна: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://klin-demianovo.ru/>
2. Воррес Й. «Последняя великая княгиня»: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rodon.org/>
3. Пчелов С. В. «Генеалогія Романових 1613-2001.» - М .: Екслібрис-Пресс, 2001.
4. Ростовцев Е.А., Сосницкий Д.А. Романовы в исторической памяти российского общества рубежа XX-XXI вв.: постановка проблемы // К 400-летию Дома Романовых. Монархии и династии в истории Европы и России: Сб. материалов межд. научной конф.: в 2 ч. – СПб.: Скифия-Принт, 2013. Ч. 1. С.336-356.
5. Сафронов Ю. «Велика княгиня Ксенія Олександрівна Романова» // Дзеркало тижня, 1995.

УДК (4(477))

Прокопенко А.В.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н.М.**

БОЙОВІ ДІЇ ПО УТРИМАННЮ СТАЛІНГРАДА

У статті висвітлюються бойові дії по утриманню Сталінграду під час Другої світової війни. Розкривається історичне значення Сталінградської битви.

В статье освещаются боевые действия по содержанию Сталинграда во время Второй мировой войны. Раскрывается историческое значение Сталинградской битвы.

In the article fighting for the content of Stalingrad during World War II. It reveals the historical significance of the Battle of Stalingrad.

Німецько – фашистське командування, будучи не в змозі вести наступальні дії одночасно на всьому радянсько – німецькому фронті, влітку 1942 р. зосередило основні зусилля військ на півдні з метою

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

виходу в нафтові райони Кавказу і родючі райони Дону, Кубані, Волги. Наступ німецьких військ на Сталінград розпочався на далеких підступах до нього, коли п'ять добре озброєних німецьких армій і три армії Італії, Румунії та Угорщини перейшли в наступ з харківського напрямку, форсували Сіверський Донець і Дон.

12 липня було створено Сталінградський фронт, яким командував Маршал Радянського Союзу С.К. Тимошенко, а з 23 липня генерал – лейтенант В.М. Гордов. Сталінградський фронт отримав завдання шляхом підтримання оборони на лінії завширшки 530 км зупинити подальше просування противника й не допустити його вихід до Волги. Оборонна операція почалася на дальніх підступах до Сталінграда. З 17 липня передові загони 62-ї і 64-ї армій протягом 6-ти діб чинили противнику запеклий опір на рубежі рік Чир і Цимла. Це змусило німецько-фашистську 6-у армію розгорнути частина головних сил і дозволило виграти час для удосконалення оборони на основному рубежі.

19 серпня 1942 р. Паулюс підписав наказ «Про наступ на Сталінград». 23 серпня, 1914-му танковому корпусу 6-ої армії Ф. Паулюса вдалося прорватися до Волги північніше Сталінграда. Противник спробував захопити місто ударом з півночі вздовж Волги. Ворожа авіація піддала Сталінград варварському бомбардуванню, зробивши 2000 вильотів літаками. Німецько – фашистське командування, продовжуючи нарощувати сили, ввело в бій на північний захід від Сталінграда 8-у італійську армію. Гітлерівське командування прагнуло в найкоротший термін оволодіти Сталінградом.

12 вересня бої охопили і територію самого міста Сталінград. 62-а армія на чолі з генерал – лейтенантом В.І. Чуйковим, обороняли центральну і північну частини міста. У місті розгорнулися запеклі вуличні бої. 13 вересня противник завдав удару в стик 62-ї і 64-ї радянських армій, оволодів селищем Купоросне і вийшов до Волги. Фланги обох армій були роз'єднані, але розвинути успіх далі ворог не зумів [1, с.180].

Почавши 13 вересня штурм Сталінграда, противник до 26 вересня головні зусилля спрямовував на оволодіння його центральною і південною частинами. Бої носили запеклий характер. Протягом двох ночей, 15 і 16 вересня, на правий берег Волги переправилася 13-а гвардійська стрілецька дивізія генерала А. І. Родимцева, яка прибула на поповнення знекровленої 62-ї армії. Гвардійські частини відкинули німецькі війська від району центральної переправи через Волгу, очистили від них багато вулиць і кварталів, вибили з вокзалу Сталінград-1. 6 вересня війська 62-ї армії за підтримки авіації штурмом оволоділи Мамаєвим курганом.

16 і 17 вересня йшли особливо напружені бої. Оборона 62-ї армії була розчленована на три основні вогнища боротьби: район Ринок і Спартанівка, де боролася група полковника С.Ф. Горохова; східна частина заводу «Барикади», яку утримували воїни 138-ї дивізії; потім,

після розриву в 400 – 600 м., йшов основний фронт 62-ї армії – від «Червоного Жовтня» до пристані. Лівий фланг на цій ділянці займала 13-а гвардійська дивізія, позиції якої проходили поблизу від берега Волги. Південну частину міста продовжували обороняти частини 64-армії. На допомогу розбитої 62-ї армії прибула 92-а морська стрілецька бригада, сформована з моряків Балтійського і Північного флотів, а також 137-а танкова бригада, що мала на озброєнні легкі танки.

21 і 22 вересня передові загопи ворога прорвалися до Волги в районі центральної переправи. Німці оволоділи більшою частиною міста. У ніч на 23 вересня на правий берег переправилася 284-та стрілецька дивізія під командуванням полковника Н.Ф. Батюка.

У місті, на вулицях і площах розгорнулися запеклі бої. З кінця вересня головні зусилля ворога були спрямовані на захоплення північної частини міста. Запекла боротьба проходила також в районі Мамаєвого кургану і на крайньому правому фланзі 62-ї армії в районі Орловки [3,с. 96].

Основні сили Сталінградського фронту були відрізані противником від міста. З огляду на це, Ставка в кінці вересня перейменувала Сталінградський фронт в Донський. Пізніше на правому крилі Донського фронту створюється новий, Південно-Західний фронт (командувач генерал –лейтенант М. Ф. Ватутін). Командування Сталінградським фронтом прагнуло послабити натиск гітлерівських військ безпосередньо на місто. З цією метою були проведені операції на південь від Сталінграда. 29 вересня – 4 жовтня війська 51-ї армії завдали контрудару в районі Садового. Приблизно в цей же час було завдано і другий контрудар 57-ю і 51-ю арміями в районі озер Сарпа, Цяця і Барманцак. Ці контрудари змусили німецьке командування зняти частину сил з головного напрямку, що тимчасово послабило тиск ворога безпосередньо на місто. Крім того, в результаті цих дій радянські війська оволоділи вигідними плацдармами для подальшого контрнаступу.

У перших числах жовтня 62-а армія оборонялася на фронті протяжністю 25 км і глибиною від 200 м. до 2,5 км. До цього часу противник повністю зайняв територію міста на південь від річки Цариці до Купоросного і вийшов на вершину Мамаєвого кургану, що дозволило йому спостерігати і прострілювати позиції, утримувані 62-ю армією, а також переправи через Волгу.

Південну частину Сталінграда (Кіровський район) стійко обороняла 64-а армія під командуванням генерала М.С. Шумилова. Після виходу гітлерівців до Волги Сталінград зберіг залізничні комунікації лише на східному березі річки. Німецькі війська 6-ї армії Паулюса так і не змогли оволодіти всією територією Сталінграда.

19 листопада 1942 р. Червона Армія перейшла в контрнаступ під Сталінградом. Війська Південно-Західного і правого крила Донського фронтів прорвали на декількох ділянках оборону 3-ї румунської армії. Розвиваючи наступ на південно-східному напрямку, радянські з'єднання за перші два дні просунулися на 35–40 км, відбивши всі

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

контратаки ворога. Стрілецькі з'єднання також вирішували поставлені завдання. 20 листопада перейшов у наступ Сталінградський фронт. Його ударні угруповання прорвали оборону 4-ї танкової армії німців і 4-ї румунської армії, і в проломи, що утворилися кинулися з'єднання – 13-й і 4-й механізовані і 4-й кавалерійський корпус.

23 листопада війська Південно-Західного і Сталінградського фронтів замкнули кільце оточення навколо 6-ї і частини сил 4-ї танкової німецьких армій. За час з 24 листопада до середини грудня в ході запеклих боїв навколо угруповання противника виник суцільний внутрішній фронт оточення [2, с. 174].

Головне командування Вермахту готувалося деблокувати оточені в районі Сталінграда війська. Вранці 12 грудня німецькі війська групи «Гот» перейшли в наступ з району Котельникова, завдаючи головного удару вздовж залізниці Тихорецьк – Сталінград. Гітлерівці, володіючи особливо великою перевагою в кількості танків і авіації, прорвали радянську оборону і до вечора першого ж дня вийшли до південного берега р. Аксай. Протягом декількох днів з'єднання 51-ї армії під командуванням генерал – майора М. І. Труфанова вели запеклі бої, стримуючи натиск противника на північному березі р. Аксай. Користуючись перевагою сил, німці форсували цю річку і стали просуватися до наступного рубежу.

Проте задуми ворога так і не були здійснені. З ранку 24 грудня 2-а гвардійська і 51-а армії перейшли в наступ. Ламаючи опір ворога, радянські війська успішно просувалися і 29 грудня очистили від німецько – фашистських військ місто і залізничну станцію Котельниково. Армійська група «Гот» була розгромлена.

До початку січня 1943 р. Сталінградський фронт був перетворений в Південний фронт. Його війська і Північна група військ Закавказького фронту вели наступальні дії проти німецько – фашистської групи «А». До кінця грудня 1942 р. зовнішній фронт відсунувся від оточеного під Сталінградом угруповання на 200 – 250 км. Кільце радянських військ, які безпосередньо охоплювало противника, становило внутрішній фронт. Територія, яку займав ворог, становила 1400 кв. км.

Радянське командування 8 січня 1943 р. поставило військам Паулюса ультиматум, в якому їм пропонувалося капітулювати. Командування оточеного угруповання, виконуючи наказ Гітлера, відмовилося прийняти ультиматум.

10 січня в 8 год. 05 хв. залп тисяч гармат розірвав тишу морозного ранку. Війська Донського фронту приступили до остаточної ліквідації ворога. Війська 65, 21, 24, 64, 57, 66 і 62-ї армій розчленовували і по частинах знищували оточене угруповання.

Після триденних запеклих боїв був зрізаний «Маринівський виступ» противника. Вранці 15 січня наступаючі захопили аеродром, де відбулася зустріч 65-й і 24-ї армій. Штаб Паулюса перемістився з Гумрак ще ближче до Сталінграда. 30 січня війська 64-ї та 57-ї армій, розчленувавши південне угруповання противника, впритул підійшли до

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

центру міста. 21-а армія наступала з північного заходу. 30 січня 1943 р. ворог змушений був скласти зброю, Ф. Паулюс підписав акт про капітуляцію.

1 лютого по противнику з ранку були завдані потужні удари артилерії і авіації. 2 лютого 1943 р. північна група військ, оточена в заводському районі Сталінграда, також капітулювала, тож припинили опір останні загони гітлерівців.

При ліквідації оточеного угруповання з 10 січня по 2 лютого 1943 р. війська Донського фронту під командуванням генерала К.К. Рокосовського розгромили 22 дивізії противника і понад 160 частин посилення і частин обслуговування [4, с.128].

Історичне значення цієї битви полягає в тому, що вона поклала початок корінного перелому в ході Другої світової війни, визначивши неминучість поразки гітлерівської Німеччини і всього блоку фашистських держав. Розгром ворога завдав удару по військовій машині Третього рейху, престижу німецької армії, моральному духу вермахту. Почався загальний наступ радянських військ від Ленінграда до Кавказу.

У ході Сталінградської битви Червона Армія розгромила п'ять армій фашистської Німеччини та її союзників. Під впливом Сталінградської битви відбулися великі зміни в міжнародних відносинах. Поразка Вермахту під Сталінградом прискорила розпад гітлерівської коаліції. Японія і Туреччина відмовилися вступити у війну проти СРСР. Керівництво Румунії, Італії, Угорщини та Фінляндії почали шукати виходу з війни. Поразка фашистів та їх союзників стала імпульсом активізації антинацистського й національно-визвольного рухів та сприяла консолідації сил Антигітлерівської коаліції.

Список використаних джерел і літератури:

1. Батов П.И. На ударном направлении: Сталинградская эпопея. / П. И. Батов – М.: Прогресс, 1988. – 377 с.
2. Самсонов А. М. Сталинградская битва / А. М. Самсонов. – М. : Прогресс, 1989. – 498 с.
3. Чуйков, В. И. Сражение века / В. И. Чуйков. – М. : Советская Россия, 1985. – 338 с.
4. Цейтцлер, К. Сталинградская битва: роковые решения / К. Цейтцлер. – М.: Военная литература, 1998. – 276 с.

УДК 94(477)

Чеботар С.С.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Акунін О.С.**

ПЕРШЕ СЕРЙОЗНЕ ВИПРОБУВАННЯ ТАНКОВОЇ СИЛИ СРСР- БИТВА ЗА ДУБНО - ЛУЦЬК - БРОДИ

В статті розглядається танкова битва за Дубно - Луцьк - Броди та висвітлюються основні недоліки дій радянського командування та фактори, що були визначальними в цій битві.

В статье рассматривается танковая битва за Дубно - Луцк - Броды и освещаются основные недостатки действий советского командования и факторы, которые были определяющими в этой битве.

In the article the tank battle at Dubno - Lutsk - Brody and highlights major shortcomings actions of the Soviet command and factors were crucial in the battle.

Актуальність статті зумовлена проблематикою висвітлення подій танкової битви за Дубно - Луцьк - Броди та аналізу дій танкових корпусів, їх командувачів з обох сторін. Дана битва, мабуть, є найважливішою битвою Великої Вітчизняної війни на першому її етапі, яка тривала з 23 по 29 червня 1941 року. В цій битві німецькій 1-й танковій групі під командуванням Е. фон Клейста, що складалася з трьох моторизованих армійських корпусів у складі п'яти танкових і чотирьох моторизованих дивізій, протистояли два контрударні угруповання Південно-Західного фронту Червоної армії, а саме північне (9-й, 19-й та 22-й механізовані, 31-й стрілецький корпуси) - що базувалося в районі Луцька; південне (4-й, 8-й і 15-й механізовані, 37-й стрілецький корпуси) - що базувалося в районі Бродів. З обох сторін в цій битві було задіяно більше 3 тисяч танків. З радянської сторони в баталіях взяло участь близько 2900 танків [3, с. 4]. Натомість, у німецькій танковій групі всього лише 799 танків [4, с. 414]. Отже, перевага в техніці однозначно була на боці військ Південно-Західного фронту і співвідношення танків становило 1: 5.

Але німці проявили набагато краще стратегічне мислення, оскільки, війська головну ставку зробили на оперативну дію невеликих за кількістю техніки механізованих з'єднань з танків, піхоти на машинах, частин розвідки на мотоциклах та легких танках, зведених у танкові групи. Запорукою успішної дії цих підрозділів був постійний радіозв'язок та прикриття авіацією в повітрі. Танкові групи мали пробити лінію оборони супротивника та наступати в глибину, охоплюючи ворожі частини з флангів. Результатом ставало їх оточення та вихід своїх військ на оперативний простір. В Червоній Армії, натомість, було зроблено ставку на створенні великих танкових з'єднань, але, оскільки, ці з'єднання на початок війни не були доукомплектовані іншими родами військ, зокрема, авіацією, то і перевага в кількості танків Червоної армії зводилася нанівець [1, с. 54]. Також особливістю дій танкових груп вермахту була наявність в полосі

їхнього наступу якісних доріг, бажано з твердим покриттям, котрі завчасно виділялись для наступу моторизованих корпусів. Ніяка піхота не мала права на них заходити, навіть по узбіччі крокувати. І це в деякій мірі було слабким місцем німецької військової машини при всій її могутності, те що вона залежала від перехвату цих танкових доріг. У випадку з Південно – Західним фронтом, по наказу Клейста було обрано три танкових дороги: північна, центральна і південна танкові дороги. Про цю особливість радянське командування не знало, що й стало для них неприємним сюрпризом.

Головним районом танкових боїв став простір від міст Радехів і Броди до Дубно і Луцька. Взяття двох останніх міст відкривало шлях на Рівне - Житомир - Київ. Битва розпочалася з наступу 1-ої танкової групи, яка використала розрив завширшки до 50 км, що утворився на кінець 24 червня між 5-ю і 6-ю арміями. Е. фон Клейст планував у взаємодії зі своїми 6-ю і 17-ю арміями відрізати війська центру та лівого крила Південно-Західного фронту. Оцінивши стан і розкривши цей намір, Військова Рада фронту прийняла рішення усіма п'ятьма механізованими корпусами завдати ворогові могутнього контрудару. Проте раптового удару не вийшло. Гітлерівці, використовуючи в обороні протитанкову артилерію, намагалися вивести свої танки на фланг і в тил наступаючих радянських військ. Верховне командування Червоної Армії запропонувало командуванню Південно-Західного фронту помилкову тактику, яка полягала в здійсненні контрударів радянськими механізованими корпусами по німецьким угрупованням. Проте не маючи ефективного прикриття з повітря та надійної взаємодії з іншими частинами мехкорпуси внаслідок цих ударів лише знекровлявалися.

І хоча внаслідок відчайдушних дій мехкорпусів горловина танкового прориву ворога значно звузилася, але зупинити ворожі війська не вдалося. 26 червня довелося здати Дубно. Незважаючи на невдачу в проведених контрударах, керівництво Південно-Західного фронту продовжує контратакувати. 26 червня було вирішено нанести потужні удари з півночі силами 9 - го, 19 -го та 22 - го із півдня 4 - го, 15 - го та 8 - го мехкорпусами. Величезна маса танків була кинута для того, щоб остаточно підрізати фланги німецького угруповання та оточити його. Однак, ця операція теж зазнала невдачі. Лише дивізії 19 - го механізованого корпусу генерал-майора М. В. Фекленко досягнули певного успіху: 43-я танкова, маючи в передових порядках танки Т-34 та КВ за чотири години боїв відкинула добре пошматовану 11 - у танкову дивізію німців на 30 км та вийшла до Дубно, а 40 - а розбила колону ворога у Млинова. Варто також відзначити дії 8 - го механізованого корпусу, якому вдалося на короткий час 27 червня відвоювати Дубно. Проте, через суперечливі накази командування фронту відбувається дезорганізація дій корпусу, внаслідок чого він потрапляє в оточення, з якого був вимушений прориватися.

Лише 30 червня Москва переконалася в безперспективності подальших контрударів та наказала військам Південно - Західного

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

фронту до 9 липня відійти на лінію старих укріплених районів. Таким чином, танкова битва в районі Луцьк - Рівне - Дубно - Броди завершується поразкою радянських військових частин. Зокрема, цифри говорять самі за себе: до 30 червня автобронетанкові війська Південно-Західного фронту втратили 2648 танків. Втрати противника були в десять разів менші - близько 260 машин, при чому більша частина з них була успішно відремонтована. І основна частина цих втрат стосується саме танкової битви в районі Луцьк - Рівне - Дубно - Броди. Ворог досяг двох найважливіших результатів, які багато в чому визначили характер подальшої боротьби на Південно - Західному стратегічному напрямку германо - радянського фронту, а саме: знищив основні бронесили Південно - Західного фронту і підготував в оперативному відношенні свій прорив до Києва. Разом з тим, результатом контрударів стала затримка на тиждень наступу 1-ї танкової групи і зрив планів німецького командування прорватися до Києва і оточити 6 - у, 12 - у і 26 - у армії Південно-Західного фронту на Львівському виступі. Також можна відзначити бійців та командирів нижньої та середньої ланки Червоної Армії, які не зважаючи на, інколи, безглузді та суперечливі накази ставки та командування фронту, продовжували вести хоробру боротьбу з окупантами, жертвуючи своїм життям задля захисту Вітчизни [2, с. 266].

Справедливо відмічено, що у перемоги завжди знаходиться багато батьків, а поразка ж залишається вічною сиротою. Проте спробуємо все - таки назвати людей, на яких хоча б частково лежить відповідальність за результат бою. По-перше, це Г.К. Жуков, генерал армії та начальник Генерального штабу РСЧА. Прибувши 23 червня 1941 року в штаб Південно-Західного фронту, він дезорганізував роботу його керівництва, скасував уже віддані фронтовим командуванням розпорядження, взявши на себе тим самим відповідальність за прийняття рішень на подальші дії фронту - і тут же відбув до війська, не доклавши зусиль для виходу з ситуації. Наступним, хто несе відповідальність був М.П. Кирпонос. Людина, на якій лежала вся відповідальність за дії фронту. У всіх його діях відчувається брак волі і твердості. А, оскільки, інформація про стан справ постійно доходила до штабу фронту із запізненням, це створювало катастрофічну ситуацію - вже прийняте рішення незабаром змінювалося з урахуванням обстановки, що через поганий зв'язок з військами призводило до плутанини в наказах та постійному запізнюванні з необхідною реакцією.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баграмян. И.Х. Так начиналась война / И.Х. Баграмян. – К.: Политиздат Украины, 1984. – 492с.
2. Бешанов В.В. Танковый погром 1941 года (Куда исчезли 28 тысяч советских танков?) / В.В. Бешанов. – Мн.: Харвест, 2004. – 528 с.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

3. Ісаєв О. В. Дубно 1941. Найбільша танкова битва Другої світової / О.В.Ісаєв. — М.: Яуза, 2009. 192 стр.
4. Попель Н. К. В тяжкую пору / Н.К. Попель. — СПб.: Terra Fantastica, 2001. — 480 стр.

УДК 94 (73)

Чорна Ф.О.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н.М.**

ПРОТИСТОЯННЯ ПІВНОЧІ ТА ПІВДНЯ США В 1861 – 1865 РР.

Розглянуто та проаналізовано основні причини та передумови початку та розгортання громадянської війни в Сполучених Штатах Америки (1861-1865 рр.).

Рассмотрены и проанализированы основные причины и предпосылки начала и развертывания гражданской войны в США (1861-1865 гг.).

Considered and analyzed the causes and conditions and early deployment of civil war in the United States (1861-1865 gg.).

На середину ХІХ ст. стала чітко проявлятися різниця в суспільно-економічному розвитку північних і південних територій США. На Півночі панувала капіталістична система вільної праці, а на Півдні – система плантаційного господарства, що ґрунтувалося на праці негрів-рабів (останні становили третину населення південних штатів). Особливо сильно загострювалися протистояння між Півднем і Північчю під час вступу нових штатів до Союзу. На нові території претендували штати Півночі, котрі були зацікавлені в розширенні ринку збуту для своїх товарів і вирішенні проблеми вільних робочих рук, чому заважали рабовласницькі відносини на Півдні. Водночас нові землі були потрібні й південним штатам, які намагалися поширити рабовласницьку систему на нові території.

З утворенням кожного нового штату виникало питання, яким він буде за суспільним ладом. Це було дуже важливо, адже майже буквально до 1820 р. до складу США входило 11 рабовласницьких і 11 вільних штатів. У Сенаті було по 22 сенатори від південних і північних штатів. Утворення кожного нового штату порушувало цю рівновагу сил. Щоб її зберегти в 1820 р. було досягнуто історичної угоди – Міссурійського компромісу, згідно з яким було вирішено надалі приймати до Союзу одночасно по два штати – один вільний і один рабовласницький. Однак цей компроміс не усунув суперечностей між Північчю та Півднем, вони продовжувались. Більше того, посилюються позиції рабовласників у Конгресі та федеральному уряді, Верховному суді США.

Значний вплив мала й партія рабовласників – демократична. Скориставшись із таких сприятливих обставин, Південь

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

проводить через Конгрес біль «Канзас-Небраска», заяким питання суспільного ладу штату мало вирішувати населення цих штатів. Прийняття цього документа означало, фактично, скасування Міссурійського компромісу. Представники Півночі не миряться з політичною гегемонією рабовласників. У 1854 р. виникає республіканська партія, котру підтримували промислова буржуазія, фермерство та робітничий клас. Розвивається аболіціонізм – рух за скасування рабства. До 1861 р. майже всі американські президенти походили з південних штатів, але в 1860 р. Президентом було обрано переконаного супротивника рабства, представника республіканської партії А. Лінкольна. У відповідь 13 південних штатів заявили про свій вихід з федерації та проголосили в лютому 1861 р. Конфедеративні Штати Америки. У них теж був обраний Президент, сформовано уряд, прийнято Конституцію, що проголошувала рабство негрів «опертям цивілізації». Розпочалася громадянська війна, що тривала чотири роки (1861–1865 рр.). У перший період громадянської війни (1861–1862 рр.) успіх був на боці Конфедерації. Перелом на користь Півночі станеться лише після того, як уряд А. Лінкольна видав кілька важливих законодавчих актів. Це, зокрема, Закон «Про гомстеди» (травень 1862 р.), згідно з яким кожен американець, якому виповнювався 21 рік і який ніколи не брав участі у війні проти США та бажав працювати на землі, міг отримати з державного фонду земельну ділянку [1, 24] .

Суттєвою ознакою перемоги революції є перехід влади від одного класу до іншого. Шляхом громадянської війни влада перейшла до представників буржуазії. Таким чином, у ході громадянської війни, найгострішої форми класової боротьби, в США відбувся перехід влади від рабовласників до великої промислової буржуазії Півночі. Цей перехід влади від одного класу до іншого здійснився шляхом збройної боротьби народних мас Півночі на чолі з буржуазією проти армії рабовласників Півдня. Громадянську війну в США У. З. Фостер вважає буржуазно-демократичною революцією тому, що основний удар був спрямований на знищення рабства, а також тому, що негритянський народ, дрібні фермери і робочий клас зіграли вирішальну роль у забезпеченні перемоги в громадянській війні [2, с. 111].

Список використаних джерел і літератури:

1. Вард Г. История США / Г. Вард. – М.: Астрель, 2009. – 256 с.
2. Историческая наука в XX веке. Историография нового и новейшего времени стран Европы и Америки / [под ред. И.П. Дементьева, А. И. Патрушева]. – М.: Простор, 2002. – 423 с.

Секція № 3

*Країни Сходу:
тенденції та перспективи
розвитку*

УДК 94(680).05

Shklyazh I.M., Zhdanov E.V., Kosygin M.O.

**FROM THE HISTORY OF SOUTH AFRICA
(AFTER THE FIRST WORLD WAR)**

This article is about crisis of British policy in South Africa after the First World War. Policy of apartheid and struggle people of South Africa against discrimination.

Ця стаття про кризу британської політики в Південній Африці після Першої світової війни. Політику апартеїду та боротьбу народу Південної Африки проти дискримінації.

Эта статья о кризисе британской политики в Южной Африке после Первой мировой войны. Политику апартеида и борьбы народа Южной Африки против дискриминации.

By the end the First World War, South Africa was youngest of British dominions. It was founded in 1910 through the merger of two British colonies, Natal and Cape of Good Hope Colony (the Cape Colony), with the Boer states defeated in the Anglo-Boer War of 1899-1902. These states officially called the Orange Free state and the Republic of South Africa, were commonly referred to as the Orange Republic and the Transvaal. The four territories became provinces of the new dominion.

The state formed in this way was called the Union of South Africa till may 31, 1961, when it was proclaimed the Republic of South Africa (the Transvaal`s official name before the Anglo-Boer War).

By the end of the First World War, the country had about seven million people. Even then the racial and national composition of its population was extremely varied.

Two-thirds of the inhabitants were South African Bantu peoples: Zulus, Xosas, Basuto, Bapedi, Bechuana, Shangaan, Swazi, Nolebele, Bavenda, and others. The vast majority of Zulus lived in Natal; Xosas in Cape Province; the Basuto in Orange Free state; the Bechuana, Shangaan, Swazi, Nolebele and Bavenda, in the Transvaal.

The European population (called “whites” or “European” in official documents) made up only some 20 percent of the total. Still, there were many more whites in the Union of South Africa than in the rest of Africa combined, and unlike the vast majority of Europeans in other parts of the continent they hold that their home was the country they lives in, and not Europe. In the Transvaal, the Orange Free State and the Cape Province, the white population consisted in the main of Afrikaners (Boers), with descendants of British settlers taking second place. It was only in Natal that these latter were in a majority. About 9 percent of the population were “coloureds”. This group is a product of the intermixing of races – of Hottentots and Bantu with whites, and to a lesser degree, with settlers of Asian origin. In official statistics, the term “coloureds” is for some reason extended to cover the Hottentots, the Bushmen and the Malays, descendants of slaves brought into the country long ago. The Hottentots, Bushmen and Malays numbered several score thousand. The vast majority

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

of the coloureds settled in Cape Town and adjacent parts of the Cape Province.

About 3 percent of the population were Indians. They lived mainly in Natal where they began to arrive in the 1860`s as indentured labour for work on sugar plantations.

The vast majority of the population were engaged in agriculture. The white farmers gradually introduced intensive commercial stock-raising and crop farming. Their links with the market increased, and so did the share of export items, such as wool and wine. Processing of agricultural raw materials provided the initial basis for the development of manufacturing industries. The discovery of large gold and diamond fields at the end of the 19th century spurred the country`s economic progress. The rapid growth of mining stimulated other industries and extensive railway construction. Cecil Rhodes` De Beers diamond mining company, which was established at that time, gradually developed into a world monopoly. Together with seven largest gold companies, it established control over mining and nearly the entire manufacturing industry.

The Africans who engaged in cattle-breeding and crop-raising were deprived of land and thus forced to work for whites. Over 87 percent of the land was handed over to white settlers or set aside for them. Africans could farm on their own only in specially allocated areas, native reserves, which barely accounted for 18 percent of the Union`s territory; many of them were located in areas unsuitable for crop-raising and cattle-breeding.

The first World War gave a strong impetus to South African`s economic progress. Disruption of traditional economic ties with Europe and America and a sharp drop in the flow of foreign goods to Africa promoted the development of industry both inside the Union and in the neighbouring parts of the continent. Temporary suspension of navigation through the Suez Canal and the resulting increase in the number of ships sailing around South Africa and calling at her parts led to a rise in the output of coal, required by the ships, and also boosted the country`s foreign trade.

Within two or three years after the end of the war, the country`s economy encountered considerable difficulties. The economic situation was less opportune, and the markets shrank. The world economic crisis of 1920-1921 and the drop in the prices of gold soon after 1918 affected, directly or indirectly, a majority of South Africa`s industries. The cost-of-living index rose rapidly.

The appearance of internationalist ideas in the country was closely associated with the spread of Socialist opinions, and primarily the activities of an organization which called itself the International Socialist League (S.A.). It came into being in 1915 after splitting away from the South African Labour Party, which had existed since 1909. The split occurred over the question of attitude to the world war; the organizers of the League were against the war and called for solidarity of workers all over the world.

The League united progressive intellectuals and workers of European origin. It had a motley composition, comprising Fabians, anarchists and

trade unionists, some of whom were veterans of the first South African Social Democratic organizations that had arisen at the turn of the century. Gradually, more and more League members came to support Labour movement. The League became South African's first political organization established by whites which admitted nonwhite members.

The ruling circles took in the lessons of the class battles in the first postwar years. They realized that they might find themselves in a position where they would not be able to resist the pressure of both the non-white millions and the workers of European origin; the clashes of 1918-1922 had shown that such a prospect was not entirely unthinkable. The government began to give still more importance to policy of splitting the workers along racial lines and setting them against each other.

The regime of oppression and racial discrimination established in the Union of South Africa rested on a compromise between large-scale Afrikaner landowners, on the one hand, and the metropolitan country and big mineownership on the other. From its very inception and till 1924, the Union was ruled by a South African Party government, which was headed by Boer generals but mostly pursued a pro-British policy. The South African Party sought to mitigate the rivalry between Afrikaner landowners and English industrialist over the profits from the exploitation of the country's manpower and natural resources.

General Botha, who headed the government till 1919, and his successor General Smuts represented those Boer landowners who openly favoured cooperation with British authorities. In 1917, Smuts became a member of the Lloyd George Cabinet; he took part in the Paris Peace Conference of 1918, helped draft the Covenant of the League of Nations, was regarded as the father of the mandate system and carried out several missions for the Entente leadership.

Struggle within the ruling classes, which seemed to have abated somewhat in the last years of the war when Afrikaner nationalists who had resigned from the sale of agricultural products, flared up again at the beginning of the 1920's because of the worsening of the economic situation. The Nationalist Party became more active. Established in 1913 by extremist Afrikaner nationalists who had resigned from the South African Party, it sought to push back British capital, to strengthen the economic and political positions of big Boer landowners and growing bourgeoisie. To gain power, the nationalists speculated on the Anglo-Boer War. They put forward demagogic anti-British slogans and promised full national sovereignty and independence from Great Britain. The head of nationalists, General Hertzog, even when he was cooperating with the British Government, never missed an opportunity to remind the public of striving to make South Africa a republic in accordance with the Boers republican tradition.

Hertzog's stand on the matter of relations between the whites and the Africans was particularly unyielding and he expressed his racialist views with utter cynicism. On one occasion he declared that "the native is psychologically incapable of driving a motorcar". In the early 1920's, the

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

programme of the National Party stressed the mythical “black peril” which allegedly menaced the very existence of Afrikaner workers. Playing on Boer nationalism and using the “colour bar” catchword, Hertzog won the 1924 election.

Literature

1. Давидсон А.Б. Южная Африка. Становление сил протеста 1870-1924. – М.: Наука, 1972. – 616 с.
2. История Африки (1918-1967). М., 1968
3. Йоханнес ван дер Кемп у истоков борьбы против расизма в Южной Африке [Текст]: историческая литература / И.М. Шкляж; Отв. ред. В.Г. Шубин. – М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1991. – 110 с.
4. The African Communist. London, 1967, № 9, 10.

УДК 94:[316+33] (479.24)

Осмоловська О.Ю.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АЗЕРБАЙДЖАНУ(2004-2014РР.)

В статье рассмотрены социально-экономические преобразования, которые произошли в Азербайджане в 2004-2014рр. и позволили стране осуществить реформы во всех сферах жизни общества.

У статті розглянуто соціально-економічні перетворення, які відбулися в Азербайджані в 2004-2014рр. і дозволили країні здійснити реформи у всіх сферах життя суспільства.

The article deals with the social and economic transformations that have taken place in Azerbaijan from 2004 to 2014rr. and allowed the country to carry out reforms in all spheres of society.

Азербайджан сьогодні – це країна, яка стрімко розвивається, здійснює послідовні програми, спрямовані на поліпшення в країні соціального забезпечення і соціальної інфраструктури. Стрімкий економічний розвиток та зростання бюджетних доходів в країні створили умови для збільшення соціальних витрат, а також зниження рівня бідності за останні 5 років у кілька разів і зміцнення системи соціального забезпечення. Реалізація виділених національно-державних інтересів на практиці неможлива без детальної доктрини-концепції соціально-політичного розвитку азербайджанського суспільства.

Сьогодні країна виробила концепцію державного устрою, обрала політичний і економічний курс, знайшла своє місце у світовому співтоваристві.

27 січня 2015р. в Баку, в Центрі Гейдара Алієва відбулася конференція, присвячена підсумкам першого року реалізації

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

«Державної програми соціально-економічного розвитку регіонів Азербайджанської Республіки в 2014-2018 роках». Це вже третя Державна програма соціально-економічного розвитку регіонів Азербайджану.

З огляду на проблеми, що постають зараз перед Україною, доречно звернути увагу на досвід Азербайджану у напрямку вирішення складних соціально-економічних питань. Розглянемо деякі з них.

Одне з ключових питань - це пенсійна реформа. Як і в інших країнах, в Азербайджані пенсіонери вважаються шаром населення, які потребують соціального захисту більше за інших. За останні 8 років здійснюється послідовне зростання середніх щомісячних пенсійних виплат. У результаті реформ, що здійснюються згідно з розпорядженням президента Азербайджанської Республіки про затвердження «Державної програми розвитку пенсійно-страхової системи в Азербайджанській Республіці у 2009-2015 роках», з 1 липня 2011-го року у пенсійному забезпеченні розпочато застосування єдиного принципу. В результаті цієї реформи пенсійного забезпечення населення в Азербайджанській Республіці регулюється єдиною системою. На основі застосованих визначення пенсії нових правил були перераховані пенсійні права отримані до 2006-го року, що спричинило ґрунтовний зростання (близько 40%) пенсійних виплат 845 мільйонів трудових пенсіонерів. В рамках цих реформ у 2011-му році після внесення змін у закон «Про трудові пенсії» середня місячна сума пенсій зросла більше ніж на 28% і склала 145 манат (138.16 доларів США). У тому числі середня сума пенсій за віком перевищила 165 манат (157.22 доларів США). Цей показник є одним з найвищих серед країн СНД.

У рамках зміцнення соціального захисту, уряд Азербайджану тісно співпрацює з іноземними організаціями та донорами, а також з НУО (неурядові організації). Прикладом такої співпраці можна назвати п'ятирічну Програму Соціально-економічного Розвитку Азербайджану (SEDA), що спільно фінансується урядом Азербайджану та Міжнародним агентством розвитку США (USAID). Діяльність SEDA спрямована на прискорення соціально-економічного розвитку в Азербайджані на регіональному рівні, шляхом підтримки інфраструктурних проектів обцинних засад, збільшення участі зацікавлених сторін у висуванні пріоритетів для соціально-економічних стратегій і програм у спеціально обраних районах і за їх межами. SEDA здійснює свої програми тісно співпрацюючи з з центральними і місцевими структурами Азербайджанського уряду. У рамках цих програм в ряді регіонів країни дрібним та середнім підприємцям з метою розвитку підприємництва, створення інфраструктури місцевого значення видаються гранти.

Чергова програма спрямована на спрощення можливостей придбання житла на прийнятних умовах певними соціальними групами. З цією метою в країні за останні кілька десятків років розпочато здійснення програм соціальної іпотеки. Метою цієї програми є видача за рахунок державних фінансів певним соціальним групам

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

довгострокових квартирних кредитів з низьким банківським відсотком. Незважаючи на те, що іпотечна програма почата всього кілька років тому, інтерес до неї зростає дуже стрімко. На сьогодні на реалізацію цієї програми з державного бюджету виділяється коштів на суму в 20 мільйонів манат. Але у Національному Банку Азербайджану (що відповідає за реалізацію цієї програми) вважають, що цих коштів недостатньо для покриття зростаючого до програми інтересу з боку населення, і в майбутньому планується виділення ще більшої суми. Одночасно ведуться обговорення в напрямку спрощення умов соціальної іпотеки та зниження рівня банківських відсотків. Процентна ставка соціальних іпотечних кредитів, що фінансуються по лінії Іпотечного Фонду Азербайджану при Національному Банку, становить 4% річних. Максимальний термін повернення кредиту дорівнює 30 рокам. Передбачена видача пільгових іпотечних кредитів таким соціальним групам як молоді сім'ї та військовослужбовці.

На конференції 27 січня 2015р. в Баку, де підводились підсумки першого року реалізації «Державної програми соціально-економічного розвитку регіонів Азербайджанської Республіки в 2014-2018 роках» президент Азербайджану Ільгам Алієв зазначив: «Протягом цих років ми з постійною турботою ставилися до наших співвітчизників, які перебувають з соціальної точки зору в самому важкому становищі, - вимушених переселенців. За останні 11 років було створено 84 поселення. В даний час в нові, красиві будинки і квартири переселені 210 тисяч переселенців. На ці цілі було виділено 2 мільярда манатів або 2,6 мільярда доларів. Нелегко протягом 11 років розмістити 210 тисяч чоловік. Ці поселення розміром з велике місто. Ми робимо і будемо робити це. Поки що у нас є переселенці, які живуть у важкому становищі. У цьому році також на вирішення їх проблем і в державному бюджеті, і в Державному нафтовому фонді передбачені досить великі кошти»[1].

Ще один напрямок соціальної політики – захист малозабезпечених сімей. За офіційними даними Міністерства праці та соціального захисту населення (на 2011-й рік) кількість осіб, що отримують адресну соціальну допомогу по країні досягала 132,000. У цих сім'ях на кожного члена родини щомісячна адресна соціальна допомога дорівнювала 24 манат, а в середньому на кожну сім'ю - близько 105 манат. У напрямку соціальної допомоги на 90% було дотримано принципа адресності і даний показник був оцінений як один з кращих серед країн, в яких застосовується адресна соціальна допомога. Нарівні з адресною соціальною допомогою в Азербайджані діяла державна програма «Про соціальну реабілітацію малозабезпечених сімей», що охоплює 2011-2012-ті роки. Метою даної програми є підтримка малого бізнесу і сімейних фермерських господарств малозабезпечених сімей, шляхом надання державою разової фінансової допомоги. В результаті здійснення програми очікується зниження по країні кількості малозабезпечених сімей. Планується зниження в майбутньому

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

залежності малозабезпечених сімей від державної допомоги, шляхом розширення зони охоплення даною програмою.

З метою зростання соціального добробуту населення країни здійснюється розвиток та перебудова соціальної інфраструктури. За останні кілька років в країні побудовано і здано в експлуатацію понад 2200 середніх шкіл, 400 нових сучасних лікарень, 34 олімпійських центра. Також за особистим розпорядженням президента країни проводиться ряд робіт в напрямку збільшення кількості дитячих садочків, реконструкції і модернізації старих. Здійснені і здійснювані програми спрямовані на різке зниження кількості бідності, фінанси, спрямовані на проекти розвитку соціальних інфраструктур по країні, слугують зміцненню системи соціального забезпечення.

Також у республіці починаючи з 2004 року успішно реалізуються державні програми соціально-економічного розвитку регіонів, які посприяли підвищенню економічного потенціалу районів[3], подальшому зростанню якості інфраструктурного забезпечення, комунальних послуг, поліпшенню бізнес - та інвестиційного середовища, добробуту населення, вносячи тим самим внесок у досягнення цілей стратегічного розвитку країни.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абуталыбов Р. Азербайджанская демократическая республика. М.: SALAMpress, 2008.
2. Агаев Э. От Алиева до Алиева. Баку, 2005.
3. Алиев Ильхам: "Несмотря на возрастание вызовов в мире, уверенное, успешное развитие Азербайджана будет продолжаться".-Режим доступа : <http://news.day.az/politics/551582.html>
4. Новрузов С. Г. «Азербайджан на пороге XXI века :Социально-политическое развитие в системе трансформационных координат» диссертация 2000р.,333стр. Научная библиотека диссертаций и авторефератов. - Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/azerbaidzhan-na-poroge-xxi-veka-sotsialno-politicheskoe-razvitiie-v-sisteme-transformatsionny#ixzz3TuhsLdgV>
5. Юнусов А. Азербайджан в начале 21 века: конфликты и потенциальные угрозы. Баку, 2007

UDC 94(549.1):929Bhutto
Vasylevych Yulia V.

BENAZIR BHUTTO: FEMALE PRIME MINISTER OF A MUSLIM COUNTRY

Personality of one of the most powerful women in the world politics Benazir Bhutto is viewed. She has successfully positioned herself as politician and innovator and became the first female prime minister of a Muslim country in 35.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Розглядається особистість однієї з найвпливовіших жінок у світовій політиці – Беназир Бхутто. Вона позиціонувала себе як політик-новатор і в 35 стала першою жінкою-прем'єром в мусульманській країні.

Рассматривается личность одной из самых влиятельных женщин в мировой политике – Беназир Бхутто. Она успешно позиционировала себя как политик-новатор и в 35 стала первой женщиной-премьером в мусульманской стране.

Circle the names of famous Asian women presidents and prime ministers it's worth mentioning twice prime minister of Pakistan and the leader of the Pakistan People's Party (PPP) Benazir Bhutto (1953–2007). The credibility of the woman leader defined her business and professional skills, personal contribution to the state and international politics. She became the first woman in modern history to head the government in a Muslim country.

Public opinion compared her political style and fighting qualities to Margaret Thatcher's, her beauty to Cleopatra's. But she called herself the “daughter of the East” and considered this the best praise.

Nowadays there are firm beliefs that Muslim society is a traditional society that is characterized by patriarchal political culture. This type of culture is focused on the male ruler and citizens perceive the relationship between them and the State (the head of state, government) as the relations between children and the “father of the nation”.

B. Bhutto's example dispelled the notion that women in the country with a predominantly Muslim population couldn't join in political activity.

Conservative circles of Pakistan accused her of breaching Muslim women's sacred duties to bear and raise children, and also of disregard of non-compliance with the laws of Islamic ethics. In 1988, at the hustings, Benazir was pregnant. A woman had to hide childbirth to prevent opponents manipulate election date. The birth of his son did not prevent her to continue the fight [4, 22].

Benazir Bhutto belonged to a wealthy landlord clan that had large land holdings in the province of Sindh. She was the eldest of four children. Her father Zulfikar Ali Bhutto was a well-known leader in political circles. He was the President and Prime Minister of Pakistan and the founder of PPP, the largest and the most influential political party of Pakistan. Thanks to her father Benazir early enough joined public and political work, acted as his assistant and accompanied Z. Bhutto to political meetings or important political travel such as the Indo-Pakistan Simla negotiations with Indira Gandhi [6, 76]. Education in the USA (Radcliffe) and England (Oxford) broadened her political outlook, influenced her democratic views and taste for social and political activities development [2, 12]. B. Bhutto studied political science, economics, philosophy, international law and diplomacy. While studying at Oxford she became an honorary president of the debating society “Oxford Union”. As we can see, her entry into politics was already planned.

In July 1977 Pakistan's army led by General Zia ul-Haq staged a military coup and seized power in the country. The new leader resorted to “complete Islamization” policy and progress of “welfare society and equality”. But in fact Islamic order reduced to imposition of medieval corporal punishments (public flogging, hand amputation for theft, the death penalty for adultery, etc.), Federal Sharia Court system, making changes in curricula to promote Islam, establishing interest-free credit, traditional Islamic taxes and so on.

Z. A. Bhutto was executed in April 1979, Benazir sentenced to prison. She described these years in the book “Daughter of the East”: “... a dry, searing heat turned my cell into an oven. ... winds heated to 110 degrees, 120 degrees. ... My skin split and peeled, coming off my hands in sheets. More boils erupted on my face. The sweat dripped into them, burning like acid. My hair, which had always been thick, began to come out by the handful. ... Insects crept into the cell like invading armies. Grasshoppers. Mosquitoes. Stinging flies. Bees. They were forever buzzing in my face or crawling up my legs. ... Big black ants. Cockroaches. Seething clumps of little red ants. Spiders. I tried pulling the sheet over my head at night to hide from their bites, pushing it back when it got too hot to breathe.

Water. I dreamed of cool, clear water” [5, 164].

B. Bhutto was repeatedly placed under house arrest between 1979 and 1984 until she was allowed to leave for the UK for treatment. She continued to head PPP from abroad, led an active international campaign for women's rights. In 1986 B. Bhutto returned to Pakistan and went on struggle for power as the leader of the opposition.

In December 1987 B. Bhutto married businessman Asif Ali Zardari. It was a marriage of convenience according to the media. Pakistan's highly influential political family became related with one of the wealthiest clans of Islamic world. However, three children were born even in this business marriage.

It was the late summer of 1988 when public opinion was simply shocked at the news of President Zia ul-Haq's death. The most implacable Benazir's enemy was out of the game. B. Bhutto and PPP swung the elections in November 1988. We point out two reasons of this success such as the political program and, moreover, the party chief' charismatic personality. She became a symbol of “messenger of the long-awaited freedom speedy relief from misery” among the countrymen of hers [2, 15].

New cabinet existed nearly eighteen months, completing a series of transformations in social and political spheres, particularly political prisoners were released, the banning of trade unions and student organizations were canceled, conditions for the media were created, women's rights were expanded, etc. However, Pakistanis did not feel significant changes. Bhutto's first premiership ended with charges of corruption and abuse of power, and her husband was also accused of kidnapping. President of Pakistan Ghulam Ishaq Khan removed B. Bhutto from office and dismissed her government in October 1990 [7, 115].

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Bhutto returned to the prime minister for another three years in October 1993. During the second term of the Prime Minister Bhutto's government carried out reforms for improving living standards of the population. As a result illiteracy rate lowered by almost one-third, some mountain areas were provided with drinking water, free medical aid for children was instituted, an active fight against childhood diseases, in particularly poliomyelitis, was successful [3]. The volume of foreign investment markedly surged, economic development of Pakistan increased during Bhutto's governing.

However, history repeated itself: corruption charges, frozen foreign bank accounts, forced departure for London together with her children. Charge of fratricide was also added, since Benazir's brother died under mysterious circumstances.

The constitutional amendment, adopted in 2001, prohibited to hold the office of Prime Minister more than twice. Observers noted that the then President Pervez Musharraf tried, therefore, to avoid competition from Bhutto during the next democratic elections. Another decree prohibited leading political parties to those who had been deprived of their right to participate in elections. Thus, the opposition parties' leaders in exile effectively excluded from political life [1, 418]. The constitutional "Seventeenth Amendment" redoubled presidential authority by the functions of the government and its head. In fact, the amendment changed the form of government in Pakistan transforming the parliamentary republic into the presidential.

In 2007, with the assistance of the West B. Bhutto was allowed to return home. Musharraf hoped that her popularity in the country would help him to counteract radical Islamists. From the other hand, Bhutto's policy supported in Western countries would promote better foreign policy dialogue.

The political struggle in the country continued. On December 27, 2007, after a speech to supporters in Rawalpindi, B. Bhutto was killed by a terrorist attack. She was 54 years old.

It's hard to assess B. Bhutto's activity as she was quite an exceptional politician. Bhutto's government has taken a number of social and political changes in a Muslim country, but at the same time there were charges of corruption and abuse of power. Her appearance on the political scene broke the foundations of the traditional Muslim society, proving that women can be first even in Islamic countries.

References:

1. Белокреницкий В. Я. История Пакистана. XX век / В. Я. Белокреницкий, В. Н. Москаленко. – М. : ИВ РАН ; Крафт+, 2008. – 576 с.
2. Москаленко В. Беназир Бхутто / В. Москаленко, В. Сумский // Азия и Африка сегодня. – 1990. – № 4. – С. 11–15.

3. Остапенко Л. Беназир Бхутто: «Железная леди Востока» [Электронный ресурс] / Л. Остапенко. – Режим доступа: <http://www.vegetarian.ru/articles/benazir-bkhutto-zheleznaya-ledi-vostoka.html> (20.04.2015). – Заглавие с экрана.
4. Суворова А. А. Женское политическое лидерство в Азии / А. А. Суворова // Азия и Африка сегодня. – 2013. – № 3. – С. 17–24.
5. Bhutto Benazir. Daughter of the East : An Autobiography / Benazir Bhutto. – L. : Simon & Schuster, 2008. – 464 p.
6. Fleschenberg Andrea. Benazir Bhutto: Her People's Sister? A Contextual Analysis of Female Islamic Governance / A. Fleschenberg // Dynasties and female political leaders in Asia: gender, power and pedigree / ed. by Claudia Derichs and Mark R. Thompson. – Wien ; Zürich ; Berlin ; Münster : LIT, 2013. – P. 63–112.
7. Ziring L. Pakistan in 1990. The Fall of Benazir Bhutto / L. Ziring // Asian Survey. – 1991. – № 2. – Vol. XXXI. – P. 113–124.

УДК 94(569.4)“1897-1914”

Мацюта П.А.

ПОЛІТИЧНИЙ СІОНІЗМ І РЕАКЦІЯ ОСМАНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА НЬОГО

Розглядається ставлення різних етнічних груп османського суспільства (турок, османських євреїв, палестинських арабів) до політичного сіонізму початку ХХ ст. в умовах організації його прибічниками еміграції європейських євреїв до Палестини.

Рассматривается отношение различных этнических групп османского общества (турок, османских евреев, палестинских арабов) к политическому сионизму начала ХХ в., в условиях организации его сторонниками эмиграции европейских евреев в Палестину

The article covers relations of different ethnic groups of Ottoman empire including the Turks, the Ottoman Jews and the Palestinian Arabs to political Zionism at the dawn of the 20th century when the Zionists were arranging Jews' migration to Palestine.

У сучасному інформаційному світі про сіонізм чути нерідко. Часто він звучить у контексті зі своєю антонімічною парою – антисемітизмом. Ці два терміни можуть виступати інструментом політичної пропаганди, зокрема й ворожої до України. Найкращим «щепленням» контрпропаганди є роз'яснювальна робота серед населення щодо сутності пропагандистських штампів або ж маркерів. Актуальність подібних розвідок для сьогодення безумовна. Інтерес автора цих строк до сіонізму, зокрема в озвученій темі доповіді, викликаний професійною необхідністю ведення курсів з «Нової історії країн Азії та Африки» та «Близькосхідної проблеми у світлі міжнародних відносин на сучасному етапі».

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Хронологічні рамки дослідження обмежуються останніми роками існування Османської імперії на початку ХХ ст.

Починаючи з видання Теодором Герцлем книги «Єврейська держава: Спроба сучасного розв'язання єврейського питання» [див. рос. переклад: 2] (1896 р.), прикута широка увага до створення єврейських поселень у османській Палестині та, зрештою, сучасної держави Ізраїль. Даною публікацією та проведенням Сіоністського конгресу 1897 р. у Базелі за Герцлевою ініціативою було започатковано політичний сіоністських рух.

Сіонізм Т. Герцля та його сучасників-однодумців передбачав організацію переселення євреїв (насамперед європейських) на території, які в майбутньому могли трансформуватися в єврейську державу. Однією з таких територій уважалася тодішня османська Палестина. Сам процес переселення та зайняття земель за задумом Герцля мав бути легальним. Землі для переселенців викупувалися б за попередньою згодою з місцевою владою.

Зазначене відображає сутність сіонізму, принаймні до появи на політичній карті світу держави Ізраїль 1948 р.

Переселення до Палестини на думку Герцля мало розв'язати «єврейське питання» в Європі. Закономірно, це вело до появи в майбутньому «єврейського питання» в Палестині.

Перша хвиля переселення єврейського населення (перша алія), яка розпочалася ще в 1880-ті рр., стала наслідком єврейських погромів 1881-1882 рр. у Російській імперії. Представники єврейського національного руху прийняли сіоністську ідеологію та спробували привести до ладу облаштування еміграції до Палестини [5, с. 19-20]. Поява світового сіонізму, зорганізованого Герцлем, призвела до боротьби російських сіоністів за вплив у новій «структурі». На думку дослідника В.Т. Панькова, протягом 1897-1913 рр. російські сіоністи змогли отримати ключові посади в керівних органах сіоністських і поселенських організацій [5, с. 24].

На початку ХХ ст. за короткий час «політичний сіонізм» став потужним рухом, учасники якого представлені вихідцями з різних країн Європи. Частка єврейського населення у тодішній османській Палестині невпинно збільшувалася. Цей процес мав викликати реакцію османського суспільства.

Загалом османи не ставилися вороже до сіоністів. Така основна думка сучасного турецького дослідника Ільбера Ортайли, до висновків якого ми звертатимемося. Сіонізм в середовищі адміністративної та інтелектуальної еліти Османської імперії не сприймався як різновид національного руху. До національного руху зараховували сепаратистські (в розумінні османів) прагнення греків, болгар, вірмен [7, с. 159]. Натомість сіоністи намагалися легальними методами проводити переселення євреїв до Палестини. Проте центральний уряд усе ж проводив заходи, направлені на всіляке утруднення придбання іммігрантами-сіоністами нових земель (дет. про ці заходи та методи

боротьби з ними див.: 3). Ільбер Ортайли вважає: це робилося Портою через побоювання, що великі держави зможуть шляхом єврейського переселення посилити свій вплив в регіоні [7, с. 160].

Позиція османських євреїв не була однозначною. Усередині общини ідеї сіонізму викликали хвилю підтримки османських сіоністів, проте немало було тих, хто з обережністю відносився до руху. Лідери общини не завжди знаходили спільну мову з сіоністськими очільниками. Ті османські євреї, яким удалося досягти кар'єрного зростання та високого становища в адміністративних чи виборних органах, вважали за краще не співпрацювати з сіоністами відкрито, навіть якщо вони співчували сіонізму. Самі ж османські сіоністи на початку Першої світової війни вважали, що збереження імперії відповідає їхнім майбутнім планам щодо Палестини. Вони навіть сформували загони добровольців для османського війська [7, с. 161].

Таку позицію османських євреїв щодо сіонізму можна пояснити тим, що їхнє становище в імперії було особливим. Завдяки толерантній етно-релігійній політиці османів-мусульман у формі існування системи мілетів різні общини-іновірці мали необмежені права самоврядування. Не маючи власної території, общини мілетів володіли досить широким внутрішнім суверенітетом, фактично здійснювали всю повноту духовної та громадської вдали в межах своєї спільності, не суперечачи принципам шаріату. Саме єврейський мілет займав перше місце серед інших. Голова єврейського мілету згідно з протоколом ішов відразу після шейх-уль-ісламу [6, с. 76].

Можливо, для османських євреїв пристати до сіонізму, пропонованого Т. Герцлем і іншими європейцям, також означало облишити певну зону комфорту. Вони вже проживали в державі, до регіону якої європейські співвітчизники планували переселитися. Таке припущення видається природним, якщо взяти до увагу позицію американських сіоністів. Останні, на думку М. Рейдера вважали за актуальне жити не в «національній державі», а в суспільстві євреїв скрізь, де це було б зручно. Дехто з сіоністів США воліли жити в «землі можливостей», а не в «землі обітованій» [1, с. 139].

Зовсім по-іншому ставилися до сіонізму араби, які становили основу населення Палестини, куди вони проникли під час арабського завоювання візантійських територій. Араби негативно сприймали політичний сіонізм. Спочатку суперечки виникли на ґрунті господарювання. Приїжджі євреї викупували землю в місцевих землевласників, через що прості араби часом лишалися не тільки землі, а й роботи (регіон був аграрним). Інколи суперечки переростали в криваві сутички. Після младотурецької революції 1908 р. розпочалася політизація арабського національного руху, який став проявляти здебільшого вороже ставлення до власне політичного сіонізму: протистояння арабів з євреями вийшло за межі побутового господарювання, досягнувши усвідомлення арабами рівня ідеології та міжнародної політики. Часто напруження між народами провокувалося приїжджими євреями, як про це пише В. Лакер у своєму дослідженні,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

намагаючись дати пояснення причинам зародження арабо-ізраїльського конфлікту в Палестині [4, с. 292-308].

Таким чином, в османському суспільстві початку ХХ ст., на нашу думку, найбільш зацікавленими «спостерігачами» за поширенням політичного сіонізму були турки, араби та османські євреї. Турки представляли собою правлячий етнос. Їх адміністративна та інтелектуальна еліта переважно нейтрально ставилися до переселення євреїв до Палестини. Османські євреї з обережністю спостерігали за проникненням європейського сіонізму, траплялися суперечки між лідерами османської єврейської общини та сіоністами. Проте загалом османське єврейство прихильно ставилося до сіоністських ідей. Палестинські араби негативно поставилися до приїжджих євреїв, у першу чергу через господарські конфлікти, а з часом намітилося протистояння арабського національного руху з єврейським сіоністським національним рухом. Це заклало основи для розгортання арабо-ізраїльського конфлікту вже після падіння Османської імперії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Валюженич А.В. (Рецензия). М. Рэйдер. Возникновение американского сионизма // Соц. и гуманитар. науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 5: История. – 2002. – №3. – С. 138-139.
2. Герцль Т. Еврейское государство: Опыт современного решения еврейского вопроса. – СПб. : Типография М. Стасюлевича, 1896. – 104 с.
3. Ильина О.А. Эмиграционное движение евреев из России в Палестину в конце XIX в.: Международные и политические аспекты // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика. – 2009. – том 9. – №11. – С. 134-139.
4. Лакер В. История сионизма. – М. : КРОН-ПРЕСС, 2000. – 848 с.
5. Паньков В.Т. Деятельность российских сионистских организаций по освоению земель в Палестине (1881-1914 гг.) : автореферат дис. ... канд. истор. наук : спец. 07.00.03 «Всеобщая история». – М., 2005. – 29 с.
6. Черних І.Д. Історія країн Азії періоду Нового часу (XVI – 60-і рр. XIX ст.) : Навч. пос. – Одеса : Астропринт, 2007. – 92 с.
7. Шувалова Н.Б. (Сводный реферат). Ортайлы И. Еврейская община Османской империи в конце XIX – начале XX в. // Соц. и гуманитар. науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 9: Востоковедение и Африканистика. – 2007. – №3. – С. 152-161.

ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКОГО МЗС І ТИФЛІССЬКОГО НАМІСНИЦТВА В ПЕРСЬКОМУ ПИТАННІ (1817-1823 РР.)

Подается характеристика подвійного управління російською зовнішньою політикою на Кавказі і в Ірані. Особлива увага приділяється суперечностям, що виникали між зовнішньополітичними відомствами у Петербурзі і Тифлісі.

Описано двойное управление внешней политикой России на Кавказе и в Иране. Особое внимание уделяется противоречиям, возникавшим между внешнеполитическими ведомствами в Петербурге и Тифлисе.

The article covers a system of dual administration which existed in Russian foreign policy regarding Caucasus and Iran. Author's attention is focused on the conflicts between Russian foreign affairs intuitions in St. Petersburg and in Tiflis.

Специфіка російської політики на Кавказі в ХІХ ст. полягала в тому, що питання відносин із сусідами були одночасно в компетенції столичного міністерства і місцевого намісництва. Призначення у 1817 р. намісником на Кавказі і повноважним послом до Персії (Ірану) генерала О.П. Єрмолова загостило суперечності між центром і намісництвом багатьох питань, в тому числі у питанні реалізації мирного договору з Іраном, підписаного ще у 1813 р.

Ще перед відрядженням до Тифлісу Єрмолов отримав право самостійно визначати принципи делімітації повоєнного російсько-іранського кордону і навіть право поступитися значи ними територіями на користь Ірану. Петербург був готовий затвердити будь-які рішення Єрмолова, принаймні, саме такі гарантії він отримав, відправляючись до нового призначення [1, 123].

У 1817 році Єрмолов очолив посольство до Ірану. Під час цієї поїздки сторони мали визначити шляхи реалізації мирних домовленостей. Проте далекий від дипломатичного мистецтва Єрмолов поставив перському уряду надзорські умови щодо визначення кордонів та інших стратегічно важливих питань. Фактично робота посольства була безрезультатною, але тоді Петербург не наважився на пряму критику Єрмолова.

Після повернення з Ірану Єрмолов призначив повіреного у справах, який мав постійно представляти Росію в Ірані. Посаду повіреного у справах обійняв С.І. Мазарович, а його заступником було призначено О.С. Грибоедова. Місія Мазаровича отримувала інструкції і з Петербургу, і з Тифлісу, тому на прикладі її діяльності можна прослідкувати суперечності між МЗС і намісництвом у зовнішньополітичних питаннях.

Згідно з інструкцією МЗС, С.І. Мазарович і його підлеглі мали працювати над втіленням в життя статей з шостої по десяту Гюлістанської угоди 1813 р. ці статті стосувалися повернення до Росії військовополонених і біженців, а також поживавлення торговельних

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

відносин між двома державами і відкриття російських консульств в Ірані. Водночас інструкція забороняла дипломатам втручатися у внутрішньополітичне життя Ірану, зокрема в міжусобні чвари перських принців. Пізніше ця заборона неодноразово повторювалася в листах дипломатам від МЗС [2, т. V (XIII), с. 710-711].

Водночас О.П. Єрмолов був упевнений у тому, що втручатися в політику Ірану необхідно. Намісник небезпідставно вважав, що призначений перським Фетх Алі-шахом спадкоємець трону і правитель прикордонного вілаяту Азербайджан Аббас-мірза є противником російської експансії, тому намагався добитися приходу до влади старшого брата Аббас-мірзи – Довлатшахі.

Єрмолов не відмовився від своїх планів, навіть коли Олександр I видав грамоту, що визнавала єдиним законним спадкоємцем трону Аббас-мірзу (1818 р.) [3, с. 110–112]. У свою чергу, Аббас-мірза намагався скористатися вигодами від виданої російським царем грамоти і водночас шукав способи повернути під свій вплив втрачені в 1801–1813 рр. землі Південного Кавказу. Після 1813 р. стало очевидно, що повернути Грузії та Ширван збройним шляхом буде неможливо. Отже, Аббас-мірза прагнув повернути принаймні частину втрачених територій дипломатичним шляхом. Також від 1805 року тривало формування нових родів військ (незам-е джадід), які формувалися за фінансової підтримки Великої Британії і на 1817 рік налічували близько 32 тисяч бійців [1, с. 149].

Прагнучи загасити реваншистські настрої Аббас-мірзи, О.П. Єрмолов вимагав від Мазарович і Грибоедова добиватися від перських можновладців роз'яснень щодо кожного недружнього прояву чи збройної сутички в прикордонних районах. Очолюване К. Нессельроде міністерство, навпаки, наказувало дипломатам ігнорувати подібні інциденти і не згадувати про них ні в Тебризі, ні в Тегерані, аби «дрібниці» на кордоні не завадили більш важливій справі делімітації кордону [1, с. 218].

Думки О. Єрмолова і К. Нессельроде розходилися також у питанні про відношення до активності англійців в Ірані. Для Петербурга Лондон був стратегічним союзником, але для Єрмолова і Кавказької армії англійські інструктори в Ірані становили небезпеку. Англійські офіцери при дворі шаха й Аббас-мірзи діяли в інтересах Британської Ост-Індської компанії, яка робила все для унеможливлення подальшої російської експансії на південь і ослаблення зайнятих Росією позицій.

Свого часу до рук Єрмолова потрапив текст таємної англо-іранської угоди про військовий союз, підписаної у 1814 році [4, с. 16,20]. Згідно з нею, Британія зобов'язувалася сплачувати Ірану субсидію, якщо почнеться конфлікт Ірану з «будь-якою європейською країною» [6, 387]. Саме географічне положення Ірану показувало, що єдиною такою країною могла бути Росія. Через чотири роки Лондонський кабінет повідомив про зміст угоди російського посла [2, т. II(X), с. 375]. І якщо Петербурзький кабінет вбачив у цьому жесті англійців відмову від

антиросійської політики на Сході, то Єрмолов вважав його прикриттям агресивних намірів.

Через протистояння між Тифлісом і Петербургом дипломати С. Мазарович і О. Грибоедов отримували суперечливі інструкції: міністерство вимагало від них не виходити за рамки чотирьох статей Гюлістанської угоди, а намісництво заохочувало втручатися в ірано-англійські відносини і сприяти розриву між Великою Британією й Іраном [1, с. 293].

Іншою точкою протистояння МЗС і намісництва стало «повернення полонених». Під такою коректною назвою джерела згадують роботу О.С. Грибоедова щодо повернення до Росії полонених і дезертирів, які, потрапивши до Ірану, продовжили службу в лавах перської армії. Спираючись на підтримку Єрмолова, Грибоедов умовив 155 колишніх російських солдатів повернутися до Росії. Єрмолов обіцяв помилувати тих, хто повернеться, але його пропозиція про помилування не була затверджена в Петербурзі. Врешті-решт їх покарали за всією суворістю військових статутів [5, с. 71]. Уперше, але не в останнє, суперечності між сановниками зашкодили діяльності дипломатичної місії С. Мазаровича.

Наступний виток конфлікту між Єрмоловим і Несельроде мав місце напередодні ірано-турецької війни 1821–1823 рр. О. Єрмолов намагався, використовуючи місію Мазаровича, перенаправити вектор перської агресії на Туреччину. О. Грибоедов і С. Мазарович навіювали командувачу Аббас-мірзі думку про те, що Росія всіляко підтримає його збройний виступ проти Порти. Заручившись їхньою усною підтримкою, Аббас-мірза почав готувати напад на східні рубежі Османської імперії. Проте, коли відомості про діяльність дипломатів дійшли до Петербурга, міністр закордонних справ Росії різко засудив їхні «свавільні» дії і відправив до Тебризу повідомлення: «Росія утримається від спільного виступу проти Туреччини» [3, с. 127]. Одночасно Єрмолову було направлено припис дотримуватися політики «спокійного і бездіяльного очікування» [2, т. IV(XII), 402].

Незважаючи на повідомлення Російського МЗС Аббас-мірза оголосив Туреччині війну. В результаті він втратив фінансову підтримку Британії, а Петербург під тиском Лондона відкликав з Тегерана С. Мазаровича і де-факто закрити російську місію в Ірані [4, с. 82–85]. Майже дворічна перерва у роботі місії була передумовою охолодження відносин між Іраном і Росією, яке згодом призвело до збройного конфлікту. Протистояння російського МЗС і Кавказького намісництва уповільнило нормалізацію російсько-іранських відносин, зашкодило власним інтересам Росії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Акты, собранные Кавказской археографической комиссией. Под ред. А. Берже. – В 12 томах. – Т. VI. – Ч. II. – Тифлис: в типографии Главного управления Наместника Кавказского. – 1875. – II, 950 с.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

2. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы российского министерства иностранных дел. / Комиссия по изданию дипломатических документов при МИД СССР.; А.А. Громыко (пред. редколлегии) и др. – Т. II (X). — М.: Политиздат, 1976 — 904 с.; Т. IV (XII). – М.: Политиздат, 1980. – 783 с.; Т. V (XIII). — М.: Политиздат, 1982 — 832 с.
3. Балаян Б.П. Дипломатическая история русско-иранских войн и присоединения Восточной Армении к России / Б.П. Балаян. – Ереван: АН Армянской ССР, 1988. – 280 с.
4. Балаян Б.П. Международные отношения Ирана в 1813—1828 гг. — Ереван: АН АрмССР, 1967. — 295 с.
5. Kelly L. Diplomacy and Murder in Tehran. Alexander Griboyedov and Imperial Russia's Mission to the Shah of Persia / L. Kelly. – L.: Tauris Parkis Paperbacks, 2006. – 314 p.
6. The Cambridge History of Iran in seven Volumes. – Edited by Peter Avery, Gavin Hambly and Charles Melville. – V. 7. – Cambridge University Press, 1991. – 1096 p.

УДК 94:316.346.2-055.2(55)

Зайка О.М.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Осмоловська О.Ю.**

ПРОБЛЕМА ФЕМІНІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІНВ ІСЛАМСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ІРАН

Досліджуються наслідки впливу революції на формування політичного та суспільного статусу мусульманської жінки, аналізується віяння західноєвропейського та профсламського фемінізму на східне суспільство, розглядаються проблем дискримінації жінок через призму релігійних традицій.

Исследуются последствия воздействия революции на формирование политического и общественного статуса мусульманской женщины, анализируется веяния западноевропейского и профсламского феминизма на восточное общество, рассматриваются проблемы дискриминации женщин через призму релігійних традицій.

We study the effects of the revolution on the formation of political and social status of Muslim women, analyzes trends and Western European feminism on Oriental Society, addressed the problem of discrimination against women through the prism rtraditions.

Перемога ісламської революції в Ірані вважається однією з найважливіших політичних подій другої половини ХХ століття, що поклала кінець тисячолітній історії правління монархічного режиму. Ще задовго до її перемоги на боротьбу проти правління династії Пехлеві під прапором ісламу виступали десятки тисяч простих громадян, представників усіх соціальних груп населення країни, серед яких свій голос протесту мали іранські жінки.

Історіографія питання ісламського фемінізму налічує безліч робіт авторів, що є представниками різних країн. В одних - іслам центральна релігія, в інших - другорядна, але кожен з них в своєму суспільстві вже дослідив і розкрив поняття «ісламського фемінізму». Зокрема, професор арабської міфології **Miriam Kuyk** розглядає поняття ісламського фемінізму, як інтелектуальний та політичний інструмент для модернізації та демократизації саме своєї країни. [2] Питанням походження терміну західного фемінізму досліджувала **Chandra Mohanty**. Зокрема, як наука про жінок формувалась в мусульманських країнах, через призму феміністичного руху. [4]

Марго Бадран, історик, вчена, що спеціалізується на вивченні історії Близького Сходу та формуванні і розвитку жіночого мусульманського суспільства, стверджує, що ісламський фемінізм пропонує альтернативу західному аналогу, який зазвичай претендує на глобальність. Його орієнтаційні складові включають сім'ю, церкву і державу - три класичні "стовпи" суспільства. [3]

Революція була особливою можливістю для тих жінок, хто шукав власну справедливість, рівність і свободу. За правління Пехлеві гостро почало обговорюватись питання хіджабу, однак масові протести на вулицях Тегерану змусило уряд відкласти розгляд даної проблеми на два роки.

Жінки були в числі перших кого було виключено з нещодавно створеного ісламського уряду. Поступове виключення жінок з політичних процесів було неблаганним наслідком ісламської гендерної політики. Якщо на початку парламентських асамблей жінки було широко представлені, то незабаром, число жінок-депутатів різко скоротилося. Присутність жінок в інших політичних процесах і прийнятті рішень також були обмеженими. Ці методи привели до поступового розчарування жінок, які підтримували революцію і допомогли встановленню Ісламської Республіки. Створення ІРІ стало наслідком втрати частини основних громадянських прав, але це не призвело до пасивності серед жіноцтва. [1]

Дискримінаційна політика, прийнята Ісламською Республікою здивувала жінок, які підтримали ісламську революцію. Поява нового дискурсу "Ісламський фемінізм" - спроба примирити іслам і права жінок. Однак, як свідчать джерела, термін в основному використовується по відношенню до світських жінок, які або негативно або позитивно оцінюють діяльність і відносини чоловіків і жінок.

Термін "ісламістський фемінізм", швидше за все, було вперше використано Parvin Paidar в співавторстві з іншим іранським ученим (Yeganeh і Табари, 1982). Однак, в наступні роки, термін "ісламістський фемінізм" був замінений поступово на "ісламський фемінізм", який підкреслює менш ідеологічну приналежність жінок. Діяльність багатьох ісламських жінок можна назвати проявом фемінізму. У післяреволюційному Ірані багато колишніх ісламістських жінок змінилися і стали менш ідеологізованими. Слід зазначити, що для багатьох релігійних феміністичних організацій, які підтримували

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Ісламську Республіку і можливість прогресу в сфері прав жінок в цьому контексті, гостро стояло питання досягнення не тільки більш гуманістичної інтерпретації ісламу, але також і соціальної політики. Значні зусилля з боку жінок в пост-революційному Ірані було витрачено на боротьбу з дискримінацією. Проте, із зростанням в епоху реформ і поліпшення політичних можливостей для жінок, стало очевидно, що дискримінаційна політика була більше пов'язана з політичним чинником, ніж з релігійним, як це було на перший погляд. [5]

«Жіноче» питання стало одним з центральних для ісламського політичного руху. В ході розвитку таких суспільно-політичних процесів починає активно розвиватися «ісламський фемінізм», який у багатьох випадках висловлює вимоги дотримання та забезпечення прав жінок відповідно з нормами ісламу, що дає жінкам можливість захищати і розширювати свої права в патріархальному суспільстві, протиставляючи шаріат і етнічні звичаї, що найчастіше беруть початок з доісламського періоду. [1]

На сьогодні іранські феміністки відстоюють «прагнення гендерної рівності і соціальної справедливості, базою для розуміння і втілення яких є Коран та шаріат ». В рамках західної моралі вважається, що шаріат передбачає значно менший обсяг прав жінки в порівнянні з чоловіком. Феміністичний рух в мусульманських країнах, в основному не прагне вийти за рамки традицій ісламу, однак громадська активність мусульманок сьогодні поширюється далеко за межі родини і має свою специфіку.

В даний час в суспільно – політичних процесах, особливо гостро постає питання фемінізму як соціально - політичного напрямку, що захищає права і свободи жінок. Фемінізм в Ірані має два вектори розвитку: проісламський та проєвропейський. Варто відзначити, що особливістю проісламського вектора є те, що вони вважають можливе існування людини на землі тільки разом із творцем всього суцього, з Богом. Служити Богу можливо лише на основі ісламської релігії, оскільки в ціннісній системі ісламу є правильне співвідношення між творінням і релігійним законом. Таку ж паралель проісламці проводять по відношенню чоловіка до жінки. Однак, рівність що має бути між двома статями в релігійній теорії, на практиці, на жаль, не є реальною, в силу тих причин, що чоловік позиціонує себе, як особа, що має вищий статус, а ніж жінка. [2]

Тому на сьогодні, основна мета, яка переслідується ісламським фемінізмом проєвропейського вектора це - покінчити з обмеженням прав жінки, надати їй повної соціальної рівності, легалізації абортів і т.д. Відзначимо, що багато з їхніх вимог не відповідають основам ісламу і інших релігій, створюючи тим самим серйозні проблеми в справі стабілізації сім'ї та загальнодержавних відносин. Згідно з уявленнями феміністів, оскільки жінки і чоловіки є представниками

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

протилежної статі, то кожна зі сторін прагне звільнитися від впливу іншої.

Незважаючи на те, що в сучасному ісламському суспільстві майже відсутнє поняття гендерної рівності, в середині багатьох країн поширюється пропаганда ідей так званого «ісламського фемінізму», як течії, що прагне досягнення даної рівності. На прикладі Ірану ми можемо побачити, що в сферах суспільного життя жінки досягли значних позитивних змін, було досягнуто права жінки брати участь у політичній, економічній та соціальній сфері життя держави. Тепер жінка є активною учасницею роботи із ЗМІ, опікується благодійними фондами, бере участь в роботі ООН при обговоренні питань Сходу, зокрема, питання жінки в суспільстві, але безумовно, що так щастить не кожній жінці, більшість з них знову ж таки залишаються в стінах рідного дому, і продовжують займатися домашньою роботою, і далі терпіти принизливе ставлення чоловіка. Тому на сьогодні в іранському суспільстві тема «ісламського фемінізму» залишається не досить розвиненою, адже суспільство, що будувало свої моральні та суспільні цінності на звичаях та традиції віри не зможе відмовитися від них заради сучасної західноєвропейської течії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ахмедшина, Ф.; Шнырова, О.; Школьников, И. История развития женского движения // Введение в теорию и практику гендерных отношений. — Ташкент, 2007.
2. Тартаковская И. Права женщины в дискурсе исламского феменизма // Полемика в дисциплине: национализм, феминизм и постколониальная теория. – «Гендерные исследования» № 18, 2009
3. Margot Badran "Islamic Feminism Is a Universal Discourse" <http://en.qantara.de>
4. Mohanty Chandra Talpade. "Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses." *Feminist review* 30 (1988): 61-88: 53.
5. Paidar Parvin *Women and the Political Process in Twentieth Century Iran*, Cambridge, Cambridge University Press. 1995

УДК 94 (540)

Марку Т.М.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Акунин О.С.**

РОЛЬ МАХАТМА ГАНДІ В ПРОБУДЖЕННІ ІНДІЇ

Одні вважали його пророком,
інші — мрійником.

Сам Ганді говорив:

«Я просто людина, як будь-який з вас! ».

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

У даній статті розглядаються етичні, філософські, політичні і соціальні аспекти доктрини Махатма Ганді, які, на погляд автора, досить актуальні для сучасного людства.

В данной статье рассматриваются этические, философские, политические и социальные аспекты учения Махатмы Ганди, которые, на взгляд автора, очень актуальны для современного человечества.

This article discusses the ethical, philosophical, political and social aspects of the doctrine of Mahatma Gandhi, who, in the opinion of the author, very relevant for modern humanity.

Махатма Ганді — це національний герой Індії, філософ, державний діяч і політик, повне ім'я якого — Могандас Карамчанд Ганді. Титул «Махатма», що означає — «Велика Душа», він отримав від Нобелівського лауреата, видатного індійського письменника Рабіндраната Тагора. Однак сам Ганді вважав себе недостойним носити такий титул, тож не любив, коли його так називали. Ганді розпочинав свій шлях, як звичайний молодий амбітний індійський студент і лише з часом став прихильником філософії.

Основою основ політичної філософії гандизму було вчення про красу компромісу, про моральну неприйнятність і огидливість будь-якого насильства над людьми. Ці істини, проповідувані Махатмою, багато з його сучасників, відкидали із зневажливою усмішкою.

Ганді ж залишався до кінця на платформі прадавнього індійського вчення про «ахімсу» — триєдина формула: правда; любов; ненасильство. При цьому було б великою помилкою надавати цьому вченню відтінків такої собі солодкої «благісності», аж ніяк йому невластивої. Тому що Ганді відкидав не лише насильство, але і безсилля народу перед свавіллям влади. Ось його слова (1918 р.): «Я твердо переконаний, що якби залишався лише один вибір — між боягузством і насильством, я рекомендував би насильство. Я швидше б погодився, щоб Індія вдалася до зброї для захисту своєї честі, ніж щоби вона через своє боягузтво... залишилася беспорядною жертвою свого власного безчестя». Але це було перш за все повстання совісті народів Індії [5] .

Ганді добре розумів: «Хто йде до «благородної» мети морально нечистими методами — той знищує саму мету». У його душі не було ненависті до Англії та англійців — більш того, він твердо обіцяв своїм прихильникам піти з політики, якщо відчує таку ненависть. Бо «треба відділяти людину від її вчинків», «найкоротший шлях досягти справедливості — бути справедливим і до протилежної сторони». Ще Махатма говорив: «Якщо мене і можна назвати політиком, то моє головне правило — передусім зрозуміти точку зору інших» [1,с.23-24]. Саме ця постійна готовність до діалогу і робила Ганді унікальним та незамінним лідером визвольного руху своєї країни. Він міг зайти в хатину до бідного селянина і говорити з ним його мовою, міг вести ввічливу і тверду політичну розмову з віце-королем Індії, будь-яким міністром і навіть самим королем. І головне: у нього немає згубного

розриву між словом і справою, що і дозволило Ганді сколихнути патріархальну країну.

Складніше за все для Махатми, за його власним визнанням, було знайти морально бездоганні засоби досягнення свободи. Комплексом таких засобів стала «сатьяграха» (дослівно: впертість у істині) — ретельно продумана кампанія громадянської непокори і ненасильницького опору. Вона містила відмову від посад, почесних звань і відставку з постів у місцевих органах усіх представників заможної індійської еліти; бойкот усіх англійських товарів і, нарешті, масові ненасильницькі демонстрації протесту.

Свої заклики Ганді адресував передусім освіченій та соціально розвинутій еліті суспільства. Бо, по-перше, для пробудження патріархальної країни потрібно було перш за все встановити зв'язок індійської національно мислячої еліти з народом — і в цьому заслуга Махатми величезна. А по-друге, саме еліта, як вважав Ганді, несе величезну відповідальність за колоніальний статус Індії і повинна зараз «спокутувати свій гріх» [5].

Чималий інтерес викликає й соціальна доктрина гандизму, так звана «сарводайя» — триєдина формула якої, гармонія, відповідальність, прогрес. «Патріотизм — це благоденство цілого народу» — вірив Махатма [2, с.65-66]. Вирішенню проблем соціальної справедливості він приділяв виняткову увагу; кастовість, рабство, бідність, хвороби та інші виразки суспільства були його головними ворогами. «Рабовласник не може тримати раба, не входячи сам або не посилаючи свого помічника в клітку, де сидить раб. І тому проказа рабства рано чи пізно передається кожному рабовласникові» — писав Ганді.

Він вірив, що соціальна помста, ненависть бідних до багатих не може бути шляхом розв'язання проблеми: «Неважко зрозуміти, що якщо жити, керуючись лише словами: «Око за око!» — всі люди стануть сліпими!». Ганді хотів «дозувати» енергію мас, не допускаючи її переростання у насильницьку стихію («Мій обов'язок — указати народу всі законні засоби боротьби з кривдниками»). Він вірив, що якщо в Європі суспільство роздирається конфліктом між працею і капіталом, то «в Індії повинна бути налагоджена їх мирна взаємодія». При цьому Ганді, наділений гострою політичною інтуїцією, вважав, що для майбутньої незалежної Індії особливо важливою є тісна співпраця трьох соціальних груп: патріотично мислячих підприємців, інтелігенції та селянства на основі взаємної відповідальності один перед одним і перед суспільством. «Навіть один крок у правильному напрямку краще стрімкого руху не в той бік» — учив він [3, с.45-46].

Саме здатність Ганді говорити правду своєму народові була благодійною для Індії. Він писав: «У тому, що в суспільстві панує несправедливість, винні не тільки наші «можновладці», але й весь народ, який страждає від гордині вищості одних людей над іншими» [4, с.4-5]. І саме ця його здатність давала Махатмі право безсторонньо відгукуватися й про недоліки західної цивілізації.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Махатма Ганді став батьком індусів та їхнім наставником. Багато з них вважали його святим і навіть богом, який зійшов з небес, щоб звільнити Індію. Він ніколи не займав ніяких офіційних посад, ненавидів політичні інтриги та будь-яку брехню. Народ знав це і тому йшов за ним. Бо люди Індії знали: Махатма готовий віддати життя за свої ідеї.

Однак трагічна смерть великого лідера індійського народу не згасила його філософії миру. Гандизм покладено в основу визвольних рухів по всьому світу, зокрема африканців в Америці, цей рух був дієвим проти політики Апартеїду у Південній Африці та став основою демократичних революцій у Європі. А деякі з принципів Махатми Ганді були застосовані під час Євромайдану та реалізуються і до сьогодні серед мирних жителів у нашій боротьбі за свободу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Регінін А.І. Індійський національний конгрес: нариси ідеології та політики (60-ті - перша половина 70-х років). - М.: Наука, 1977- 296с.
2. Рибаків Р. Б. Ненасильницька боротьба за мир без насильства (Ахімса в індійській традиції і у вченні М. К. Ганді) // Пацифізм в історії. Ідеї та утворення світу. - М.: ИВИ РАН, 1998. – 248 с.
3. Ульяновський Р.А. Три лідери великого індійського народу. - М.: Політвидав, 1986. - 229 с.
4. Ульяновский Р.А. Мохандас Карамчанд Ганди. - М. 1986. – 236 с.
5. Чакроварті Г. Махатма Ганді і індуїстські комуністи (1919 - 1929). - К.: Ін-т сходознавства АН СРСР, 1976. - 275с.

УДК 94(519)

Мокійчук О.А.

Науковий керівник - к.і.н., доцент **Осмоловська О.Ю.**

ІСТОРІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОРЕЙСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто витоки «корейської проблеми», її сучасний стан, перспективи розвитку. "Корейська проблема" має комплексний характер і включає низку аспектів: ядерну й ракетну програму КНДР, проблему об'єднання двох корейських держав, військову присутність США на півдні півострова.

В статье рассмотрены истоки «корейской проблемы», ее современное состояние, перспективы развития. "Корейская проблема" носит комплексный характер и включает ряд аспектов: ядерную и ракетную программу КНДР, проблему объединения двух корейских государств, военное присутствие США на юге полуострова.

The article deals with the origins of "Korean problem", its current status and development prospects. "Korean problem" is comprehensive and includes a number

of aspects: nuclear and missile programs of the DPRK, the problem of unification of the two Koreas, the US military presence in the south of the peninsula.

Однією з актуальних політичних проблем на сьогоднішній день, яка вплинула на хід міжнародних відносин є проблема об'єднання Кореї. Вивчення коренів корейської проблеми необхідно для правильного розуміння сучасної ситуації на Корейському півострові. Корейське питання на сьогодні залишається одним із останніх бастионів холодної війни. Корея – єдина країна світу, яка досі залишається розділеною за політичною ознакою.

Після російсько-японської війни 1904-1905 рр. Японія встановила протекторат над Кореєю, а у 1910 році анексувала її. Період японської окупації Кореї завершився в 1945 році, після поразки Японії в Другій світовій війні.

Для роззброєння японських військ Корею було розділено вздовж 38-ї паралелі, яка визначала розмежування зон дій радянських та американських військ. Південну частину зайняли війська США, а північну армія СРСР. Поділ країни на зони окупації був підтверджений актом про капітуляцію імператорської Японії від 2 вересня 1945 р. Відповідно до постанов Ялтинської (лютий 1945 р.) і Потсдамської (липень-серпень 1945 р.) конференцій великих держав Корея була поділена по 38-й паралелі на зони відповідальності СРСР і США.

Протистояння двох великих держав - СРСР і США під час холодної війни привело до розподілу Кореї і створення КНДР, яка пішла за комуністичною моделлю розвитку та Республіки Кореї, яка обрала капіталістичний шлях розвитку.

Вперше питання про опіку над Кореєю було порушене в Білому домі на неофіційній зустрічі президента США Ф. Рузвельта з міністром закордонних справ Великої Британії Е. Іденом. Далі, вже на офіційному рівні, це питання порушується на Каїрській конференції союзних держав 1943 року [1, с. 56].

Зусилля американсько-радянської комісії з корейського питання були приречені на невдачу вже тому, що попередні наміри цих країн стосовно Кореї були зовсім різними [3, с. 61-62].

Генеральна Асамблея ООН в жовтні 1947 р. почала обговорення корейського питання і прийняла резолюцію про проведення виборів на основі пропорційного представництва північної і південної зони [5, с. 123].

Однак тимчасова комісія ООН не змогла забезпечити рівні права Півночі і Півдня і не сприяла створенню загальнокорейського уряду, а з перших кроків узяла курс на формування органу влади, бажаного США.

10 травня 1948 року Південна Корея провела вибори до Національних зборів та обрала президентом Лі Син Манна, сформувала уряд і 15 серпня проголосила Республіку Корея як єдину законну державу всього корейського народу.

Майже одночасно, 25 серпня 1948 року, Північна Корея провела вибори до Верховних народних зборів Кореї. 29 серпня на сесії

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Верховних народних зборів було проголошено створення Корейської Народно-Демократичної Республіки на чолі з Кім Ір Сеном [4, с. 474].

Природно, після утворення двох держав головним питанням став не пошук шляхів об'єднання Кореї, а з'ясування, чий уряд є законно обраним.

Обидва корейські режими, спираючись на підтримку над-держав-покровителів, проголосили курс на об'єднання країни та її подальший розвиток «правильним шляхом». У районі 38-ї паралелі сторони провокували численні прикордонні сутички, що врешті-решт призводить до Корейської війни 1950–1953 років. Збройний конфлікт між Корейською Народно-Демократичною Республікою та Південною Кореєю тривав з 25 червня 1950 року до 27 липня 1953 р.

До існуючих концепцій об'єднання обох держав, починаючи з 1945 р. і до наших днів, вносилися неодноразові зміни. Так, зокрема, в програмі заходів з мирного об'єднання Кореї, викладеній Кім Ір Сеном у 1956 р., -- Північ вперше визнала існування на Півдні органів політичної влади і навіть запропонувала, провести зустріч з їх представниками [1, с. 133].

На кінці 80-х – початку 90-х років міжкорейський діалог успішно розвивався, відбулося 8 зустрічей на рівні прем'єр-міністрів двох держав. КНДР відмовилась від тези «дві делегації - одне місце», після чого обидві корейські держави були прийняті в ООН (вересень 1991 р.).

КНДР і РК підписали Угоду про примирення, ненапад, обміни і співробітництво (грудень 1991 р.) і Спільну декларацію про без'ядерний статус Корейського півострова (лютий 1992 р.). Почало налагоджуватись економічне співробітництво. В цей час США звинуватили Північну Корею в розробці ядерної зброї (1993), хоча підтвердити факт наявності в неї військової ядерної програми не змогла жодна міжнародна інспекція, включаючи МАГАТЕ. США виходили з того, що країна мала ядерні реактори на АЕС і теоретично могла виготовити атомну бомбу.

У 1993 р. Кім Ір Сен висунув «Програму великої національної консолідації всієї нації для об'єднання батьківщини». Це об'єднання повинне було мати без'ядерний статус, на його території заборонялось розміщення іноземних військ, військових баз, виробництво, ввезення, застосування ядерної зброї. Корейський півострів навечно перетворювався в зону миру.

Президент Республіки Корея Кім Де Чжун запропонував програму «Три принципи і три етапи». Трьома принципами об'єднання він назвав «мирне співіснування, мирні обміни і мирне об'єднання». Створення спільної корейської держави має відбуватися в три етапи, по мірі створення необхідних умов: 1) конфедерація двох незалежних держав; 2) федерація двох регіональних частин; 3) об'єднання, при якому утворюється «одна країна, одна нація, один уряд». У 1995 р. «корейська ядерна криза» була врегульована. США зняли свої звинувачення в обмін

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

на заміну північнокорейських реакторів АЕС на ядерні легководневі реактори, що не здатні виробляти плутоній для ядерної зброї.

З 1998 року президент Південної Кореї Кім Де Чжун оголосив "політику сонячного світла", спрямовану на зближення з КНДР.

13-15 червня 2000 року в Пхеньяні відбувся перший в історії міжкорейський саміт. За його підсумками голова Комітету оборони КНДР Кім Чен Ір і тодішній президент РК Кім Де Джун підписали Спільну декларацію Півночі і Півдня, що нині розглядається як основоположний документ в питаннях об'єднання на довгострокову перспективу. Також було обговорено не менш вагоме питання про відкриття у своїх столицях місій зв'язку для сприяння возз'єднанню родин, що були розлучені під час Корейської війни

2-4 жовтня 2007 року в Пхеньяні пройшла друга міжкорейська зустріч на вищому рівні підписано «Декларацію про розвиток міжкорейських відносин, мир і процвітання»/

Влада Південної Кореї створила Президентський комітет для підготовки сценарію об'єднання з Північною Кореєю. Комітет, що складається з державних і цивільних експертів з цього питання, був створений в липні 2014 року з метою підготовки для мирного об'єднання двох Кореї. Південнокорейський уряд розглядає можливість примусових сценаріїв — зокрема, поглинання КНДР. Уряд офіційно заявив про наміри об'єднати Корейський півострів шляхом зміни північнокорейського режиму або через поглинання КНДР. Північна Корея, у свою чергу, запропонувала Південній возз'єднання на основі федерації [5].

Отже, існують три концепції возз'єднання Кореї: 1) Північна Корея поглинає Південну; 2) Південна Корея поглинає Північну; 3) Північ та Південь створюють конфедерацію та поступово йдуть до об'єднання.

Останнім часом перша концепція представляється нереалістичною через величезний розрив у розвитку між двома частинами Кореї. У Південній Кореї ліві політики переважно підтримують третю концепцію, а праві — другу. Характерною особливістю розвитку політичного діалогу відносин Півночі і Півдня залишається нестабільність. При цьому міжкорейське економічне співробітництво останніми роками розвивається достатньо стійко.

Суть корейської проблеми полягає в існуванні на Корейському півострові двох незалежних державних утворень і складному переплетінні їхніх стосунків. Обидві країни декларують свою підтримку ідеям відновлення національної єдності, але самі концепції об'єднання і способи їх реалізації кожною державою залишаються відмінними [1, с. 132].

Список використаних джерел і літератури:

1. Кан Ден Сік. Політико-системний аспект об'єднання країни в стратегії Республіки Корея. – К, 2007.
2. Кан Ден Сік. Проблема об'єднання Кореї і аналіз існуючих концепцій і перспективні варіанти об'єднання // Сходознавство. – К., 2004. – Вип. 23-24 – С. 56-65.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

3. Кошкин А.А. Вступление СССР в войну с Японией в 1945 году. Политический аспект // Новая и новейшая история.– М., 2011.– №1 – С. 58-62.
4. Тихонов В. М., Кан Мангиль История Кореи: В 2 т. Т. 2. М.: Наталис, 2011. – 533 с.
5. Торкунов А. В., Уфимцев Е.П. Корейская проблема: новый взгляд. - М.: АНКИЛ, 1995.-255 с.
6. <http://www.newsru.ua/arch/world/25feb2014/kndrseverna.html>

УДК 94:321 [560] «092»

Якушко А.М.

Науковий керівник - к.і.н., доцент **Осмоловська О.Ю.**

ВСТАНОВЛЕННЯ ВЛАДИ М. КЕМАЛЯ В ТУРЕЧЧИНІ

Досліджується ситуація, яка склалась в період після Першої світової війни, в результаті якої Османська імперія перестала своє існування, а на заміну їй постала Республіка Туреччина на чолі з М. Кемалем. В роботі описані події та кроки М. Кемалю до проголошення Республіки.

Исследуется ситуация, которая сложилась в период после Первой мировой войны, в итоге которой Османская империя распалась, а на смену ей пришла Республика Турция во главе с М. Кемалем. В статье описываются события та действия М. Кемалю до провозглашения Республіки.

A situation, which was folded in a period after First world war as a result of which Osmanska an empire left off the existence, is probed, and on replacement Republic appeared it Turkey at the head with M. of Kemalem. In-process the described events and steps of M. Kemalya are to proclamation of Republic.

Участь у Першій світовій війні на стороні Троїстого союзу, до якого входили Австро- Угорська та Німецька імперії, значно послабило Османську імперію. За рахунок цієї війни вони намагалися розширитись на Сході, але їм цього не вдалося. Новий султан Мехмед VI, який зайняв трон у червні 1918 року, дуже сильно побоювався, що в країні може розпочатися революція, тому починає вести переговори для заключення перемир'я.

31 жовтня 1918 року, вступило в дію Мудреське перемир'я (було підписано на острові Лемнос в Мадросі, звідси його назва), - між Антантою та Туреччиною. Умови перемир'я передбачали беззастережну капітуляцію всіх збройних сил імперії. Кораблі Антанти увійшли до Дарданелл і 13 листопада стали на рейді поблизу Стамбула, в цей же день до столиці прибуває М. Кемаль. Османи вважали, цей договір дуже принизливим, але турецький султан пристав на його умови.

Після підписання миру німці залишили турецьку територію, а разом з ними пішли і молодотурецькі лідери. Англійці зайняли Урфу, Кютах'ю, Мараш, Мерзіфон, Антеп, Трабзон, Самсу. Італійці окопували південно – західну Анатолію з містом Конья, французи – Адану і

Зонгулдак. Велика частина турецької території була в руках іноземних країн. Зрозуміло, що це породжувало велике невдоволення серед населення та серед політичних діячів, яким було боляче спостерігати за тим, як розшматовують їхню країну.

Ситуація складалась дуже напруженою, оскільки іноземці втручались у внутрішні справи імперії. Султан вважав, що в його країни не має іншого шляху, крім співпраці з країнами – переможцями, він і його візири, які змінювали один одного, дуже тісно співпрацювали із верховним комісаром, який був англійцем, по всім питанням, що стосувалися управління імперії, яка вже розпадалася на маленькі шматки. Так само відбувалося і на місцевому рівні. Під тиском іноземців, 21 грудня 1918 року, султан розпустив парламент, а вже на початку березня 1919 року він призначив свого зятя ДамадуФеріда – пашу великим візирем.

15 травня 1919 року грецькі війська висадились в Ізмірі. До кінця року їхня кількість досягла близько 100 тисяч чоловік. В цей час М. Кемаль уже цілком усвідомлює, що для Туреччини немає іншого шляху, як боротьба за незалежність, і цю боротьбу треба вести, не покладаючись на султана і весь уряд. Тому він приймає рішення залишити Стамбул і вирушити до Східної Анатолії, де були більш придатні воєнно – стратегічні і політичні умови для організації потужного патріотичного виступу.

Потрібно зазначити, що США також проявили активність, оскільки вони бажали отримати мандат на Туреччину, Сирію, Палестину і Закавказзя. Зрозуміло, що між союзниками час від часу виникали суперечності, але в питаннях, що стосувалося Туреччини вони були єдиним думцями.

Проект мирного договору з Туреччиною, було розроблено ще на Паризькій конференції і уточнено у квітні 1920 року на конференції в Сан – Ремо. За ним було встановлено, що англійці отримують мандат на Палестину та Ірак, французи – на Сирію і Кілікію, також були створені сфери впливу союзників в Анатолії. Зрозуміло, що ця країна була пошматована на маленькі шматки, англійський прем'єр – міністр Ллойд Джорджа заявив : «Нам не має чого шкодувати, що Туреччина іде зі сцени»[7,с.4].

Усвідомити політичні дії англійського прем'єр – міністра, Ллойд. Джорджа, можливо, оскільки він позбавився ще одного гравця на Європейській сцені, розділивши сфери впливу на Близькому Сході. Англійці спокійно диктували умови турецькому султанові, який в свою чергу виконував їх без заперечення.

Отже, на кінець 1919 року, турецька територія повністю окупована іноземними військами, розділена на різні сфери впливу між країнами Антанти. Всі ці події зустрінуть у суспільстві великий опір, що згодом переросте у національно – визвольну боротьбу.

На початку 1919 року в західній Анатолії, Ерзерумському і в інших вілаєтах, розпочалися селянські повстання проти іноземців. У березні виникають гуртки «Захисту прав», із якими М. Кемаль встановлює

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

зв'язки. Досить широко він розгортає свою політику як інспектор у східній Анатолії, цим самим викликає на себе незадоволення з боку султанату.

У липні 1919 року, Кемаль – паша подає у відставку, оскільки він не погоджувався з політикою уряду, який будь – яким чином намагався зберегти султанську владу в країні. В цьому ж році в Ерзерумі і Сівасі під контролем та головуванням М. Кемаля, відбуваються з'їзди товариств «захисту прав», саме у Сівасі він був обраний головою «Представницького комітету товариства захисту прав». На Сіваському конгресі, який декларував рішучу боротьбу проти будь – якої інтервенції, було прийнято маніфест, де зазначалось, що території, визначені Мудроською угодою стають одним цілим.

На Сіваському конгресі обговорювалось питання про американський мандат на Туреччину. Але це не увінчалось успіхом, оскільки організатор турецької комуністичної партії МустафаСубхі, вважав, що якщо турецькі депутати, - підтримають США, вони будуть вважатися зрадниками. «Той, хто намагається вручити американцям мандат на Туреччину. – говорив він, - той не турок, а вічний ворог турецького народу» [3,с. 7].

В країні складалась осить напружена ситуація, оскільки султанська влада намагалась різними способами розігнати Сіваський конгрес. Їй не вдалось цього зробити, натомість султанський уряд вирішив викликати парламент, він був переконаний в тому, що парламент у його руках. Хоча цей парламент, який відкрив своє засідання у січні 1920 року виявився прихильником Мустафи Кемаля. Вже 28 січня 1920 року парламент прийняв досить важливий документ, який називався «Національні обіцянки». В ньому було чітко прописано, що не оголошується війна прихильникам султанської влади, але зазначалось, що єдиним існуванням Туреччини, парламент визнає повну незалежність і що він буде заперечувати проти всіх постанов, які будуть направлені проти політичного, юридичного, фінансового і іншого напрямку розвитку країни.

Такі дії парламенту, не отримали успіху у турецької влади, і вже 20 березня 1920 року англійські військові в Стамбулі розігнали його. М. Кемаль та його прихильників, було оголошено провокаторами. Та на цьому Мустафа Кемаль не зупинився, через місяць в Анкарі відкривається парламент – меджеліс. До його лав входили впливові торговці, поміщики і генерали, зрозуміло, що на його чолі стояв М. Кемаль. Меджелісоголосив себе Великими Національними Зборами Туреччини, верховною владою в країні, парламент розумів, що війни не оминуть. На той момент складалась ситуація, що Антанта втрачає свої позиції в Чорномор'ї та на Сході. Було укладено російсько – турецький договір про дружбу і взаємодопомогу між Туреччиною та Радянським Союзом у Москві 16 березня 1921 року.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Провідну роль у розгортанні невдоволення турецького народу зіграв Севрський договір, який був підписаний 10 серпня 1920 року, між Антантою і султанатом. Він означав, що Туреччина буде цілком розподілена. Воєнна підтримка Радянської держави також зіграла свою роль, оскільки починаючи з серпня 1922 року Кемаль активно вибиває іноземців із турецької території, в результаті це привело до повного розгрому турецьких військ. Турки вийшли до Дарданел і Босфору, як і раніше були окуповані англійцями.

Наступ був настільки сильний, що англійці, яких підтримували Франція та Італія, не витримують і ідуть на переговори. 11 жовтня 1922 року в Муданібуло підписано згоду про перемир'я. Воєнні дії припинились, але пролив залишались у руках країн Антанти. Зрозуміло, що такі питання необхідно було вирішити на світовій конференції.

Такою світовою конференцією стала – Лозаннська конференція, яка проходила у листопаді 1922 року. На неї султанський уряд не було запрошено, тобто ставало явним, що провідні світові країни, визнають цей уряд. Кемалісти не бажали ділити владу із султанською стороною, тому 1 жовтня 1922 року султанат було цілком ліквідовано, але халіфат ще залишався.

Велика увага приділялась питанню проливів, що в результаті привело до того, що країни Антанти мали вільний доступ до всіх проливів тощо. Сама ж конференція працювала із перервами, і після однієї із таких перерв не було запрошено на неї Радянський Союз.

В липні 1923 року було підписано Лозаннський мирний договір. Туреччина врешті – решт була визнана, як незалежна держава, режим капітуляції було ліквідовано. Попри все залишалась ще економічна залежність від Англії, не до кінця вирішене питання про Мосуле. Радянські вчені приписують перемогу турецького народу, радянській дипломатії, оскільки вона взяла активну участь у національному визволенні Туреччини. Чи можна це вважати вірним? Це питання вже іншого напрямку, але Радянському Союзові було вигідно створювати навколо себе таких схожих держав, аби обмежити вплив західних країн. Турецький діяч Ісмаїл Білен, писав: «Радянський Союз був єдиною країною, яка протягла руку допомоги у найважчі дні національної боротьби 1919 – 1922 рр. і завжди проявляла повагу до його національної незалежності». [1, с. 15].

Підводячи невеликий підсумок, можна прийти до таких висновків, що національно – визвольний рух в 1919 – 1922 роках закінчився отриманням незалежності Туреччини. На руїнах великої імперії, яка вела свою історію із XV ст., створюється нова держава з республіканською формою правління. На початковому етапі даний рух не привів до конкретного поліпшення соціальної та економічної сфер життя турецького народу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Киреев Н. Г. «История Турции XX в...». М. – 2007 г., 605 с.
2. Кондакчян Р. П. «Турция: внутренняя политика и ислам» Ереван – 1983, с. 237
3. Лавров Н. М. «Турция в 1918 – 1956 годах». М. – 1956 г., 53 с.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

4. Некоторые аспекты идеологии ислама и положение женщин современной Турции // Ислам и женщины Востока (история и современность). Ташкент, 1990. С. 159–182.
5. О мероприятиях республиканских властей в женском вопросе, «Ulus» 29.10.1948 г.
6. Познанская К. «Старая и Новая Турция». М. – 1974 г., 188 с.
7. Пророченко Н. О. «Туреччина. Історія, культура, географія». К. – 2005 р., 230 с.

Секція № 4

***Актуальні проблеми
історії Стародавнього світу
та доби Середньовіччя***

ЖИТТЄВИЙ СВІТ СТАРОДАВНІХ ГРЕКІВ

Розглядається поняття «життєвий світ» як предмет феноменологічної психології Е. Гусерля. Феномен давньогрецької культури пов'язується із життєвим світом окремої людини.

Рассматривается понятие «жизненный мир» как предмет феноменологической психологии Е. Гусерля. Феномен древнегреческой культуры связывается с жизненным миром отдельного человека.

Discusses the concept of "life-world" as the object of phenomenological psychology of E. Gushers. The phenomenon of ancient Greek culture is associated with the life world of the individual.

Проблематика життєвого світу розглядається у рамках феноменологічної психології, предмет якої визначив німецький філософ Е. Гусерль, говорячи про людську самість у всій сукупності дійсного і можливого життя свідомості, у тому числі конкретного життя взагалі. У конкретності життя мислитель сподівався шукати не лише вирішення актуальних теоретичних проблем філософії, але і подолання виявленої ним кризи науки та життя.

Згідно з Е. Гусерлем, наука не дає можливості проникнути в життєвий світ, навпаки, вона підмінює живий людський світ світом об'єктивованих абстракцій. Він вважав, що необхідно зробити редукцію стосовно наукового знання, до значень елементів світу, отриманих від науки, стосовно наукової картини світу взагалі. Здійснивши подібну редукцію, ми повторимо шлях науки, але пройдемо його у зворотному напрямку, тобто повернемося до вихідного пункту — до донаукових значень світу. Таким чином відновлюється чужий науці світ повсякденного життя, або, за термінологією Е. Гусерля, життєвий світ, який є сукупністю первинних, фундуєчих (термін Е. Гусерля) інтенцій. З нього виникають різні системи знань, у тому числі об'єктивні науки, які, на думку філософа, наділені недостатнім людським змістом [1].

Для життєвого світу, за Е. Гусерлем, характерні безпосередня очевидність, інтуїтивна вірогідність його феноменів, які розуміються та приймаються індивідом як такі, тобто суб'єктивна вірогідність, причому суб'єктивність життєвого світу, — це «анонімна» суб'єктивність. Її зміст визначається не активністю суб'єкта, а феноменами світу, що наявні у сфері суб'єктивності, як суб'єктивними, так й інтерсуб'єктивними. Ще одна надзвичайно важлива властивість життєвого світу полягає у тому, що він існує як ціле, оскільки саме в цілому виступає як щось самоочевидне, самодостовірне. Це ціле не має чіткої архітекτονіки, його структура невизначена, не експлікована [1].

У нашій статті ми здійснимо спробу виявити життєвий світ людини античності на прикладі Стародавньої Греції. Говорячи про ментальність, у першу чергу варто мати на увазі світ розуму,

специфічне сприйняття життя, вільний дух, що не знає тягара страху перед суворими богами або могутнім царем. Нам відомо, що Стародавня Греція подарувала світові видатних філософів, митців, поетів, істориків. Використовуючи метод Е. Гусерля, як-от редуцію, щоб від давньогрецької науково-філософської спадщини перейти до «вихідного пункту», тобто у світ повсякденного життя, що є життєвим світом носія цінностей античної цивілізації. Ментальність, світогляд та свідомість стародавнього грека втілились у специфічних рисах, аналіз яких допоможе сформувати уявлення про життєсвіт.

Цінними у даному контексті є роздуми німецького філософа Ф. Ніцше, який, проаналізувавши давньогрецьку трагедію, знаходить у ній художню форму, засновану на песимізмі та нігілізмі, які породжуються безглуздом за своєю суттю світом. Він писав про греків: «З їх двома божествами мистецтв, Аполлоном і Діонісом, пов'язане наше знання про ту величну протилежність у походженні та цілях, яку ми зустрічаємо у грецькому світі між мистецтвом пластичних образів – аполлонівським – і непластичним мистецтвом музики – мистецтвом Діоніса; ці два досить різних прагнення діють поряд одне з одним, найчастіше у відкритому розбраті між собою та взаємно спонукаючи одне одного до нових більш потужних породжень, аби увічнити боротьбу названих протилежностей, тільки мабуть об'єднаних спільним словом «мистецтво»; поки нарешті чудодійним метафізичним актом еллінської «волі» вони не постануть зв'язаними у деяку постійну двоїстість і цій двоїстості не створять нарешті стільки ж діонісійського, скільки й аполлонівського твору мистецтва – аттичної трагедії» [2, с. 1 – 2].

Зазначимо, що аполлонівське начало як філософсько-естетичне поняття символізувало дещо світле, раціональне, а діонісійське – темне, пристрасне, хаотичне. Ф. Ніцше вважав, що завдання людей полягає у тому, щоб переживати та усвідомлювати діонісійський бік життя, не упускаючи самоочевидного значення аполлонівського начала. Ні для окремої людини, ні для суспільства у цілому не нормально бути цілком поглиненим духом лише одного з цих двох принципів. Розумно – мати рівну опору в них обох. Давні греки мали правильний погляд на світ завдяки безпосередньому досвіду діонісійського під захистом аполлонівської сценічної форми трагедії. Тому говорячи про життєвий світ стародавнього грека, необхідно пам'ятати про поєднання двох елементів в одній формі культури.

Ф. Ніцше визначає риси, які символізували внутрішній світ і ментальність греків. Наприклад, трагізм, який полягав у спрямованості світогляду особи на сумні драматичні сторони дійсності та проявлявся у відмові від світлих, радісних складових існування. Своєрідним визначником життєвого світу людини Стародавньої Греції був також песимізм як світосприйняття, сповнене безнадії, зневіри у краще майбутнє; схильність в усьому вбачати найгірші, темні сторони. Окрім цього, необхідно назвати героїзм як шанування героїв і захоплення ними. Прагнення до героїчних вчинків, возвеличення та ідеалізація

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

героїв притаманні давньогрецькому світосприйняттю. Проте життєвий світ як мікрокосмос гармонійно поєднується з макрокосмосом, що простежується у космоцентризмі, тобто уявленні, за яким світ сприймається як космос, різноманітний, гармонійний і, водночас, здатний вселити жах; всі явища навколишньої дійсності розглядалися через призму Космосу як центру Всесвіту, в основі якого лежить природна гармонія.

Таким чином, культура, включаючи театральне мистецтво, філософія, історія, феномен давньогрецького полісу мисляться цілісною єдністю окремих елементів, яка існує на основі конкретного світу повсякденного життя – життєвого світу кожної людини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Життєвий світ, Соціологія культури – Юрій М.Ф. Бібліотека українських підручників / [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://libfree.com/150844287_sotsiologiyazhittyeviy_svit.html
2. Рождение трагедии, или Элинизм и пессимизм. Рождение трагедии из духа музыки. Предисловие к Рихарду Вагнеру / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://refdb.ru/look/2426558.html>

УДК 94(460) «1481/1498»

Волощак Ю.Д.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Осмоловська О.Ю.**

ІСПАНСЬКА ІНКВІЗИЦІЯ ЧАСІВ ТОМАСА ДЕ ТОРКВЕМАДИ (1481 – 1498 РР.)

В статті розглянуто головні аспекти іспанської інквізиції, відродженої Томасом де Торквемадою, з 1481 по 1498 рік.

В статье рассмотрены главные аспекты испанской инквизиции, возрожденной Томасом де Торквемадой, с 1481 по 1498 год.

The article deals with the major aspects of spanish inquisition, which was revived by Thomas de Torquemada from 1481 to 1498 years.

Роль інквізиції в історії Європи й усього людства величезна й двояка. Особливо жорстокою була іспанська інквізиція, в період Великого інквізитора Томаса де Торквемади (1481–1498 рр.). Він спалив на вогнищі не менше 15 тисяч єретиків і погубив близько 120 тисяч сімей.

У 1479 році в кожній іспанській провінції були створені трибунали на чолі з інквізиторами. Керував ними Великий інквізитор всього королівства – тобто, сам Торквемада. У січні 1481 року в Севільї запалало перше багаття інквізиції. Вже на п'ятий день після влаштування інквізиторів в Севільї на вогнищі спалили шістьох

засуджених, трохи пізніше сімнадцять, і так, все збільшуючи число своїх жертв, севільська інквізиція протягом півроку спалила 298 мараносів і 79 засудила на вічне ув'язнення [2,180].

Торквемадою був створений особливий трибунал – Супрема, назва якого походила від латинського слова «supremus» – найвищий. Він представляв собою раду з духовних і світських людей, що поділяли владу з Великим інквізитором. У віданні членів Супреми перебували окремі трибунали у всіх регіонах країни, які вели розслідування і виносили вироки. В апараті, підпорядкованому Великому інквізитору, в 45 провінціях Іспанії налічувалося 150 тис. домініканців і 20 тис. фамільярі – членів таємної поліції інквізиції. Ще діяла таємна політична поліція Арманд, яка підпорядковувалася королю і Великому інквізитору [1, 143].

У 1481 році, не задовільняючись постановами своїх попередників, Торквемада зібрав в Севільї генеральну юнту інквізиторів. Тут були вироблені закони іспанської інквізиції, 28 пунктів так званої інструкції.

Перші три пункти говорили про устрій трибуналів, публікації вироків проти еретиків і відступників. Шість останніх встановлювали порядок чиношанування серед інквізиторів; інші дев'ятнадцять охоплювали всі можливі випадки інквізиційного процесу. Добровільне покаєння не рятувало від грошового штрафу, часто такі еретики підпадали під конфіскацію майна з дня впадання в ересь. На підставі цього пункту нерідко конфіскували майно дружини за злочин тестя, як придане від еретика, і дітей, як спадок від того ж еретика. Починаючи з 11-го пункту, інструкція говорила про еретиків наполегливих, тобто таких, які довго не зізнавалися в скоєних проти церкви і віри злочинах. Всякий еретик, який заперечував звинувачення, вважався нерозкаяним, і щоб отримати від нього розкаяння, за наявності доказів, його піддавали тортурам. Допит свідків проводився самим інквізитором, його ж присутність вимагалось при тортурах для прийняття розкаяння. Підсудному видавалася копія відповідей свідків, але не в повному обсязі і без зазначення імен. За 20-им параграфом інструкції інквізиційний процес міг порушуватися і проти померлих, якщо виявлялося, що вони були еретиками. Кістки таких людей виймали з могили і спалювали під час аутодафе, а майно конфісковувалося. Діти засуджених еретиків могли розраховувати на частину з конфіскованого майна їхніх батьків, але цей параграф (22) майже ніколи не виконувався[4,216].

У березні 1492 року, за вказівкою Торквемади, Фердинанд і Ізабелла видали укази, які веліли євреям перейти в християнство або емігрувати. 800 тисяч євреїв були змушені покинути Іспанію. Розправившись з одними ворогами, Торквемада взявся за інших – маврів. Він особисто прибув в Гранаду, щоб перетворити одну з численних мечетей міста в католицьку церкву. І сам запалював багаття, де горіли вже не люди, а книги – тисячі екземплярів Корану, Талмуда та інших "еретичних" творів, серед яких були безцінні екземпляри з медицини, філософії, літератури [3,194].

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

На основі документів, збережених до наших днів, встановлено, що в десятилітній термін правління Торквемади було спалено живцем більше 16 тисяч людей, символічному спаленню були піддані майже 7 тисяч, ув'язнених було більше 100 тисяч. Кількість загиблих під час великого переселення маврів і євреїв залишається невідомою. Загалом в тогочасній Іспанії мешкало близько 8 мільйонів людей.

Вцілому діяльність Торквемади посприяла матеріальному і духовному падінню Іспанії. Економіку держави сильно підірвало вигнання євреїв і маврів. Разом з маврами Іспанія позбулася їх високої культури і науки, яка набагато випереджувала рівень знань середньовічної Європи [2,72].

Тим не менш, жахливе творіння Торквемади ще багато років тривожило не тільки Іспанію, але і Португалію, яка перейняла досвід сусідньої держави. Наслідком діяльності інквізиції стали і знамениті процеси відьом. Відомо, що в окремих населених пунктах Центральної Європи були знищені майже всі жінки. Але останнє аутодафе Старого Світу відбулося все ж в Іспанії в 1826 р. у Валенсії.

Вся Іспанія ненавиділа Торквемаду. Він знав про це і боявся замаху на своє життя, тому завжди їздив в супроводі 50 кінних офіцерів і 200 піших воїнів. Вночі його дорогу освітлювали, щоб жоден злочинець не зміг наблизитися до Великого інвізитора у темноті. А вдома Торквемада постійно тримав при собі ріг єдинорога, якому в середньовіччі приписували властивості противоотрути [1,175].

До кінця 1494 р. слабке здоров'я змусило Торквемаду відмовитися від особистої присутності на судах інквізиції, хоча він продовжив очолювати її з монастиря в Авілі. Саме там він і помер 16 вересня 1498 р.

Отже, розглянувши особистість першого великого інквізитора Томаса де Торквемади можна сказати, що він був палким фанатиком своєї ідеї очищення іспанських земель. Тисячі невинних поплалися за це своїм життям. Крім забраних життів та зруйнованих доль, було втрачено сотні тисяч цінних мусульманських, єврейських і, навіть, християнських книг, в основному, на медичну та релігійну тематику.

Список використаних джерел і літератури:

1. Льоренте Х. А. Критическая история испанской инквизиции / Х.А. Льоренте. - т. I, II. - М.: «Соцэгиз», 1936.
2. Плавский З.И. Испанская инквизиция: палачи и жертвы / З.И. Плавский. - М.: "Золотой век", 2000.
3. Сабатини Р. Торквемада и испанская инквизиция. / Р. Сабатини - М.: Вокруг света, 1994.
4. Шпренгер Я., Крамер Г.: «Молот ведьм». – Режим доступу: <http://www.lib.ru/HRISTIAN/INKWIZICIQ/hexenham.txt>

УДК 94(4) «0375/1492»

Кусик В.А

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Господаренко О.В**

НОРМАНДСЬКЕ ЗАВОЮВАННЯ ВІЛЬГЕЛЬМОМ НОРМАНДСЬКИМ ЯК ВІДПРАВНА ТОЧКА ФРАНКО-АНГЛІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ В СЕРЕДНІ ВІКИ.

У статті розглядається дослідження нормандського завоювання та його вплив на подальший розвиток англо-французьких відносин.

В статті рассматривается исследование нормандского завоевания и его влияние на дальнейшее развитие англо-французских отношений.

The article deals with the study of the Norman conquest and its impact on the further development of Anglo-French relations.

Період середини XI століття став для Англії поворотним, зробивши можливим для англосаксонської Англії вийти із самоізоляції і провінційного існування. Після нормандського завоювання Англія виявилася тісно включеною в систему міжнародних зв'язків Західної Європи та почала відігравати одну з найважливіших ролей на європейській політичній арені. Актуальність даної теми безперечна, так як в даний час особливо сильно істориками підкреслюється роль подій середини XI століття в політичній еволюції середньовічної Англії.

Метою статті – виявлення наслідків нормандського завоювання Англії.

Проблема нормандського завоювання Англії в 1066 р. протягом кількох століть залишається однією із центральних в англійській та російській історичній думці. Зокрема, на сучасному етапі нашу увагу привертають роботи М.М Горелова, який висвітлив нормандське завоювання як воєнно –політичну акцію, яка не тільки спричинила значні жертви і розрушення, але і повернула Англію на оригінальний шлях історичного розвитку; він висвітлює нормандське завоювання, як переломний момент як в англійській так і середньовічній європейській історії.

Завершення процесу феодалізації в Англії було пов'язано з нормандським завоювання в другій половині XI ст. В 1066 році Англія була завойована нормандським герцогом Вільгельмом - один з найбільш могутніх феодальних сеньйорів Франції. У поході на Англію взяли участь не тільки нормандські барони, а й безліч лицарів з інших областей Франції і навіть з Італії. Їх приваблював військовий видобуток, можливість захопити землі англо-саксів і придбати нові маєтки і кріпаків. Приводом для походу з'явилася претензія нормандського герцога на англійський престол, заснована на спорідненості Вільгельма з померлим на початку 1066 англійським королем Едуардом [7;155-156].

Вирішальну роль в зміцненні державного устрою зіграв сам факт встановлення панування чужоземних завойовників. Щоб тримати в покорі народ (завойовникам чинили опір всі верстви англо-

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

саксонського суспільства), новий король і його нормандські дружинники повинні були опікуватися про зміцнення своєї воєнної організації. В результаті в Англії склалася у вищій мірі централізована система васально-ленної залежності з обов'язковою воєнною службою всіх ленників-феодалів на користь короля. Зразком для неї послужила сама феодальна система Нормандії, де герцог встановив своє панування над усіма землевласниками. Вільгельм прагнув перенести ці порядки в Англію [5;153].

Пам'ятником фіскальної політики Вільгельма Завойовника слугує

«Книга страшного суду» складена у 1086 році. Вона представляла собою опис всіх земель й майна на населення Англії. Опис повинен був впорядкувати оподаткування англійського народу. Таким чином, селяни визнавалися приналежністю манорів, що само по собі свідчило про повсюдне поширення маноріальної системи та поглинання нею сільських общин. Сам факт появи настільки трудомісткого опису, який охопив всю територію країни, говорить про силу державної влади та злагодженості центрального та міського апарату [7; 58-60].

Корінною політичною особливістю феодального устрою є делегація влади зверху вниз. При цьому вся влада опиралась на землеволодіння. Король був єдиним і неподільним власником всіх земель, жалував їх опосередковано власникам за несення воєнної та інших служб. Теоретично феодалізм завжди був свого роду договором між королем та його васалами [10; 57-58].

Завоювання країни супроводжувались масовими конфіскаціями земельної власності. Багато представників знаті були позбавлені своїх володінь. Король став фактичним власником всієї території. Суверенітет королівської влади міг безперешкодно поширюватися на всю територію країни. Король закріпив юрисдикцію в сотнях та графствах, максимально підпорядкувавши їх централізованому державному апарату. В центрі держави уїтенагемот змінився на розділену на відомства королівську курію, яка була організована за нормандським зразком. Курія представляла собою королівську раду, яка вирішувала найважливіші питання в країні [3;235-240].

У соціальному плані нормандське завоювання призвело до кількісних змін серед англо-саксів, а особливо по класу феодалів (тенам), які практично припинили своє існування. Ті що залишились, опинилися на периферії нової соціальної ієрархії, втративши всілякий вплив на державні справи. Згідно книги « Страшного суду» у 1086 році англо – саксонським землевласникам належало усього 1/12 всіх земель Англії. Ще один шлях витіснення колишньої англо-сакської еліти – це змішані шлюби, які на той час ставали ще більш популярними. Шлюби з англо-саксонками стали практикуватися на різних соціальних рівнях, винятком стали селяни, які залишилися етнічно однорідними англо-саксами. На рівні знаті ця тенденція означала, по перше, процес формування нової, змішаної еліти, а по друге юридичне завершення переходу земель у руки норманів, по скількі франко-норманам, як

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

суспільству були чужі традиції надавати жінкам прав в сфері розпорядження своєю власністю та спадком [4; 12-25].

Найважливішим наслідком нормандського завоювання було введення в Англії класичних феодальних відносин і васально-ленної системи за французьким зразком. Генезис феодалізму в Англії почався в IX-X століттях, однак виникнення соціальної системи, заснованої на земельному утриманні, яке обумовлюється виконанням власником строго певних обов'язків військового характеру, чий обсяг залежав не від розміру ділянки, а від угоди з сюзереном, є безумовною новацією нормандського завоювання [3;223].

У культурному плані нормандське завоювання впровадило в Англії феодальну культуру лицарства на основі її французьких зразків. Англосаксонська мова була витіснена зі сфери управління, а мовою адміністрації і спілкування панівних соціальних верств став нормандський діалект французької мови. Близько трьохсот років англо-нормандський діалект панував в країні і справив великий вплив на формування сучасної англійської мови [7; 145-156].

У політичному плані була закінчена самоізоляція країни. Англія виявилася тісно включена в систему міжнародних зв'язків Західної Європи та почала відігравати одну з найважливіших ролей на європейській політичній арені.

Після нормандського завоювання, стосунки між англо - нормандською монархією і французькою короною все більш загострювались. Ще до вторгнення Вільгельм мав значне напруження в стосунках із Капетингами, яке ще більше зросло через підтримку Капетингами його сина Роберта Куртгоза, який повів війну проти свого батька. Більш того, Вільгельм Завойовник, що зв'язав особистою унією Англійське королівство з герцогством Нормандія, став могутнім правителем Північно-Західної Європи, повністю змінивши баланс сил в цьому регіоні. Як герцоги Нормандії англо-нормандські монархи визнавали сюзеренітет короля Франції, а як королі Англії мали рівний з ним соціальний статус. У XII столітті, із створенням Анжуйської імперії Плантагенетів, англійський король володів майже половиною території Франції, залишаючись юридично васалом французького монарха. Ця двоїстість стала однією з причин тривалого англо-французького протистояння, одним з центральних моментів європейської політики середніх віків і що досяг своєї кульмінації в ході Столітньої війни [10;61-65].

Таким чином, Нормандське завоювання Англії заклало основу для суперництва з Францією, яке тривало з перервами протягом багатьох століть.

Список використаних джерел і літератури:

1. Всемирная история: Период английского завоевания/ А.И Бадак, И.Е Войтич, Н.М Волчек и др. – Харвест, М.: АСТ. 2000.- 312с.
2. Горелов М.М. Датское и нормандское завоевание Англии в восприятии средневековых авторов XI-XII вв. // Диалог со временем: Альманах интеллектуальной истории. – М., 2001. – Вып. 6. – С. 12-16

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

3. Горелов М.М . Датское и нормандское завоевание Англии в XI в.: итоги и последствия /М.М Горелов//СВ.- 2003.-Вып 64. – С. 220-245.
4. Горелов М.М. Нормандское завоевание Англии: от этнического конфликта к феодальным смутам/ М.М Горелов// СВ.-2001. – Вып.62. – С.12-25.
5. Джуэтт С.О. Завоевание Англии норманами /С.О Джуэтт. -М.Н. Харвест, М., 2003.-304 с.
6. Косминский Е.А Проблемы английского феодализма в историографии средий векав / Е.А. Косминский. - М., 1963. 456 с.
7. Мартон А.А. История Англии/ А.А. Мартон. – М., 1950. – 462 с.
8. Ходячих С.С. Нормандское завоевание в историко-правовом дискурсе В.А. Маклакова / С.С. Ходячих // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение . Вопросы теории и практики. – 2012. - № 7, Ч.1. – С. 209-213.
9. Шарль Пти- Дютайи. Феодальная монархия во Франции и в Англии X – XIII веков. Перевод с франц. С.П Моравского / Пти- Дютайи Шарль.. – СПб.: Издательская группа « Евразия», 2001.- 448с.

УДК 94(520)“5/6”:327

Лазо П.А.

Науковий керівник: к.і.н.,доцент **Кузовков В.В.**

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯПОНІЇ В VI-VII СТ.

Аналізується роль та стан міжнародних зв'язків у становленні держави в Японії в VI-VII ст.

Анализируется роль и состояние международных связей в становлении государства в Японии в VI-VII вв.

The role and status of international relations in the formation of the state in Japan in VI-VII centuries.

Раннє середньовіччя - важливий період в історії формування державності у багатьох країнах Східної Азії. Історична доля Японії виступає яскравою ілюстрацією цієї тези. У VI – VII ст. важливий час для формування інститутів японської середньовічної державності. Міжнародні зв'язки Японії з Кореєю та Китаєм відігравали значну роль в цьому процесі.

У відносинах с корейськими державами значну роль відіграло бажання молодій держави Ямато закріпити за собою землі на Корейському півострові – область Мімана. Ці дії японських правителів знаходились у зв'язку з їх зусиллями по об'єднанню Японських земель. Так, військова експедиція, послана в Корею в 527 г. для захисту інтересів Ямато від держави Сілла, зіткнулася з прямою непокорю Іваї, місцевого правителя, який контролював північну частину Кюсю, звідки війська повинні були відправитися в Корею. «Ніхон Сьокі» повідомляє, що Іваї, підкуплений сіланським ваном, відмовився пропустити

японські війська. [2]Тому замість того, що б приборкати Сілла війська Ямато вступили в бій з Іваї, що призвело до його загибелі і відкладення експедиції. У наслідок цих подій територія Мімана була анексована Сілла.

Що б загладити провину батька син Іваї підніс яматоському правителю Кейтай «міяке» - землі, де мешкали селяни, які відтепер знаходились в спадковому володінні правителів Ямато. Раніше такі володіння розташовувалися тільки на рівнині Нара у центрі Хонсю.

Придбання Міяке на Кюсю знаменувало собою початок нового етапу консолідації влади, коли економічна присутність правлячого дому Ямато, забезпечена військовою силою, поширилася на віддалені регіони. Запис у «Ніхон Сьокі» від 535 р наводить список 26-ти нових «міяке», розташованих в самих різних частинах країни. Особлива увага приділялася при цьому Кюсю як головного оплоту політики Ямато і Корейському півострові.

Безпосередньо управління віддаленими Міяке було покладено на куні-но міяцуко - управителів земель. Куні-но міяцуко належали до місцевої знаті. Часто центральна влада не призначала їх, а лише підтверджувала їхні традиційні повноваження.[1] Однак у тих випадках, коли існувало декілька прецедентів на цю посаду з середовища місцевої знаті, двір активно використовував цю ситуацію для створення і розширення своїх володінь: він виступав в якості арбітра в обмін на територіальні придбання.

Подібна політика підтвердження вже існуючих традиційних владних повноважень проводилося двором і по відношенню до більш дрібних територіальних об'єднань і їх ватажків. Разом з куні-но міяцуко вони були реальними партнерами центральної влади з управління країною.

У VI ст. правителі Ямато ще не залишали наміри контролювати події на Корейському півострові за допомогою прямого військового втручання. Однак все в більшій мірі курс правлячої еліти звертався в бік будівництва внутрішньої державної інфраструктури. Одним із засобів, здатним забезпечити стабільність влади та культурну гомогенність з другої половині VIв. вважався буддизм.

Саме в VI столітті закінчується боротьба двох релігій синтоїзму і буддизму . Об'єктивно в ухвалення буддизму був зацікавлений правлячий рід. Монотейстичність буддизму і наявність у ньому концепції чакравартіна дозволяли правлячому дому Ямато зміцнити свою легітимність і протистояти відцентровим тенденціям серед місцевої знаті.

Разом з тим, навіть самі ревні покровителі буддизму з правлячого дому не могли повністю ігнорувати місцеву релігійну традицію. Звідси витікала їх непослідовність, половинчастість в провидіння «пробуддійської політики».

Після воцаріння Суйко в 592 р резиденції правителів Ямато розташовувались в басейні річки Асука. Тому весь наступний період аж

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

до переїзду двору в першу по-справжньому постійну столицю Нара (710) називається періодом Асука.

На період Асука припали важливі зміни політичної ситуації на Далекому Сході, які мали безпосередній вплив на становище Ямато.

Період створення централізованої держави в Японії збігся з епохою завершення об'єднавчого процесу в Китаї і встановлення там централізованої імперії з міцною верховною владою. Добу Суй 581- 618 і особливо Тан 618 -907 без перебільшення можна назвати часом найбільшого політично-культурного впливу Китаю на японське суспільство. Для цього періоду характерні й інтенсивно економічні контакти між цими двома країнами.

Перше японське посольство до двору династії Суй, що об'єднала Китай в 589 р, було відправлено через 11 років після її проголошення і через 98 років після останньої японської місії в Китай (в 502 г. Ямато відправило посольство до двору знову проголошеної династією Лян 502-557). Така перерва у відносинах обумовлювався як внутрішніми причинами так і зовнішньополітичним становищем обох сторін: політична нестабільність в самому Китаї, де в VI ст. існувало кілька династій, втрата державою Ямато області Мімана і продовження міжусобиць на Корейському півострові в VI ст., слабка участь Китаю в справах Корейського півострова.

За першим посольством 600 р. прослідували й інші. Уже в 607 р. до Китаю було відправлено посольство на чолі з Оно-но Імоко, а в 608 р. з Китаю прибуло посольство у відповідь. [3] Всього в період правління династії Суй з Японії в Китай було відправлено 4 посольства, що мали мету встановлення міцних політичних зв'язків з Суйським двором, а також отримання різної інформації, що стосувалася організації чиновницького апарату, землекористування, оподаткування і освіти.

Останнє посольство у Суйський Китай відбуло в 614 р.. Після цього безпосередні контакти з Китаєм були перервані на 16 років. Причинами цього став крах династії Суй та проголошення нової, танської династії.

У 630 році з Японії відправилося вже перше посольство в танський Китай. До кінця VII століття туди було направлено 6 посольств (в 630, 653, 654, 659, 665 та 669 рр.), причому посольство 665 року, можливо, супроводжувалося танським посольством у відповідь.

Крім дипломатичних контактів розвивалися і культурні зв'язки. У 608 р Ямато відправив у Суйський Китай 8 «студентів». Після приходу до влади династії Тан така практика ще більше розширювалася. З 653 по 700 рр. щонайменше 38 чоловік («студентів» і буддійські ченців) відвідало Китай. [4] Тоді ж до корейських держав з тими ж цілями відвідало 10 чол. Це побічно свідчить про те, що у VII ст. відбулась певна переорієнтації дипломатичної та культурної активності Ямато з держав Корейського півострова на Китай.

Проте рівень втручання Ямато у справи корейського півострова залишався досить вагомим. Так, з кінця VI ст. японці готували похід

проти держави Сілла, але похід не відбувся. В 600 р. в Сілла все ж була відправлена армія, яка нараховувала 10 тис. вояків, в результаті чого Сілла поступилася Ямато частиною території і зобов'язалася платити щорічну данину.

Пізніше, протягом II половини VII ст. Японія підтримувала з державами Корейського півострова (Пекче, Сілла і Когурьо) регулярні зв'язки. Так в 660 р. після розгрому об'єднаними силами Тан і Сілла, Пекче а в слід за ним і Когурьо, звернулися за допомогою до Ямато, яка відправило на експедиційний корпус до Кореї. В ході військових дій на континенті японські війська здобули ряд перемог на суші, але поразка японського флоту в гирлі річки Пеккан (663р.) поставило експедиційний корпус у важке становище і його довелося відправити назад в Ямато.

Спочатку, коли Сілла була зацікавлена в підтримці Ямато у своєму протистоянні з Китаєм, обмін між двома посольствами був частим і регулярним. Проте з часом відносини Ямато і Сілла почали псуватись. Про це говорить кількість сілланських посольств в Ямато, яка постійно зменшувалась.[4] Це було пов'язано як зі змінами сил на Далекому Сході і з поліпшенням сілланско-китайських відносин, так і з невдоволенням сілланських правителів політикою Ямато, які дивились на Сілла, як на васальну державу.

Ситуація на континенті змушувало японську еліту побоюватися можливості вторгнення в Ямато китайських або сілланських військ. Це сприяло консолідації японської еліти навколо політичного центру на чолі з правителями з династії Ямато.

Таким чином, ми бачимо, що протягом VI-VII ст. політично-культурних відносини Японією з Китаєм і державами Корейського півострову пройшли тривалий шлях розвитку. Зв'язки з державами континенту сприяли успіху реформ у державі Ямато, які в майбутньому надали Японії явну перевагу у військовій, політичній та економічній сферах. Також ці зв'язки вплинули на розповсюдження нової релігії - буддизму в Японії, яка змінила культурне обличчя цієї країни.

Список використаних джерел і літератури:

1. Рібаков Р.Б. Історія Сходу Схід у Середні Віки / Р.Б.Рібаков.- М.:Східна.літ., 2002. - С. 91-94.
2. Жуков А.Є. Історія Японії / А.Є.Жуков - М.: Інститут сходознавства РАН. - С. 75-86
3. Воробйов М.В. Японія в III-VIII ст../ М.В.Воробйов.-М.: Наука,1980. - С. 185-191
4. Кузнецов Ю.Д. Історія Японії /Ю.Д.Кзніцов. - М.: Вицц.шк.,1988. - С. 46-50

УДК 94(4) «0375/1492»

Мироненко В. С.,

Науковий керівник: к.і.н. доцент **Господарено О.В.**

СОЮЗ КАРЛА ВЕЛИКОГО З ПАПСТВОМ

У даній статті автор розглядає відносини Карла Великого з папою Адріаном I і Левом III.

В данной статье автор рассматривает отношения Карла Великого с папой Адрианом I и Львом III.

In this article the author examines the relationship of Charlemagne by Pope Adrian I and Leo III.

Політика будь-якої держави не можлива без впливу на неї релігійного чинника. Сьогодні дане питання є актуальним, адже релігія грає не однозначну, інколи навіть головну роль на політичній арені. Проте, зародок політично-релігійних відносин має багатовіковий досвід. Яскравим прикладом таких взаємовідносин є союз Карла Великого з папою Адріаном I і Левом III.

Між франкськими королями і папством завжди був тісний зв'язок, котрий виражався в постійних посольствах, якими вони обмінювалися. У всіх цих посольствах папські посланики грали лише підлеглу роль. Папи були не зовсім вільні у своїх зовнішніх відносинах і були змушені питати порад у франкських государів. Особливо посилюється залежність папства від франкського короля - Карла Великого, коли, після підпорядкування королівства лангобардів, володіння франків впритул підійшли до папських. Але як ми знаємо, папи, фактично підкорюючись франкським королям, все ж таки прагнули зберегти видимість духовного верховенства, що давало б їм право роздавати государям корони.

Перші взаємозв'язки Карла Великого були з папою Адріаном I, який на той час шукав собі вигідного союзника у боротьбі проти Дезидерія - лангобардського короля. Правитель лангобардів вимагав від папи здійснити коронацію племінника Карла, але дані дії були безуспішними, тому розпочалися різноманітні утиски. Франкський король допоміг папі, при цьому він використав тривалу облогу і вимушене перемир'я в дипломатичних цілях. Карл хотів відвідати місця поховань святих апостолів неподалік від Вічного міста, а також закріпити сакральний союз з папою Адріаном.

За даними Хегермана, Карла Великого і його свиту урочисто зустрічали все населення міста Риму у тридцятого придорожного стовпа. Значна віддаленість місця зустрічі, очевидно, пояснювалася швидше заклопотаністю папи фактичними намірами короля, ніж повагою до гостя. Згідно з протоколом екзархату, франкському патрицієві був влаштований урочистий прийом з усіма належними почестями у першого ж придорожного стовпа перед самим в'їздом в

місто. На це чудове свято, що включав хресний хід, пальмові гілки і співи, король відповів смиренним жестом - він кивнув головою і разом зі своїм оточенням попрямував до собору Святого Петра, головну святиню християнства за межами Єрусалиму. Тут на сходах собору його вітав сам папа разом з усім духовенством. На відміну від батька, Карл не став падати понтифіку в ноги і цілувати йому туфлю. Якщо в 754 році король на своїй території виконував церемоніальний жест - тримаючи в руках поводи папського коня, проводив його на деяку відстань за собою, то тепер для цього не було ні приводу, ні жодної потреби.

Особливим історичним сенсом цієї зустрічі було урочисте клятвене підтвердження папсько-франкських відносин біля місця поховання апостола Петра, як вищого свідка і одночасно святого гаранта цієї дружби. Ця мить породила нерозривний союз між королівством франків і Римською церквою, у важливості якої не могли засумніватися ні Адріан I, ні Карл, хоча часом з'являлися підстави для всякого роду непорозумінь між ними. Це оновлення союзу породило навіть особисту симпатією щодо відносин, основою яких стала висока думка один про одного. Крім клятви, Адріан вимагав у Карла повернути йому ті землі, котрі ще Піпін обіцяв. Дане прохання було виконане, але не без хитрощів Карла. «Теоретично Адріан мав отримати всю Італію на південь від лінії міст Луни, Берчето, Парми, Падуї та Венеції. Але це носило чисто номінальний характер, не тільки тому, що «дарувальник» і сам ще не володів більшою частиною «подарованого», але й тому, що, демонструючи перед Дезидерієм і його соратниками свою щедрість, в майбутньому він не збирався їй безоглядно слідувати. Чи зрозумів це папа? Якщо і зрозумів, то не подав цьому уваги: він хотів вірити бажаному, та й оформлено все було якнайкраще» [3, С. 40].

Згодом союзники знов зустрілись. Цього разу причиною стали герцоги Фріульських і Сполето. Підбурювані Адалгїзом вони намагались опанувати Римом і відновити панування лангобардів. 17 квітня 781 року папа на прохання Карла хрестив його чотирирічного сина, давши йому ім'я Піпін, після чого франкський король оголосив про те, що новий король управлятиме Італією. Однак, цим папсько-франкським відносинам довелось існувати не довго, 25 грудня 795 року помер Адріан I. Його наступником став Лева III.

Новообраний папа, як вимагали на той час закони, відправив Карлу Великому повідомлення про своє обрання і пообіцяв зберігати непорушну вірність королю франків. Папські емісари прибули не з порожніми руками: вони передали королю дари - ключ до могили апостола Петра і прапор міста Риму, імовірно у вигляді тризубого полотна. Левандовський вважає, що прапор та ключ символізували заступництво і правління, причому їх передача означала політичний взаємозв'язок між дарувальником і обдарованим.

Однак, незабаром папа Лев III опинився в такому становищі, що повинен був шукати захисту у франкського короля. В 799 році «коли папа Лев, маючи намір прийти на літанію, виїхав верхом з Латерана до

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

церкви блаженного Лаврентія, яка називається «у жаровні», він потрапив у засідку, влаштовану римлянами близько тієї самої базиліки. Після того як його там скинули з коня і намагались виколоти очі і, як декому було видно, навіть відрізати язик, він ледь живий зміг втекти від своїх кривдників» [1].

Після цього він поспішив до свого патриція. Їх зустріч відбулася в Падерборні. «Прийнятий франком під захист Лев III встиг переконати короля у своїй повній невинності. Прибувши в Рим Карл формальним судовим розглядом вирішив суперечку між папою і його обвинувачами, що дуже не сподобалося єпископам. Папа Лев III очистив себе від звинувачення клятвою, після того як його обвинувачі не змогли привести доказів на підкріплення свого звинувачення, потім знаменний акт коронування Карла стався в Різдво 800 року в колишній базиліці святого Петра» [4, С. 55]. Франки та римляни, котрі знаходились в соборі, оплесками та вигуками радості прийняли дане дійство. «Хай живе і перемагає Карл Август, Богом вінчаний великий і миротворящий римський імператор!» [5, С. 136].

Так Візантія визнала оновлення імперії на заході. Але для Карла і його радників це оновлення неминуче припускало відродження самого поняття імперії: її територіальна основа зводилася до королівства франків і лангобардів, її ідейний зміст був насамперед християнським. Що ж до папи, то він мав «потрійну вигоду для себе у врученні Карлу імператорської корони. Будучи переслідуваним і навіть полоненим своїми ворогами в Римі, він потребував відновлення свого авторитету як на практиці, так і в теорії, і це міг зробити лише той, чия влада є законною для всіх, - імператор. Далі, як глава світської держави, патрицій св. Петра, він бажав, щоб визнання його суверенітету було підкріплено силою государя, який насправді і по своєму титулу був би вище всіх інших. І нарешті, він мріяв разом з частиною римського духовенства зробити Карла імператором всього християнського світу, включаючи сюди і Візантію, щоб викоринити іконоборчу ересь і встановити верховенство римського понтифіка над усією церквою» [2, С. 24].

Отже, відносини Карла Великого як з Андріаном I, так і з Левом III є дружніми і, насамперед, вигідними для обох сторін. По-перше: обоє шукали вигідного союзника, по – друге: кожен з них вимагав влади. В особі франкського короля папа Андріан I бачив захисника від Дезидерія і змовників, того, хто поверне йому обіцяні ще Піпіном землі. Проте, Карл не надто спішив з повним виконанням такого прохання. Він ставав захисником церкви, але не васалом папи. Що ж до Льва III, то Карл для нього став гарантом захисту від недругів і щасливим «квитком» повернення на папський престол. В свою чергу, папа відіграв велику історичну роль у політичному житті Карла Великого і Західної Європи. Сам же франкський імператор вбачав у союзі з папством вигідні умови для покращення своєї держави на міжнародній арені.

Список використаних джерел і літератури:

1. Annales regni Francorum inde ab a. 741 usque ad a. 829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi. MGH, SS. rer. Germ. Bd. 6. Hannover. – 1895. [электронный ресурс] / Анналы королевства франков - Режим доступа: http://drevlit.ru/texts/a/ann_korol_franc_text2.php
2. Жак ле Гофф Цивилизация средневекового запада / Пер. с фр. Е.И. Лебедева, Ю. П. Малинин, В. И. Райцес, П. Ю. Уваров. Общ. ред. Ю. Л. Бессмертного. – М., 1992. – 376 с.
3. Левандовский А. П. Карл великий. Через Империю к Европе / А.П. Левандовский – М., 1995. - 272 с.
4. Оскар Й. Всемирная история. Средние века. Книга I. От Одоакра до Карла Великого. – М.: АСТ, 2006. – 607с.
5. Хэгерманн Д. Карл Великий – М.: АСТ, Ермак, 2003. – 704 с.

УДК 94(560) «14/15»:32

Накоркешко Т.С.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Кузовков В.В.**

МІЖНАРОДНЕ СТАНОВИЩЕ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГОЇ ПОЛОВИНІ XV – ПОЧАТКУ XVI СТОЛІТТЯ

В статті розглядаються міжнародні відносини та становище Османської імперії протягом другої половини XV – початку XVI століття. Аналізуються основні напрямки зовнішньополітичної діяльності султанів Османської імперії зазначеного періоду.

В статье рассматриваются международные отношения и положение Османской империи на протяжении второй половины XV - начала XVI века. Анализируются основные направления внешнеполитической деятельности султанов Османской империи указанного периода.

The article deals with international relations and the state of the Ottoman Empire during the second half of the XV - beginning of XVI century. The basic directions of foreign policy of the Ottoman sultans given period.

Період з другої половини XV до початку XVI століття позначений в історії Османської імперії як доленосний, оскільки у цей відрізок часу зазнав певних змін напрямок її політичного розвитку та місце у міжнародних відносинах. Ці обставини роблять актуальним для дослідження міжнародне становище Османської імперії зазначеного періоду.

Після сходження на престол Мехмеда II стало зрозуміло, що Османською державою буде управляти здібний монарх, пізніше названий за свої військові досягнення «Завойовником» [4, с. 44].

Прийшовши до влади, Мехмед II поставив своєю метою знищення імперії ромеїв. Він прагнув возз'єднати європейські та азіатські

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

володіння турків, які поділяв останній оплот візантійців – Константинополь. За його словами «від Константинополя залишилася лише назва і він нічого собою не представляє» [1, с. 21].

Але найперше, що зробив Мехмед II - це уклав мирні угоди зі своїми сусідами на Заході. Убезпечивши себе з цього боку, султан послав війська на Схід, де державі османів погрожував один з феодальних князків Малої Азії - емір Караману. Війна з караманським еміром зайняла 1451 і початок 1452 років та закінчилася укладення мирного договору, що розв'язало руки Мехмеду II для війни з Візантією [2, с. 106].

Для того, щоб приспати пильність греків, Мехмед II люб'язно приймав візантійських послів і навіть відновив з Костянтином XI вигідну для імперії угоду. У цей час він укріпляв свої позиції на європейському березі Босфору, який все ще належав Візантії, розпочавши 15 квітня 1452 року будівництво фортеці, а вже 31 серпня будівництво закінчено. Грізна небезпека змусила імператора Костянтина почати термінову підготовку до оборони столиці [1, с. 22].

На світанку 29 травня 1453 року лавина турецьких військ вирушила на місто. Так чи інакше, турки увірвалися в місто. Три дні і три ночі тривав грабіж великого міста. Більшість жителів стародавнього міста було перебито або захоплено в полон [2, с. 119].

Після падіння Константинополя турецькі війська приступили до завоювання останніх частин Візантійської імперії. Спочатку 31 жовтня 1455 року війська Мехмеда II зайняли Нову Фокею [1, с. 31].

Госпітальєри, які володіли Родосом відмовилися платити данину туркам. Османська ескадра, послана проти Родосу в 1455 році, діяла без особливого успіху. Пізніше, в 1480 році, Мехмед II рішучіше атакував володіння Ордену. Ефект був несподіваним натиск турецьких військ ослаб і напад був відбитий.

У 1462 року Мехмед II послав ескадру до острова Лесбос. Після 27-денного бомбардування міста правитель Лесбосу Нікколо Гаттелузі здався і, припавши до ніг Мехмеда, запевняв султана, що все життя був його вірним слугою.

Через кілька років, в 1470 році, впала венеціанська колонія Негропонт. У 1479 році Венеція визнала втрату Негропонта і ряду інших острівних володінь і фортець на узбережжі.

Одночасно з моря в руки турків перейшов і Трапезунд. Навесні 1481 року Мехмед II переправився зі своєю армією в Азію і почав просування в південному напрямку в ході кампанії, але похід не був завершений, так як Мехмед II помер у дорозі від загострення коліту [2, с. 150].

Саме Мехмеду вдалося перетворити Османську державу на могутню імперію. Саме він зумів захопити Константинополь, ліквідувати незалежність Сербії, завоювати Боснію, Герцеговину, Грецію, встановити свою владу над дунайськими князівствами – Молдовією, Валахією, Кримським Ханством [3, с. 11].

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Після смерті Мехмеда II розпочалась боротьба за владу між двома його синами, Баязидом I, молодшим, принцом Джемом. Джем негайно взявся за зброю і заявив свої претензії на трон, однак престолонаслідування у османів у все більшій мірі починало залежати від позиції яничарів, і вони віддали перевагу Баязиду, який більше відображав традиції газів.

Баязид, зайнявши трон, запропонував Джемуну значні за своїми розмірами доходи держави Караман, якою той керував як губернатор, якщо брат добровільно віддасться в Ієрусалім. Але Джем віддав перевагу продовжувати боротьбу з братом. Але невдовзі Джем помер у Неаполі.

Баязид, подібно своєму батьку продовжував нарощувати турецький флот. Він вирішив відновити війну з Венецією, коли його наземні і морські сили послідовно оволоділи Лепанто, Модоном і Наваріном у Греції.

У 1503 році між султаном, венеціанцями був підписаний мирний договір, який головним чином підтвердив існуючий статус кво.

У цей проміжок часу у турків виникли проблеми в Азії з тюркськими кочівниками. Їх політичним натхненником був Ісмаїл, новий правитель, який проголосив себе шахом Персії в 1502 році.

В результаті турецькі армії протистояли Ісмаїлу, хоча вони і не змусили його прийняти бій. Але прихід Ісмаїла до влади повинен був викликати в династії Османів новий конфлікт, цього разу релігійного характеру.

З трьох синів султана - всі губернатори провінцій - молодший Селім, був найбільш енергійним і войовничим, несхожим на батька.

Знаючи, що здоров'я Баязида знаходиться в поганому стані, сповнений рішучості претендувати на трон, Селім попрямував із загоном яничар до Стамбулу, і там Баязид погодився зректися престолу на його користь.

Оголошуючи свою прийдешню кампанію боротьбою газів з еретиками, Селім адресував шахові серію провокаційних і дошкульних офіційних послань. У наступних кампаніях Селім окупував різні міста і території і в підсумку анексував високі плати Східної Анатолії.

Здобувши перемогу над Персією, Селім в 1516 році кинув свої сили проти мамлюків. Султан мамлюків Кансу аль Гура був убитий на полі бою. Потім Селім відправився на захоплення Дамаска, Бейрута і Гази, в Палестині. Тут він зробив паломництво до могил пророків і до гори Авраама в Єрусалімі.

На кордонах Єгипту султан зробив зупинку. Він написав наступнику Кансу аль Гура в Каїрі, Уман-бею послання, в якому заявляв, що халіф і його суддя поклялися йому, османському султанові, у вірності, отже, тепер він є законним султаном всіх володінь мамлюків.

Коли Туман-бей відмовився здатися і демонстративно проголосив себе султаном мамлюків, Селім зі своєю армією перетнув Синайську пустелю. Після кількох днів боротьби в Каїрі та околицях міста Туман -

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

бей був розбитий в битві поблизу пірамід і повішений на міських воротах, які традиційно служили в як шибениці.

Селім провів у Каїрі близько шести місяців, плануючи майбутнє Єгипта в якості держави - данника. Восени 1517 року, залишивши замість себе генерал - губернатора, він став готуватися до того, щоб вести армію назад в Стамбул [2, с. 177-185].

Двома роками пізніше 18 червня 1520 року Селім виїхав з Константинополя та приєднався до своєї армії, яка стояла поблизу Едірне, але 21 вересня султан помер. За його правління Османська імперія розширилася в двох напрямках: на схід, де османи розправилися з Сефевідами, на південь, де імперії підкорився мамлюкський султанат [1, с. 50].

Отже, друга половина XV – початок XVI століть відзначена великими військовими досягненнями Мехмеда II, який проводив активну зовнішню політику та Селіма I, який мав значні військові досягнення в Азії. Загалом, зазначений період став початком розквіту Османської імперії та збільшення її військової могутності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гудвин Д. Величие и крах Османской империи: Властители бескрайних горизонтов / Д. Гудвин. – М. Азбука-Аттикус, КоЛибри, 2012. - 197 с.
2. Кінрос Л. Расцвет и упадок Османской империи / Л. Кінрос. – М.: Крон-Пресс, 1999.- 696 с.
3. Киреев Н. Г. История Турции XX век / Н.Г. Киреев. – М.: ИВ РАН: Крафт, 2007. - 608 с.
4. Петросян Ю. А. Османская Империя. Могущество и гибель / Ю. А. Петросян . - М.: Наука, 1990. – 187 с.

УДК 94:930.1

Товкис А. В.

Науковий керівник: к.і.н, доцент **Гордієнко В.В.**

ПОВСТАННЯ «НИКА» В КОНСТАНТИНОПОЛІ – ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Здійснено аналіз наукових праць вчених, присвячених вивченню проблеми повстання «Ника» у Візантійській імперії. Сконцентровано увагу на висвітленні окремих аспектів проблеми в історіографії вченими різних періодів.

Осуществлен анализ научных трудов ученых, посвященных изучению проблемы восстания «Ника» в Византийской империи. Сконцентрировано внимание на освещении отдельных аспектов проблемы в историографии ученых разных периодов.

The analysis of scientific labours of scientists that devoted the study of problem of Nika Uprising in the Byzantium empire was carried out. Attention was

concentrated on illumination of separate aspects of problem in historiography by the scientists of different periods.

Візантійська імперія, яка існувала з 395 по 1453 рік, була однією з наймогутніших держав Середньовіччя. Вона завоювала провідні позиції в економіці, геополітиці цілого світу, вона вражала своєю військовою міццю. Але Візантія, як будь-яка держава, навіть найсильніша, мала свої внутрішні потрясіння. Одним з найважчих потрясінь було повстання «Ніка» в Константинополі 532 року, яке яскраво продемонструвало слабкі сторони сильної імперії та ледве не призвело до падіння імператора Юстиніана I Великого та краху його реформ.

Вивчення повстання «Ніка» є актуальним як для професійного історика, так і для пересічної людини. Для історика повстання «Ніка» - унікальний приклад соціально-політичного конфлікту в ранній Візантійській імперії. А для звичайної людини повстання - це драматична сторінка історії Візантії, яка не дає нам забути, що ніхто не застрахований від потрясінь, що потрібно у всьому знати міру й поважати не тільки себе, але й свій народ.

Історіографія повстання «Ніка» у Візантійській імперії є доволі обширною. В історії вивчення цього питання істориками-дослідниками можна виділити три етапи: дореволюційний та період становлення радянської візантиністики (70-ті роки XIX століття - 30-ті роки XX століття); радянський, який ділиться на два періоди: 40-ті - 50-ті роки XX століття і 70-ті - 80-ті роки; пострадянський (90-ті роки XX століття - наші дні).

Дискусія про передумови, хід та наслідки повстання «Ніка» в історії Візантії вперше була порушена західними дослідниками ще в XVII столітті. За минулі століття багато вчених здійснили свій внесок у вивчення цієї проблеми, особливо британський історик XVIII століття Едвард Гіббон [2]. У своїй фундаментальній праці «Історія занепаду та загибелі Римської імперії» він розкрив найважливіші причини повстання через яскравий аналіз політики Юстиніана у сфері релігії та законодавства.

До теми церковних партій Візантії, які взяли участь у повстанні, вчені-візантиністи звертаються лише наприкінці XIX століття, коли це питання починає розглядатися в контексті соціальної історії. У цей час цією проблемою займалися В. К. Надлер [7], Ф. І. Успенський [9], Ю. А. Кулаковський [4]. Слід відзначити вагомий внесок у вивчення проблеми повстання «Ніка» російським візантиністом Ф. І. Успенським [9]. У своїй праці «Історія Візантійської імперії» він вже безпосередньо пов'язує історію церковних партій з повстанням Ніка, вважаючи, що однією з причин повстання стала боротьба уряду з «міськими вольностями». Серед інших причин він називає, користолюбство чиновників імператора (слідуючи тут за розповіддю візантійського історика Прокопія Кесарійського про повстання) і суворі заходи проти монофізитів. Ю. А. Кулаковський [4] детальніше розкрив релігійну політику Юстиніана.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Особливістю цього періоду є те, що спочатку в спеціальних, а потім і в загальних роботах російські дослідники звертають увагу на питання причин виникнення повстання у візантійському суспільстві. Це час накопичення джерел і розробки методологічних основ візантиністики, період критичного дослідження матеріалу джерел, встановлення нових фактів.

Радянський період вивчення проблеми повстання «Ніка» Візантії ділиться на два етапи. Перший – 30-ті – 50-ті роки – час становлення марксистської візантиністики, коли А. П. Дьяконовим [3] створюється «факціонна» теорія, яка стала основою для пошуків, як радянських вчених, так і їхніх зарубіжних колег. З моменту появи «факціонної» теорії питанням партій цирку займається Н. В. Пігулевська [8], яка вдосконалює концепцію А.П. Дьяконова. Відмінною рисою цього періоду вивчення є наявність єдиної офіційної концепції, якою повинні були дотримуватися всі вчені, що вивчали проблему повстання «Ніка» у Візантії.

Другий етап радянського періоду вивчення проблеми повстання «Ніка» - 60-ті – 80-ті роки можна вважати періодом «класичної» радянської візантиністики. Зокрема російський дослідник Г.Л. Курбатов [5], [6] розглядав повстання «Ніка» в цілому, приділяючи більшу увагу приватним аспектам цього питання. Особливістю цього етапу візантиністики є дискусійність. Причому полеміка велася тільки в межах радянської держави, що добре видно на прикладі вивчення проблеми повстання «Ніка».

З розпадом Радянського Союзу починається новий, пострадянський період в історіографії питання повстання «Ніка» у Візантії. У цей час дана тема, як проблема суспільно-політичного життя Візантійської імперії, виходить на перший план.

Сучасний етап вивчення повстання «Ніка» є перехідним. Щодо конкретики, то основоположною працею, яка дала поштовх до дискусії у провідних історичних колах та є яскравим взірцем сучасного підходу до висвітлення проблеми повстання «Ніка» у Візантії є праця О.О. Чекалової «Константинополь в VI столітті. Повстання Ніка» [10]. Книга О. О. Чекалової відкриває нову сторінку в дослідженні повстання, насамперед підбиваючи ретельний підсумок попередньої історіографії. Особливого значення монографії О.О. Чекалової, присвяченій певному періоду в історії Візантії та Константинополя, додає те, що вона істотно розширює уявлення про його об'єктивний соціальний зміст та особливості, розширює наукові основи внутрішньої періодизації епохи Юстиніана, більш чітко виділяє етапи соціальної еволюції суспільства, соціальної політики протягом цілісного майже півстолітнього правління Юстиніана.

Проблему повстання «Ніка» у Візантії також вивчають і представники української візантиністики, зокрема В. О. Балух [1]. У своїй праці «Візантиністика» автор висвітлює процес зародження, розквіту та падіння візантійської цивілізації. Особливу увагу він

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

приділяє епосі правління Юстиніана I Великого, де означає причини повстання та його соціальну базу. Також В. О. Балух досить детально реконструює хід повстання.

Отже, повстання «Ніка» є досить детально вивченим, і починається його вивчення ще в епоху царської Росії. На основі джерел дослідники формували свої власні судження та гіпотези. Радянська історіографія повстання має цінні праці, але в радянському ідеологічному та партійному обрамленні. Використовуючи матеріали радянських візантиністів слід мати на увазі момент перебільшення ними ролі класової боротьби в розвитку візантійського суспільства означеного періоду та в цілому. Сучасні дослідники руйнують ідеологічні стереотипи у вивченні Візантії і соціальних конфліктів епохи Юстиніана та пропонують нові погляди на проблему повстання, спираючись на прогресивні техніки опрацювання традиційних і нових візантійських джерел.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балух В. О. Візантиністика: Курс лекцій. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 606 с.
2. Гиббон Э. Закат и падение Римской империи. В 7 томах. Том 5. - Москва: Терра - Книжный клуб, 2008. - 592 с.
3. Дьяконов А. П. Византийские димы и факции в V-VII вв. // Византийский сборник. – Москва. – Ленинград, 1945. – С. 304-516.
4. Кулаковский Ю.А. История Византии. Т. 1: 395-518 годы. СПб.: Алетейя, 1996. – 446 с.
5. Курбатов Г.Л. Византия в VI столетии. – Л.: Учпедгиз, 1959. – 136 с.
6. Курбатов Г.Л. Основные проблемы внутреннего развития византийского города в IV–VII вв. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1971. - 220 с.
7. Надлер В.К. Юстиниан и партии цирка в Византии. – Харьков: Университетская типография, 1876. – 166 с.
8. Пигулевская Н.В. Византия и Иран на рубеже VI и VII веков. Ответственный редактор В.В.Струве. – Москва-Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1946. – 290 с.
9. Успенский Ф.И. История Византийской империи VI—IX вв. – Москва: Мысль, 1996. – 827 с.
10. Чекалова А.А. Константинополь в VI веке. Восстание Ника. – СПб.: Алетейя, 1997. – 332 с.

УДК 94(4)" 0375/1492" : 327

Чепурна Л.М.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Кузовков В.В.**

ПОЛІТИКА ВІЗАНТІЙСЬКОГО ІМПЕРАТОРА ВАСИЛЯ II ТА ХРЕЩЕННЯ РУСІ

У статті розглянуто політику візантійського імператора Василя II. Проаналізовано взаємозв'язки Візантії з Київською Руссю, та їх наслідки для обох держав.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

В статтє рассмотрено политику византийского императора Василия II. Проанализированы взаимосвязи Византии с Киевской Русью, и их последствия для обоих государств.

The article deals with the policy of the Byzantine emperor Basil II. Analyzed the relationship with Kiev Rusyu Byzantium, and their implications for both countries.

Наукові питання, що стосується історії та культури Візантійської імперії у всі часи було і залишається цікавим та актуальним. Адже саме Візантійська імперія, вивела Русь із мороку язичництва та надала останній можливість здобути визнання серед інших європейських народів. І хоча виникало чимало суперечок та труднощів між двома країнами, саме Візантія вважається «хрещеною матір'ю Київської Русі»

Для Київської Русі Візантія слугувала центром збуту різноманітних товарів та осередком християнської культури. Царгород приваблював своїми багатствами, стаючи приманкою для завойовників. Ряд спустошливих походів Русі на чорноморські володіння візантійських імператорів і на самий Константинополь триває протягом IX - середини XI століття. Візантія, зі свого боку, проводила двояку політику по відношенню до східнослов'янської держави. Вона намагалася втягнути Київську Русь у свою політичну систему, аби не тільки послабити небезпеку зі сторони воюючих східнослов'янських народів, а й зробити їх своїми союзниками у захисті власних інтересів. У силу цих обставин відносини між Київською Русю та Візантією чергувалися періодами мирних та ворожих взаємовідносин.

Перша поява русів в якості найманців у візантійській армії датується

840 роком. У 860 році їх судна з'явилися під Константинополем. Тут були також варяги, скандинави, які освоювали торговий шлях від Балтійського

до Чорного моря, по озерах і річках. З 880 року центром держави русичів стає Київ; в 911 році їх князь Олег уклав з Візантією торговий договір; в 944 році новий договір уклав Ігор (913-945 рр.). Кілька років потому в Київ прибули перші візантійські місіонери; в 959 році княгиня Ольга прийняла хрещення. Але вирішальним етапом цього процесу стало хрещення Володимира, який допоміг Василю II втихомирити повсталіх аристократів в Малій Азії і болгар [3, с.29].

Джерела свідчать, що по смерті Святослава Русь з Візантією була в неприязних відносинах [1, с.177]. Але лихо, що настигло Візантію, змусило звернутися за допомогою саме до Русі. І якщо раніше це стосувалося боротьби з болгарами, то зараз Василю II необхідна була допомога в усуненні внутрішнього ворога – повсталого полководця Варди Фоки. Останній, упевнений у своїй перевазі, наказав заарештувати другого претендента Варду Скліра і надалі виступав уже як єдиний кандидат на престол [4, с.380]. У його руках знаходилася вся територія Малої Азії, а 988 року він наближається до Константинополя.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Положення законного імператора було відчайдушним, тільки допомога із-за кордону могла врятувати його від загибелі. Василь II своєчасно усвідомив це і направив заклик про допомогу в Київ, до князя Володимира [4, с. 381]. Звернення Василя II було актом, попередньо підготовленими дипломатичними стосунками. У переговорах, що зав'язалися Василь II мусив прийняти зустрічні умови, а саме – видати за руського князя порфірорідну царівну, свою сестру Анну [5, с.238].

Навесні 988 р російський військовий загін чисельністю 6000 чоловік прибув на візантійську територію, і ця знаменита варязько-руська дружина в останній момент змогла врятувати становище. Під особистим керівництвом імператора вона завдала заколотникам при Хрїсополі нищівної поразки. Битва 16 квітня 989 р при Авідосі, під час якої помер (ймовірно, від серцевого нападу) Варда Фока, виявилася вирішальною. Бунтівний рух було зламано. Нове повстання Варди Скліра закінчилося мирною угодою, а він сам визнав владу імператора. Варязько-руська дружина залишилася на службі у Візантії і, поповнювана завдяки притоку варягів і скандинавських норманів, відігравала важливу роль у візантійському війську [4, с.381]. В якості нагороди за «операцію порятунку» київський князь повинен був отримати в дружини порфірородну Анну, сестру імператора, з тією умовою, що він і його народ візьмуть хрещення. Це було величезною поступкою: ніколи ще порфірородну принцесу не видавали заміж за кордон. Болгарський цар Петро одружився з онукою Лакапина, західний імператор Оттон II - зродичкою узурпатора Цимисхія, і тільки правитель молоді руської держави удостоївся унікальною в своєму роді честі - поріднитися з законним імператорським родом. Цей зв'язок настільки суперечив візантійським традиціям і імперському самосвідомості, що в Константинополі, коли небезпека минула, спробували відступитися від даного в критичну хвилину обіцянки. Щоб домогтися видачі принцеси, Володимир був змушений піти війною на візантійські володіння в Криму і зайняти Херсонес (літо 989 р) [4, с. 382- 383]. Василь II розуміючи, що у нього не має іншого виходу припиняє відкладати виконання своєї обіцянки.

Володимир отримав у дружини Анну, рідну сестру Василя II; в неділю Трійці 988 року в церкві Святого Василя, в Корсуні, Володимир прийняв хрещення; після повернення до Києва він організував масове хрещення одноплемінників шляхом занурення їх у води Дніпра. це відбувалося 15 серпня 988 року. Хоча русичі ніколи не були підпорядковані Візантії політично, але при посередництві нової віри вони увійшли в візантійську ойкумену. Більше ста років митрополитів до Києва присилали з Константинополя [3, с. 27 -28].

В умовах того часу тісна спорідненість з імператорським двором означала значне підвищення міжнародного авторитету Русі. Згода Василя на шлюб Анни з Володимиром було дано тільки під тиском надзвичайно важких обставин. Що стосується згоди російського князя прийняти християнство, то воно з'явилося не тільки наслідком

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

«дипломатичної перемоги» Візантії, але й закономірним підсумком попереднього розвитку Русі. Візантійський вплив не могло б призвести до християнізації Русі, якби там не дозріли для цього соціально-політичні передумови. Процес християнізації Русі до часу князювання Володимира тривав уже понад століття [6]. Російська знати встигла переконатися, що християнство обіцяло і підвищення авторитету Русі у зносинах з іншими державами, і оформлення соціального панування феодальної верхівки, і залучення до культурних традицій Візантії. Економічні та політичні зв'язки з імперією, її значне культурний вплив зумовили прийняття християнства з Візантії, однак це було не стільки справою візантійської дипломатії, скільки глибоко продуманим державним актом далекоглядного руського князя [5, с.238] .

Християнізація Київської держави означала не лише початок нової ери в розвитку Русі, але також і важливу перемогу Візантії. Візантійська сфера впливу нечувано розширилась, найбільша слов'янська держава з багатющим майбутнім підпорядкувала себе духовному керівництву Константинополя. Нова Російська Церква підкорилася Константинопольському Патріархату і спочатку управлялася грецькими митрополитами, що посилаються з Візантії. Культурний розвиток Русі стояло з тих пір протягом багатьох століть під сильним візантійським впливом. З боротьби з малоазійської аристократією Василь II вийшов переможцем. В результаті запеклої боротьби і страшних громадянських воєн всі його вороги і суперники були розгромлені [4]. Після укладення угоди між Василем II і Володимиром відносини між Руссю і Візантією вступили в нову фазу. Ні з яким іншим незалежною державою Європи Візантія не була тоді настільки пов'язана, як з Руссю. Обидві правлячі династії були пов'язані тісними родинними узами. За згодою Володимира руський шеститисячний корпус залишився на імператорській службі і став постійною бойовою одиницею візантійського війська. Число руських найманців на військовій службі у Візантії стало дуже великим.

У Візантії склалося два центри, до яких тяжіли всі вихідці з Русі, які з тієї чи іншої причини опинилися в імперії. Одним з них став російський монастир на Афоні, заснований, мабуть, на рубежі X-XI або на самому початку XI ст., а іншим – Царгородом, столиця Візантії.

У відносинах з Руссю Візантія шукала такі форми зв'язків які відповідали б її цілям, але не викликали роздратування Русі. Візантія дуже рідко зверталася до християнської Русі з проханням про екстраординарну військової допомоги, тоді як у язичницької Русі просила її неодноразово. Хрещення Русі не внесло, на перший погляд, корінних змін в її політичні відносини з імперією. Збереження контактів з Візантією стало на Русі давньою традицією, яка живиться історичною пам'яттю не тільки про те, що саме Візантія позбавила русів від язичництва, а й вступила одночасно з Руссю в кровну спорідненість через шлюб князя-хрестителя з порфірородною царівною.

Були, проте, три корінних відмінності у відносинах Візантії з Руссю після її хрещення, порівняно з відносинами імперії з Болгарією і Сербією в християнську епоху їх історії. По-перше тільки хрещена Русь не ставила мети опанувати Константинополем (плондруючи його околиці, руси жодного разу не штурмували його стін). По-друге, тільки князі Русі ніколи офіційно не зазіхали на титул Василевса [6]. Русь знаходилася поза боротьбою за престижне переважаання в ойкумені. По-третє, нарешті, найбільш тісними були дійсно тільки узи між Візантією і Руссю. Саме християнська Русь (і тільки вона) надавала імперії військову допомогу протягом майже століття, шеститисячного російський загін став постійним союзним підрозділом візантійського війська. З часів хрещення Русі уряд імперії розглядало воїнів-русів не як приватних найманців, а як представників дружнього (союзного) Давньоруської держави, умови служби яких були встановлені міждержавним договором.

Та обставина, що Русь ніколи не була (і не могла бути) в будь-якої політичної залежності від Візантії, зумовило її більш лояльну позицію у ставленні до імперії. Використовуючи труднощі імперії, Русь змусила її до великого внеску в утвердження свого іміджу на світовій арені в період зміцнення Давньоруської держави.

Список використаних джерел і літератури:

1. Барон В. Р. Розен. Император Василий Болгаробойца Извлечения из летописи Яхьи Антиохийского с.638 // [Електронний ресурс] // Режим доступу : dic.academic.ru/dic.nsf/bse/127986/Розен
2. Бибииков М. В. Византийські джерела з історії Стародавньої Русі та Кавказу. – СПб.:Алетейя, 2001. – 314 с.
3. Каплан М. Византия / Мишель Каплан - М. : Вече, 2011. - 416 с. : ил. - (Гиды цивилизаций).
4. Острогорский, Г.А. История Византийского государства / Пер. с нем.: М.В. Грацианский; ред.: П.В. Кузенков. — М.: Сибирская Благозвонница, 2011. — 895, [1] с, ил., карты.
5. Сказкин С.Д. История Византии в 3 томах /Сказкин С.Д. (отв. ред.). История Византии. Том 2/ – М.: Наука, 1967.- 523 с.
6. Успенский Ф.И. История Византийской империи. Период Македонской династи – Москва: Мысль , 1996. – 531 с.

Секція № 5

***Основні тенденції розвитку
культури та освіти***

УДК 94:811.111-26

Shklyazh I.M., Zhdanov E.V., Kosygin M.O.

THE ENGLISH LANGUAGE AND WORLD (FROM THE HISTORY OF SPREADING)

This article is about spreading of English Language among others people of the world.

Ця стаття про поширення англійської мови серед інших народів світу.

Эта статья о распространении английского языка среди других народов мира.

English is generally acknowledged to be the world's most important language. It is perhaps worth glancing briefly at the basis for that evaluation. There are, after all, thousands of different languages in the world and each will seem uniquely important to those who speak it as their native language, the language they acquired at their mother's knee. But there are more objective standards of relative importance.

One criterion is the number of speakers of the language. A second is the extend to which a language is geographically dispersed: in how many continents and countries is it used or is knowledge of it necessary?

A third is its functional load: how extensive is the range of purposes for which it is used? In particular, to what extent is it the medium for highly valued cultural manifestations such as a science or a literature? A fourth is the economic and political influence of the native speakers of the language.

If we restrict the first criterion to native speakers of the language, the numbers of speakers of English is more than 350 millions, and English ranks well below Chinese (which has over three times that number of speakers). The second criterion, the geographical dispersal of the language, invites comparison with (for example) Hebrew. Latin and Arabic as languages used in major world religions, though only Arabic has a substantial number of speakers. But the spread of English over most of the world as an international language is a unique phenomenon in the world's history: about 1500 million people-over a third of the world's population-live in countries where English has some official status or is one of the native languages, if not the dominant native language. By the third criterion, the great literatures of the Orient spring to mind, not to mention the languages of Tolstoy, Goethe, Cervantes, and Racine. But in addition to being the language of the still more distinguished Shakespeare, English leads as the primary medium for twentieth-century science and technology. The fourth criterion invokes Japanese, Russian, and German, for example, as languages of powerful, productive, and influential nations. But English is the language of the United States, whose gross domestic product in 1980 was more than double that of its nearest competitor, Japan.

No claim has here been made for the importance of English on the grounds of its quality as a language (the size of its vocabulary, its relative lack of inflections, the alleged flexibility of its syntax). The choice of an

international language, or lingua-franca, is never based on linguistic or aesthetic criteria but always on political, economic, demographic ones.

English is the world's most widely used language. A distinction is often made that depends on how: the language is learned: as a native language (or mother tongue), acquired when the speaker is a young child (general by in the home), or as a nonnative language, acquired at some subsequent period. Overlapping with this distinction is that between its use as a first language, the primary language of the speaker, and as an additional language. In some countries (particularly of course where it is the dominant native language).

English is used principally for internal purposes as an intranational language, for speakers to communicate with other speakers of the same country; in others it serves chiefly as an international language, the medium of communication with speakers from other countries.

One well-established categorization makes a three-way distinction between a native language, a second language, and a foreign language. As a foreign language English is used for international communication, but as a second language it is used chiefly for international purposes. We can distinguish five types of function for which English characteristically serves as a medium when it is a second language:

1. Instrumental, for formal education;
2. Regulative, for government administration and the law courts;
3. Communicative, for interpersonal communication between individuals speaking different native language;
4. Occupational, both intranationally and internationally for commerce and for science and technology;
5. Creative, for nontechnical writings, such as fiction and political works.

Native and second language English is speaker as a native language by more than 350 million people, most of them living in North America, the British Isles, Australia, New Zealand, the Caribbean, and South Africa. In several of these countries, English is not the sole language: the Quebec province of Canada is French-speaking, most South Africans speak Africans or Bantu languages, and many Irish and Welsh people speak Celtic languages. But those whose native language is not English will have English as their second language for certain governmental, commercial, social, or educational activities within their own country.

English is also a second language in many countries where only a small population of the people have English as their native language. In about twenty-five countries English has been legally designated as an official language: in about ten (such as Nigeria) it is the sole official language, and in some fifteen others (such as India) it shares that status with one or more other languages. Most of these countries are former British territories. Despite the association of the English language with the former colonial rulers, it has been retained for pragmatic reasons: where no one native language is generally acceptable, English is a neutral language that is politically acceptable, at least at the national level, for

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

administrative and legal functions; and as an international language for science and technology it is desirable for higher education. English is an official language in countries of such different backgrounds as India, Nigeria, and Liberia, while in numerous other countries (Burma, Thailand, South Korea, and some Middle Eastern countries) it is used for height education. In Sri Lanka, English at one time lost its official status, while retaining its social, cultural, and economic importance, but it has been reestablished as an official language; indeed, as a result of the increase in secondary education more people today learn English there than at any time during the colonial period. It has been estimated that English is a second language for well over 350 million people; the number of second language speakers may soon exceed the number of native speakers, if it has not done so already.

Literature (short)

1. Аполлова М.А. Specific English (Грамматические трудности перевода). – М. : «Международные отношения», 1977 – 136 с.
2. Хрестоматия по английской филологии. М., 1991.
3. Conversational Formulas. – Ленинград, 1974. – 133 с.
4. Пыш, В.А. History of the English Language: учебник / Пыш, В.А. – Leningrad: Prosvesheniye, 1973. – 351 p.
5. Shargorodskaya E.I., Borovik M.A. The English School. – Л. : Просвещение, 1975. – 159 с.

УДК 930.85.(477.7

Karaulna O.M.

THEORETICAL CONCEPTS NATSIOGENEZISA I. LYSYAK-RUDNICKIY IN THE CONTEXT OF THE SPECIFIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Summarizes the theoretical concepts I. Lysyak - Rudnicki natsiogenezisa problems and it seems the process of chronicling Ukrainian "modern" nation, which makes it possible to compare the views of other scientists on the process of the development of nations and to identify common structural elements or phases of development. Counterbalanced concepts are ethnicity, nation and national consciousness.

Обобщаются теоретические концепции И. Лысяка - Рудницкого на проблемы нациогенезиса, и представляется хронологизация процесса украинской "модерной" нации, что дает возможность сравнить взгляды других ученых на процесс развития наций и выявить общие структурные элементы или фазы развития. Опорными понятиями являются этнос, нация и национальная сознание.

Узагальнюються теоретичні концепції І. Лисяка-Рудницького на проблеми націогенезу, та представляється хронологізація процесу

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

української „модерної нації», що дає можливість порівняти погляди інших науковців на процес розвитку нації та виявити спільні структурні елементи або фази розвитку. Опорними поняттями є етнос, нація та національна свідомість.

The rapid growth of national consciousness among the Ukrainian people caused global social changes in 2014, which were held both within the country and on the outside, modern scientists were determined to benchmark national state and to focus attention on such concepts as "nation", "nationalism" , “nation-building”, that shaped the relevance of this study.

On the opinion of J. Lysiak-Rudnitskiy, the society needs to from both subjective and objective conditions to create a nation requires. In the first case those conditions are - desire and ability, in the second version - the number and the appropriate geopolitical situation.

According to his understanding, the nation is - consciousness, political and cultural community, which voluntarily differentiates itself from other similar communities, nations and has a strong will to build their lives sovereignly. The legal form of the nation is a separate national state. In defense of his views, Lysiak-Rudnitskiy advances a few positions, that we have identified as follows:

- 1) nation exists in time, so inevitably nation is historical;
- 2) historicity is valid only when the community reaches consciousness;
- 3) decisive factor in the historical existence of nations is to preserve the top layer of the intellectuals, as of a carrier of political consciousness and high culture;
- 4) non-historical nations have lost or never had the representative class and were reduced to silent masses, with low national consciousness and culture of predominantly national character;
- 5) the process of changing the composition of the national elite due to internal revolutions and complete annihilation as a result of the conquest of strangers never must be mixed;
- 6) non-historical nations are seeking to build a national community, based on traditional "bottom-up", "historical" nations , willing to expand national community from elite to ordinary people;
- 7) among the "historical" nations there is a dominating concept of civil rights and historical boundaries, according to which "non-historical" nations must be humbled and assimilated.

Lysiak - Rudnytsky considered, that Ukrainian nation is unhistorical, but the kind of nation, that is tending to reconstruct the interrupted "continuity" of historical tradition. Concerning the nation-building, he used such terms, as "lag" and "fading", which were also recorded and studied in historiography, also the scientist marked several stages of its development.

Thus, the analytic structure of nation – building, proposed by Lysyak - Rudnitskiy is relevant today. This structure provides the opportunity to add and organize ideas and concepts, concerning the formation and development of modern Ukrainian national state, that for now is dwelling in

uncertainty and perplexity against the backdrop of the current ideological and political events.

UDK 94(477)

Delibaltova Julia

VLIV ČESKÉ VLÁDY NA ŠKOLSTVÍ PODKARPATSKÉ RUSI V LETECH 1918-1939

Podkarpatská Rus, která se stala součástí československého státu, měla rozlohu 12 656 km². Na jejím území se nacházelo 487 obcí s 599 808 obyvateli. Z nich 372 884 patřilo k rusínskému/ukrajinské národnosti (ve statistikách uváděné jako ruská národnost), 102 144 osob k maďarské, 80 059 k židovské, 19 737 ke slovenské, 297 k polské, 10 460 k německé národnosti.

Definitivní rozhodnutí o připojení Podkarpatské Rusi k ČSR bylo potvrzeno saintgermainskou mírovou smlouvou z 10. září 1919 a poté i trianonskou mírovou smlouvou ze 4. června 1920, kterou Maďarsko přiznávalo Československu území Slovenska a Podkarpatské Rusi a dále uznávalo jeho nezávislost a územní nedotknutelnost.

V první polovině roku 1919 byla na území Podkarpatské Rusi nepřehledná situace. Poměry byly rozhárané. Na některých místech se vlády ujali komunisté, některé obce vystupovaly jako samostatné jednotky a fakticky si vládly sami sobě. Dne 24. dubna 1919 obsadilo část území Podkarpatské Rusi kvůli válce s Budapeští rumunské vojsko, ale 20. července 1919 ho nahradilo československé vojsko, když válečný stav s Maďarskem skončil. Ještě v létě a na podzim roku 1919 navázal arcivévoda Josef Habsburský styky s bývalými úředníky uherského státu na Podkarpatské Rusi s cílem zabránit jejímu připojení k ČSR. Podkarpatská Rus měla podle tohoto plánu získat statut neutrálního území pod maďarským patronátem. Politický chaos a ekonomický rozvrat násobený maďarskými aktivitami vedly k vyhlášení vojenské diktatury. Dosavadní správu vykonávající ministr s plnou mocí pro správu Slovenska, Vavro Šrobár oznámil 4. června 1919 pražské vládě, že moc na východě republiky vkládá do rukou vojska a 6. června 1919 vyhlásil velící francouzský generál E. Ch. Hennocque vojenskou diktaturu, a to nejdříve v obvodu, který konrolovaly jeho jednotky. Usnesením ministerské rady z 18. listopadu 1919 se vojenská diktatura rozšířila na celé území Podkarpatské Rusi a trvala do 9. ledna 1922.

Samotná vnitřní situace Podkarpatské Rusi, jak politická, tak ekonomická byla dost komplikovaná. Dle slov G. Žatkoviče z dopisu americkým krajanům byla hospodářská situace rusínského lidu žalostná. V oblasti politické tu byly neshody mezi přívrženci rusínské orientace (část se později začala přiklánět k ukrajinské orientace), a velkoruské orientace,

rozpory panovaly v názorech na spisovný jazyk a mnohé ďalšie záležitosti. Na podzim roku 1919 vyústily v rozdelení Centrální ruské národní rady na dvě centrální rady. První byla vedena A. Vološinem, dr. M. Stripským, mjr. J. Puzou a dr. J. Braščajkem, druhá, která prosazovala zavedení ruštiny jako úředního jazyka, byla vedena dr. A. Beskidem, A. Gagatkem, I. Curkanovičem a V. Nyčajem. Žatkovič, první guvernér Podkarpatské Rusi, inklinoval k první centrální radě.

Rozvoj školství byl po celé meziválečné období v centru pozornosti. Bylo ovšem nejprve nutno vyřešit otázku, jakým jazykem se má vlastně vyučovat. Po první světové válce se na Podkarpatské Rusi etablovaly tři směry, jejichž kořeny je ovšem možné vystopovat už koncem 19. století: velkoruský, ukrajinský a rusínský.

Velkoruský směr dokazoval, že obyvatelstvo Podkarpatské Rusi a východního Slovenska je ruské a zasazoval se o zavedení spisovné ruštiny do škol. K velkoruskému směru se politicky hlásil např. Anton Beskid, předseda Centrální ruské národní rady, v letech 1923–1933 guvernér Podkarpatské Rusi, Josif Kaminskij, Edmund Bačinskij, původně také Andrej Brodij (Bródy) a mozi další. Ruskou orientaci šířil v kulturní oblasti spolek Alexandra Duchnoviče, pojmenovaný podle nejvýznamnějšího rusínského buditele ruského směru 19. století. Ne všichni členové Duchovičova spolku byli od počátku jednoznačnými rusofily: Josif Kaminskij byl např. původně pokladníkem konkurenční ukrajinské „Prosvity“. Kaminskij byl původně považován za ukrajinofila, ale potom v roce 1925 napsal: „Náš národ je součástí velkého ruského národa. V průběhu historie o tom nikdy nikdo nepochyboval.“

Rusofilové se odvolávali na osobnosti rusínského veřejného života 19. století, jakými byli rusínský buditel a spisovatel Alexander Duchnovič, politik a publicista Adolf Dobrianskij (Dobrianský), básník Alexander Pavlovič, básník a spisovatel Ivan Silvaj nebo spisovatel a novinář Eugen (Jevhen) Fencik, kteří všichni psali spisovnou ruštinou. Rusofilové po vzoru rusofilů v Haliči považovali ukrajinskou národnost za výmysl Němců a Rakušanů, ukrajinský národ vůbec neuznávali a ukrajinštinu považovali za dialekt ruštiny. Stoupenci ruského směru usilovali také o rozšíření pravoslaví. Směr byl podepřen ruskými emigranty ale i některými rusofily v českých politických stranách, především Václavem Klofáčem a Karlem Kramářem. Rusofilskou orientaci podporovali národní demokraté, národní socialisté a částečně – těžko říci proč – i agráři.

Na druhé straně zde byl ukrajinský směr. Čelnými představiteli ukrajinské orientace byli Augustin Vološin, bratři Julius a Michail Braščajkové, Stefan Kločurak a Julian Révay. Ukrajinofilové tvrdili, že Rusín a Ukrajinec znamená jedno a totéž, obyvatelstvo je ukrajinské a národ je ukrajinský. Ukrajinofilové měli podporu ukrajinské emigrace z Polska a také profesorů ukrajinské svobodné univerzity v Poděbradech. V kulturní oblasti v ukrajinském duchu působil spolek „Prosvita“ (Osvěta), založený podle vzoru podobného spolku působícího už před Velkou válkou v Haliči. Politicky měli ukrajinofilové podporu sociálních demokratů,

komunistů, lidovců a také menší části agrárníků. Hlinkova slovenská ľudová strana se stavěla rezervovaně jak k rusofilům tak i ukrajinofilům.

Třetím proudem byl rusínismus. Podle této teorie nebylo obyvatelstvo Podkarpatské Rusi ani ruské, ani ukrajinské. Jejím stoupencem byl řeckokatolický klérus v čele s prešovským biskupem Pavlem Gojdičem. Rusínský směr usiloval i o zavedení zvláštního jazyka založeného na místních dialektech, ale byli v něm i lidé, kteří nepovažovali jazykovou otázku za prvořadou a vyslovovali se buď pro ruštinu, nebo pro ukrajinštinu. Samotné hnutí tak nebylo jednotné, existovaly v něm různé směry, z nichž některé byly částečně proruské, jiné dokonce promaďarské. Z rusínského směru později vycházel i autonomistický Autonomnyj zemedelskij sojuz, jehož někteří činitelé byli orientováni promaďarsky (Kurtjak a později Bródy).

УДК 930:1

Онорійчук О. А., Коваль С.В.

РОЛЬ ІСТОРИОГРАФІЇ У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ОСЯГНЕННІ ІСТОРИЇ

В статті аналізується історичне як певна модальність соціального життя, яке є культурним витвором і невід'ємним елементом історичної свідомості. Підкреслюється значення історіографії для формування професійної культури історика, його стилю мислення та наукових смаків.

В статье анализируется историческое как определенная модальность социальной жизни, которое является культурным произведением и неотъемлемым элементом исторического сознания. Подчеркивается значение историографии для формирования профессиональной культуры историка, его стиля мышления и научных вкусов.

This article analyzes the historical modality as a kind of social life, which is a cultural creation and integral part of historical consciousness. Emphasizes importance of historiography for the formation of professional culture historian, his style of thinking and scientific tastes.

Перед сучасною історичною наукою постають справді титанічні завдання розв'язання трьох принципів для розуміння зв'язку історії й людини питань: що таке історія як така; який зв'язок між історією та людиною; що таке час, розглянутий не як рух світил, а як вихор загального життя й нашого власного проживання [1, с. 43].

Особливу роль у розв'язанні цих питань відіграє історіографія. Потреба в ній, вочевидь, виразніше виявляється в тих суспільствах, де гостріше постає питання про національну й культурно - історичну ідентичність особистості або народу, місце його в світовій цивілізації. Зміст історіографії являє собою конкретне життя духу народу, окреслює

історію як особливу буттєву сферу співвідношення між усезагальним змістом історії та його конкретними проявами.

Історіографія - це не стільки система знань з історії науки, скільки засіб мислення історика. Це вміння вийти за межі предмета, що вивчається, і розглянути його з різних боків (як цей предмет виник, якими засобами досліджувався, які прогалини залишилися, що цей предмет може дати для подальшого розвитку історичної науки). Іншими словами, історіографія формує стиль мислення та науковий смак майбутнього історика і мобілізує активну розумову діяльність у процес викладання. Оволодіння предметами історіографічного циклу має вплив на формування професійної культури історика, зміст якої становить вільне володіння історичними текстами. Рівень фахової культури зумовлюється вмінням здобути необхідну історичну інформацію та її інтерпретувати.

Знайомство з історією історичної науки в цілому збагачує кругозір майбутнього викладача або дослідника. Знання історичних подій і того, як ці події вивчалися, - це дві крайні точки наукового кругозору історика, між якими великий проміжок знань з історії культури, освіти, науки, літератури, філософії, психології, лінгвістики, етнології, і демографії, статистики тощо. Отже, за своїм змістом історіографія втілює ідею міждисциплінарності знання.

Стиль історичного мислення - це тривала сукупність соціально-психологічних настанов, теоретико-методологічних принципів та аксиологічних орієнтирів. Стиль мислення має різні прояви. Йдеться про стиль мислення певної епохи взагалі, репрезентований науковим напрямом, врешті про особистий стиль кожного конкретного історика. Зміна стилів мислення зумовлює розвиток історіографічного процесу: міфологічний, провіденціалістський тощо.

Тип історика - це певна розумова конструкція, яка характеризує зміст, спрямованість, мотиви творчої діяльності історика. Зміст цієї конструкції містить наукові пріоритети історика, ставлення до джерел, до різновидів історичної праці : збиранню, опису джерел, історичному аналізу чи синтезу, художнім викладам в історії, емоційно-психологічному висвітленню минулого. Складовими поняття типу стали: аналіз внутрішнього світу дослідника, особистої вдачі, характеристика культурного оточення, коло знайомств, взаємини вченого з родиною, друзями, колегами.

Академік М. Богословський вирізняє три типи істориків. Перший - це історик-мислитель, який по-філософськи осмислює історичні події та факти, з'ясовує їхні причини, зв'язок і значення в історії. Другий тип - історик-художник, митець з розвинутою історичною фантазією та інтуїцією, який художньо відображає колишнє в яскравих та живих образах історичних подій і постатей. Третій тип - історик-дослідник, який немов рудознавець, вишукує руду фактів, історичних документів, матеріалів, тобто має хист до пошуку та опису історичних джерел. На думку дослідника, всі три типи істориків, звичайно, рідко

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

зустрічаються у чистому вигляді, найчастіше вони змішані у найрізноманітніших комбінаціях.

Українська історіографія репрезентує яскраве розмаїття типів істориків: історик-збирач, історик-аматор, історик-фольклорист, історик-художник, історик-бібліограф, історик-археограф, джерелознавець, історик-систематик, теоретик тощо. Всі ці типи показують розвиток історичної свідомості і великий потенціал. Індивідуальний вибір історика визначається моральними критеріями й є безпосередньо пов'язаний з проблемою відповідальності.

Вибір духовних цінностей є найскладнішим і найсуперечливішим, бо він є найвідповідальніший - адже в житті людина керується своєю духовністю: розумом, почуттями, волею. Людство повсякчас має давати оцінку новим явищам у житті людини та суспільства й вписувати їх у традиційні системи цінностей. Повною мірою це стосується й системи духовних цінностей та їхньої ролі в становленні особистості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ящук Т.І. Філософія історії : Курс лекцій . Навч. посібник . - К.: Либідь , 2004 . - 536 с.
2. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій.- 2004. – 496 с.
3. Єжи Топольський. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації. Київ, «К. І.С.», 2012. - 400 с.

УДК 069 (477) (092)

Борис Т. П.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Надольська В. В.**

МУЗЕЙ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ІНСТИТУТ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ М. Ф. ФЕДОРОВА

У статті висвітлюються сутнісні характеристики музейних установ філософа і музеєзнавця М.Ф. Федорова. Його загальнотеоретичні ідеї вказують на визначення музею як «зображення світу», «собору усіх вчених товариств» і «Міжнародного музейного закладу», а також на його роль у житті суспільства.

В статье освещаются сущностные характеристики музейных учреждений философа и музеоведа М.Ф. Федорова. Его общетеоретические идеи указывают на определение музея как «изображение мира», «собора всех ученых обществ» и «Международного музейного заведения», а также на его роль в жизни общества.

The article highlights the essential characteristics of museum institutions by philosopher and museologist M. F. Fedorov. His general theoretical ideas point to the definition of a museum as «description of the world», «assembling of all scientific societies» and «International museum institution» and also on its role in the life of society.

На сучасному етапі розвитку глобалізаційних процесів, потужну комунікативну міжкультурну роль відіграє музей, як простір збереження суспільного надбання, фіксації історичних віх країн і результатів діяльності науковців (музеєзнавців, філософів, художників та ін.). До таких науковців належить російський мислитель, Микола Федорович Федоров. Розпочавши свою педагогічну діяльність у провінційних містах, М. Ф. Федоров став знаним фахівцем з музеєзнавства, працюючи у Румянцевському музеї в Москві. Саме тут він формувався як філософ-футурист і музеєзнавець. Уся його творчість пронизана прагненням об'єднати людство як в його цілісний простір багатоманітності, так і в його швидкоплинності зміни поколінь, у музей як останній залишок культу предків – батьків, який наповнений речами-обличчями, речами-духами. Тому людство має зробити всі можливі спроби, щоб зберегти цей особливий простір у музеї [1; 4].

Музеї є центрами культурного відродження народу, які до вимог часу постійно зазнають трансформаційних змін. В епоху грубого утилітарного прогресу, боротьбу за споживача, саме музей залишається осередком тихого та культурного життя доісторичних речей, що вийшли з ужитку, але зберігають свою духовну цінність як свідки епохи, сучасники свого часу. М. Ф. Федоров вважав, що знищити музей неможливо, тому що він як «тінь супроводжує життя і як могила, стоїть за всім живим. Кожна людина «носить у собі музей навіть проти власного бажання, як мертвий додаток, як докори сумління; бо зберігання є корінним законом» [3, 340] її природи. Відтак, «музей, як вираження усієї душі, поверне нам душевний спокій, внутрішній лад, подарує радість, яку відчуває батько при поверненні блудного сина. Хвороба століття, переконаний філософ, і полягає саме у відмові від минулого, від спільної справи всіх поколінь, що і позбавило наше життя сенсу і мети...» [3, 341–342]. Тому значення музею полягає у вирішенні існуючих спільних проблем на основі принципів толерантності та необхідності збереження існуючого різноманіття світу. Адже для взаємного обміну та взаємозбагачення інформацією, що є основним способом взаємодії у людському суспільстві, конче необхідний «мир внутрішній і лад душевний, ... необхідно бути не ворогами своїх предків, а справді їх вдячними нащадками» [3, 342]. М. Ф. Федоров бачив практичний шлях такого єднання через застиглу в музеях історію, що створює місток між цілими світами, воскрешає покоління. Водночас, за його ідеєю музей залишається «...собором облич, діяльність його полягає не в накопиченні мертвих речей, а у поверненні життя решткам всього того, що віджило...».

Таким чином, музей для М. Ф. Федорова є вираженням загальної пам'яті для усіх людей (братів), як собору всіх, хто нині живе. «Братами ми вже народжуємося, але для збереження і ще більше для відновлення братства, для усунення причин, що руйнують братське почуття, потрібне знання ... потрібне взаєморозуміння. Братство, як і життя, є дар від народження...». Втім, поки буде людина ставити перед собою

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

лише матеріальне та жити теперішнім, тут і тепер, бачити свою мету виключно у насолоді, доти нездоланною лишатиметься прірва між минулим і теперішнім, батьками та дітьми. Братерство полягає «не в одному почутті братерства, а й у братньому знанні (взаємознанні) та з братньої дії – воскресіння пам'яті минулого» [5].

Політична, міжконфесійна, ідеологічна та інші ворожнечі є наслідком перерваного зв'язку поколінь, історичної традиції, що забезпечувала духовну єдність. «Музей в даному контексті як творіння історії, для якої примирення ворогуючих складає основне завдання і вищу духовну місію» – такий музей сприяє осмисленню кожним свого хибного шляху, примиритися і, таким чином, ліквідувати розділення за яким би то не було принципом чи ознакою, завершити боротьбу, що веде до страждань і смерті. М. Ф. Федоров був впевнений, що «віра і надія на можливість одностайності й єдності в роді людському давно втрачені; неможливість єдності вважається незаперечною істиною, а тим часом її необхідність стає з кожним днем все очевиднішою, потреба в ній відчувається все сильніше...» [5]. Музей як «зображення світу» є протиставленням минулого і майбутнього, природного і штучного, а також і як заклад науковий – «собор усіх вчених товариств», які об'єднуються в єдине ціле для спільної мети.

Внутрішнє культурне єднання народу постає необхідною передумовою для міжкультурного діалогу. Тому наступним кроком на шляху до всезагальної єдності світового суспільства слід за створенням народного музею, повинно бути формування міжнародного музею. «Міжнародний Музей» є таким не лише за своїм «особовим складом, але і за сферою занять». Він, «як історичний, є дослідженням спільного походження або спорідненості, причин розриву, або забуття спорідненості; як лінгвістичний він має за предмет своїх зацікавлень об'єднання в мові; як природний, він створює землеробсько-метеоричний регулятор, знаряддя зміцнення світу» [2; 5].

«Істинний музей» М. Ф. Федорова є «вираженням трьох найголовніших здібностей людської душі, об'єднаних в пам'яті, тобто він є вираженням згоди і повноти душевної, адже він є розум, що не тільки розуміє, а й відчуває втрати, і не просто відчуває, а спрямовує всю свою діяльність на повернення, воскресіння втраченого». Музей не допускає забуття всезагального блага, адже тільки пам'ять про головне, про нашу первинну всенародну єдність робить благо всезагальним.

Втім, проект музею єднання поколінь та культур досі залишається теоретичним гаслом, лише закликком. Сам мислитель відзначав, що реальністю сучасного йому музею є «могильна тиша, мовчання цвинтаря є загальною ознакою нинішнього музею, які роблять з нього повну протилежність галасливому промислово-торговому місту, серед якого він зазвичай знаходиться. Археологічне відділення музею з його уламками історії, вкритими іржею речами, черепи та кістки – ці вихідці з могил, – це теж цвинтар, але з розритими могилами». По суті, музей і до сьогодні є тим кладовищем, перенесеним і поставленим в центрі міста.

Проект музею М. Ф. Федорова передбачав збереження не стільки тілесних згадок минулого, скільки духовну єдність із ними, що можливо лише за умови чутливої душі, яка прагне братерства та єдності, як наприклад, «для бібліотекаря книжковий фонд є лише книгосховищем, то для читача вона перетворюється на душесховище, бо, читаючи, неможливо не уявляти автора; читач мимоволі малює у своїй уяві його портрет, чує його голос, поринає в його почуття і думки, проте робить це ненавмисно, незалежно від власної волі лише тому, що не може цього не робити...» [5].

У сучасному вимірі музей виступає багатофункціональним інститутом, який накопичує, зберігає матеріальні та духовні цінності як джерела світових надбань, а також популяризує їх у предметному просторі.

Музейний простір, у якому постійні експозиції й виставкові заходи пояснюють людям світ як глибину віків, потребує переосмислення сутності, а також визначення ролі музеїв у служінні суспільству, особливо впродовж останніх десятиліть. Музеї повинні перетворитися на місця примирення: примирення з минулим, і між колишніми конфліктуючими поколіннями, але не намагаючись гармонізувати історію.

Список використаних джерел і літератури:

1. Каулен М. Идеи Николая Федорова в современном мире / М. Каулен // Музей. – 2010. – № 6. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nffedorov.ru/w/images/c/cb/Musej_6_2010.pdf#page=4.
2. Мастеница Е. Н. Феномен музея в философском наследии Н.Ф. Федорова / Е. Н. Федорова // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусства. – 2011. – № 3(8). – С. 137–142.
3. Музееведческая мысль в России XVIII–XX веков: Сборник документов и материалов. / Колл. авт. // Отв. ред. Э.А. Шулёпова. – М. : Эстерна, 2010. – 960 с. : ил.
4. Семенова С. Философ всеобщего дела / С. Семенова // Музей. – 2010. – № 6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nffedorov.ru/w/images/c/cb/Musej_6_2010.pdf#page=4.
5. Федоров Н. Ф. Музей, его смысл и значение / Н. Ф. Федоров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : dugward.ru/library/fedorov/fedorov_muzey.html.

УДК 378.1

Зінченко Д.М.

**ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА**

У статті визначено зміст терміна «педагогічна майстерність». Встановлено структуру педагогічної майстерності інженера-педагога.

В статтє определено содержание термина «педагогическое мастерство». Определена структура педагогического мастерства

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

In the article it is defined the content of the term «pedagogical skill» of an engineer-pedagogue. Its structure has been set.

Професійна підготовка майбутніх інженерів-педагогів оснований на навчання і виховання через створення умов для професійного розвитку, досконалого володіння технікою, психолого-педагогічними знаннями, високого рівня інтелекту, педагогічної майстерності, професійної мобільності та адаптації до світового інформаційного простору.

В умовах модернізації системи освіти в Україні особливої актуальності набуває питання процесу формування педагогічної майстерності інженерів-педагогів. Діяльність інженерно-педагогічних кадрів неможлива без сформованих структурних компонентів педагогічної майстерності, а саме: гуманістичної спрямованості, професійної компетентності, здібностей до педагогічної діяльності, педагогічної техніки, морально-духовних якостей, соціально-педагогічних якостей та психолого-педагогічних умінь.

Питанню педагогічної майстерності присвячували свої роботи відомі вітчизняні діячі науки, теоретики і практики освітньої галузі, видатні філософи, митці та державні діячі: О.Духнович, Е.Зеєр, І.Зязюн, О.Коваленко, М.Корф, К.Ушинський, М.Коцюбинський, А.Макаренко, І.Нечипоренко, Н.Ничкало, І.Огієнко, С.Русова, М.Пирогов, І.Сікорський, В.Сухомлинський, К.Ушинський, та ін. Психологічні та педагогічні праці науковців за результатами досліджень показують багатогранність думок, концепцій та поглядів на проблему педагогічної майстерності фахівців одразу в двох сферах – інженерній і педагогічній.

Мета дослідження полягає у вивченні структури та складових педагогічної майстерності в інженерно-педагогічній діяльності інженерно-педагогічних кадрів.

В епоху інформаційних технологій професійна діяльність інженера-педагога як носія духовного, інтелектуального та культурного потенціалу набуває особливого значення, детермінує характер розвитку людини та суспільства. Педагоги та майстри виробничого навчання все помітніше усвідомлюють потребу у поглибленні психологічних знань, у формуванні власної педагогічної майстерності.

Пошук ефективних шляхів формування педагогічної майстерності вимагає розуміння її основ та сутності. Так, педагогічна майстерність розглядається дослідниками як високий рівень професійної діяльності фахівця. Специфіка професійно-педагогічної освіти виявляється в інтеграції психолого-педагогічних, спеціальних галузевих, виробничо-технологічних знань та умінь, які набуває студент в процесі професійної підготовки. Зрозуміло, що низький рівень сформованості педагогічної майстерності негативно позначається на всіх показниках закладу освіти. Тому педагогові так необхідна педагогічна майстерність, щоб досягати вершин розвитку професійної діяльності.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Хоча педагогічна майстерність виявляється в діяльності, проте до неї вона не зводиться. Не можна обмежити її лише високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь. Сутність майстерності – в особистості вчителя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на ґрунті реалізації власної системи цінностей. Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості вчителя в професійній діяльності, активності, що базується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання. [2]

Педагогічну майстерністю майстра виробничого навчання ПТНЗ Ковальчук В.І. визначає, як професійну якість, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі й робить можливим із мінімальними зусиллями та в найкоротші терміни досягати запланованих результатів. [1]

Майстерність інженера-педагога можна розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності. Формування педагогічної майстерності в освітньому просторі вищої школи вимагає, насамперед, чіткої уяви її структурних компонентів. Варто зазначити, що питання сутності і структури педагогічної майстерності є предметом дослідження багатьох учених. Водночас дослідження цього феномена продовжуються. У розгляді аналізованого питання наявні різні погляди на виокремлення основних елементів педагогічної майстерності.

Науковцями Н.В.Кузьміною, М.Д.Левітовою визначено педагогічні здібності такі, як: дидактичні, організаторські, комунікативні, перцептивні, сугестивні, науково-пізнавальні, емоційна тривкість і оптимальне прогнозування.

На думку В.В.Ягупова, складовими структури педагогічної майстерності є: педагогічна культура, педагогічний досвід, професійна компетентність педагога, психолого-педагогічна ерудиція. [3]

Вагомим є визначення структурних компонентів педагогічної майстерності у дослідженнях І.А.Зязюна. Ми погоджуємось з авторами підручника «Педагогічна майстерність» за редакцією І.А.Зязюна, що визначають такі складові педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість діяльності педагога, професійну компетентність, здібності до педагогічної діяльності, педагогічну техніку. Всі ці елементи пов'язані між собою та мають здатність до саморозвитку. [2]

Для формування педагогічної майстерністю виокремлюють кілька рівнів.

Елементарний рівень. У педагога наявні лише окремі якості професійної діяльності. Найчастіше – це володіння знаннями для виконання педагогічної дії, володіння предметом викладання.

Базовий рівень. Педагог володіє основами педагогічної майстерності: педагогічні дії гуманістично-зорієнтовані; добре засвоєно предмет викладання; методично впевнено і самостійно організовано навчально-виховний процес.

Досконалий рівень. Характеризується чіткою спрямованістю дій педагога, їх високою якістю, діалогічною взаємодією у спілкуванні.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Педагог самостійно планує і організовує свою діяльність на тривалій проміжок часу, маючи головним завданням розвиток особистості тих, хто навчається.

Творчий рівень. Характеризується ініціативністю і творчим підходом до організації професійної діяльності. Педагог самостійно конструює оригінальні педагогічно-доцільні прийоми взаємодії. Діяльність будує, спираючись на рефлексивний аналіз. Сформовано індивідуальний стиль професійної діяльності. [3]

Професія інженера-педагога – одна з найбільш творчих і складних професій, у яких поєднано науку і мистецтво. Інженер-педагога свою професійну діяльність здійснює у напрямках навчальної, виховної, контрольної-діагностичної, науково-дослідницької та організаційної діяльності. Важливу роль відіграє питання компетентності інженера-педагога. Усе це вимагає наявності педагогічної майстерності, тому що вона є невід'ємною складовою професійної діяльності інженерів-педагогів.

Високий рівень майстерності надає нової якості всій роботі інженера-педагога, у особистості формується професійна позиція, що акумулює в собі вищі рівні спрямованості, знань і готовності до професійних дій.

Подальші наукові зусилля плануємо спрямувати на з'ясування передумов успішного розв'язання проблеми формування педагогічної майстерності майбутніх інженерів-педагогів в умовах вищого технічного навчального закладу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ковальчук В.І. Зміст та структура педагогічної майстерності майстра виробничого навчання ПТНЗ / В.І.Ковальчук // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 24(77). – С. 352-359.
2. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – С. 29, 31-38.
3. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – Либідь, 2003. – С. 168-171.

УДК 316

Біруль В.С.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент **Онофрійчук О.А.**

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ З ТОЧКИ ЗОРУ СОЦІОЛОГІЇ

Автор робить огляд проблеми гендерних стереотипів як одної з причин соціальної нерівності в суспільстві. Розглядає методи та можливості, що спрямовані на подолання цієї проблеми.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Автор делает обзор проблемы гендерных стереотипов как одной из причин социального неравенства в обществе. Рассматривает методы и возможности, направленные на преодоление этой проблемы.

The article reviews the problem of gender stereotypes as one of the causes of social inequality. Consider the possibilities and methods aimed at overcoming this problem.

Одною з актуальних проблем розвитку України і всього світу лишається питання гендерної нерівності і причин її поширеності. Хоча нині одним з найважливіших, фундаментальних принципів у галузі людських прав є принцип рівності, який визнається загальним правом людських істот, на справді реалізувати його навіть на рівні взаємовідношень чоловіків і жінок не вдалося. Висвітлення цієї проблеми є важливим, оскільки досягнення рівності жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства та держави є важливою умовою й гарантією утвердження демократії, розв'язання багатьох конфліктів та запорукою гармонійного розвитку суспільства.

Перепонами на шляху вирішення цієї проблеми найчастіше є так звані гендерні стереотипи що століттями накопичувалися в суспільстві.

Гендерні стереотипи формуються, починаючи з раннього дитячого віку в процесі так званої соціалізації. Підсумком соціалізації є освоєння певної соціальної ролі. Гендерні стереотипи часто діють як соціальні норми. Нормативний та інформаційний тиск змушує нас підкорятися гендерним нормам. Дія нормативного тиску полягає в тому, що ми намагаємося відповідати гендерним ролям, щоб отримати соціальне схвалення і уникнути соціального несхвалення. Ми живемо в культурі, де чоловіки зазвичай займаються одними речами, а жінки – іншими, де гендерні відмінності вважаються природними, а тому ми приймаємо гендерні ролі і підкоряємося їм.

Гендерні стереотипи прийняті всіма членами суспільства, тому незважаючи на те, що ми від них відмовляємося, ми як і раніше, чинимо відповідно до них, як чинять і інші люди довкола нас, як і раніше чоловікам і жінкам відводяться нерівні ролі і статуси. Також поширенню та затвердженню гендерних стереотипів сприяють засоби масової інформації, через які хибні уявлення проникають в наші думки, хоча ми цього не усвідомлюємо. Як результат отримуємо те, що чоловіки і жінки мають стереотипні риси. Навіть, коли об'єктивно це не відповідає дійсності, ми як і раніше вважаємо стереотип правильним.

Оскільки такі стереотипи стають нормою, то чоловіки і жінки починають спеціально формувати у себе такі риси, підштовхують себе до стереотипної поведінки. Найчастіше намагаються дотримуватися таких норм через те, що бажають відповідати виробленому в соціумі еталону, відхилення від якого часто цим же соціумом засуджується. Проблема стереотипів полягає в тому, що людина продовжує мислити і вірити в стереотипні риси, навіть тоді коли вони не існують. Адже дії людей часто зумовлені їх обізнаністю про соціальні очікування, що одночасно визначає і їх поведінку.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Тобто, як ми бачимо стереотипи досить сильні й стійкі, вони рано і легко засвоюються та їх досить складно змінити або знищити.

Для подолання цих стереотипів, а також для забезпечення гендерної рівності держава та міжнародні організації впроваджують гендерну політику [1].

Треба зазначити, що від гендерної нерівності найбільше страждають жінки, чоловіки в цьому плані є більш захищеними, тому традиційно виконують провідну роль в суспільстві. Тому більшість документів та законів, спрямованих на подолання нерівності, першочергово говорять про захист прав жінок.

Для запобігання дискримінації жінок розроблені міжнародні і вітчизняні документи. У Конвенції про знищення усіх форм дискримінації жінок, прийнятій ГА ООН у 1979 році, яка набрала чинності у 1981 році, у обов'язковій формі викладені принципи і заходи для досягнення рівних прав жінок. ГА ООН прийнята Декларація про викорінення насильства проти жінок. У цій Декларації зазначається, що насильство над жінками у сім'ї та суспільстві зростає, і для подолання цього явища потрібні термінові та ефективні заходи.

В Україні структура і основні функції національного механізму гендерної політики визначені Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Указом Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

На думку експертів гендерна політика сьогодні не є пріоритетною для України. Рушійною силою гендерних перетворень є українські організації громадянського суспільства, міжнародні організації та численні проекти з гендерної проблематики, що фінансуються іноземними організаціями [2].

Таким, наприклад є «Проект ГОБ», що фінансується Шведським агентством міжнародного розвитку Sida при співробітництві з Міністерством Фінансів України, що ставить за мету одночасно підвищити економічну ефективність і подолати нерівності шляхом впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування [3].

Але для остаточного подолання цього явища необхідно внести докорінні зміни гендерного порядку. Перш за все:

1. Досягнення рівної економічної незалежності для жінок та чоловіків
2. Просування рівної участі жінок та чоловіків у прийнятті рішень
3. Усунення гендерних стереотипів в суспільстві

Список використаних джерел і літератури:

1. Берн Ш. Гендерная психология. / Ш. Берн. – СПб. 2001. – 320 с.
2. ГОБ Проект [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.grbproject.org/content/o-proekte>

3. Міністерство соціальної політики України Доповідь про виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в Україні Восьма періодична доповідь – Київ 2014. С. 45 – Режим доступу: <http://grbproject.org/content/dokumenty/>

УДК 329.51(38):130.2

Волкова К.А.

Науковий керівник: к.ф.н. доцент **Онофрійчук О.А.**

ВЕСІЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ СТАРОДАВНІХ ГРЕКІВ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ

У статті ми дослідили і проаналізували характерні особливості весільних звичаїв та обрядів стародавніх греків та знайшли схожі елементи, які притаманні традиційному українському весіллю. Зроблено висновок, що культура еллінів здійснила значний вплив на українські традиції.

В статье мы исследовали и проанализировали характерные особенности свадебных обычаев и обрядов древних греков и нашли схожие элементы, которые присущи традиционной украинской свадьбе. Сделан вывод, что культура эллинов оказала значительное влияние на украинские традиции.

In this article we explored and analyzed the characteristics of wedding customs and rituals of the ancient Greeks and found similar elements that are inherent in traditional Ukrainian wedding. It is concluded that the culture of the Greeks made a significant impact on Ukrainian traditions.

*«Не знати, що трапалося до твого народження – значить завжди залишатися дитиною. Справді, що таке життя людини, якщо пам'ять про древні події не пов'язує її з життям наших предків?»
Марк Туллій Цицерон, «Оратор»*

Талановитий філософ має рацію. Історію потрібно досліджувати і виявляти причинно-наслідкові зв'язки, закономірності історичного розвитку.

Актуальність обраної нами теми полягає в тому, що антична культура Стародавньої Греції є колискою європейської культури. Саме в Елладі були закладені ті духовні, матеріальні і естетичні цінності, які в тій чи іншій мірі зробили внесок у розвиток середньовічних європейських народів. Це означає, що сучасний світ носить незримий відбиток грецької культури.

Однією з найважливіших форм суспільного життя і культури будь-якого народу, безперечно, є свято. Сучасні вчені визнають, що ґрунтовне вивчення особливостей проведення того чи іншого торжества, ставлення до нього всіх членів суспільства, характеризують народ не менше ніж дослідження його політичної чи військової історії [1, С.295]. Греки не розробили якихось релігійних догм та не створили канонічних священних текстів, таких як Коран у мусульман або Біблія у

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

християн [2, С.7]. Їхня віра виявлялась головним чином у діях, які проводились найчастіше під час свят [3, Р.13].

Найважливішим святом, яке справлялося майже в кожній родині, було весілля. Елліни вважали шлюб божественним дійством, тому це торжество супроводжувалося молитвами і жертвопринесеннями. Весілля найчастіше грали взимку. В Афінах навіть назва одного зимового місяця Гамеліон була утворена від дієслова одружитися (γαμέω) [4].

Будинок жениха і нареченої святково прибирали, двері прикрашали зеленню і гірляндами квітів. Свято складалося з трьох основних етапів: обряди і частування в домі у нареченої, урочиста процесія молодих у супроводі родичів і друзів до будинку нареченого і там заключний акт весілля з бенкетом, проводами молодят в спальню, а вранці підношення дарунків [5, С.39-95]. Чимало схожих елементів ми знаходимо і в традиційному українському весіллі.

Святкові церемонії починалися вранці зі священного обмивання нареченого і нареченої водою з річки або певного джерела. Є відомості, що у Фівах брали воду з річки Ісмен, а в Афінах – з джерела Калліроя. Обов'язок принести воду належав хлопчику чи дівчинці з кола найближчих родичів молодят. Таку дитину називали лутрофор, тобто несучим воду для обмивання, це ж слово позначало вручену йому посудину [6, С.225-227]. До особливих весільних ритуалів належав також обряд посвячення якій-небудь богині дівочого поясу нареченої, локона її волосся і дитячих іграшок. Згадки про це неодноразово зустрічаються в «Палатинській антології» [7, VI, 280; VII, 59, 206, 207, 211, 266, 276, 281].

Другий день весілля починався вранці у будинку нареченої, яку одягали у весільний наряд і чіпляли фату, що закривала голову і обличчя. Підготовкою молодиці керувала німфетія – досвічена жінка похилого віку, котра була добре обізнана у весільних обрядах. В цей час подружки нареченої співали пісні, оплакуючи юність і невинність дівчини, а її батько здійснював приношення божествам домашнього вогнища і богам-охоронцям шлюбу; до них відносили Геру і Зевса, Артеміду та Афродіту разом з супутниками. Потім розпочинався бенкет, яким керував заздалегідь обраний організатор, на кшталт сучасного тамади. Ліворуч від входу на ложах розташовувались чоловіки, найпочесніші місця відводилися батькам молодят, а жінки знаходилися напроти і серед них наречена. Її батько заявляв присутнім, що віддає дочку заміж. В такий спосіб, він відлучав дочку від богів свого вогнища і передавав нареченому, який залучав її до своїх домашніх божеств [8, С.148-149]. Церемонія передачі сімейного вогню і досі залишається актуальною, вона символізує народження нової родини.

Увечері молоді вирушали в будинок нареченого. У бідних сім'ях вони йшли пішки, але найчастіше для цього використовували віз, запряжений кінями або мулами. Античні автори згадують про окремі

моменти весільної ходи, яка зберігала основні риси незмінними протягом багатьох століть. Цікаво описано цей ритуал в «Іліаді» Гомера [9, 492-496] :

Юних дівчат при світлі ясних смолоскипів виводять
З їхніх світлиць і ведуть через місто під співи весільні.
Жваво кружляють в танку юнаки, і лунають довкола
Флейти й формінги дзвінкі, а жінки, стоячи на порозі
Власних осель, на юні веселощі з подивом зирять.

Мати нареченого з факелом зустрічала гостей біля дверей. При вході в будинок молодят обсипали плодами і солодощами в знак побажання щасливого сімейного життя і гарного потомства. Ця традиція зберіглася і донині. У деяких областях Еллади розігрувалася сцена викрадення нареченої, яка нагадує обов'язковий елемент українського весілля. Цей мотив відбився в міфі про одруження Європи і Зевса на Криті, коли громовержець в образі білого бика, вкрав дівчину, відвіз її на острів, де прийнявши звичайний вигляд, домігся згоди красуні на шлюб [10].

Після входу в будинок починалися обряди прилучення нареченої до домашніх божеств її нового будинку: молоду підводили до зображень домашніх божеств і окропляли водою. Подружжя зверталось з молитвою богам і ділили між собою хліб, пиріг і кілька плодів. Цей процес нагадує куштування короваю. Потім тривав святковий бенкет. Він, за словами Плутарха, був велелюдним з усіх домашніх свят, тому що слід було запросити родичів і найближчих друзів нареченого і нареченої [Plut. Mor. 666 e]. Всі учасники весільних урочистостей вважалися свідками укладеного шлюбу; вони в разі потреби надалі могли засвідчити його законність [Athen. V, 185 b]. З тих далеких часів свідки є незмінними елементами весільного дійства. Наприкінці бенкету з молодої знімали фату і вели до спальні. Процес зняття фати і до сьогодні є зворушливою традицією українського весілля, його ще називають обряд покривання нареченої. Він символізує остаточне прощання з дівочтвом та початок життя у статусі дружини. Потім приходив наречений у супроводі друзів і родичів, що співали пісні та залишали молодят наодинці.

Вранці наступного дня молода дружина знову одягала весільне вбрання, але вже без фати, а голову прикрашала вінком чи діадемою. До речі, вінок донині лишається важливим атрибутом весілля. Наприклад, у бойків, збирання барвінку на вінок для нареченої є цілим ритуалом. В перший день після одруження молода дружина в новому будинку приймала подарунки від дівчат і жінок [11, Р. 100-122]. З цього часу розпочиналося її доросле життя.

В даній статті, ми дослідили характерні особливості весілля у давніх греків та знайшли схожі елементи, які притаманні традиційному українському весіллю. Культура еллінів справила значний вплив на звичаї нашого народу, котрий через століття носить відбиток тих давніх вірувань і обрядів.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Ми впевнені, що вивчення історії і культури свого народу є важливим кроком на шляху розвитку кожної особистості, формування її інтелектуальних, соціальних та громадських якостей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Маринович Л.П. Гражданин на празднике Великих Дионисий и полисная идеология // Человек и общество в античном мире. М., 1998.
2. Нильссон М. Греческая народная религия. СПб., 1998.
3. Neils J. Panathenaia. // An Introduction Goddess and Polis. The Panathenaic Festival in Ancient Athens. New-Jersey, 1992.
4. Чудинов А.Н. «Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка» Изд. В. И. Губинского. СПб., 1910.
http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/13325/%D0%93%D0%90%D0%9C%D0%95%D0%9B%D0%98%D0%9E%D0%9D
5. Кинжалов Р.В. К реконструкции древнегреческого свадебного обряда // Астарта. Вып. 1. СПб., 1999.
6. Латышев В.В. Очерк греческих древностей. Богослужбные и сценические древности. СПб., 1997.
7. Палатинская антология Кн. VI. Эпиграммы посвященные (античные). <https://archive.org/details/greekanthology01newyuoft>
Кн. VII. Эпиграммы надгробные, [эпитафии](https://archive.org/details/greekanthology02newyuoft) (античные).
<https://archive.org/details/greekanthology02newyuoft>
8. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. М., 1988.
9. Гомер «Илиада» XVIII. http://www.ae-lib.org.ua/texts/homer_iliad_ua.htm#18
10. Кун Н.А. «Легенды и мифы Древней Греции» <http://mify.org/kun/69.shtml#1>
11. Lasey W. K. The Family in Classical Greece. London, 1968.

УДК 316.255(430)

Ворона М.С.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент **Онофрійчук О.А.**

НИМЕЦЬКА ФОРМАЛЬНА СОЦІОЛОГІЯ

У статті автор проводить аналіз досліджень німецьких соціологів, соціальних відносин і соціальних зв'язків. Розриває проблеми, які ставили перед собою представники німецької формальної соціології та надає коротку характеристику їх методів.

В статье автор проводит анализ исследований немецких социологов, социальных отношений и социальных связей. Разрывает проблемы, которые ставили перед собой представители немецкой формальной социологии и предоставляет краткую характеристику их методов.

The author analyzes the research of German sociologists, social relations and social ties. Tearing problems that set themselves the representatives of the German formal sociology and provides a brief description of their methods.

На межі XIX-XX ст. з'явилися нові важливі соціологічні концепції, які значною мірою привели до професіоналізації соціології і виходу її на рівень теоретичного розвитку. Видатну роль у цей час відіграє поява та розвиток так званої німецької формальної соціології, домінуючою ознакою котрої був не натуралістичний напрям, який панував у розвитку соціологічного пізнання, а так звана духовно-історична орієнтація, яка набула особливої популярності серед представників німецької соціологічної науки.

Серед німецьких істориків, соціологів у галузі господарчої, соціально-політичної та культурної історії набувають поширення думки про специфічну "духовну" сутність господарських, правових, релігійних інститутів, яка не піддається вивченню за допомогою певних емпіричних методів, характерних для природничих наук.

На той час саме на ґрунті німецької культури складалася традиція історичного підходу до явищ суспільного життя, згідно з якою окремі факти розглядаються у контексті загальних зв'язків процесу історичного розвитку. Біля витоків даного наукового напрямку стояв видатний німецький філософ, психолог, соціолог **Вільгем Дільтей** (1833-1911). Подальшого розвитку ці ідеї отримали у працях видатних німецьких філософів, соціологів **Г. Зіммеля**, **Ф. Тьонніса**.

Центральним у **Дільтея** є поняття життя як способу буття людини, культурно-історичної реальності. Людина, за Дільтеєм, не має історії, а сама є історією. Завдання філософії як "науки про дух" - зрозуміти життя, виходячи із нього самого. У зв'язку з цим вчений висуває метод розуміння як безпосереднє досягнення певної духовної цілісності. "Розуміння", тотожне інтуїтивному проникненню в життя, вчений протиставляє методу "пояснення", застосованому в "науках про природу", що має справу з так званим зовнішнім досвідом. Розуміння власного внутрішнього світу досягається завдяки інтроспекції (залучення, застосування), "самопостереження", а розуміння зовнішнього світу - шляхом "уживання", "співпереживання", "співвідчуття". У відношенні до реальності, культури минулого "розуміння" виступає як метод інтерпретації, герменевтика. Тому, на думку В. Дільтея, повинна бути розроблена нова, відмінна від традиційного "описова" наука, висхідним принципом котрої повинен стати феномен "відчуття", "розуміння", "переживання" внутрішнього зв'язку духовності [1, ст. 33-40].

Філософська і соціологічна творчість **Зіммеля** розгорнулася в епоху "кризи культури" — на схрещенні різноманітних старих і нових ідей та тенденцій. Саме як виразник цих кризових і суперечливих рис і ввійшов Зіммель в історію соціології.

Зіммель намагався знайти наскрізне (основне) протиріччя в сучасній йому культурі — завдання майже нездійсненне, оскільки цей період у повному розумінні був періодом "розброду і хитань" у культурі й ідеології.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Вихідною проблемою, від якої починає свої соціологічні побудови Зіммель, є проблема визначення предмету соціології. Як вважав Зіммель, соціологія повинна утвердити своє право на існування не за допомогою вибору особливого, не "зайнятого" іншими науками предмету, а як метод. Соціологія, за Зіммелем, не є наукою, що "володіє власним змістом", оскільки "вона не знаходить собі об'єкта, який не вивчався б якою-небудь із суспільних наук". Звідси, якщо соціологія не може визначити свій предмет шляхом простого вичленювання тих чи інших явищ соціального життя, вона повинна визначити його методологічно, знайшовши специфічну точку зору [2, ст. 55-56].

Фердинанд Тьонніс одним із перших спробував створити єдину, логічно струнку систему понять у соціології, показати її багатоманітність. Він пропонував розрізнити: а) „чисту” соціологію, яка аналізує суспільство „анатомічно”, в стані спокою (соціальна статика); б) прикладну соціологію, яка аналізує механізми розвитку (соціальна динаміка); в) емпіричну соціологію, що вивчає факти життя сучасного суспільства на основі статистичних даних (соціографія).

Соціологія, на думку Тьонніса, досліджує зв'язки та відносини, які не очевидні, не фіксовані прямо та безпосередньо, а є результатом абстрагування від реальних життєвих ситуацій. У своїй праці „Спільність та суспільство. Дослідження комунізму та соціалізму як емпіричних форм культури” (1887), яка зробила його ім'я всесвітньо відомим, Ф.Тьонніс звертається до вивчення природи соціальних відносин і приходять до висновку про існування двох типів соціальності: а) „Gemeinschaft” („гемайншафт”, або спільність, община); б) „Gesellschaft” („гезельшафт”, або суспільство).

Сама ж соціальність трактується як результат колективної смислотворчості. В її основі – різні типи вираженої волі. В основі „общини” – „сутнісна воля” (інстинктивна воля, зумовлена усвідомленням інстинктивно-чуттєвої природи соціальних відносин). Суб'єктом такої волі є „самість”. Основу „суспільства” складає „вибіркова” воля, яка визначається раціональним мисленням [3].

Список використаних джерел і літератури:

1. Танчин І.З. Соціологія. Навчальний посібник. - К.: Знання, 2008.- 351 с.
2. Примуш М.В. Загальна соціологія. Навч. посібник. - К. : Професіонал, 2004. - 590 с.
3. <http://uastudent.com/nimeckyj-filosof-ta-sociolog-ferdynand-tonnis/>.

УДК 371.2 (09)

Зоценко О. В.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент **Онофрійчук О. А.**

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Аналізуються сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні з урахуванням європейського досвіду та національних традицій. Розглядаються актуальні проблеми освітнього простору та методи їх подолання.

Анализируются современные тенденции развития высшего образования в Украине с учетом европейского опыта и национальных традиций. Рассматриваются актуальные проблемы образовательного пространства и методы их преодоления.

Modern progress of higher education in Ukraine taking into account European experience and national traditions trends are analysed. The issues of the day of educational space and methods of their overcoming are examined.

На етапі постіндустріального суспільства освіта трансформувалася у самостійну систему, яка відповідає за своєчасну та адекватну підготовку людей до повноцінного життя. Для того, щоб ця підготовка була ефективною необхідно визначити її завдання на державному рівні, які мають співпадати з інтересами суспільства. Насамперед це:

- розроблення нової, удосконалення чинної законодавчої та нормативно-правової бази;
- оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації, урахування світового досвіду та принципів сталого розвитку;
- забезпечення розвитку та функціонування української мови як державної, задоволення мовно-освітніх потреб національних меншин, створення умов для вивчення іноземних мов;
- побудова ефективною системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей;
- створення сучасної матеріально-технічної бази для системи освіти, забезпечення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо) [2].

Задля того, щоб освіта без зайвих проблем виконувала поставлені перед нею завдання необхідне її реформування з урахуванням актуальних світових тенденцій. Це стало можливим з приєднанням України до Європейського простору вищої освіти. Українські вищі навчальні заклади запровадили Європейську кредитно-трансферну систему, перейняли тенденцію безперервності освіти протягом життя. У багатьох європейських документах з цього приводу зазначається, що університети мають зберігати свої власні традиції, досвід. Україна і від цієї тенденції не відстає, Міністерство освіти і науки приділяє особливу увагу тому, щоб поряд з рекомендаціями загальнодержавного та

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

міжнародного рівня університети зберігали свої традиції, формували власне освітнє середовище.

Окрім співпраці та інтеграції в європейський освітній простір велика увага приділяється також створенню національної системи освіти та виховання, яка має сприяти збереженню та примноженню українських традицій.

Дедалі більше стає помітною тенденція творчої спрямованості освітнього процесу, організації самостійної діяльності студентів, що в майбутньому закладе б базу для науково-дослідної роботи. Жодні теоретичні знання не зможуть зрівнятися в ефективності з практичними навичками, які мають бути спрямовані на вироблення у студента професійних якостей, які будуть націлені на удосконалення та появу нових науково-дослідних розробок в різних галузях.

Для цього необхідно переглянути існуючі форми, методи, способи навчання та пристосувати їх до сучасних тенденцій.

Починаючи з середини 80-х років ХХ століття більшість країн світу прагне до стандартизації змісту освіти [1]. Проте по цей день зробити це не вдається, оскільки один університет намагається розширити зміст освіти, інший – скоротити обсяг змісту освіти.

Звичайно, змінити систему освіти на достатньому рівні без залучення державних чи приватних коштів практично неможливо. Понад 90% державних інвестицій України в галузь освіти спрямовані передусім на сплату комунальних послуг, заробітну плату працівникам. В той час як на купівлю обладнання, ремонт будівель йде не більше 5% видатків [3]. Тобто переважна частина коштів, що витрачається на систему освіти йде на підтримання поточного стану, а не на розвиток. До того ж зростання приватного фінансування набирає оберти швидше, ніж державне.

Дедалі більше стає реальністю масова вища освіта. Високі темпи зростання кількості охочих отримати вищу освіту сьогодні пояснюється прагненням забезпечити себе шансом на отримання гідної роботи в майбутньому. Роботодавці дедалі частіше розглядають документ про вищу освіту як додатковий фільтр відсіювання надлишку потенційних працівників, котрі вищої освіти не мають. Вища освіта нині вважається необхідною, але частіше є недостатньою умовою просування вверх по соціальній драбині. Вища освіта поступово перетворюється з привілею на соціальний стандарт. Масова вища освіта стає чимось всезагальним та вседоступним, на зразок вміння читати чи писати, але відтак не потрібно скорочувати кількість осіб, здатних здобути вищу освіту, а знаходити важелі її ефективнішого використання в інтересах суспільства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дубасенко О. А. Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи / О.А. Дубасенко // Людиноцентризм як основа гуманітарної політики

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

України: освіта, політика, економіка, культура: матер. Всеукр. конф. К.:ІОД НАПН України. – 2011. – С. 135-142.

2. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квітня.
3. Орлова І. Реформа освіти в Україні / Ірина Орлова // Проект “Популярна економіка: моніторинг реформ”. – 2014. – 17 лютого (№8).

УДК 371.2

Коберника А.С

Науковий керівник: к.ф.н, доцент **Онiфрiйчук О.А**

ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Неупереджений і вільний від ідеологічних оцінок аналіз філософії ХХ століття показує, що філософське знання пройшло значну еволюцію. Передусім, це відхід філософії від вузького, переважно раціоналістичного філософствування, орієнтованого на визначені політичні погляди й релігійні (атеїстичні) переконання.

Impartial and free from ideological analysis estimates philosophy of the twentieth century shows that philosophical knowledge passed significant evolyutsiyu. Peredusim, philosophy is a departure from the narrow, mostly rationalist philosophizing, based on certain political views and religious (atheistic) beliefs.

Беспристрастний и свободный от идеологических оценок анализ философии ХХ века показывает, что философское знание прошло значительную эволюцию. Прежде всего, это уход философии от узкого, преимущественно рационалистического философствования, ориентированного на определенные политические взгляды и религиозные (атеистические) убеждения.

Сучасна філософія - єдине, але різнорідне явище, філософські напрями реалізують наукову, інші естетичну чи морально-практичні сторони філософії.

Як і раніше найважливішою залишається тема людини (психоаналіз, екзистенціалізм, філософська антропологія). Новий ракурс з'явився у дослідженні свідомості (феноменологія, психоаналіз). Насамперед, слід звернути увагу на своєрідну інтеграцію у вирішенні питань буття різних філософських підходів [4, с.54]. Класична філософія більш-менш чітко розмежувала онтологічну, гносеологічну та аксіологічну проблематику.

За сучасних умов у зв'язку з різким зростанням значимості проблеми людського буття кордони між онтологією, гносеологією і аксіологією стають рухливими, а для вирішення світоглядних проблем використовується весь набір філософських категорій.

Значне місце в сучасній філософії обіймають проблеми перспектив людської історії. Створюючи «другу» природу, людство руйнує «першу». Земні ресурси життєзабезпечення: ґрунти, моря, річки й ґрунтові води,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

повітряне середовище, не витримують навантаження від цивілізації [2, с. 124].

Пропонуються різні виходи з данної ситуації:

- розселення людства у космосі;
- цілковите і жорстке регулювання всієї життєдіяльності планети, включаючи регулювання властивостей самої людини.

Другий варіант — це, власне, різновид першого варіанта – космічного розвитку. Тому ми можемо сказати, що у людства немає іншого шляху, крім шляху розумної регуляції планетарної сфери життя (ноосфери) за схемою замкнутого циклу. Питання в тому, який варіант вибере людство: кримінально-тоталітарний чи гуманістично-ноосферний??? Не виключено, що внаслідок загальної безвідповідальності і нездатності сильних світу цього, дійти розумного компромісу, у протиборстві соціальних, національних інтересів та політичних сил буде дуже важко: «людство рухатиметься по тоталітарному варіанту, у якому повільно визриватиме ноосферний підхід» [3, с.453].

У результаті вирішення цих та багатьох інших проблем і виникає особлива область філософського знання – **філософія глобальних проблем**. Її цікавлять світоглядні, методологічні і аксіологічні аспекти екології, демографії, нового світового порядку, футурологічні прогнози тощо. Слід усвідомити колективну відповідальність за майбутнє, – заявляють дослідники філософії глобальних проблем. Справжню відповідальність за долю світу може взяти на себе лише духовно зріла і відповідальна особистість [4, с.203]. Відкидаючи революційне насильство, філософія глобальних проблем шукає шляхи, які б врегулювали права та свободи як окремого індивіда, так і всіх народів світу у інтересах відновлення і збереження людства.

Гуманістичний соціальний та духовний ідеал сьогодні — це суспільство соціальної справедливості. Проте перехід людства на якісно-новий розвиток у соціальних, духовних, культурних відносинах – нині реальна можливість виходу людства з глобальної кризи, але ще далеко не все реалізоване. Труднощі й нерозуміння небезпеки у виконанні цих завдань походять із невисокого рівня їх усвідомлення людством, нерозуміння суспільством причин і механізмів функціонування природних, антропологічних і соціальних явищ у взаємо доповнюваності і взаємозв'язку як специфічних, особливих елементів єдиного світового буття [1, с.404].

Людство має опанувати у повному обсязі досягнення багатвікового розвитку духовної культури, науки розумного управління та регулювання світових процесів. Це завдання може бути вирішена поза сучасного філософського знання про світ.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вороніна Н.Ю. Філософія: У пошуках себе/Вводний курс лекцій /Н.Ю.Вороніна. - Самар.гуманит.акад., Видавництво «Земля» Самара 2001. – 97с.
2. Дорофеев Д.Ю. Актуальні проблеми сучасної філософії / Д.Ю.Дорофеев. - СП.: СПГУТК ім. проф.М.А.Бонч-бруевича, Видавництво «Русь» Москва 2005. – 184с.
3. Філософія ХХ століття. Навчальний посібник / Авторський колек-в: Добриніна В.І., Добринін В.В., Лисенко М.М.. - М.:ЦИНО Видавництво «Знання»,Київ 1997. – 288с.
4. Шапіро З. Основи сучасної філософії /С.Шапіро,А.Олексенко...: Видавництво «Лань»,Запоріжжя 2003. – 352с.

УДК 94 (477) «1939/1945»

Ковальчук О.О.

Науковий керівник: д. дерд. управління, проф. **Шубін С.П.**

**ВІЙСЬКОВЕ МИСТЕЦТВО РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬКИХ В РОКИ
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

На основі аналізу наукової літератури, простежено розвиток військового мистецтва радянських Збройних Сил в роки Другої світової війни та охарактеризовано основні риси.

На основе анализа научной литературы, прослежено развитие военного искусства советских Вооруженных Сил в годы Второй мировой войны и охарактеризованы основные черты.

Based on the analysis of scientific literature, traced the development of the art of war the Soviet Armed Forces during the Second World War and describes the main features.

Збройні Сили СРСР провели в 1941 - 1945 рр. більше 50 операцій груп фронтів, близько 250 фронтових операцій, тисяч битв і боїв, в ході яких військова теорія і практика збагатилися видатними зразками стратегії, оперативного мистецтва і тактики. Більшість операцій відрізнялися оригінальністю задуму, високою майстерністю командного, політичного і всього особового складу, великою ефективністю ударів по ворогові [1, с. 689].

У розвитку військового мистецтва в роки війни виявилися наступні характерні риси.

По-перше, тісний зв'язок теорії з практикою. Досвід озброєної боротьби, хід і підсумки боїв і битв з сильним супротивником критерієм правильності військово-теоретичних положен і в той же час основою для вдосконалення способів ведення військових дій, підвищення їх ефективності, розробки нових прийомів, що найбільшою мірою відповідали вимогам озброєної боротьби.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

По-друге, залежність розвитку військового мистецтва від рівня технічної оснащеності військ і морально бойових якостей особового складу. Зміни матеріально-технічної бази збройних сил, розширення арсеналу військових засобів і поліпшення тактико-технічних властивостей відкривали перед стратегією, оперативним мистецтвом і тактикою більше можливості по розробці і впровадженню і практикові нових способів ведення військових дій, вдосконаленню організаційної структури, оперативного і бойового використання видів збройних сил [4, с.108].

По-третє, усесторонній облік всієї сукупності чинників, що обумовлюють боєздатність пошук обох сторін, при оцінці співвідношення сил в кожній операції. Умінням реально і об'єктивно оцінювати свої сили і можливості, сильні і слабкі сторони супротивника визначалася перевага радянського військового мистецтва над мистецтвом вермахту.

По-четверте, творчий характер радянського військового мистецтва, що виражався в постійному розвитку форм і способів військових дій, в умілому виборі їх відповідно до конкретної обстановки, в рішучій відмові від догматизму, сталих теоретичних положенні у разі їх невідповідності умовам, що змінилися, і вимогам озброєної боротьби. На відміну від шаблонного застосування статутних положень і дріб'язкової регламентації військових норм, властивих вермахту, радянському військовому мистецтву були властиві усесторонній аналіз обстановки, глибоке наукове передбачення, уміле застосування основних принципів ведення військових дій з урахуванням накопиченого бойового досвіду. Принципи військового мистецтва розглядалися радянським командуванням не ізольовано один від одного, а в органічному взаємозв'язку з урахуванням конкретної обстановки в кожному бою і операції [4, с. 109-110].

Творчий характер радянського військового мистецтва знайшов яскравий вираз в сміливості і гнучкості оперативно-тактичного мислення командирів, їх ініціативних діях на полі бою, впровадженні нових досягнень військової теорії в бойову практику військ і штабів.

У 1941 - 1942 рр. наступ з'єднань нерідко здійснювалося без достатньої підготовки. Відсутність досвіду приводила, як правило, до рівномірного розподілу сил і засобів в смузі наступу. Бойові ряди складалися з двох-трьох ешелонів. У першій лінії в дивізії атакували передній край оборони супротивника лише 8 рот з 27, а 19 рот, що знаходилися в другому і третьому ешелонах, повністю позбавлялися можливості використовувати свої вогняні засоби.

Хоча принцип ешелонованої побудови військ не викликав сумнівів, в умовах коли оборона супротивника була неглибокою і осередковою, а наступаючі війська відчували недолік в силах і засобах (особливо в артилерії і танках), поешелонна побудова бойових рядів не відповідала вимогам обстановки, що складалася, оскільки не забезпечувало могутнього первинного удару при прориві, прирікало значну частину

військ на бездіяльність і приводило до великих втрат від вогню артилерії і ударів ворожої авіації [2, с. 288].

Вже в ході контрнаступу під Москвою деякі стрілецькі дивізії почали будувати бойовий порядок в один ешелон, що позитивно позначилося на результатах наступу військ. Цей досвід ув закріплений наказом Народного комісара оборони від 8 жовтня 1942 р. і новими бойовими статутами, що вийшли незабаром. У них відмінялася поешелонна побудова в глибину бойових рядів у взводі, роті, батальйоні, полку і дивізії, що сприяло максимальній і одночасній участі піхоти і її вогняних засобів у веденні бойових дій.

Надалі, коли оборона супротивника стала багатотраншейною, багатопозиційною і багатосмуговою, тобто міцнішою, прорив її зажадав високої тактичної щільності, глибшої побудови бойових рядів, щоб не тільки завдавати могутнього первинного удару, але і безперервно нарощувати його в ході бою. Тому з літа 1943 р. бойові ряди стрілецьких корпусів, дивізій і полків залежно від завдань, умов місцевості і особливостей оборони ворога будувалися, як правило, в два ешелони (рідше в один і дуже рідко в три ешелони). Якщо дивізія будувала бойовий порядок в один ешелон, то стрілецькі полиці зазвичай мали дво-або навіть трьохешелонну побудову.

У бойових рядах почали створюватися сильні полкові, дивізійні і корпусні артилерійські групи, а також загальновійськові, танкові, артилерійсько-протитанкові резерви і рухомі загони загороди. Все більш важлива роль у вирішенні завдань при прориві оборони відводилася танкам і САУ. Глибока побудова бойових рядів, наявність в їх складі могутніх вогняних засобів дозволяла надійно пригнічувати оборону супротивника, нарощувати силу ударів, підтримувати високі темпи і розвивати наступ на велику глибину [3, с. 147-148].

У тактиці загальновійськового бою удосконалювалася організація системи вогню. Якщо в 1941 р. основу її складав переважно рушнично-кулеметний вогонь, то в подальшому безперервно зростала роль артилерії. Артилерійський вогонь доповнювався і посилювався вогнем танків і САУ, значно ширше застосовувалася реактивна артилерія. Важливе місце в системі вогню займали удари авіації, що посилювалися.

Корінним чином змінився принцип організації протитанкової оборони. Система, що існувала на початку війни, заснована на організації протитанкових рубежів і веденні вогню окремими знаряддями перед переднім краєм, не могла забезпечити необхідну стійкість оборони. Негативний вплив робив рівномірний розподіл протитанкових засобів по фронту. З осені 1941 р. масованим ударам ворожих танків протиставило зосередження протитанкових засобів на найбільш танко-небезпечних напрямках на всю глибину тактичної зони. Ешелонування засобів стало однією з неодмінних умов стійкості протитанкової оборони. Основу її склали протитанкові опорні пункти і райони, посилені інженерно-вибуховими загородами. Поєднання

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

протитанкових опорних пунктів з обороною стрілецьких підрозділів підвищувало її стійкість і непереборну [5, с. 164].

Неухильно нарощувалася щільність протитанкової артилерії. Велике значення для боротьби з танками супротивника мало застосування підкаліберних і кумулятивних снарядів, досконаліших протитанкових мін, а також авіаційних протитанкових бомб. Після битви під Курськом протитанкові опорні пункти і райони посилювалися за рахунок включення їх склад знарядь крупних калібрів, а до складу артилерійсько-протитанкових резервів включалися важкі самохідно-артилерійські установки.

Противітряна оборона з'єднань в ході бойових дій в основному здійснювалася силами фронтів і армій. Безперервно збільшувалася кількість засобів боротьби з авіацією супротивника, удосконалювалися способи їх бойового застосування (зокрема, пристосування для цих цілей протитанкових рушниць, кулеметів і навіть польових знарядь) [1, с. 693].

В цілому тактика загальновійськового бою в ході війни відрізнялася застосуванням різних форм і способів наступу і оборони, поєднанням маневру і вогню, веденням сміливих і рішучих дій, завданням могутніх ударів по ворогові, чіткою взаємодією різнорідних сил. Розвиток тактики відбивав зміни технічної бази збройних сил і ґрунтувався на високих морально-бойових якостях особового складу, збільшеній бойовій майстерності солдатів і офіцерів. У битвах і операціях виявлялася тактична зрілість командирів, їх здатність перемагати ворога не числом, а умінням.

Список використаних джерел і літератури:

1. Большая Советская Энциклопедия. В 30-ти томах. / Гл. ред. А.М. Прохоров. Изд. 3-е. – М., 1971. – Т. 5. – 847 с.
2. Українська Радянська Енциклопедія. Вид 2-ге. – К., 1978. – 459 с.
3. Внутренние войска в Великой Отечественной войне. 1941-1945 гг. Документы и материалы. – М., 1975. – 390 с.
4. Буцько О.В. Начало Великой Отечественной войны и первые немецкие военнопленные // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України: Ін-т історії України. – К., 2002. – Вип. 6. – С.108-111
5. Ключенко Д.М. В боях за визволення України. / Д.М. Ключенко – К., 1984. – 386 с.

УДК 1 (430) : 37

Мітюкляєва О.Ю.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Онофрійчук О.А.

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ ФІЛОСОФІВ

У цій статті автор досліджує філософію освіти у творчості сучасних німецьких філософів, які підкреслюють важливість філософії освіти як не тільки практичного, а й наукового осмислення проблеми освіти та показують усвідомлення того, що сьогодні вирішальну роль відіграє особистісна свідомість.

В этой статье автор исследует философию образования у творчестве современных немецких философов, которые отображают важность философии образования как не только практического, но и научного осмысления проблем образования и показывают осознание того, что сегодня решающую роль играет личностное сознание.

In this article the author investigates philosophy of education in modern German philosophers' world-view, who display the importance of philosophy of education as not only practical, but also the scientific understanding of problems of education and show the comprehension that the main role is played by personal consciousness today.

На даний момент серед багатьох країн світу, що приділяють велику увагу філософії освіти, визначне місце займає Федеративна Республіка Німеччина. Адже саме в Німеччині вперше з'явився термін «філософія освіти» у ХІХ сторіччі. Звертаючись до цього терміну ми знаходимо відображення його у німецькій мові як словосполучення Philosophie der Bildung, а також такі еквіваленти даного поняття як Philosophie der Erziehung, або Philosophie der Bildung und Erziehung. Отже, спершу розглянемо тлумачення цих слів, щоб з'ясувати, що становить собою філософія освіти у сучасній німецькій філософії [1, 2]. Насамперед звернемось до першого слова Bildung, яке пере-кладається з сучасної німецької мови як «освіта». Звичайно, освіта – це мовне, культурне та історично обумовлене поняття з дуже комплексним значенням. Занадто важко дати точне тлумачення чи краще уніфіковане визначення поняттю «освіта» в німецькій мові. Адже в залежності від орієнтирів та інтересів варіюються різні погляди, щодо розуміння поняття

Поняття Bildung сягає своїм корінням ще у середні віки, бо саме в цей час почали застосовувати це поняття у філософії, яке перекладалося з німецької мови як «вивчення спокою» та розглядали як «річ Бога, за допомогою якою людина ставала схожою на Божу людину» [3].

Зазвичай багато філософів і сьогодні дають різноманітні визначення цьому поняттю. Так, наприклад, Вольфган Клафкі трактує Bildung як розкриття буття вічної та розумової дійсності для людини, що являє собою суб'єктивний і формальний аспект та одночасно функціональний у «методичному» розумінні [3]. А ось Бернвард

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Хоффманн розуміє дане поняття як розкриття та розвиток духовно-психологічних цінностей та здібностей людини, що здійснюються через формулювання й виховання. Він зазначає, що це поняття походить від слова Bild (образ), яке дає образ та зміст даного визначення, а слово Bildung – це позначення, що об'єднало лише формальні знання. Крім того Bildung – це не лише віддалене чи відзначене уявлення, а й загальнокорисне мислення, яке вважається домінантним та особливо важливим [3]. Ще один німецький вчений Даніель Гоойдеверт зазначає, що «Bildung – це активний, комплексний і ніколи не завершений процес, у ході якого може виникати самостійна, самодіяльна та життєздатна особистість». Через це освіта не може бути обмежена лише знанням. Адже знання – це не ціль освіти, а тільки допоміжний засіб. До того ж, освіта, передбачає розумові здібності, рефлексію та критичну дистанцію у порівнянні з інформаційною пропозицією. По відношенні до цього стояла б поверхнева освіта або асиміляція, якщо б мова велась про пристосування у протилежній віковій дистанції [6]. Також ще одне альтернативне визначення про освіту дав філософ Хеннінг Касслер: «Bildung – це набуття системи моральних, бажаних установ, котрі отримані через посередництво та надання знань так, що людина визначає їх місцезнаходження у системі співвідносних понять у історично-суспільному світі при цьому стає профільною особистістю і виграє життєву орієнтацію та орієнтацію дій. Також можна сказати, що замість цього, освіта викликала б тотожність» [6, с. 67].

На даний момент у наших буденних поглядах поняття освіта часто пов'язується з поняттями «навчання» та «передача знань», яким дає широке тлумачення Вільгельм фон Гумбольдт, якого вважають беззаперечним родоначальником сучасної точки зору щодо поняття Bildung. Він також здійснив, мабуть, саму вдалу навчальну реформу у німецькомовних країнах на порозі між XVIII-XIX ст. Вільгельм фон Гумбольдт трактує це так: «Є прості визначенні знання, котрі повинні бути загальними, і ще більш обумовленими, які сприяють створенню напрямку думок та характеру, котрі ні в кого не можуть бути відсутніми. Кожен може бути тільки тоді безсумнівно хорошим працівником, торговельним агентом, солдатом чи бізнесменом, якщо він буде сам хорошим і порядним, не беручи до уваги свою особливу професію, займатиме місце обізнаної людини та громадянина. Таким чином, він дає визначення Bildung як «стимул всіх сил людини, щоб вони розгортались при привласненні світу та вели до самостійного визначення індивідуальності та особистості» [6, с.45].

Вільгельм фон Гумбольдт стверджував: «Освіта – це більше, ніж чисте присвоєння знань – індивідуальність та особистість, а також розвиток талантів відіграють безпосередньо велику роль.

Отже, виходячи із вище сказаного, можна зробити висновок, що у понятті філософії як «любов до мудрості» знаходиться вже освітянська думка. Адже люди не народжуються із мудрістю і не маючи її, потрібно прагнути до неї. Це прагнення є потягом до знань, що проходить через

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

засвоєння їх. Таким чином, це є відображенням освітянського стремління у філософії. До філософії освіти вперше звернули свою увагу такі німецькі філософи як І. Кант, Г. Гегель, а згодом і В. Гумбольдт, які висунули ідею гуманістичної освіти особистості і її самосвідомості, запропонували шляхи реформування системи шкільної та університетської освіти, але найбільший внесок у скарбницю філософії освіти зробили В. Дільтей, Д. Уайтхед та інші у ХХ столітті.

Сьогодні, у ХХІ ст., сучасні німецькі філософи стрімко розвивають дану науку і при цьому виділяють суб'єкт і об'єкт у філософії освіти. Німецькі філософи зазначають, що філософія освіти повинна розвиватися з чогось і це «щось» вони вбачають у навчальному дослідженні. Через це філософія освіти повинна робити своє мислення загальнодоступним та суспільним і пояснювати у зрозумілій формі свою користь. Також німецькі філософи Меєр-Вольтер та Рейхенбах виділяють завдання філософії освіти. Головне завдання вони вбачають у тому що філософія освіти аналізує та критикує педагогічний склад знань та переконань, тобто розглядає, що педагогічно актуально та що потребує педагогічної сили [4,5].

Наступне завдання, полягає у тому, що філософія освіти має нормативне завдання. Інакше кажучи, філософія освіти говорить про потрібність, можливість та повинність у педагогіці. Подальше завдання Меєр-Вольтер та Рейхенбах вважають, що філософія освіти може розкривати задній план обов'язкових вимог і розглядати їх [1].

Отже, виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок, що у Німеччині на сьогодні значна увага приділяється філософії освіти. Адже це не тільки практичне, а й наукове осмислення проблеми освіти, усвідомлення того, що сьогодні вирішальну роль відіграє особистісна свідомість – це не тільки обсяг знань, як зазначає Даніель Гоойдеверт, а сама їхня структура, нова методологія мислення, підходи до вирішення професійних задач, практичний зміст освіти. Саме це сьогодні є найбільш важливим у розумінні освіти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Википедия: Свободная энциклопедия: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Петрушенко В. Л. Тлумачний словник основних філософських термінів / В. Л. Петрушенко. – Львів : Націон. ун-т «Львівська політехніка», 2009. – 264 с.
3. Christian Gefert Bildungsziele, Kompetenzen und Anforderungen. Perspektiven für die Entwicklung von Bildungsstandards in philosophischen Bildungsprozessen, in Philosophie und Bildung. Beiträge zur Philosophiedidaktik / Ekkehard Martens, Christian Gefert, Volker Steenblock. – Münster: LIT, 2005. – S. 135–146.
4. Draken K. Das Sokratische Dialog im Unterricht / Draken K. // Information Philosophie. – 2. – Hamburg, 2003. – 360 s.
5. Duden Das Herkunftswörterbuch: Etymologie der deutschen Sprache / Duden. – 4. Auflage. – Beltz: Weinheim, 2007. – 872 s.
6. Fuhrmann M. Bildung. Europas kulturelle Identität / Fuhrmann M. – Stuttgart: Reclam, 2002 – 398 s.

УДК 316.422

Мостова І.С.

Науковий керівник: д.ф.н., професор **Яковенко М.Л.**

**ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАКТАТУ Г. КРАМЕРА І Я. ШПРЕНГЕРА
«МОЛОТ ВІДЬОМ»**

В статті розглядається трактат по демонології Г. Крамера і Я. Шпренгера «Молот відьом», як історичний факт існування інквізиції, а також причини поширення інквізиції серед населення Середньовіччя.

В статье рассматривается трактат по демонологии Г. Крамера и Я. Шпренгера «Молот ведьм», как исторический факт существования инквизиции, а также причины распространения инквизиции среди населения Средневековья.

The article deals with a treatise on demonology G. Kramer and Sprenger Ya "Hammer of Witches", as a historical fact of the existence of the Inquisition, and the reasons for the spread of the Inquisition of the Middle Ages among the population.

Актуальність статті зумовлена тим, що в останні роки великого поширення набувають магичні знання, в моду увійшла містика. На телеекранах постійно з'являються такі шоу як «Битва екстрасенсів», «Містичні історії», все частіше друкується різна література на дану тему. Потрібно зауважити, що в Середні Віки такі теми вважалися еретичними, більше того навіть каралися дуже жорстоко.

Доба, коли за ці вчення карали увійшла в історію, як страшна доба Інквізиції. Хоча ця організація була створена на початку XII ст. для боротьби з альбігойською ересю у Франції, проте її витоки слід вбачати в більш ранніх акціях середньовічної церкви, спрямованих проти еретиків, і в системі судового розслідування, що використовувалася громадськими судами в Англії і Франції для викриття магії. [1, с.13]. У Середні віки еретиком вважався той, хто продовжував пропагувати свої погляди або свою, відмінну від церкви, релігійну практику. Інквізиція залишила великий слід в історії людства. За час її існування тисячі нічим не винних людей піддавалися всіляким тортурам і жахливій смерті. Починаючи з самої своєї появи, інквізиція з найсильнішої нетерпимістю, яка тільки могла бути у людини того часу, ставилася до всіх людей, хто був не згоден з доктриною церкви, а часто і до її послухників. [3, с.26] Для того щоб розпізнати грішника, і врятувати душу його, за словами Інститоріса [2, с.205] і була написана книга «Молот відьом». Дана книга була написана у 1486 році двома ченцями-домініканцями і за сумісництвом інквізиторами Генріхом Крамером та Якобом Шпренгером. По суті це був авторитетний твір того часу який був такою собі інструкцією по виявленню і покаранню грішника, а також по дослідженню феномена магії.

Найбільшу увагу по вивченню даної книги приділив російський історик, професор С. Г. Лозинський з своїй роботі «Фатальна книга середньовіччя» яка є передмовою практично до всіх російських

публікацій книги «Молот відьом». У своїй роботі він дає короткий аналіз книги і приходиться до висновку, що вона була «фатальною книгою Середньовіччя».

Дослідник М. В. Безсонов у своїй роботі «Суди над чаклунством - ілюстрована історія» теж розглядає різні сторони книги і приділяє велику увагу її аналізу. Він говорить про книгу, що цей «Трактат, з чуток відомий кожному, дійсно важко переоцінити. Ледь побачивши світло, породження забобонного розуму знайшло нечуваний авторитет. Посилаючись на його тексти, судді багатьох країн кілька століть позбавляли людей життя і майна. Навіть коли християни Західної Європи розкололися на два непримиренні релігійних табору, обидві сторони взяли фанатичну книгу собі на озброєння(4,ст. 46). Що стосується західних істориків, що також вивчали дану книгу то це американський вчений Генрі Чарльз Лі де він розглядає «Молот відьом» в трьохтомній праці «Історія інквізиції». Роджер Харт у своїй роботі «Історія відьомства» відзначав що, «Гоніння в Німеччині почалися, приблизно, в момент публікації «Молота відьом». Таким чином він робить акцент на те, що посилення гонінь на відьом в Німеччині було пов'язано з виходом у світ «Молота».

Що стосується самої праці Г. Крамера і Я. Шпренгера «Молот відьом», то треба зауважити, що автори видання досить тонко розбиралися в демонології, вони сполучили стародавні легенди і ті сучасні церковні знання, щоб викласти всі принципи боротьби з відьмами. Керівництво з полювання на відьом складалося з трьох частин. [4, с. 68]

Перша була спрямована на психологічний і соціальний аспект суддів, в ній була викладена точка зору церкви на суть відьомства, де воно оголошувалося гіршим з злочинів і безжалюбно каралося. Вважалося, що крім шкоди людям, ще одне завдання відьом - множити на Землі нечисту силу (бісів, перевертнів, злих духів) і створювати прокляті місця.

Виходячи з виняткової провини обвинувачених, свідчення в суді дозволялося давати будь-яким свідкам, в тому числі злочинцям, відлученим від церкви, лжесвідетелям, повіям, іноземцям і т.п.

Друга частина призначена для потенційних жертв і мисливців, вона охоплює собою теорію існування та діяльності відьом. Це сама велика і важлива частина книги, містить вісімнадцять глав про способи відьомського шкідництва і ще вісім глав про способи усунення чи лікування чаклунства. Тут же згадуються категорії людей, непідвладних чаклунства: інквізитори, борці з відьмами, а також люди, що оберігаються священними обрядами (за допомогою святої води, солі, гілок верби) і ангелами. Одна глава приділена чаклунам-чоловікам.

Третя частина (мабуть, написана Крамером, що і мав більший практичний досвід) містила формальні правила для порушення судового позову проти відьми, забезпечення її засудження і винесення вироку. Тут же розмежовується юрисдикція інквізиторських, єпископських і громадських судів, причому два останніх суди

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

спонукають до більш активного переслідуванню відьом.. У третій частині закінчується обговорення прийомів допиту свідків, а також арешту, ув'язнення і тортур відьом, і таких практичних питань як подолання мовчання відьом - технічно відьму не можна було засудити без її власного визнання.[4, ст.68]

Аналізуючи дану книгу треба зауважити, що не зважаючи на те, що вона звинувачує відьомське чаклунство, головна її думка в тому, що жінка практично винна перед богом вже своїм існуванням, а зв'язавшись з дияволом, вона негідна і життя на землі. Тому і процеси XVI-XVII століть були натхненні ідеями, що описані в книзі, а та велика кількість жертв, по розрізненім даними, від декількох десятків до сотень тисяч невинних жінок, нашоувхує на думку, що популярність даного твору була вкрай високою, і в даний час не залишається без уваги.

Список використаних джерел і літератури:

1. Григулевич И.Р. История инквизиции (XIII - XX вв.) / И.Р. Григулевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/History_Church/grigul/04.ph
2. Шпренгер Я., Крамер Г. "Молот ведьм" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.flibusta.net/b/162953>
3. Канторович Я. Средневековые процессы о ведьмах // История инквизиции: средневековые процессы о ведьмах. М., Харьков, 2002. С.447
4. Лозинский С.Г. Роковая книга Средневековья / Шпренгер Я., Инститорис Г. Молот ведьм / Перевод с латинского Н. Цветкова. Предисловие С. Лозинского. Саранск, 1991. С. 367

УДК 316

Мечинська Л.О.

Науковий керівник:

Доктор філософських наук, професор **Яковенко М.Л.**

РІЗДВЯНА СВЯТА ВЕЧЕРЯ ЯК ФОРМА ВТІЛЕННЯ НАРОДНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ

В статті йдеться про таке важливе, культове українське свято як Різдвяна Свята вечеря, та її вплив на національну свідомість українського народу.

В статтє речь идет о таком важном, культовом украинском празднике как Рождественский Святой ужин, и его влияние на национальное сознание украинского народа.

The article refers to this important religious holiday as Ukrainian Christmas Holy dinner, and its impact on the national consciousness of the Ukrainian people.

Актуальність статті зумовлена тим, що останнім часом нам бракує надії на щось світле та радісне, раніше цьому допомагали саме Різдвяні свята, але з часом таке свято як наприклад Свята вечеря все більше осучаснюється, давні традиції спрощуються, або взагалі ігноруються.

Різдвяні свята в українців в числі найбільших річних свят. Їх чекали завжди з особливим піднесенням, радістю, надією. З радістю, бо попереду три свята (Різдво-Коляда, Новий рік, Водохрещення), з надією на успішне господарювання в наступному році, що Бог почує молитви людини і зробить її життя щасливим. За давніми віруваннями, сам Бог-Сонце сходить тоді з небес, щоб оглянути нашу землю, зігріти її, дати життєдайну силу.

Староукраїнське свято Різдва-Коляди виникло ще з давніх часів, за декілька тисяч років перед народженням Христа.

Стародавнє населення терену України як частина індоєвропейської гілки народів мало звичаєвість та вірування, багато в чому подібні іншим народам, зокрема шумерам, грекам, римлянам.

Сучасні дослідження культури багатьох індоєвропейських народів, включно з українським, вказують, що культ Сонця існував у арійців ще в часи їх ранньої історії, за багато тисяч років до н.е., навіть ще до часу існування староегипетської цивілізації.

Різдво Ісуса Христа – це одне з найбільших свят у православній християнській церкві. Різдво детально описане в Святому Письмі християн евангелістами Матвієм і Лукою.

Святвечір є початком дванадцятиденного Різдвяного свята в Українській християнській церкві. Великий вплив давньої культури Сходу на обряди грецької і римської церкви відбився як на церковно-християнській ідеології, так і на рідній вірі українців.

Найбільшим і найголовнішим українським родинним, громадським і релігійним святом в давні часи було свято, яке мало назву Корочун. Слово "корочун" пояснюють як назву сонячних променів, що ховаються від цього часу під земну кору.

Свято Корочун є свідченням глибокої культурної дійсності не лише вірувань, світогляду давніх українців, а й культурних, політичних та економічних зв'язків і взаємин з іншими народами. Цілком природно, що багато змін зазнали наші предковічні традиції цього свята, проходячи через віки від патріархальної родини до родового побуту, а потім до племінного устрою, від ранньої до пізньої князівської доби й далі в зіткненні з християнством до наших днів. Але характерно, що в основі різдвяних звичаїв збереглося й донині все те, що пов'язано було в ті далекі часи з хліборобською працею, скотарством та різними домашніми промислами, ремеслами. Про зв'язок різдвяної обрядовості з господарським життям С. Килимник писав наступне: "Свято "Корочуна" – цілком хліборобське – було в ті далекі часи імпульсом натхнення людини, надією й вірою у щасливий рік урожаю, приплоду худоби, здоров'я, добробуту та радісного життя господаря".[5,с. 574]

Різдво – це давнє українське свято, воно святкується багатьма народами та релігіями світу на всіх континентах, починаючи з глибини

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

віків. Звичайно, кожний народ вкладає в це свято свій зміст, форму та ідею.

Зміст язичницького (народного) Різдва полягав у народженні немовляти-Сонця з голови Лади, народженні Місяця (Василя) на Щедрий вечір та народженні богині води Дани на Йордан.

Свято Корочуна має три періоди: перший – свято патріархальної родини – Вілія та Свята вечеря; другий – "носити вечерю" до родичів. В цьому аспекті свято набуває загальнородового характеру: на перший день свята весь рід збирався у старійшини –керівника роду. Так проходило єднання, зберігалась спільність інтересів роду. Магічні дії спрямовувались на те, щоб рід був величний і багатий. Третій період – Коляда.

Провідною ідеєю Різдва було прагнення вплинути на найвищу силу – Сонце та на одухотворену природу для досягнення доброго врожаю на полях, приплоду худоби, добробуту сім'ї.

Календарна обрядовість у давніх українців була пов'язана з ідеєю круговороту часу, з річним циклом трудових процесів. Вона знаменувала розквіт природи, торжество Сонця над силами темряви. Слово "різдво" в українців, наприклад, вимовлялося як "роство", "ріство" – від кореня "рости". І господарський рік давні українці починали від "роства" – пори року, коли ніч почала меншати, а день більшати [4,с.208].

Вілія – переддень свята, а точніше, його початок. Вранці господиня приступає до праці. Перша магічна дія – добування "нового" вогню. Господиня діставала з покуті кремінь і кресало, які мали дванадцять днів лежати під образами. Хрестилася тричі і, ставши обличчям до сходу сонця, викресала "новий" вогонь. Цим вогнем вона розпалювала в печі дванадцять полін, що їх сушила дванадцять днів останнього місяця. І знову містичне число дванадцять звертає на себе увагу, знову ми вбачаємо в тому стародавні дохристиянські вірування в небесні світила. В обряді добування "нового" вогню спостерігаємо поклоніння йому. Здавна вважали, що вогонь походить від сонця, – ніби це його проміння. Люди почали рано обожнювати вогонь, назвавши його сином Сварога – бога Неба. Вогонь, вірили наші предки, був виявом Сонячного Бога на землі, послом Неба на Землю [2, с. 57].

Кутя як обрядова страва пережила певну еволюцію. В ХІХ ст. вона готувалась переважно з пшеничної або ячмінної крупи; на кінець ХХ ст. зустрічається на Буковині приготування куті з рису.

Кутю варили до кожного з трьох основних зимових свят окремо, відповідно вона мала і свої назви: Багата (на Різдво), Щедра (на Новий рік), Голодна (на Водохреща).

Щодо походження назв Свята, Тайна, Багата вечеря, то відповідь можна шукати в анімістичному світогляді давніх українців. Вони вірили, що в цей день,, Бог-Сонце посилає перші промені тепла-світла до весни. В цю Різдвяну ніч невидимо сходить з промінням сонця Бог багатства, допомоги й порятунку. А сходить він таємно і несе з собою

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

урожай, багатство. У цей вечір і ніч він освячує, оглядає все на землі. Вогонь і вода були головними "чистителями" і "святителями" життя давніх українців [3, с. 121].

Готувалися ще такі страви: книші, біб, квасоля, капуста, затертий олією та пшоном, горох, борщ пісний з рибою та грибами, риба смажена, риба охолоджена, вареники з вишнями, сливами, млинці (до борщу), каша гречана та пшоняна, пироги пісні з капустою, сливами, грушами тощо.

Початком Святої вечері є перша вечірня зірка, що зійшла на небі. Християнським різдвяним обрядом ця зірка визнана за символ новоявленої в ніч Різдва Ісуса Христа "звізди". Легенда говорить, що східні мудреці – волхви – побачили в момент народження Христа незвичайну зірку і зразу ж зрозуміли, що народився Месія, передбачений пророками. Тому, як тільки засяє на небі вечірня зоря, до хати знову заходить господар і урочисто сповіщає про початок Святого вечора. Всі ставали навколішки і молилися.

Перш ніж сісти за стіл за Святу вечерю, господар повинен був нагодувати худобу. Спочатку шматком хліба годували собаку за вірну службу. І справді, собака з глибокої давнини став символом вірності, бо завжди вірно служив своєму господарю чи біля хати, чи на пасовиськах, охороняючи худобу від нападів звіра. [1, с. 12].

На Святу вечерю всі члени родини повинні бути вдома. Адже, за українським звичаєм, для людини велике нещастя жити далеко від рідних, але найбільше – не поспіти на Багату вечерю. Це повір'я збереглося до наших днів, напевно, з часів, коли люди ще жили родовим устроєм – патріархальною родиною.

Після вечері починаються ворожіння і прогнозування, пов'язані з прогнозами переважно аграрного й сімейного характеру. За розмірами стеблини, яку виймали з-під святкової скатертини, ворожили, кому судився вік довгий, а кому короткий. Ще буває, що господар візьме ложку куті в рот і, не ковтаючи, виходить подивитися на небо: якщо воно зоряне, то наступного року всіляка птиця буде вестися.

Аналізуючи статтю можна побачити, що з дохристиянського часу українці мали свої свята, призначені на пошанування чи пам'ять верховних богів і богів природи, а також предків. Не все ще забуто, в основі різдвяних звичаїв збереглося й досі все те, що було пов'язано в ті далекі часи з хліборобським господарством, пастухуванням; яскраво проявляються характерні риси українця – працьовитість, гостинність, чесність, доброта, співучість, єдність і святість родини, шанування пам'яті померлих.

Список використаних джерел і літератури:

1. Артюх Л. Пости в народному побуті українців // Людина і світ. – 1992. – № 2. – С. 12-14.
2. Вовк І. Різдво Христове сіли вітати // Людина і світ. – 1990. – № 2. – С. 57-59.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

3. Золотухін С. Вірування та божества стародавніх українців в історико-етнографічній літературі кінця XIX – на початку XX ст. // Матеріали II історико-краєзнавчої конференції молодих дослідників та науковців. – Чернівці, 1997. – С. 120-122.
4. Кайндль Р.Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. – Чернівці, 2000. (перше видання: Kaindl R.F. Die Huzulen. – Wien, 1894.) – 208 с.
5. Українські традиції Упорядник О.Ковалевський). – Харків, 2004. – 574 с.

УДК 316

Ночнюк А.С.

Науковий керівник: д.ф.н., професор **Полянська В. І.**

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА РОСІЙСЬКОГО ВЕСІЛЬНИХ ОБРЯДІВ

У статті розглянуто весільний обряд двох сусідніх народів – українців та росіян. Проаналізовано схожі та відмінні риси традиційного обряду.

В статье рассмотрены свадебные обряды двух соседних народов - украинцев и русских. Проанализированы похожие и отличительные черты традиционного обряда.

In the article examined wedding ceremony of two neighboring nations - Ukrainians and Russians. Analyzed the similarities and differences of the traditional rite.

Останнім часом в Україні спостерігається тенденція до вивчення своїх духовних джерел та традиційної спадщини. У цьому контексті наукове товариство все більше звертається до вивчення, збереження та розвитку традиційних свят, обрядів та фольклору.

У кожного народу, нації чи етносу є свої звичаї, ритуали, традиції та обряди, що формувалися протягом багатьох століть. Одним з найважливіших обрядів, який постійно супроводжує людину є весільний обряд. Весілля було однією з найважливіших подій у житті, а традиційний "весільний" ритуал – феноменом народної культури, який складався зі складного комплексу різноманітних елементів [2,с.13].

Українська традиційна весільна обрядовість, як і російська, є надзвичайно багатоликою і утворює в різних місцевостях свої локальні варіанти, що відображають особливості життя східних слов'ян в різні періоди часу. Природно, що розвиток різноманітних норм, варіантів весілля обумовлений неоднаковими історичними, соціально-економічними, географічними умовами різних районів країн, міжетнічними контактами і взаємозбагаченням культур сусідніх народів. В реальній практиці в різних етнографічних зонах сформувалися регіональні типи весілля з рядом локальних підтипів [2, с. 14-15].

Постає питання, чому весільні обряди багатьох країн мають спільні риси і в той же час відрізняються один від одного. Саме тому я вирішила проаналізувати весільні обряди двох народів, які довгий час співіснували в одній державі.

Українська весільна обрядовість є предметом великої кількості наукових праць дослідників та науковців. Загалом різноманітними аспектами весільної обрядовості займалися такі дослідники, як Г. Лозко, А. Пономарьов, О.М. Таланчук, М. Лановик та З. Лановик, В. Борисенко, Ф. Вовк, В. Наулко, О.Правдюк, М. Шубравська, Н. Яринко, М. Сумцов, Н. Здоровага, Й. Лозинський, В. Горленко, О. Воропай, О. Курочкін, І.Березовський, Н. Гаврилук, А. Пономарьов, О. Кравець, О.Новійчук.

Що стосується російського весільного обряду, то його вивчали: П.В. Іванов, В.М.Тенишев, І.Н. Яблоков, Д. М. Балашов, Ю. І. Марченко, Г.В.Жирнова, Б.А. Рибаків та деякі інші науковці.

Оскільки Павлоградський район Дніпропетровської області є осередком росіян-емігрантів, що переїхали з Курської та Орловської губерній, то в ньому існує як український, так і російський обряд весілля [1, с.390]. Тому я вирішила провести аналіз весільної обрядовості саме цього регіону. Що стосується періодів проведення весілля, а також розподіл на цикли весільної обрядовості то тут значних відмінностей не спостерігається.

На першому етапі весілля - сватанні - була промова сватів про мисливців та куницю-красну дівчицю або про голубків. У російських селах Павлоградського району оглядини і заручини відсутні, але фрагменти цих обрядів присутні та відбуваються на сватанні.

Напередодні весілля виготовляли коровай, шишки, дивні, лежень, голуби, сови, борони, каракульки, робили гільце і світильник. Робити коровай в українському селі запрошували непарне число коровайниць-шишкарниць (найчастіше всього 7), а у російському навпаки - парне (найчастіше - 6) [4,с.125].

Весілля, переважно, відбувалося в неділю, а у суботу відбувався вечір гуляння молоді. Уже в неділю молоді їдуть на вінчання (українці - разом, росіяни - окремо). Вінчання - це церковна форма шлюбу, яка запроваджувалася Синодом протягом XVII-XVIII ст. [6, с. 12].

Перед вінчанням українська дівчина вдягала більш яскравіший весільний одяг, де переважав червоний колір, на відміну від одягу російської дівчини, де панував білий колір. Так, молода з російського села вдягала білу сорочку, сарафан, віночок з довгою білою фатою, а українська - вишиту сорочку, спідницю, віночок з довгими кольоровими стрічками. Також однією з відмінностей є те, що - українській дівчині плели одну косу, а російській - дві [3, с. 154].

Весільний одяг парубків відмінний лише в тому, що сорочку росіянин одягав "навыпуск", штани були вузькими, а українець сорочку заправляв у широкі штани (шаровари) [4, с. 58].

Споконвіку в дівчини мало бути придане, яке складалося з двох частин: худоби та скрині. Щодо першої, то її «виділяв батько дівчини»,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

а те, що входило до скрині, дівчина мала готувати собі сама або ж разом з матір'ю.

Весільні рушники готувалися молодою, але вони теж відрізнялися. Українські весільні рушники особливо багаті на символіку птахів, а на російських весільних рушниках птахи відсутні [1, с. 168].

Кожний весільний образ несе в собі смислове і символічне навантаження. Весільні «чини» - це образи, що мають обрядові відзнаки, як в українських, так і в російських селах Павлоградського району. «Чинів» на весіллі безліч: свати, свахи, дружки та дружки, коровайниці, музики, свашки, боярин, «грыци» (у російських селах називали дружок та дружків, що ходили запрошувати всіх родичів на весілля) , весільна матка (в українських селах називали старшу дружку) та інші [5, с.169].

Все весілля супроводжувалося великою кількістю пісень. Українські весільні пісні більш веселіші, ніж російські, адже подія переходу дівчини в іншу сім'ю сприймається весело. На російському весіллі «причитают», бо дівчина покидає свою родину, ніби вмираючи для своїх рідних. Для українських весільних пісень характерне звучання фальцетного підголоска (за народною термінологією «тоньчика») [4, с. 58].

Весільний звичай наряджати «дуже давній» і з усмішкою сприймається мешканцями сіл Павлоградського району. У понеділок всі присутні на весіллі рядилися у циган, лікарів, попів, жінки перевдягалися у чоловіків, чоловіки - у жінок [7, с. 35].

Таким чином, весільний обряд цих двох народів має багато чого спільного і в той же час відрізняється, адже на розвиток російського обряду весілля в Павлоградському районі значно впливала українська культура, але й українці багато запозичили у росіян.. За багатотисячолітню історію весільного обряду багато чого змінювалося, все залежало від різноманітних умов, але все ж таки ці народи зуміли зберегти свої особливі та неповторні риси, зокрема у весільній обрядовості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балашов Д. М., Марченко Ю. І. Російське весілля / Д. М. Балашов, Ю. І. Марченко. – М.; – Сучасник. – 1985. – 390 з.
2. Березовський І.П. Вивчення традиційно-побутової культури народу – важливе завдання етнографічної науки / І.П. Березовський // Народна творчість та етнографія. – 1986. – № 6. – С. 12–18.
3. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні: (Іст.-етногр. досл.) / Валентина Борисенко; АН У РСР . Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії. – К.: Наук. думка, 1988. – 188 с.
4. Иванов П. В. Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии / П. В. Иванов ; упор. та передмова М.М. Красикова. — Х. : Майдан, 2007. — XLIII, 216, X, 58 с. — (Серія «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини». Вип. 2).

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

5. Лозинський І.І. Українське весілля / І.І. Лозинський. – К.: Наукова думка, 1992. – 169 с.
6. Правдюк О.А. Загальнослов'янська основа українського весілля / О.А. Правдюк // Словянське літературознавство. Вип.4. – К.: Наукова думка, 1968. – С.12-14.
7. Яринко Л.О. Звичай українського весілля / Л.О. Яринко. – Тернопіль.: Богдан, 2007. – 157 с.

УДК 930:1

Пулько А. О.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент **Онофрійчук О.А**

ІДЕЯ ПРОГРЕСУ В ІСТОРІОСОФІЇ ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА

У цій статті розглядаються ідеї провідних філософів-мислителів доби Просвітництва та їх внесок в розвиток історіософії. А також "Природний" закон історії Ш. Монтеस्क'є, універсально-історична конструкція "Філософії історії" Вольтера та погляди на прогрес в концепціях А. Тюрго.

В этой статье рассматриваются идеи ведущих философов-мыслителей эпохи Просвещения, и их вклад в развитие историософии. А также «Естественный» закон истории Ш. Монтескье, универсально-историческая конструкция «Философии истории» Вольтера и взгляды на прогресс в концепциях А. Тюрго.

This article discusses the ideas of leading philosophers of the Enlightenment thinkers, and their contribution to the development of philosophy of history. And also "natural" law of history Montesquieu, universal-historical construction "Philosophy of History" Voltaire and views on progress in the concepts of A. Turgot.

Епоха Просвітництва, яка хронологічно сформувалась в межах другої чверті 18 ст. розширила обрії не тільки науки але й історіософії взагалі. Саме з того часу терміном "філософія історії" став позначатися загальний історичний огляд людської культури. Одним із найважливіших досягнень епохи Просвітництва у філософії історії було те, що завдяки Вольтеру світ зрозумів філософське бачення на історичні події та факти.

Ще однією новацією Просвітництва було формування «натуралістичної» традиції, яка відображена в географічному детермінізмі Ш. Монтеस्क'є. Мислитель розглядає деякі ключові закони суспільного розвитку як перш за все природні закони. Монтеस्क'є доводить людству, що хід історії не залежить від Божої волі, - навпаки, історичний рух визначається лише завдяки географічному положенню [1].

На думку Монтеस्क'є, ті хто живуть в холодних краях мають бути більш мужніми та витривалими. І саме цей факт значно впливає на їх працелюбність та працездатність. Головна праця Монтеस्क'є "Про дух законів" багато уваги приділяє питанням впливу клімату на характер політичного устрою держави, а також на поведінку її громадян. Так,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

згідно з Монтеस्क'є, холодний клімат змушує жителів бути більш витривалими та мужніми та робить з них працездатних та працелюбних людей. А жаркий клімат навпаки, робить з людей зманіжених ледарів. Отже, клімат дуже сильно пливає на тіло, а тіло вже змінює дух, відповідно посилюючи або послаблюючи його. Таку ж залежність мислитель знаходить і в ландшафтних моментах, в рівнинному або острівному розташуванні держави. Особливістю соціально-політичних поглядів Монтеस्क'є є захист релігійної толерантності як основи суспільної гармонії.

Розглядаючи прогресивний розвиток суспільства, Монтеस्क'є перш за все досліджує причини походження держави. Монтеस्क'є вважає, що первісні люди не воювали між собою, тому що бажання панувати над іншими людьми пов'язано з більш складними суспільними відносинами. Тому мир, а не війна був першим природним законом людини. Другим природним законом людини Монтеस्क'є вважав прагнення здобувати собі їжу. Для вченого господарська діяльність людей є звільненням фізіології людського організму.

Мислитель стверджує, що однією з причин виникнення суспільства є суто біологічне почуття потягу кожного живого організму до собі подібного, і називає цей потяг третім природним законом людини. Після переосмислення трьох природних законів Монтеस्क'є осмислює й четвертий закон – бажання жити в суспільстві, тобто людина починає усвідомлювати необхідність створення держави. Він виступає як один з головних представників географічно-природничої теорії суспільного розвитку.

Погляди Вольтера, на історичне бачення спрямовані не тільки на писемні джерела, але й на вивчення «речових доказів», які знаходять своє відображення у вигляді людських поселень, предметів виробництва і побуту та творів мистецтва. Політична історія також зазнала істотних нововведень з боку Вольтера. Він розширив кругообіг проблем політичної історії, бо вважав, що вона не може обмежуватись тільки монаршою діяльністю та інших правителів. [2]

У Вольтера теорія прогресу більше базувалась на розповідях про минуле, та не виділялась ним в особливу концепцію. В цій злитості уявлення Вольтера про прогрес із зображенням конкретних історичних фактів полягає переконливість та художня значущість його праць. Але теоретична розробка ідеї прогресу була представлена в працях А.Тюрго та Ж.Кондорсе.

В концепції А.Тюрго (1727-1781 рр.), викладеній в "Роздумах про всесвітню історію", прогрес виступає як загальний історичний закон. Предметом всесвітньої історії Тюрго вважає аналіз послідовних успіхів людського роду, а також детальне вивчення причин, що їх викликали. Сюди ж він відносить: перші кроки людства; створення націй; виникнення держав; прогрес науки, техніки та звичаїв; особливості національних релігій. [3]

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Тюрго вважає, що саме географія та хронологія є допоміжними науками для історії. Прогрес людства підпорядкований загальним законом, який є незворотнім та спостерігається в розвитку індивідуальних здібностей людини.

Кондорсе відштовхуючись від подібного розуміння прогресу поділив всесвітню історію на десять епох, а саме: починаючи від родового ладу і закінчуючи десятою гіпотетичною епохою, коли «зникнуть тирані і раби, і раціональне влаштування суспільного життя буде ґрунтуватися на добрі та справедливості, і тоді мир настане на Землі».[4]

Концепції прогресу, висунуті французькими просвітителами, були важливим орієнтиром в становленні історико-філософської парадигми. Слабкою стороною цих концепцій було не досить достатнє критичне ставлення до історичного матеріалу, насамперед це байдужість до часових та локальних особливостей цього матеріалу, механіцизм в розумінні процесу історії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вольтер. Философия истории. Спб., 1868; Философские сочинения. М., 1988.
2. Лесажа А.Р. Хромой бес. Монтескье Ш.Л. Персидские письма. Дидро Д. Нескромные сокровища. М., 1993.
3. Монтескье Ш. Избранные произведения. М., 1955.
4. Тюрго А.Р. Избранные произведения. М., 1937.

УДК 316.3.001.1

Чепурний Є. А.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент **Онофрійчук О. А.**

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЕКТУ «ВЕНЕРА» ЖАКА ФРЕСКО

У статті автор робить огляд проекту «Венера», як міжнародної організації, що займається реалізацією технократичного проекту, спрямованого на досягнення мирної і стійкої глобальної цивілізації, через перехід до всесвітньої ресурсо-орієнтованої економіки.

В статті автор робить огляд проекту «Венера», як міжнародної організації, що займається реалізацією технократичного проекту, спрямованого на досягнення мирної і стійкої глобальної цивілізації, через перехід до всесвітньої ресурсо-орієнтованої економіки.

The article reviews the project "Venus", as an international organization that is implementing a technocratic project to achieve a peaceful and sustainable global civilization, it switches to a worldwide resource-based economies.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Жак Фреско інженер, дизайнер, футуролог до того ж ще й соціальний інженер. Всі ці навички і якості дозволили одній людині придумати грандіозний проект під назвою «Проект Венера».

Жак Фреско народився 13 березня 1916 року в Брукліні, США. Все своє життя він намагався довести світові, що так жити не можна, що економіка побудована на кредитах та іпотеці довго існувати не може. Він мріяв спорудити економічну систему, засновану на ресурсах («ресурсоорієнтовану»), але ніхто не дослухався до його думки. І тоді Фреско задумався про власну державу, припустимо посеред моря, припустимо з ефективними технологічними рішеннями. І в підсумку сформувався те, що відомо зараз під назвою «Проект Венера».

У жовтні 2008 року після мережевої прем'єри продовження конспірологічного фільму Пітера Джозефа «Дух часу» інтернет-публіка раптом перестала сприймати Жака Фреско як дивакуватого професора. Його технократичний проект майбутнього «Венера» тепер багатьом здається чи не єдиною альтернативою існуючим соціальним порядкам. Після того, як перший «Дух часу» передбачив економічну кризу за два роки до його появи, до ідей Фреско стали прислухатися.

Автор проекту стверджує, що його проект Венера є цілісною соціально-економічною системою, в якій автоматизація і технології будуть розумно інтегровані в усі суспільні сфери з метою підвищення рівня життя, а не отримання прибутку. Прибуток повинен перестати бути основним критерієм при виборі рішень. Також в рамках проекту пропонується використання всієї сукупності цінностей людського існування. Фреско вважає їх цілком практичними і можливими для реалізації.

Передбачається, що реалізація проекту дасть суспільству широкий вибір можливостей, які приведуть до нової епохи миру і сталого розвитку. Впровадження ресурсо-орієнтованої економіки, спрямованої на благо всього людства, має викоринити злочинність, злидні, голод, вирішити проблеми бездомних і безліч інших злоболюбних питань, які сьогодні актуальні в усьому світі.

Більшість проблем у сучасному суспільстві учасники проекту Венера вважають наслідком умов життя у товарно-грошовому середовищі. Наприклад, вони вважають, що автоматизація, що замінює ручну працю машинною, в ситуації грошових відносин призводить до зниження купівельної спроможності безробітних людей.

На офіційному сайті проекту декларуються наступні цілі:

1. Всесвітнє визнання природних ресурсів Землі надбанням усього людства.
2. Відміна штучних меж, що розділяють людей.
3. Перехід від грошово-орієнтованих національних економік окремих країн до всесвітньої ресурсо-орієнтованої економіки.
4. Стабілізація чисельності населення світу через підвищення рівня освіти і добровільного контролю за народжуваністю.
5. Відновлення навколишнього середовища.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

6. Реконструкція міст, транспортних систем, сільськогосподарських і промислових підприємств в енергозберігаючі, екологічно чисті, здатні задовольнити потреби всіх людей.
7. Поступова повна відмова від таких форм управління як корпорації та уряди (місцеві, національні або транснаціональні).
8. Взаємообмін технологіями та використання їх на благо всіх народів.
9. Розробка та використання чистих відновлюваних джерел енергії.
10. Виготовлення продукції тільки вищої якості для всіх людей у світі.
11. Попереднє проведення досліджень великих проектів з будівництва на предмет можливих наслідків впливу на навколишнє середовище.
12. Заохочення творчого потенціалу та творчого начала в людині у всіх його проявах.
13. Позбавлення від пережитків минулого (націоналізм, фанатизм) і забобонів шляхом підвищення рівня освіти населення Землі.
14. Усунення будь-яких видів елітаризму, включаючи технічний.
15. Розробка методології за допомогою наукових досліджень, а не випадкових думок.
16. Створення нової мови спілкування на основі зближення її з навколишнім світом.
17. Забезпечення людей не тільки всім необхідним для життя, а й виховання індивідуальності за допомогою завдань, стимулюючих розум.
18. Інтелектуальна і емоційна підготовка до майбутніх змін.

Активісти проекту усвідомлюють, що темпи здійснення планів залежать від фінансових ресурсів, особливо на ранніх стадіях реалізації проекту, і від числа людей, яких проект зацікавить. Передбачається, що зростання числа прихильників дозволить перейти до нової суспільної моделі не революційним, а еволюційним шляхом в декілька етапів:

1. Перший етап зводиться до інформування громадськості про проект Венера. Він вже частково реалізований. Для інформування про проект були випущені відеозаписи, брошури, книга «Все краще, що не купиш за гроші» (англ. *The Best That Money Can't Buy*). Надається можливість безкоштовного онлайн навчання. Міжнародна команда перекладачів-добровольців на початок 2013 року переклала основний сайт на 13 мов. Деякі матеріали, наприклад, фільм «Рай або Забуття», вже перекладено більш ніж на 30 мов.

Жак Фреско і Роксана Медоуз в рамках презентації проекту завершили будівництво дослідницького центру площею 10 гектарів у містечку Венус (Venus), штат Флорида, США. По новому центру організуються регулярні тури для відвідувачів.

2. Активісти проекту Венера вважають, що в даний час реалізується другий етап проекту. Передбачається, що буде створено повнометражний художній фільм, який яскраво і наочно повинен буде показати, як працюватимуть запропоновані нововведення в

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

різних сферах по всьому світу, продемонструвати варіант суспільства, в якому людина, природа і технології співіснують і розвиваються в стані постійної, сталої, динамічної рівноваги.

Фільм повинен створювати у глядачів позитивне очікування мирного суспільства майбутнього, в якому всі люди складають одну велику родину на планеті Земля. Фреско стверджує, що фільм буде одночасно і пізнавальним, і розважальним для дорослих і для дітей.

3. Створення експериментального дослідного міста, яке планується побудувати на пожертви, що збираються, і на доходи від продажу раніше зроблених напрацювань.

У місті будуть тестуватися нові технічні та суспільні ідеї, що дасть можливість побачити їх практичне втілення та оцінити їх вплив на якість життя. У ньому також планується створення тематичного заманювально-пізнавального парку.

Передбачається, що кілька міст стануть частиною перехідного періоду і розпочнуть еволюціонувати від напівкооперуючих грошово-орієнтованих спільнот до ресурсо-орієнтованої економіки.

Список використаних джерел і літератури:

1. http://royallib.com/book/fresko_gak/proektirovanie_budushchego.html
2. http://www.antirek.ru/wp-content/uploads/2012/07/STOP-STEALING-DREAMS_Ru.pdf
3. <http://designing-the-future.org/the-venus-project-faq/>

УДК 37.21

Філіпова К.М.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Онофрійчук О.А.**

ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ

В статті розглядаються основні чинники та тенденції розвитку сучасної освіти. Стверджується, що від рівня засвоєння базової гуманітарної культури залежить розвиток особистості в гармонії із загальнолюдською культурою.

The article reviews the main factors and trends in modern education. It is alleged that the level of learning basic humanitarian culture depends on personality development in harmony with human culture

В статье рассматриваются основные факторы и тенденции развития современного образования. Утверждается, что от уровня усвоения базовой гуманитарной культуры зависит развитие личности в гармонии с общечеловеческой культурой.

Кризова ситуація, в якій опинилася на сучасному етапі Україна, вимагає пошуку шляхів подолання негативних тенденцій соціально-

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

економічного та духовного розвитку. Сьогодні культурний розвиток України визначається такими головними чинниками:

1. Інфраструктура культури в Україні є досить розвиненою, як за східноєвропейськими стандартами, але водночас досить закосою, технічно та морально застарілою. Сильний відбиток на неї наклали колишній суспільний лад та притаманна йому культурна політика; наслідком цього є орієнтованість на централізоване управління та пряме бюджетне утримання, помітний дефіцит власної ініціативи закладів культури, їхня невідповідність до існування в умовах суспільного і господарського плюралізму та вільного ринку.

2. 90-ті роки (горбачовська "перебудова" та перші часи української незалежності) характеризувалися, з одного боку, застоєм і навіть симптомами розкладу традиційно централізованої, одержавленої галузі культури, спричиненими глибокою економічною кризою (держава вже нездатна утримувати інфраструктуру культури хоча б на колишньому рівні, не кажучи про її розвиток) та помітним збайдужінням посткомуністичних правлячих еліт до культури як політичного чинника, як засобу ідеологічної обробки населення. З іншого боку, демократизація суспільного та господарського життя спричинила появу перших пагонів нової, недержавної культурної інфраструктури, яка, втім, охоплює поки що лише окремі її ділянки (образотворче мистецтво та його ринок, шоу-бізнес, частково освіту, театр та ін.) і в найближчому майбутньому не зможе, вочевидь, замінити собою державно-комунальну інфраструктуру. Однак ці процеси трансформації, попри свій об'єктивний та загалом передбачуваний характер, відбувалися здебільшого стихійно, за інерційної, часто непослідовної політики держави та практичної відсутності єдиної регіональної політики в Україні. Це пояснюється як другорядністю культурної проблематики в очах правлячих кіл, так і браком чітких уявлень про те, як слід трансформувати культуру, і то не лише серед широких мас, а й у самому культурно-мистецькому середовищі. Поки що продовжує домінувати думка, що більшість проблем культури можна вирішити простим збільшенням бюджетних асигнувань, а обов'язок самої культури полягає в тому, щоб слугувати незалежній українській державі більш-менш так само, як вона раніше слугувала радянському режимові. У системі освіти XXI століття будуть, на думку вчених, проявлятися і впливати на реалізацію ідеї розвитку цілісної людської особистості такі тенденції:

Перша тенденція - гуманізація, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності. Тенденція стверджує створення нового зразка освіти, який передбачає пріоритет освіти, орієнтованої на особистість учня (особистісно орієнтованої) над освітою, орієнтованою на "знання з предмета"; найповніше розкриття здібностей учня, задоволення його різноманітних освітніх потреб, виховання почуття власної гідності, свободи, гармонії стосунків з навколишнім середовищем.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Друга тенденція - гуманітаризація освіти, що покликана формувати духовність, культуру особистості, планетарне мислення, цілісну картину світу. Від рівня засвоєння базової гуманітарної культури залежить розвиток особистості в гармонії із загальнолюдською культурою. На основі загальнолюдської культури можливий розвиток усіх сторін особистості, урахування її суб'єктивних потреб і об'єктивних умов, пов'язаних з матеріальною базою і кадровим потенціалом освіти. У цьому зв'язку самовизначення особистості у світовій культурі є стрижневою лінією гуманітаризації змісту освіти.

Третя тенденція - національна спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національної основи, в органічному поєднанні освіти з історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні національних цінностей українського народу та інших народів і націй.

Четверта тенденція - відкритість системи освіти. Це означає, що визначення цілей освіти не обмежується державним замовленням, а розширюється потребами в освіті, які привносять учні, їх батьки, учителі; програми задають базовий, тобто необхідний, орієнтир-мінімум, загальне ядро знань, яке відкрите для доповнень, що залежать від культурних, регіональних, етнічних та інших умов освіти.

П'ята тенденція - перенесення акценту з навчальної діяльності педагога на продуктивну навчально-пізнавальну, трудову, художню та іншу діяльність учня. Культура реалізує свою функцію розвитку особистості лише у тому випадку, коли вона активізує, спонукає людину до продуктивної діяльності. Чим різноманітнішою і продуктивнішою є значима для особистості діяльність, тим ефективніше відбувається оволодіння культурою. Діяльність особистості якраз і є тим механізмом, який дозволяє перетворити сукупність зовнішніх впливів у новоутворення особистості **як продукт** розвитку. Діяльнісний підхід дозволяє "перетворити" педагогічні завдання в "особистісний смисл" діяльності особистості.

Шоста тенденція - перехід від переважно інформативних форм до методів, форм і технологій навчання з використанням елементів проблемності, наукового пошуку, резервів самостійної роботи, взаємодії тих, хто навчається. Іншими словами: перехід від відтворення до розуміння, осмислення, використання у життєдіяльності.

Сьома тенденція - створення умов для самоствердження, самореалізації і самовизначення особистості, що є результатом її самоорганізації. Самоорганізація відбувається за педагогічної підтримки, яка опирається здебільшого на внутрішні джерела розвитку учня.

Восьма тенденція - перетворення позиції педагога і позиції учня в особистісно-рівноправні, в позиції людей-співробітників. Таке перетворення пов'язане із зміною ролей і функцій учасників педагогічного процесу. Педагог не виховує, не вчить, а активізує, стимулює намагання, формує мотиви учня до саморозвитку, вивчає

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

його активність, створює умови для саморуку. При цьому необхідно дотримуватися певної послідовності, динаміки: від максимальної допомоги педагога учневі у вирішенні навчальних завдань на початковій стадії освіти через поступову активізацію до повної саморегуляції у навчанні і виникнення відносин партнерства між ними.

Таким чином, можна виділити такі основні тенденції розвитку освіти в сучасному світі:

- зміна парадигми «освіта = навчання» парадигмою «освіта = становлення»;
- перетворення знань в основний суспільний капітал;
- розвиток концепції безперервної освіти;
- поступове зміщення пріоритетів від прямого навчання до індивідуального контакту зі студентами - індивідуалізація навчання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Соуза Е.Г. Університет ООН: глобальна місія / / Перспективи: питання освіти. [Париж](#): ЮНЕСКО, 1990 "N3, С10.
2. Перспективи: питання освіти. Париж: ЮНЕСКО, 1991. N2. С.21-117.
3. Ейхельбаум де Бабин А.М. Подібності та розбіжності у розвитку сучасних моделей освіти / / Перспективи: питання освіти. Париж: ЮНЕСКО, 1992. N4. С.51, 53.
4. Купцов О.В. Безперервна освіта його структура. / / Вища освіта в Європі. Том XVI. N1, 1991. С.29-30.
5. Жуков А.Д., Канаєв Н.М. Народжена співпрацювати: до 50-річчя ЮНЕСКО / / Освіта і [наука](#) на порозі III тисячоліття. [Новосибірськ](#), 1995. С. 8.

УДК 316(73)"18/19"

Флоря А.Р.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент **Онофрійчук О.А.**

ОСОБЛИВОСТІ ПОГЛЯДІВ ПРЕДСТАВНИКІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті з'ясовується вклад американських соціологів на формування науки соціології. Розглядаються основні позиції соціологів. Визначається напрям розвитку соціології в даній країні.

В статтє вьясняется вклад американских социологов на формирование науки социологии . Рассматриваются основные позиции социологов . Определяется направление развития социологии в данной стране .

The article revealed the contribution of American sociologists of science in the formation of sociology. The basic position of sociologists. Determine the direction of sociology in the country .

Період становлення американської соціології кінця ХІХ - початку ХХ ст. був ознаменований пануванням соціал-дарвіністських ідей.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Певний вплив на засновників американської соціології Л. Уорда, В. Самнера, Ф. Гіддінгса та А. Смолла справила спадщина Г. Спенсера. В ході осмислення історичного досвіду своєї нації вони зробили висновок про значну роль активності людини в спрямованості та темпах суспільного розвитку. Американська соціологія з моменту своєї інституціоналізації орієнтувалася на пропаганду з побоюванням втрати зв'язку із масовою свідомістю. Це явище було ініційовано частково особливими історичними обставинами розвитку нації, а також прагматичними установками дослідників. На цьому етапі свого функціонування американська соціологія виробила стиль, метод аналізу соціальної реальності. Завдання становлення національної школи були в основному вирішені[2;46-52].

Іншим фундатором американської соціології був соціолог, економіст, публіцист, представник соціального дарвінізму Вільям Самнер (1840-1910). Самнер, професор Йельського університету, одним з перших представив студентам систематизований курс лекцій з соціології.

У своїх працях він відштовхувався від двох принципів:

1) природний відбір та боротьба за існування мають вирішальне та універсальне значення;

2) соціальна революція має автоматичний і неухильний характер.

Ідея природного відбору в його інтерпретації виступила як ідея природності соціального відбору, тому соціальну нерівність він розглядав як нормальний стан і необхідну умову розвитку цивілізації. Погляди Самнера виражали інтереси середніх прошарків американської буржуазії, які потребували сприятливих умов для вільної конкуренції[4;32-85].

Його спосіб викладення ідей полягав у логічній послідовності - надати людині природну здатність до праці як джерела розвитку раціональності, збільшення суспільного достатку, індивідуального енергетичного потенціалу. Його логічна система була покликана навіяти молоді думку про те, що вдосконалення суспільства пов'язано з прагматичними знаннями (в даному контексті прагматизм, одномірність). Сюди він відносив принципи природного відбору та боротьби за існування, автоматичний неухильний характер соціальної еволюції, соціальна нерівність як нормальний стан і необхідна умова розвитку цивілізації, сприйняття та оцінення різних явищ на основі культурних стереотипів "власної" стратифікаційної групи. Найбільшу увагу Самнер приділяв двом формам суспільних відносин та інститутів - війні та антагонізму, досліджував масові інститути:

■ інститути самопідтримки суспільства (індустріальна організація, власність, війна за розподіл багатства, інститути, спрямовані на регуляцію задоволення голоду та статевої потреби);

■ інститути сім'ї та шлюбу (які регулюють задоволення інстинкту статі і самозбереження через відтворення);

■ інститути самоутвердження (мода, етикет, ігри, насолода);

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

■ інститути релігії (які пов'язані з інстинктом страху, віри та покори)[1;285].

Основоположні проблеми соціології на переломі століть висвітлив інший видатний американський соціолог - Франклін Гіддінгс (1855–1931) – в минулому президент Американського Соціологічного Товариства. Першою з проблем, до вирішення яких звернувся Гіддінгс, був предмет соціології. В широкому розумінні він бачив соціологію обширною наукою про суспільство, яка вміщує в себе всю галузь спеціальних соціальних наук. Наступною за значимістю для соціолога була проблема визначення поняття "суспільство", під яким Гіддінгс розумів групу (свідомих істот), що природно розвивалась і в якій мають місце певні відносини, що перетворюють цю групу з плином часу на струнку, складну, стійку організацію. Вважаючи за основоположний елемент суспільного життя "свідомість роду" (колективну свідомість, яка забезпечує взаємопорозуміння і комунікацію людей), Гіддінгс використовував дане поняття поряд з терміном "соціальний розум" для характеристики суспільної свідомості. Йому відкрилася істина, що людина не завдяки свідомості, а завдяки діяльності, активності може прискорити або уповільнити хід історичного руху. Гіддінгс у 20-х роках став одним з найбільш активних пропагандистів нових концепцій позитивізму і статистичного методу дослідження, зробив помітний вплив на формування емпіричної соціології в США[3;485].

Отже, соціологи того часу концентрували свою увагу на механізмах адаптації індивіда до вимог і нормам, які панували в соціальній системі.

Список використаних джерел і літератури:

1. История социологии в Западной Европе и США. / Под ред. Г.В. Осипова. — М.: Норма, 2001. — 576 с.
2. История теоретической социологии В 4 т. / Ю. Н. Давыдов (отв.ред.,сост.). Т.2. — М.: Канон, 1997. — 448 с.
3. Козер Л. Мастера социологической мысли. Идеи в истории и социальном контексте. — М.: Норма, 2006. — 528 с.
4. Погорілий О. І. Соціологічна думка ХХ століття. Навчальний посібник. — К.: Либідь, 1996. — 224 с.

Секція № 6

***Політико-правові аспекти
розвитку світу***

ПРАВОВА ОХОРОНА СІМ'Ї ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В статті досліджується нормативно-правове регулювання інституту сім'ї. Дається коротка характеристика відповідним законодавчим актам.

В статье исследуется нормативно-правовое регулирование института семьи. Наводится краткая характеристика соответствующих законодательных актов.

The article deals with the research of law regulation the family institute. The short characteristic of the corresponding law acts are under consideration in the article.

Сім'я складає основу життя чи не кожної людини. В усьому світі визнано, що цей сакральний осередок належить до інтегральних показників суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства та є могутнім фактором формування демографічного потенціалу.

Економічне становище сім'ї в Україні за останні роки значно погіршилося, оскільки перехід до ринкових відносин помітно змінив співвідношення основних джерел її матеріального забезпечення. Сьогодні відповідальність за утримання та виховання дітей покладена на батьків дещо більшою мірою, ніж на державу. Через що роль сім'ї у життєзабезпеченні та вихованні дітей, їх оздоровленні, лікуванні, отриманні освіти і вибору фахової спеціальності поступово набуває все важливішого значення.

Така переорієнтація відбивається і на функціонуванні та розвитку сім'ї, впливає на її репродуктивність. Зачаству подружжя нині вимушене стримувати потреби особистості в материнстві та батьківстві. Дедалі більше сімей обирають бездітність або відкладають народження дітей. Знижується народжуваність та зростає смертність населення, погіршується здоров'я дорослих і дітей, скорочується середня тривалість життя [1].

Саме тому особливої уваги потребують питання правової охорони сім'ї, батьківства, материнства, дитинства. Адже при врегулюванні сімейних відносин важливим є принцип постійності та гарантування захисту таких понять для можливості забезпечення, перш за все, державою достойних умов існування вітчизняних сімей, їх розвитку та розквіту. А головне, це впевненості в тому, що добре продумані дійсні правові механізми сприятимуть покращенню становища українських родин.

Дослідити правове регулювання інституту сім'ї відповідним законодавством України, здійснити правовий аналіз положень Конституції та норм сімейного законодавства.

Порушені питання неодноразово системно досліджувалися рядом вчених, серед яких: Гопанчук В.С., Дзера О.В., Левківський Б.К.,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Ромовська З.В., Синайський В.І., Свердлов Г.М., Савченко Л.А., Шаповал В.М., Шершеневич Г.Ф., Фурса С.Я.

В 1996 р. було прийнято Конституцію України, яка на найвищому державному рівні затвердила права, свободи та обов'язки людини і громадянина, основи державного і суспільного ладу.

Основний Закон України закріпив якісно новий статус людини в Україні як найвищої соціальної цінності, визначив демократичний, соціальний і правовий характер нашої держави. В 2001 р. було прийнято Закон «Про охорону дитинства»[2], в якому встановлюється, що охорона дитинства в Україні є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом.

Хоча Кодекс про шлюб та сім'ю України зазнав суттєвих змін у період незалежності, однак навіть після цього його норми не відповідали сучасним вимогам. Тенденції в економічному, культурному та політичному житті України на шляху інтеграції у світове співтовариство вимагали іншого ставлення до інтересів громадян, сім'ї, регулювання сімейно-шлюбних правовідносин.

Логічним завершенням реформування сімейного законодавства стало прийняття 10 січня 2002 р. нового Сімейного кодексу України, введеного в дію з 1 січня 2004 р. [3]. Новий СК України дав змогу регулювати сімейно-правові відносини з дотриманням усіх вимог, які висувають у своїх положеннях міжнародно-правові документи, ратифіковані Україною, зокрема, Конвенція про права дитини. Це – перший Сімейний кодекс незалежної України, який здатний виконати важливу функцію зміцнення сім'ї, як соціального інституту і як конкретного союзу чоловіка та жінки в умовах ринкової економіки.

Додержання прав людини, партнерство між жінками та чоловіками в усіх сферах життєдіяльності стало основою становлення і розвитку демократичного суспільства, його цінностей та зростання добробуту і благополуччя кожної родини. Згідно статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Це важливе положення регламентується сімейним законодавством України разом із багатьма іншими нормами, які першочергово зазначені в Конституції, а потім регулюються сімейним законодавством.

Зокрема, в сімейному праві такими нормативно-правовими актами є: Сімейний кодекс України, Закон України від 15.11.2001 року «Про попередження насильства в сім'ї», Закон України від 26.04.2001 року «Про охорону дитинства», Закон України від 18.01.2001 року «Про громадянство України», Закон України від 13.01.2005 року «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Закон України від 10.11.94 року «Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах», Закон України від 03.03.98 року «Про ратифікацію Протоколу до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних,

сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року», Закон України від 20.12.91 року «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Закон України від 02.06.2005 року «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року «Про Концепцію державної сімейної політики» та багато інших нормативно-правових актів, які носять нормативний характер та побудовані на базі норм Конституції.

В Україні існує Концепція державної сімейної політики[1] розроблена виходячи з потреби створення належних умов для життєдіяльності сім'ї, що визначає загальну стратегію та пріоритетні напрями державної політики в цьому плані, передбачає здійснення цілісної системи заходів з максимальним урахуванням нових реалій: ринкової економіки, соціального партнерства, політичної демократії, всього того, що покликане зробити життя суспільства, кожної окремої сім'ї повноправним і ефективним.

У Концепції визначаються шляхи розв'язання однієї з найважливіших загальносуспільних проблем України — стабільного існування та розвитку сім'ї, поліпшення її життєвого рівня, створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для життєвого визначення, інтелектуального, духовного, фізичного розвитку особистості починаючи з дитячого віку. Вона ґрунтується на визнанні пріоритету сім'ї в житті демократичного суспільства, її ролі в гуманістичному вихованні підростаючого покоління. Державна сімейна політика відчутно набуває складової всієї соціальної політики України.

Ця Концепція ґрунтується на Конституції України, узгоджена з основними положеннями Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, конвенцій ООН «Про права дитини», «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» та підсумковими документами IV Всесвітньої конференції із становища жінок (Пекін, 1995 рік), а також документами Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації праці, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та інших міжнародних організацій.

В цілому, норми Сімейного кодексу та інших нормативно-правових актів, які регулюють сімейні правовідносини, успішно втілюють міжнародні та конституційні принципи захисту прав дітей, рівності сторін у шлюбних відносинах, рівності прав жінок та чоловіків, охорони сім'ї.

З метою формування основних засад державної сімейної політики, забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї як основи суспільства необхідно максимально повно реалізувати положення Конституції України в нормах сімейного права. Для цього пересічним громадянам варто керуватися нормами Основного закону країни щоденно, а законотворцям, в свою чергу, предметно використовувати його основні положення під час розроблення проектів нормативно-

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

правових актів і проведення соціально-економічних заходів на державному, галузевому та регіональному рівнях.

Список використаних джерел і літератури:

1. Постанова ВРУ від 17 вересня 1999 року № 1063-XIV, якою схвалено Концепцію державної сімейної політики. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ВРУ - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III, із змінами та доповненнями від 01.01.2015. [Електронний ресурс]/ Офіційний сайт ВРУ - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III, із змінами та доповненнями від 26.10.2014 [Електронний ресурс]/ Офіційний сайт ВРУ - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
4. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник [для студентів вищих навчальних закладів]/ Зорислава Ромовська. – К.: Правова єдність, 2009. – 500с.

УДК 32.001 (091) «19»

Чаплінська Т.М.

Науковий керівник: д.політ.н., професор **Ніколаєнко Н.О.**

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ М.І.МІХНОВСЬКОГО: ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглядається самостійницька військово-політична концепція М.І.Міхновського в контексті української національної ідеї.

Рассматривается независимая военно-политическая концепция Н.И.Михновского в контексте украинской национальной идеи.

Independent military political conception of Mykola Mikhnovskyy is examined in the context of the Ukrainian national idea.

Сьогодні, як ніколи, очевидним стає те, що націоналістичний фактор став невід'ємною складовою суспільно-політичного життя в Україні й володіє важелями впливу на розбудові процеси. На сторінках історії відновлюються активні борці за національну ідею, одним з яких є М.І.Міхновський. Напередодні Лютневої революції 1917 р. в чині поручика як юрист він відбуває у розпорядження Київського Військового Суду. У цей період його роль як організатора українського військового руху є значущою і вимагає дослідження.

Навесні 1917 року перед тогочасним українським політикумом та громадськістю гостро постали дві проблеми: пошук розв'язання питання про українську державність і формування власних збройних сил. Автономісти вбачали подальшу долю України у складі демократичної федеративної республіки Росії. Самостійники ж, на чолі

з М.І.Міхновським, вимагали від Центральної Ради боротьби за незалежність українських територій. Тому, на погляд політичного діяча, логічним було впровадження курсу на розвиток національної свідомості серед солдатських мас, їх згуртування під національними лозунгами, спроба створення українізованих військових частин.

За свідченнями С.Шемета М.І.Міхновський прикладав всіх зусиль для того, щоб революційний порив української солдатської маси і довіри офіцерства до українського руху для української державності використати. Він розуміє, що революція повернулася в повну катастрофу для російської держави і що перед вождями українського народу стають вже завдання державно-організаційного, а не тільки бунтарсько-революційного характеру.

В першу ж добу революції М.І.Міхновський намагається організувати свою регулярну армію, проголосивши слідом самостійність Української Держави, зробити сепаратний мир із центральними державами. Для соціалістів і недержавницької націоналістичної інтелігенції ця програма здавалась абсурдною. «У той час, як Міхновський з купкою молоденьких прапорщиків веде тисячні товпи українського жовнірства проти «Киевского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», який тоді репрезентував на Україні державну всеросійську владу, В.Винниченко організує на Дніпрі прогульки з лідерами всеросійських соціалістичних партій, щоби спільний всеросійський соціалістично-демократичний фронт зміцнити і вірність української демократії цьому всеросійському фронту доказати. Але справжньою нашою національною трагедією було те, що діячі Центральної Ради, в руках котрих під ту пору опинився провід нацією, зовсім не хотіли відродження української військової сили, боялися і всіма своїми силами цьому відродженню противилися» [2].

Це було наслідком і доказом того, що цілий український національний рух, Центральною Радою репрезентований, був рухом недержавним. У колах Центральної Ради панували такі думки, що М.І.Міхновський має партійні «реакційні замисли», що взагалі регулярні армії не потрібні, бо революція проголосила принцип «самовизначення націй» [3]. І чим більше офіцерства приставало до українського руху у військах, тим більше зростала недовіра до М.І.Міхновського з боку Центральної Ради: «І на якого лиха цей Міхновський організує військо! Він до того доорганізується, що якогось генерала над нами поставить. Ми вже з французької революції знаємо, до чого цей мілітаризм в часах революції доводить. Ми до цього не допустимо» [2]. В Винниченко у «Робітничій газеті» писав, що «не своєї армії нам, соціалістам-демократам і всім щирим демократам, треба, а знищення всяких постійних армій» [1,65].

Саме в цих політичних реаліях доводиться М.І.Міхновському вести розбудову українського війська.

Лідер самостійників скликав 9 (22) березня 1917 р. віче українських офіцерів, висунувши ідею створення національних збройних сил. Таким чином, 16 (29) березня 1917 р. було створено

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

військовий клуб імені гетьмана Павла Полуботка, одразу ж було розроблено статут клубу, який передбачав утворення філій по всій території України. Головною метою клубу було визнано «гуртування в одній сім'ї вояків, лікарів і військових урядників української національності» [3]. М.І.Міхновський у своєму зверненні до українських вояків закликав їх до єдності з думкою про волю і силу України. Було вирішено приступити до негайного формування національної армії. Для цього організували Український військовий комітет на чолі з полковником Глинським та командиром запасної київської бригади полковником Волошиним. Осередком українських військових частин став Київ, а також військові клуби були створені в Катеринославі, Полтаві, Тернополі. Від цієї першої самостійної української військової організації М.І.Міхновський увійшов до Центральної Ради на Національному Конгресі 21 квітня.

Ці події не могли сподобатись керівникам Центральної Ради, оскільки М.І.Міхновський був палким прихильником самостійної України і за допомогою національної армії прагнув здобути незалежність для українських земель; вони вбачали в ньому шовініста, дії якого могли призвести до конфлікту з Тимчасовим Урядом. Тому Центральна Рада скликала у Києві 5-8 травня 1917 р. Перший всеукраїнський військовий з'їзд, на якому було проголошено про негайну українізацію армії, для чого було створено Український Генеральний Військовий Комітет на чолі з С.Петлюрою, а М.І.Міхновський був обраний одним із його 18 членів. В такий спосіб Центральна Рада ізолювала самостійників від керування військовими силами.

Вже 18 квітня 1917 р. в Києві під час проведення свята «Перших квіток» за ініціативи клубу ім. П.Полуботка було проголошено про створення із солдатів-добровольців Першого Українського козачого полку ім. Гетьмана Б.Хмельницького. В цей же час виникають суперечки між Центральною Радою та М.І.Міхновським, щодо питання участі українського війська у війні на стороні Росії. На цьому підґрунті виникають розбіжності в поглядах на завдання української військової сили. Ці конфлікти посилилися після проголошення Центральною Радою Першого Універсалу, за яким слідувала автономія України у складі Росії, що повністю суперечило політичним поглядам М.І.Міхновського.

Так, у червні 1917 р. силами військового клубу ім. П.Полуботка було сформовано військову частину, яка проголосила себе Другим українським козачим полком, очолюваним М.І.Міхновським. У відповідь на це В.Винниченко закликав солдат повернутися до своїх військових частин, а також було припинено постачання військовим їжі, медикаментів, одягу, зброї. Ці дії УГВК поставили в скрутне становище полуботківців, проте останньою краплею було проголошення Центральною Радою Другого Універсалу 3 липня 1917 р. Спираючись на ці обставини полуботківцям вдалося досягти домовленості з представниками полку ім. Гетьмана Б.Хмельницького. Центральна

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Рада, в свою чергу, звинуватила їх у відмові підкорення УГВК, як вищому органу військової влади і у небажанні йти на фронт.

М.І.Міхновський, вважаючи Універсали кроками назад на шляху до незалежності, розробляє план збройного виступу в Києві, з метою нейтралізації сил Тимчасового Уряду на території України і передачу влади Центральній Раді, гадаючи, що в такий спосіб змусить її керівництво стати на шлях державності. Рушійними силами повинні були стати полк ім. П.Полуботка та полк ім. Гетьмана Б.Хмельницького. За задумом М.І.Міхновського богданівці мали виступити в Каневі, проголосивши на могилі Т.Шевченка незалежність України, полуботківці одночасно повинні були захопити всі стратегічні об'єкти в Києві. Проте, в останній момент полк ім. Б.Хмельницького відмовився приймати участь у перевороті.

Запрошений із Симбірська кадровий старшина Юрко Капкан, який мав очолити повстання і попервах погодився з планом проголошення самостійності, після розмови з головою Військового Комітету С.Петлюрою та соціалістичною більшістю цього комітету змінив свої наміри. Та, все ж таки, в ніч з 4-5 (17-18 липня) полуботківці повстали. Понад 5 тис. бійців захопили банк, Печерську фортецю Арсенал, майже всі відділи міліції, роззброїли юнкерів, розгромили будинок коменданта київського військового округу генерала Обручева. Цього ж ранку Центральна Рада надала наказ полку ім. Гетьмана Б.Хмельницького роззброїти полуботківців; ці дії супроводжувалися підтримкою військових сил Тимчасового уряду.

Учасники повстання були заарештовані і передані російській владі. Військова прокуратура розпочала слідство, яке тривало до жовтня. Полуботківці були звинувачені в намаганні відділити Україну від Росії. Керівників повстання ув'язнили або відправили на фронт. На 9 лютого 1918 р. кількість полуботківців складала 5 чоловік. Після невдач із планом проголошення державної самостійності України петлюрівсько-соціалістична більшість Українського Військового Комітету радо виконала наказ військового міністра Керенського, виславши керівника повстання і головного його ідеолога - М.І.Міхновського на Румунський фронт. Таким чином, прихильники незалежної України були нейтралізовані.

Список використаних джерел і літератури:

1. Україна між двома світовими війнами (1914-1939). Події. Люди. Документи: Нариси історії: Навч. посіб./ Реєнко О.П., Коляда І.А. – К.: Школа, 2004. – 544 с.
2. www.ukrcenter.com/library/
3. www.ukrstor.com

УДК:32:94(100)1920 – 1929

Анчиловська М.А.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н.М.**

ПАКТ БРІАНА–КЕЛЛОГА: ІДЕЯ ЗАСУДЖЕННЯ ВІЙНИ ЯК ЗАСОБУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

В статті розглядаються основні ідеї пакту Бріана–Келлога в контексті врегулювання конфліктних ситуацій мирним шляхом.

В статье рассматриваются основные идеи пакта Бриана-Келлога в контексте урегулирования конфликтных ситуаций мирным путем.

The article deals with the basic ideas of Briand Pact Kellogg-regulation in the context of the conflict peacefully.

1920-ті рр. в міжнародних відносинах характеризувалися двома суперечливими процесами. З одного боку, після Першої світової війни з її смертоносними новинками в галузі озброєння набули поширення пацифістські ідеї, і кожна держава – переможниця гучно заявляла про своє прагнення до миру і про необхідність роззброєння. З іншого боку, уряди продовжували гонку озброєнь, переконуючи громадськість, що це робиться виключно тому, що партнери та потенційні суперники не хочуть роззброюватися, що, в свою чергу, вимагає гарантій безпеки.

Версальсько – Вашингтонська система встановила нерівність у розподілі озброєнь, і всі переговори фактично виливалися в закріплення цієї нерівності. Втім, в 1925 р. країнам вдалося підписати Женевський протокол про заборону застосування хімічної і бактеріологічної зброї.

У 1926 р. Німеччину було прийнято до Ліги Націй, а в 1928 р. 65 країн підписали договір, названий за іменами його ініціаторів «пактом Бріана –Келлога», узявши на себе зобов'язання ніколи не вдаватися до війни, окрім як для «самозахисту». Для підписів була виготовлена спеціальна золота ручка, але й вона не могла усунути вад договору. Зокрема, кожна країна могла на свій лад тлумачити поняття «самозахист» й це дало привід говорити, що договір лише посилив «оптимізм» щодо збереження миру.

Посилення військової небезпеки приводило у всіх країнах до гонки озброєнь. Військові витрати окремих держав у порівнянні з їх бюджетними асигнуваннями напередодні Першої світової війни зросли не менше ніж у два–три рази. За даними Ліги націй, в 1928 р. чисельність військ після війни не тільки не зменшилася, але значно збільшилася.

У меморандумі радянської делегації, представленому 30 листопада 1927 р. в Лізі націй, було відзначено, що країни – переможниці і нейтральні держави збільшили після Першої світової війни свої армії на 11 80000 чоловік.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

В одному тільки 1929 р. Європа витратила на озброєння 524 млн. фунтів стерлінгів. Вартість озброєнь країн усього світу досягла в цьому році 890 мільйонів фунтів стерлінгів.

Високий рівень розвитку продуктивних сил сучасного капіталізму позначався і у військовій справі. Підготовка нової війни вела до швидкого зростання технічної оснащеності імперіалістичних армій. Моторизація, механізація та хімізація військової справи після Першої світової війни досягли значних успіхів. Зростали з року в рік вкладення у військову промисловість. Більшість зовнішніх позик імперіалістичних держав призначалося для озброєння малих держав. Зокрема Франція надавала позики на озброєння армій Румунії, Польщі, Югославії та Чехословаччини.

Одним із мотивів збільшення озброєнь Франції та її союзників було спішне переозброєння армії у Німеччині, яка не бажала рахуватися з обмеженнями Версальського договору.

Гонка озброєнь у всьому світі викликала занепокоєння самих широких мас. Прагнучи приспати цю тривогу, дипломатія імперіалістичних країн намагалася замаскувати військові заходи своїх урядів за допомогою широкомовних дискусій про роззброєння і демагогічною пропаганди пацифізму.

Організуючим центром імперіалістичного пацифізму була Ліга націй з її проповідями «світу», «забороною» війни, вимогою роззброєння. Ще 6-та сесія Ліги націй 25 вересня 1925 р. винесла Резолюцію про підготовку конференції щодо скорочення і обмеження озброєнь. Протягом двох років різні комісії а підкомісії Ліги націй обговорювали це питання. До участі у підготовчій комісії, а потім і на Конференції з роззброєння було вирішено запросити і не членів Ліги – США і Радянський Союз [2, с.180].

Перша сесія підготовчої комісії відкрилася в травні 1926 р. Представник Німеччини граф Бернсторф виступив з демагогічною промовою. Він заявив, що роззброєння Німеччини за Версальським договором розглядалося як початок загального роззброєння. «Беручи до уваги, – говорив Бернсторф, – що німецький народ нині повністю роззброєний і що стан його військових сил не гарантує йому національної безпеки, передбаченої статтею 8 статуту Ліги націй, – ясно, що всі інші держави, які підписали Версальський договір, повинні приступити до роззброєння». Якщо ж загальне роззброєння нездійснено, констатував Бернсторф, то рівність Німеччини з іншими державами має бути досягнуто на іншій основі: вона повинна отримати право озброюватися нарівні з усіма.

Французький проект, представлений комісії, містив вимогу створення «в інтересах миру» інтернаціональної армії. Французькі правлячі кола хотіли, щоб подібна армія могла бути використана проти Німеччини і СРСР. Англійська проект містив план скорочення авіації та підводного флоту.

Розгорнулася дискусія між представником Англії лордом Сесилем і делегатом Франції Полем Бонкур торкнулася питань роззброєння та

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

гарантій безпеки, а також так званого «військового потенціалу». Французький делегат вимагав обліку не тільки озброєнь, а й усіх економічних ресурсів, які можуть бути використані кожною країною під час війни. Лорд Сесіль заперечував, наполягаючи лише на обмеження озброєнь, а не всіх господарських ресурсів країни. В результаті дискусії Поль Бонкур запропонував передати всі проекти в редакційну комісію, з тим щоб вона знайшла «таку формулу, з якою всі могли б погодитися» [1, с.81].

Перші три сесії підготовчої комісії позитивних результатів не дали. Питання про конвенції з роззброєння повинен був вирішуватися на 8-й сесії Ліги націй у вересні 1927 р., За тиждень до відкриття сесії подав у відставку англійська представник в Лізі, відомий прихильник роззброєння – лорд Сесіль.

У листі до Болдуїну лорд Сесіль мотивував свою відставку тим, що інструкції, які він отримав, «важко поєднуються з можливістю дійсного успіху роботи комісії». Проектом Міжнародної конвенції з роззброєння був розроблений підготовчої комісією і обговорювалося лише в першому читанні. Він складався з кількох розділів з безліччю статей, параграфів, пунктів і приміток. Окремі статті його були представлені в двох і навіть трьох варіантах. У проекті не було ніяких конкретних цифр. Кожній державі надавалося право визначити свій рівень озброєнь в залежності від безпеки країни, від її міжнародних зобов'язань і географічного положення. Все це давало можливість звести питання про роззброєння до нескінченних суперечок і фактичному саботажу роззброєння [3, с.145].

Масові рухи, метою яких було оголошення війни поза законом, поширилося по всьому світу, особливо сильні були антивоєнні настрої в англосаксонських країнах. Йдучи назустріч громадській думці, а також маючи намір відновити причетність Сполучених Штатів до вирішення європейських проблем (на противагу Англії), 6 квітня 1927 р. міністр закордонних справ Франції А. Бріан звернувся до американського народу з закликом, в якому запропонував підписати франко-американський договір, що забороняє використання війни як засобу національної політики. Французькі правлячі кола розраховували забезпечити цим договором доброзичливе ставлення світової громадськості до своєї політики і тим самим зміцнити позиції в Європі.

Схваливши в принципі ідею Бріана, державний секретар США Ф. Келлог 28 грудня 1927 р. запропонував укласти не двосторонній, а багатосторонній договір. Він же ознайомив з цією пропозицією уряди європейських держав. Першою відповіла Німеччина, яка в квітні 1928 р. підтримала американський проект.

Правда, пропозиція Келлога створювала юридичні труднощі для країн, що вступили до Ліги Націй і були пов'язані можливістю застосування статті 16-й, яка щодо санкцій проти агресора не виключала застосування військової сили. Серйозні зауваження зробив уряд Англії, яке категорично заявив, що не допустить будь-якого

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

втручання в район «особливого інтересу» своєї країни. Таким чином британська влада заздалегідь обумовлювали своє право на війну в таких районах як «спосіб самооборони» Британської імперії. Крім того, англійці відкинули можливість участі в підписання держав, «уряди яких ще не отримали загального визнання». Мова, в першу чергу, йшла про СРСР, з яким Великобританія за рік до того розірвала дипломатичні відносини.

21 травня 1928 р. французький уряд надав свій контрпроект, обумовлюючи право «на законну самооборону в рамках існуючих договорів». Уряди Японії та Італії вітали пакт як «повне знищення війни» і повторили французькі зауваження.

28 червня 1928 р. Келлог опублікував нову, точнюючи, що відмова від війни стосувався відносин між учасниками договору, а не між усіма країнами. В результаті тривалої дипломатичної переписки з питання трактування поняття «війна поза законом» 15 держав (США, Бельгія, Великобританія, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка, Ірландія, Індія, Німеччина, Італія, Польща, Франція, Чехословаччина, Японія) підписали в Парижі 27 серпня 1928 р. «Пакт загальної відмови від війни».

Пакт Бріана – Келлога складався з преамбули та двох основних частин. У статті 1-й сторони заявляли, що «засуджують використання війни для вирішення міжнародних суперечок і відмовляються від неї як від інструменту державної політики». У статті 2-й сторони визнавали, що для «вирішення всіх суперечок і конфліктів вони будуть прагнути вдаватися тільки до мирних способів».

Універсальна форма пакту відкривала можливості приєднання до нього залежних і напівколоніальних країн. Вже 27 серпня США розіслали запрошення приєднатися до пакту Бріана – Келлога 48 державам, у тому числі і СРСР, який не брав участі в переговорах. Саме Радянський Союз першим серед додатково запрошених ратифікував договір. 9 лютого 1929 р. був підписаний Московський протокол, в якому СРСР, Латвія, Польща, Румунія, Естонія (а пізніше Литва, Іран і Туреччина) оголосили про дострокове (не чекаючи ратифікації в інших країнах) набуття чинності Паризького договору. Для решти країн пакт Бріана – Келлога набув чинності 24 липня 1929 р. [2, с.80].

Хоча всі 15 перших учасників пакту порушували його в різний час, він так і не був ніким денонсованим. Однак благі наміри, не підкріплені політичною волею, не змогли утримати світ на краю прірви: через 11 років після підписання пакту Бріана – Келлога почалася Друга світова війна.

Список використаних джерел і літератури:

1. Европа в международных отношениях. 1917–1939 гг. – М., 1979. – 374 с.
2. Ротшильд Д. Східно–Центральна Європа між двома світовими війнами. / Д. Ротшильд. – К.: Мегатайп, 2001. – 496 с.
3. Цветков Г.М. Міжнародні відносини й зовнішня політика в 1917 – 1945 рр. / Г.М. Цветков – К.: Либідь, 1997. – 232 с.

УДК 94(477) «1569»

Годик Ю.В.

Науковий керівник: д.і.н., в.о. професора **Пархоменко В.А.**

ЛЮБЛІНЬСЬКА УНІЯ ЯК ЧИННИК ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА УКРАЇНСЬКОЇ ШЛЯХТИ

Визначено значення Люблінської унії 1569 року як чинника зміни юридичного статусу шляхетського стану.

Определено значение Люблинской унии 1569 года как фактора изменения юридического статуса шляхетского сословия.

The features The Union of Lublin of 1569 are changing the legal status of nobility.

Друга половина XVI ст. – один із найважливіших періодів українського національного. У цьому хронологічному відрізку вирізняються дві нерозривно пов'язані між собою дати, що відіграють велику роль в політичному житті України, зокрема в її зв'язках із Європою – Люблінська 1569 р. та Берестейська 1596 р. унії. За умов сучасних процесів глобалізації та інтеграції актуальним буде проаналізувати роль Люблінської унії 1569 року, що стала результатом об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, в еволюції правових відносин української шляхти.

Цій проблемі присвячено ряд праць дослідників як вітчизняних, так й іноземних. Серед сучасних українських науковців слід відмітити роботи Ю. Терешенка. О. Русиної. Ф. Шабульда, Н. Яковенко, О. Гуржія та ін. [4; 5; 8].

Протягом XVI ст. шляхта значно обмежила королівську владу і змогла частково поставити її під свій контроль, насамперед у фінансових питаннях. Певні антикнязівські кроки з боку шляхти спостерігаються вже у Першому Статуті 1529 року, і цілком можливо це зроблено, в інтересах великопанського прошарку. На думку Юліуша Бардаха, зрівняння окремих прошарків панівного стану на час видання Статуту проявилось і в тому, що Статут установив однаковий вердикт за вбивство шляхтича будь-якого рангу, не виокремлюючи й князів (розд. VII, арт. 29) [8, с. 211]. Найчисленнішим прошарком тогочасної еліти були зем'яни-шляхта. Поділялася вона на нижчу й вищу, критерієм поділу були юрисдикція, тобто судове й службове підпорядкування шляхтича, обсяг прав на землю. Тому вищу зем'янську шляхту називали господарською шляхтою. Вона мала повне й необмежене право розпоряджатися своїми маєтками, які були їх приватною власністю. Характерним є те, що верхні верстви шляхти-панства поступово полонізувалися. Зем'яни-шляхта навпаки – виступали як елемент, що українізував чужинців [2, с. 50].

Якщо в XIV-XV ст.. шляхтичем міг стати представник будь-якої суспільної верстви, здатний взяти особисту участь у військових діях, то

перед Люблінською унією такий процес став унеможливлений. Нарешті, від 1578 року польське шляхетство надавалося не інакше, як за згодою сейму чи на клопотання гетьмана за мужність під час воєнних дій. З кінця 40-х років XVI століття середня шляхта Великого князівства починає активну сеймову боротьбу за розширення своїх політичних прав. Зрештою, домагання шляхти були задоволені в Другому Литовському Статуті, ухваленому на Віденському сеймі 1565-1566 років. Сейм видав низку постанов, за якими зрівняв шляхту у правах з магнатами, шляхта домоглась остаточного скасування статей Городельського привілею 1413 р. про обмеження прав православних феодалів, зокрема щодо заборони займати їм найвищі державні посади [7, с. 149]. Отже, напередодні унії права привілейованого стану Великого князівства Литовського урівнялися з відповідним комплексом станових пільг, вироблених у Польщі.

Після Люблінської унії 1569 р. було розширено права і привілеї української шляхти – король на сеймі видав низку спеціальних привілеїв для феодалів Волині, Київщини і Поділля. Так, київська шляхта отримала право на внесення поправок до Литовських статутів; на українських феодалів і православне духовенство поширювались усі станові права і привілеї польської шляхти, зрівнювались умови їх осілості. До Люблінської унії шляхта зобов'язувалася, в разі потреби, відбувати так звану земську (або військову) службу. Залежно від свого соціального становища (князь, боярин, зем'янин) кожному члену шляхетського стану чітко визначалось, скільки і якого роду військ він повинен надати у великокнязівську армію у визначені господарською грамотою терміни [8, с. 134].

Важливим привілеєм шляхти, який був отриманий після унії, було фактичне звільнення від військової служби. Цей привілей принципово відрізняв становище шляхти з середини XVI ст. від попереднього. Відділення земельного володіння від військової служби означало кінець класичного феодалізму. Тому з середини XVI ст. про польську і українську шляхту не можна говорити як про феодалів, хоча численні риси феодального суспільства ще збереглися (Обов'язково посилення, хто це стверджує). Зі звільненням від військового обов'язку шляхта фактично позбавилася основних зобов'язань перед державою і суспільством. Все, що була зобов'язана робити шляхта, так це, у разі нападу противника на країну, брати участь у військовому ополченні (посполитому рушенні) і сплачувати надзвичайний податок. Водночас рішення про надзвичайні податки і посполите рушення ухвалювала сама шляхта, але вона далеко не завжди робила навіть це. Отже, шляхта мала лише права, але майже не мала зобов'язань перед суспільством. Таке становище шляхти об'єктивно таїло загрозу для державного устрою Речі Посполитої і було однією з причин її політичної слабкості [3, с. 428].

Разом із тим королівські привілеї включали в себе позиції, які поклали початок проникненню польської земельної аристократії на українські землі. Українські шляхтичі дістали право на земельні

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

володіння в польських воєводствах, а польські – в українських [6, с. 376]. Становище середньої та дрібної шляхти різних регіонах відрізнялося. На Волині і Брацлавщині вона повністю залежала від магнатів. Водночас в Галичині і на Київщині середня шляхта почувала себе досить комфортно, зберігши певні важелі місцевої влади у своїх руках. Так відомо, що родина Жоравницьких свого часу належала до панського прошарку, але потім опинилася у верхньому прошарку дрібної шляхти. Іноді, як у випадку з Адамом Киселем, ішов зворотний процес піднесення з дрібної шляхти до магнатського рівня [1, с. 197].

Статті Статуту 1588 року засвідчують привілейоване становище шляхти. В конкретних юридичних діях їх перевага втілювалася так: представника шляхетського стану визнавали безумовно вищим від міщанина чи селянина; 2) політичні права шляхти здійснювалися через повітові шляхетські корпорації («рицарські кола»), що надавало право брати участь у повітових сеймиках, обирати послів і обиратися послом на вальні сейми чи депутатом на судові трибунали, обирати та бути обраним на суддівство й інші земські уряди у власному повіті; 3) майнові права шляхти було гарантовано правом на успадкування та необмежене розпорядження землеволодіннями; 4) особиста незалежність шляхтича полягала в тому, що його не можна було ні ув'язнити, ні покарати без суду та слідства, він мав право вільного в'їзду до країни і виїзду з країни [8, с. 211].

Формально багаті й дрібні шляхтичі були рівноправними, але найвпливовішою частиною шляхетського стану залишилися магнати, серед яких значну частину становили представники старовинних князівських родів.

Підсумовуючи, констатуємо, що на кінець XVI століття українська шляхта домоглася зрівняння свого становища із польською шляхтою, законодавчого підтвердження станових, політичних, майнових і особистих прав, які вкупі з фактичною монополією на землеволодіння й участь в урядово-адміністративному і в законодавчому житті держави забезпечили їй виняткове становище серед решти соціальних груп і прошарків населення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Блануца А. В. Шляхетське землеволодіння у Великому князівстві Литовському: джерела дослідження / А. В. Блануца // Український історичний журнал. – 2009. – № 2. – С. 194–207.
2. Кухта Б. З історії формування політичної еліти в країні в XI–XIX ст. / Б. Кухта // Політичні еліти і лідери / Б. Кухта, Н. Теплоухова. – Львів, 1996. – С. 39–53.
3. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін. - К. : Видавництво «Ніка-Центр», 2008. – 988 с.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

4. Руда О.В. Висвітлення проблематики Люблінської унії 1569 р. у працях краківських істориків зламу XIX–XX ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич : Коло, 2004. – Вип. 8. – С. 146–155.
5. Русина О. В. Україна під татарами і Литвою / О. В. Русина. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 320 с.
6. Український соціум / Власюк О.С., Крисаченко В.С., Степико М.Т. та ін. – К. : Знання України, 2005. – 792 с.
7. Хрестоматія з історії держави і права : Навч. посіб. / Упоряд.: А. С. Чайковський, О. Л. Копилеко, В. М. Кривоніс та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.
8. Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. – К. : Критика, 2008. – 472 с.

УДК 342

Гончаренко Н.В.

Науковий керівник: д.і.н., професор **Шайкан В.О.**

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ РАДЯНСЬКОГО ПРАВА

Стаття має на меті розглянути основи радянського права на початкових етапах зародження радянської влади в Україні. Ознайомлення йде з основами кримінального, адміністративного, сімейного та господарського права. Переглядаються основні декрети та законодавчі акти тих часів.

The article aims to examine the foundations of Soviet law in the early stages of the birth of Soviet power in Ukraine. Familiarization with the basics is criminal, administrative, family and business law. Revised basic decrees and laws of the time.

Радянське державне будівництво супроводжувалося формуванням основ радянської правової системи. Особливістю цього процесу в Україні була його спорідненість із російським. Найважливішим аспектом правової дійсності й головним джерелом права вважалась революційна правосвідомість [4].

Основи радянського конституційного права закладалися декретами Всеросійських з'їздів Рад, актами ЦБК та РНК Росії, дію яких було поширено на Україну, а також постановами Всеукраїнських з'їздів Рад, ВУЦВК, РНК УСРР. Діапазон пошуку оптимальних форм державного устрою був досить широкий. Так, резолюція II Всеукраїнського з'їзду Рад "Про державний устрій" від 18 березня 1918 р. визначала Україну як "республіку федеративну, яка... об'єднує вільні міста та республіки як автономні частини Української Федеративної Радянської Республіки".

Найприйнятнішою формою диктатури пролетаріату вважалася система радянських органів влади. Юридичне оформлення вона отримала на III Всеукраїнському з'їзді Рад 10 березня 1919 р. із затвердженням першої Конституції УСРР. Попередньо проект Конституції,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

в основу якого була покладена Конституція РСФРР, розглядався й був схвалений III з'їздом КП(б)У. Остаточна редакція Конституції УСРР була прийнята Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом (ВУЦВК) 14 березня 1919 р.

Правом обирати й бути обраними до Рад користувалися незалежно від віросповідання, національності, статі громадяни УСРР, яким виповнилося 18 років, за винятком осіб, що застосовують найману працю, живуть на нетрудові доходи (прибутки з підприємств, маєтків тощо), приватні торгівці, комерційні посередники, служителі релігійних культів, колишні поліцейські й жандарми, члени імператорської родини, особи, визнані божевільними, засуджені.

У процесі націоналізації землі, банків, заводів, транспорту, ліквідації приватної власності відбувалося становлення основних цивільно-правових інститутів радянського права. Правові засади націоналізації були закладені в Декретах "Про націоналізацію всіх приватних залізниць і під'їзних колій" від 4 січня 1919 р., "Про порядок націоналізації підприємств" від 11 січня 1919 р., "Про націоналізацію банків" від 22 січня 1919 р., "Про скасування права приватної власності на нерухоме майно в містах" від 1 березня 1919 р. та ін [3].

Політика "воєнного комунізму" стала конкретним виявом диктатури пролетаріату у 1918-1920 рр. Вона призвела до широкої націоналізації, встановлення державної власності на засоби виробництва, монополії держави на продовольство й предмети попиту. Щоправда, не підлягали націоналізації дрібні підприємства з кількістю робітників за наявності механічного двигуна — 6 чоловік, а без нього — 10.

Дедалі відчутнішим у сфері цивільно-правових відносин ставало адміністративно-правове регулювання. Заборонялась приватна торгівля нормованими продовольчими й промисловими товарами. Було скасовано плату за паливо, газ, електроенергію, транспорт, комунальні послуги тощо. Для робітників і службовців запроваджувалась карткова система розподілу продуктів харчування й предметів першої необхідності.

Декрети РНК УСРР "Про вилучення хлібних лишків і встановлення твердих цін на них" від 31 січня 1919 р., "Про розкладку лишків врожаю 1918 р. та попередніх років" від 12 квітня 1919 р., Закон "Про хлібну розкладку" від 26 лютого 1920 р. зобов'язував селян продавати лишки своєї продукції безпосередньо державі. Але в умовах інфляції відбувалася звичайна реквізиція, яку здійснювали ком-бїди, комнезами, робітничі продовольчі загони та військові підрозділи Наркомпроду УСРР. Спочатку продрозкладка охоплювала хліб і фураж, згодом поширилася на м'ясо й картоплю, а з 1920 р. — на все продовольство [2].

Відбувалася мілітаризація підприємств, їхній режим був наближеним до військового. Широко застосовувалася загальна трудова повинність, примусове закріплення робітників та службовців за підприємствами й установами. Спочатку вона охоплювала оборонну про-

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

мисловість, з листопада 1918 р. поширилася на залізниці, а потім на всі галузі народного господарства.

Основи шлюбно-сімейного права започаткували Декрети РНК УСРР від 20 лютого 1919 р. "Про організацію відділів записів актів громадянського стану", "Про громадянський шлюб та про введення книг актів громадянського стану", "Про розлучення". Законним визнавався тільки громадянський шлюб (зареєстрований органами ЗАГСу) [1].

Нове кримінальне право формувалося на основі принципу доцільності, який протиставлявся принципу законності. Суд мав враховувати ступінь і характер соціальної небезпеки злочинця, його соціальну належність. Кримінальні репресії спрямовувалися не лише проти кримінальних елементів, а й проти вчинків, які "становили загрозу радянській владі". Жертвами "червоного терору" стали тисячі людей. Кримінальне право спочатку регулювалося окремими декретами УСРР, а з 4 серпня 1920 р. на території України введено в дію "Керівні начала з кримінального права РСФРР". У керівних началах містилися положення про кримінальне право й правосуддя, про стадії вчинення злочину, про співучасть, про простір дії кримінального права [4].

Покарання передбачалося не лише за скоєння злочинного діяння, а й за задум злочину. Система покарань включала догану, громадський осуд, примушення пройти курс політграмоти, оголошення бойкоту, виключення з колективу, усунення з посади, позбавлення політичних прав, оголошення ворогом революції або народу, примусові роботи, позбавлення волі, оголошення поза законом, розстріл тощо. Деякі з цих покарань, насамперед спрямовані на зміну свідомості правопорушника (осуд, примушення пройти курс політграмоти тощо), широко застосовувалися в адміністративному й позасудовому порядку.

Суцільна націоналізація економіки, проведення політики "червоноармійської атаки на капітал" призвели до широкого використання форм і методів позаекономічного державно-правового примусу. Радянське право використовувалося для суворих класових репресій, забезпечення воєнно-комуністичних заходів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Троцький Л. Історія російської революції. Т. 1. М., 1997. С. 7.
2. Боффа Дж. Історія Радянського Союзу. Т. 1. М., 1994. С. 95.
3. Теорія Держави і Права. Під редакцією В. К. Бабаєва. 2-е вид. Юристь. 2007.
4. Гриценко І. С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права 2008 р.

УДК 349.2(477):331.105.44

Ищенко В.С.

Науковий керівник: к.ю.н., старший викладач **Дмитрук І.М.**

**ПРОФЕСІЙНА СПІЛКА ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВОГО ПРАВА В
КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА**

В статті аналізується правова природа профспілки, правові приписи діючих нормативно-правових актів і проекту Трудового Кодексу України по цьому питанню, нормативно-правові акти України, які регулюють діяльність профспілки, норми Конституції України, які регулюють або опосередковано можуть стосуватися профспілки, міжнародні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність профспілки.

В статье анализируется правовая природа профсоюза, правовые предписания действующих нормативно-правовых актов и проекта Трудового Кодекса Украины по этому вопросу, нормативно-правовые акты Украины, которые регулируют деятельность профсоюза, нормы Конституции Украины, которые регулируют или косвенно могут касаться профсоюза, международные нормативно-правовые акты, которые регулируют деятельность профсоюза.

The paper analyzes the legal nature of the trade unions, the legal requirements applicable legal acts and draft Labour Code of Ukraine on this issue, regulations Ukraine regulating the activity of trade unions, the Constitution of Ukraine, regulating or indirectly may relate to trade unions, international legal acts that regulate the activity of trade unions.

Сучасний стан економіки та соціальної політики в Україні зумовлює потребу в інтенсивному розвитку договірному способу регулювання суспільних відносин із застосування найманої праці. Адже саме соціальне партнерство сприяє досягненню балансу інтересів роботодавців та працівників, інтенсивному розвитку виробництва, забезпеченню стабільності суспільного життя. Це актуалізує роль та значення профспілок як суб'єктів сучасного трудового права. В Україні тільки на національному рівні легалізовано понад сто профспілок та їхніх об'єднань і зареєстровано близько двадцяти об'єднань організацій роботодавців із всеукраїнським статусом. За досить тривалий період існування планової економіки в нашій державі серед широких верств населення склалося хибне уявлення, що профспілка – це структура, підконтрольна керівним органам підприємства, яка займається організацією доступного відпочинку та оздоровленням, вітає зі святами тощо. Насправді функції таких об'єднань працівників за ринкової економіки геть інші, але ставлення людей до профспілок змінюється дуже повільно [1].

У зв'язку з цим набуває особливої актуальності аналіз діючого трудового законодавства та напрацьованих в даній сфері проектів в контексті реформування діяльності професійних спілок.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Дослідити діяльність професійних спілок в контексті реформування трудового законодавства.

Порушене питання неодноразово систематично досліджувалося рядом вчених, серед яких: Прокопенко В.І., Пилипенко П.Д., Грузінова А.П., Короткін В.Г. У працях вказаних науковців висвітлюються положення щодо діяльності професійних спілок, їх прав та обов'язків. Проте потребує окремого доопрацювання зміст трудового законодавства, яке повинно розвиватися разом із сучасним демократичним суспільством, їхніми тенденціями та поглядами на майбутнє.

Згідно із Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», професійна спілка (профспілка) - добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання)[5].

Добровільною громадською організацією, що об'єднує громадян як працюючих, так і тих, хто навчається, пов'язаний загальними інтересами за родом своєї діяльності, є професійні спілки, покликані представляти інтереси працюючих у питаннях виробництва, праці, побуту і культури.

Професійні спілки відіграють важливу роль у розвитку політичної системи суспільства Української держави, подальшої розбудови демократії, все більш широкій участі громадян в управлінні справами держави і суспільства, вдосконаленні державного апарату, підвищенні активності громадських організацій, зміцненні правової основи державного та громадського життя, розширенні гласності, постійного врахування громадської думки.

Хоча профспілки і є громадськими організаціями, Закон України «Про об'єднання громадян» не регулює діяльність професійних спілок і на них не поширюється. Не має відношення цей Закон й до компетенції трудових колективів. Професійні спілки як суб'єкти трудового права мають свої повноваження, які чітко визначаються чинним законодавством.

Основним документом, що регулює внутрішню діяльність усіх профспілкових органів, є статут. Проте правове становище громадської організації може визначати лише закон, що затверджується вищим органом законодавчої влади.

Професійні спілки незалежні в своїй діяльності і підпорядковуються тільки закону. Забороняється будь-яке втручання, що здатне обмежити права профспілок або перешкодити їх здійсненню. Ця незалежність забезпечується економічною самостійністю профспілок, які мають відокремлене майно, можуть від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав, нести обов'язки. Тому вони, відповідно до ст. 80, 81, 83, 85 Цивільного кодексу України визнаються юридичними особами. А це означає, що профспілки можуть виступати в різних органах по захисту своїх інтересів та інтересів своїх членів, бути позивачем і відповідачем в судових органах[2].

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Правове становище профспілок визначають також норми, що встановлюють повноваження профспілок в трудових відносинах. В КЗпП правове становище профспілок закріплене в главі XVI «Професійні спілки. Участь працівників в управлінні підприємствами, установами, організаціями» (ст.ст. 243-252). Крім того, в ряді статей інших глав КЗпП також визначаються повноваження профспілок по встановленню умов праці, контролю за додержанням власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю[3].

Надані профспілкам права одночасно є й їх обов'язками по захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів працюючих. У порядку погодження з профспілковим органом власник або уповноважений ним орган встановлює системи оплати праці; затверджує положення про преміювання робітників і службовців, про виплату винагороди за підсумками річної роботи підприємства; затверджує знижені норми виробітку для неповнолітніх і молодих робітників; встановлює черговість надання відпусток; затверджує графіки змінності при п'ятиденному робочому тижні; вирішує питання про проведення надурочних робіт, про залучення працівників до роботи у вихідні дні, про звільнення працівників з ініціативи власника або уповноваженого ним органу.

Вирішення питань з участю профспілкового органу означає, що власник або уповноважений ним орган запрошує профспілковий орган для обговорення певних питань. Висновки профспілкового органу з питань, що розглядаються, всебічно обговорюються і беруться до уваги при постановленні рішення. Але обов'язкової юридичної сили ці висновки для власника або уповноваженого ним органу не мають.

За змістом надані профспілковим органам підприємств права можна розділити на дві групи: по встановленню умов праці і по контролю за застосуванням власником або уповноваженим ним органом чинного законодавства та раніше встановлених умов праці [5].

Участь профспілкових органів у контролі за застосуванням чинного законодавства і раніше встановлених умов праці проявляється при звільненні працівників з роботи з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (ст. 43 КЗпП), вирішенні питань про залучення працюючих до надурочних робіт (ст. 62) і до роботи у вихідні дні (ст. 71), вирішенні незгод, що виникають між власником або уповноваженим ним органом і працюючими при встановленні або перегляді норм виробітку, норм часу, норм обслуговування (ст. 93 КЗпП)[4].

Таким чином, контроль профспілок за додержанням власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю є правовою діяльністю і здійснюється в разі надання державою повноважень профспілкам у цій галузі.

Професійна спілка як суб'єкт трудового права потребує особливої уваги з боку законодавчих органів влади в процесі реформування трудового законодавства. Оскільки від ефективності її функціонування

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

залежить становище найманого працівника, його правовий статус, дієвий правовий механізм захисту порушених прав не тільки індивідуального працівника, а й усього трудового колективу. В наш час більше уваги приділяється саме залученню простих громадян у діяльність держави та до її управління.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бабич Т. Проблеми репрезентативності організації соціальних партнерів // Віче. – 2010. – № 8. – С. 2–4.
2. Прокопенко В. І. Трудове право України: Підручник. — Х.: Фірма «Консум», 1998. - 480 с.
3. Трудове право України: Навчальний посібник. — Вид. 2-ге, змінене і доповнене / За ред. П. Д. Пилипенка. — К.: Істина, 2007. - 208 с.
4. Кодекс Законів про працю [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. – Назва з екрана.
5. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999р. – № 45. – ст.397.
6. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

УДК: 94(430)

Кривенко К.А.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н.М.**

ОФОРМЛЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ НАЦИЗМУ

В статті розглядається питання формування ідеології нацизму після Першої світової війни в контексті реваншистських настроїв німецького суспільства. Висвітлюються основні положення «Програми Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини».

В статье рассматривается вопрос формирования идеологии нацизма после Первой мировой войны в контексте реваншистских настроений немецкого общества. Освещаются основные положения «Программы Национал-социалистической рабочей партии Германии».

In this article rasmatryvaetsya question Formation ideology of fascism after first myrovoy war in context revanshystskeh configured German society. Osveschayutsya Basic Situation "Programs Natsyonal-sotsyalystycheskoy a working party of Germany."

Нацизм починає формуватися в якості політичної ідеології після Першої світової війни. Цілком закономірно, що поразка у війні сприяє загостренню песимістичних і націоналістичних настроїв у переможених країнах. Згадуючи історію, потрібно констатувати, що після

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Віденського конгресу пангерманські ідеї так і не були реалізовані, тож для німців такого роду ситуація не є новою. Оголошення підсумків Першої світової війни для Німеччини послужило неймовірно потужним каталізатором загострення націоналістичних настроїв в суспільстві [1, с. 18].

Внаслідок Першої Світової війни для німців, як програвших у війні за Версальським договором була встановлена верхня межа чисельності німецької армії в 100 тис. солдатів і офіцерів. Така армія стала придатною тільки для поліцейських акцій, але не для оборони країни. Економічні та фінансові вимоги ще не були визначені, але не залишалось сумнівів в тому, що вони будуть вкрай важкими. Німецька сторона відразу відкинула ці умови. Шейдеман офіційно відмовився підписувати договір у такому вигляді й подав у відставку. Але союзники наполягали на своїх вимогах. Під тиском триваючої морської блокади країни і загрози Заходу відновити військові дії, якщо Німеччина беззастережно не прийме висунутих умов, більшість членів Національних зборів врешті-решт погодилися на його підписання. Церемонія підписання стала символом тріумфу переможців над приниженими переможеними, які повинні були не тільки платити, але й плазувати. Німецький учений Ернст Трельч обґрунтовано писав, що «Версальський договір - це втілення садистски-отруйної ненависті французів, фарисейськи-капіталістичного духу англійців і глибокого байдужості американців». Серед німців взяли гору почуття приниження і безсилля перед несправедливим для них актом, які стали живильним ґрунтом для підйому реваншизму та націоналізму. Ще у Версалі британський прем'єр Девід Ллойд-Джордж зауважив, що «головна небезпека полягає в тому, що ми штовхаємо народні маси в обійми екстремістів». За Версальським мирним договором, Німеччина залишалася єдиною державою, але у військовому відношенні - беззахисною, економічно - розореною, політично - приниженою. З точки зору німців, «диктат Версаля» був інструментом західного терору. Населення сприйняло демократію як чужоземний порядок, нав'язаний переможцями. Фатальним стало те, що боротьба проти Версаля означала і боротьбу проти демократії. Політичні діячі, які закликали до стриманості і компромісу із Заходом, негайно оголошувалися політичними капітулянтами, а то й зрадниками. У результаті таких суспільних настроїв, в т.ч. і виріс тоталітарний і зловісний режим Гітлера [3, с.34].

Очевидно, що підсумки війни привели до остаточного закріплення націоналізму в німецькому суспільстві. Масла у вогонь додавали ще такі фактори, як хронічний песимізм німецького народу, розорена економіка, революція, що стала «стихійним виступом втомлених від війни мас». Все це відклало негативний відбиток на національній самосвідомості. У народі зростало бажання будь-якою ціною добитись реваншу. Найбільш активні з цієї незадоволеної маси трансформували

суспільну післявоєнну реальність в різноманітні вчення і теорії. Однією з таких теорій і став націонал-соціалізм.

З вищесказанного видно, що існує прямий взаємозв'язок між положеннями нацистської ідеології і тією обстановкою, в якій вона зароджувалася, і це є цілком закономірним. Націонал-соціалізм був політичною ідеологією, і тому логічно, що його основоположники прагнули прийти до влади [2, с.180].

У січні 1919 р. в Мюнхені утворюється Німецька робоча партія, яка трохи більше ніж через рік була перейменована в Націонал-соціалістичну німецьку робітничу партію (НСДАП), яку очолив невдалий художник Адольф Гітлер. Як і будь-яка партія, вона опублікувала свою політичну програму: «Програма Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини», яка була затверджена 24 лютого 1920 р. та складалась з 25 пунктів: 1. Об'єднання всіх німців у кордонах Великої Німеччини; 2. Відмова від умов Версальського договору та підтвердження права Німеччини самостійно будувати відносини з іншими націями; 3. Вимога додаткових територій для виробництва продуктів харчування і розселення зростаючого німецького населення («Лебенсраум»); 4. Надання громадянства за расовою ознакою; євреї не можуть бути громадянами Німеччини; 5. Не-німці в Німеччині є лише гостями і суб'єктами відповідних законів; 6. Призначення на офіційні пости не може відбуватись за принципом кумівства, а лише у відповідності зі здібностями і кваліфікацією; 7. Забезпечення умов існування громадян - найперший обов'язок держави. При нестачі державних ресурсів, що негромадяни повинні бути виключені з числа користуються пільгами; 8. В'їзд в країну не-німців повинен бути припинений; 9. Участь у виборах - право і обов'язок усіх громадян; 10. Кожен громадянин зобов'язаний трудитися на загальне благо; 11. Незаконно отриманий прибуток підлягає конфіскації; 12. Всі прибутки, отримані за рахунок війни, підлягають конфіскації; 13. Всі великі підприємства повинні бути націоналізовані; 14. Участь робітників і службовців в прибутках на всіх великих виробництвах; 15. Гідна пенсія по старості; 16. Необхідно підтримувати дрібних виробників і торговців; великі магазини повинні бути передані їм; 17. Реформа землеволодіння та припинення спекуляції землею; 18. Безжалісне кримінальне покарання за злочини та введення страти за спекуляцію; 19. Звичайне римське право повинно бути замінено на «німецьке право»; 20. Повна реорганізація національної освітньої системи; 21. Держава зобов'язана підтримувати материнство та заохочувати розвиток молоді; 22. Заміна найманої професійної армії на національну армію; введення загальної військової повинності; 23. Засобами масової інформації можуть володіти тільки німці; Не-німцям забороняється працювати в них. 24. Свобода віросповідання, за винятком релігій, небезпечних для німецької раси; партія не зв'язує себе яким-небудь виключним віровченням, але бореться з єврейським матеріалізмом; 25. Сильна центральна влада, здатна ефективно здійснювати законодавство.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

За назвами пунктів програми прослідковується і націоналістичний, і антисемітський, і соціалістичний характер нацистської ідеології, присутні також і положення концепції «лебенсраум». Разом з тим під оголошенням свободи віросповідання прикрита реальна антихристиянська сутність нацизму [1, с.248].

Для залучення робітничого класу висувалися вимоги соціалістичного духу, які відповідають потребам нижчих верств суспільства. Вимоги такого роду вклали чималий внесок у справу приходу нацистів до влади, сприяючи зростанню популярності партії в середовищі нижчих шарів. Але разом з тим нацисти не поспішали здійснювати свої вимоги та ідеї соціалістичного спрямування, так як на те були свої об'єктивні причини: «Саме ці ідеї приводили Гітлера в замішання, коли великі промисловці і землевласники почали досить ґрунтовно поповнювати партійну касу, в результаті чого жодне з цих вимог, природно, не було здійснено».

Останній пункт відображає бачення нацистів з питання про влаштування державного апарату. Гітлер хотів прийти до влади у всьому рейху і надати цій владі характер диктатури, необхідної сильному централізованого органу управління, здатному покінчити з напівавтономією земель, які за часів Веймарської республіки. Одним з перших демаршів Гітлера після приходу до влади 30 січня 1933 р. з'явилася негайна реалізація вищезгаданого положення програми партії, поміченого і всерйоз сприйнятого свого часу небагатьма.

Варто зауважити, що програма нацистської партії у сфері основ соціального життя цілком відображала, за винятком релігійного аспекту, суть ідеології. Звичайно ж, до тих пір, поки нацизм не зайняв лідируюче становище в державі, агітаційні гасла його прихильників були менш радикальними, ніж їхні ідеї, але для передвиборних кампаній це цілком закономірне явище, до того ж згодом простежується посилення нацистської політики, яка стає такою, якою вона і повинна бути згідно з основними положеннями нацизму.

Тому потрібно зазначити, що саме з моменту оголошення політичної програми формування націонал-соціалізму можна вважати завершеним процесом, оскільки до цього часу нацизм придбав всі свої основні положення, а опублікувавши програму партії, він дав про себе знати і став уже діючою політичною силою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бланк О.С. З раннього фашизму Німеччини / О.С. Бланк. – М., 1978. – 412 с.
2. Галкін А.А. Німецький фашизм / А.А. Галкін. – М., 1989. – 430 с.
3. Гинцберг Л.И. Накануне прихода фашизма к власти в Германии. Новые данные о позиции КПИ / Л.И. Гинцберг // Новая и новейшая история. - 1996. - № 1. – С. 31 – 50.

4. Есипов В.В. Германский фашизм и культура (культурно – политическая деятельность НСДАП в 1929 – 1939) / В.В. Есипов. – М., 1991. – 203 с.

УДК 94 (47+57) «1922/1934»

Крижовець О.В.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Іванова Т.Ю.**

НАСИЛЛЯ І ТЕРОР, ЯК СКЛАДОВІ СТАЛІНСЬКОЇ ТОТАЛІТАРНОЇ ВЛАДИ

У даній статті автор пояснює що таке тоталітаризм, вказує основні його ознаки, порівнює з радянським тоталітаризмом. Саме Насилля і терор, на думку автора, є складовими сталінської тоталітарної влади.

В данній статтє автор обьясняет что такое тоталитаризм, указывает основные его признаки, сравнивает с советским тоталитаризмом. Именно Насилие и террор, по мнению автора, являются составными сталинской тоталитарной власти.

This paper explains what totalitarianism, indicating its main features, compares with the Soviet totalitarianism. That violence and terror, in my opinion, are part of Stalin's totalitarian government.

Влада - це явище, що пронизує людське суспільство і зачіпає всі сторони людського життя. У ході розвитку людства влада стала невід'ємною частиною людських відносин. На тлі історичного процесу, влада, як соціальний інститут, шляхом безлічі відозмін та розгалужень, перетворилась із родового укладу та обряду шанування старших на метод підтримки порядку на величезних територіях цілих держав. Отримання та утримання влади майже завжди супроводжувалося застосуванням насильства [3, с.12].

Насильство має не тільки фізичний, але також інтелектуальний і духовний характер. Здавалося людство мало б зробити висновки, відчувши жахливі наслідки тоталітаризму, проте насилля стало невід'ємною складовою і сучасного життя. Найголовнішою рисою сучасного насилля є його глобальний характер. Саме це обумовлює актуальність поглиблення теоретичних досліджень феномену тоталітаризму в соціальній практиці ХХ століття та пошуку оптимальної моделі співвідношення влади і насилля.

Насильство застосовується завжди при будь-якому захопленні влади. Державна влада також будується або на використанні насильства, або з урахуванням його можливого застосування. При побудові «державного соціалізму» різні насильницькі заходи зазвичай призводили до негативних результатів. Наприклад, здійснення колективізації селян у СРСР насильницькими методами призвело до масових репресій, мільйонних жертв, розрухи в сільському господарстві [3, с.17].

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Можна стверджувати, що коли суспільство не є вільним, насильство, що застосовується державою, фактично стає необмеженим. Це можна пояснити значною нерівністю у розподілі влади між населенням і державним апаратом влади.

Треба відзначити, що будь-яка влада передбачає насильство. Це одна з її «природних» функцій. Однак, коли мова йде про диктатуру, насильство виходить на перший план.

При застосуванні диктатури відбувається концентрація влади в руках одного - диктатора, або декількох осіб. На перший план у політиці виходять насильство і терор, що є прямими ознаками тоталітарного режиму. Саме тоталітарному режиму притаманні необмежена і безконтрольна диктаторська влада, зневажаються права не тільки людини, а й державних органів влади, які перестають діяти в інтересах держави, а змушені підкорятися вимогам диктатора. Влада при цьому спирається безпосередньо на насильство.

Безумовно, найбільшим носієм диктатури за всю історію СРСР є Сталін. Можна вважати, що період правління Йосипа Віссаріоновича (1929-1953рр.) є не чим іншим, як тоталітарним режимом. Взагалі, тоталітаризм - система політичного панування, за якої державна влада, зосереджена в руках вузького кола осіб, ліквідує конституційні гарантії прав і свобод особи шляхом насильства, поліцейських методів впливу на населення, духовного поневолення, остаточно поглинає всі форми та сфери життєдіяльності людини. Таким чином, можна зробити висновок, що сталінська система правління ніщо інше, як тоталітарний режим [4, с. 25].

Вагомий внесок в дослідження тоталітаризму зробили Х.Аренд, Ф.Гаєк, К.Фрідріх, З.Бжезінський, Л.Шапіро та інші, які дійшли висновку, що поняття тоталітаризму стосується не лише політичної влади чи держави, а характеризує стан всієї соціальної системи. Втручаючись в усі сфери життєдіяльності суспільства режим встановлював над ним тотальний контроль і намагається перебудувати суспільство у відповідності до своєї доктрини [2, с.15].

У якості основних факторів, що сприяли формуванню тоталітарного режиму в СРСР, можна виділити економічні, політичні та соціокультурні.

Саме форсований економічний розвиток призвів до посилення політичного режиму в країні. Вибір форсованої стратегії припускав різке ослаблення, якщо не повне знищення товарно-грошових механізмів регулювання економіки при абсолютному переважанні адміністративно-господарської системи. Планової, виробничої, технічної дисципліни в господарстві, позбавленому важелів економічного інтересу, який найлегше було домогтися, спираючись на політичний апарат, державну санкцію, адміністративний примус. У результаті цього, у політичній сфері взяли гору ті ж форми неухильного підпорядкування директиві, на якій будувалася система господарювання [1, с.68].

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Становленню тоталітарного режиму сприяв і особливий тип політичної культури, характерний для російського суспільства протягом всієї його історії. Зневажливе ставлення до закону, права, поєднується із покірністю основної маси населення, а також насильницьким характером влади, відсутністю легальної опозиції, ідеалізацією населення глави влади.

Даний тип політичної культури, характерний для основної маси суспільства, відтворюється і в рамках більшовицької партії, що формувалася в основному за рахунок вихідців із народу.

Аналізуючи період правління Й.Сталіна, можна виділити такі характерні риси радянського тоталітарного режиму:

- 1) державна власність на знаряддя та засоби виробництва;
- 2) централізована планова економіка;
- 3) панування розподільчих принципів над вартісними;
- 4) однопартійна система, в основі якої «єдино вірне вчення»;
- 5) відсутність поділу влади і правової держави;
- 6) псевдопредставницька система, що насправді є механізмом само призначення партійно-державної номенклатури на всі посади державної влади й управління зверху донизу;
- 7) підміна соціальної справедливості лозунгами соціальної рівності;
- 8) демагогічна пропаганда диктатури робітничого класу, який насправді поставлений у жалюгідне та безправне становище;
- 9) панування класових пріоритетів у зовнішній політиці [4, с.20].

Особливість тоталітарного режиму полягає в тому, що тут терор і страх використовуються не тільки як інструмент знищення й залякування дійсних або уявних ворогів і противників, але й як нормальний інструмент управління масами.

Взагалі, тоталітарний політичний режим функціонував у двох формах:

- 1) праворадикального тоталітаризму (фашизм, нацизм);
- 2) лівоекстремістського тоталітаризму (комунізм, сталінізм).

Праворадикальний тоталітаризм був не лише в Радянському Союзі, а й притаманний країнам Європи. У 20-30-ті роки тоталітаризм утверджується в Італії, Німеччині, Югославії, Греції, Іспанії, Португалії, Румунії, Болгарії, Гватемалі, Сальвадорі, Японії.

Праворадикальний тоталітаризм характеризувався, перш за все, встановленням відкритої терористичної диктатури, також йому було характерна мілітаризація усіх сфер життя та експансіонізмом; придушення демократичних прав і свобод; ідеологізація суспільно-політичного життя; вождиський принцип побудови державного управління.

Після Другої світової війни, під тиском Радянського Союзу тоталітарні режими комуністичного зразка сформувались у Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Болгарії, Румунії, Югославії, НДР, Китаї, В'єтнамі, Північній Кореї, Лаосі, Камбоджі і на Кубі [4, с.15].

Порівнюючи тоталітарний режим, що був на території Заходу з режимом у СРСР, то можна побачити не лише спільні риси, а й ряд

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

відмінностей. Однією з відмінностей було визнання селянської трудової власності на землю, що завадило комуністам у деяких країнах (Польща, Югославія) здійснити колективізацію сільського господарства. Причини, що змусили комуністів піти на цей крок, були скоріше історичними, аніж ідеологічними. Певні відмінності існували також у рівні націоналізації приватної власності. Якщо в СРСР більшовиками було націоналізовано все, що належало так званим буржуазним елементам, то в НДР, Польщі, Угорщині, Югославії значною мірою функціонувала дрібна приватна власність, хоча її можливості обмежувалися найрізноманітнішими адміністративними заборонами [2, с. 10].

Отже, поєднання економічних, політичних, культурних чинників сприяло тому, що в СРСР в 30-ті роки сформувався тоталітарний режим, система особистої диктатури Сталіна. Тоталітаризм став причиною величезних людських страждань: масові терори й репресії; організований більшовицьким режимом штучний голодомор 1932-1933 рр. в Україні, який визнаний геноцидом українського народу; а також холокост, як послідовне і суцільне знищення нацистами євреїв у Німеччині і на захоплених нею територіях. Критерієм тоталітаризму є поглинання державою сфери громадянського суспільства, відсутність плюралізму. Що також було характерним у період Сталінського правління.

Список використаних джерел і літератури:

1. Виктор Серж. От революции к тоталитаризму: воспоминания революционера. - М., 2001.
2. Гаднелев К.С. Тоталитаризм как феномен XX-го столетия. // Вопросы философии. - 1992. - № 2.
3. Загладин Н.В. Тоталитаризм и демократия: конфликт столетия. // Кентавр. - 1992. - № 7-8.
4. Сахаров О.Н. Революционный тоталитаризм з нашої історії // Комуніст. - 1991.- № 5.

УДК 349.41

Московченко В.

Науковий керівник к.ю.н., старший викладач **Дмитрук І.М.**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕУСТРОЮ УКРАЇНИ

Стаття присвячена комплексному і всебічному дослідженню проблем правового регулювання землеустрою. Досліджується питання щодо поняття землеустрою в умовах реформування земельних відносин. Правові норми, що регулюють суспільні відносини у сфері землеустрою, характеризуються всіма ознаками самостійного правового інституту, остаточне формування якого не завершено.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Статья посвящена комплексному и всестороннему исследованию проблем правового регулирования землеустройства. Исследуется вопрос относительно понятия землеустройства в условиях реформирования земельных отношений. Правовые нормы, регулирующие общественные отношения в сфере землеустройства, характеризуются всеми признаками самостоятельного правового института, окончательное формирование которого не завершено.. Исследованы особенности правового регулирования последнего относительно различных категорий земель.

The paper is devoted to complex and comprehensive research into the problems of legal regulation of organization of land exploitation. In view of specific weight and maintenance of legal rules this institute is worth while considered as independent institute of land law, which final formation is not completed yet..

Проблема управління та регулювання земельними ресурсами завжди була актуальною, оскільки земля володіє цінністю, що відрізняє її від будь-якого іншого матеріального об'єкта, вона є місцем проживання всіх попередніх і майбутніх людських поколінь. Тому наскільки ефективно буде здійснюватися управління земельними ресурсами, настільки зростатимуть темпи соціально-економічного, духовного та іншого розвитку держави.

Земельні ресурси України належать до найцінніших багатств, раціональне використання яких неможливе без відповідної системи управління.

Розкриття правового змісту землеустрою, зумовленого проведенням земельної реформи шляхом аналізу земельного законодавства та практики його застосування, опрацюванням земельно-правової і спеціальної літератури; розробка пропозицій і рекомендацій з удосконалення правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері провадження землеустрою.

Порушене питання неодноразово системно досліджувалося рядом вчених, серед яких Дорош Й.М., Эвсюкова Т.О., Волков С.М., Добряк Д.С., Пейчев К.П. Вказані науковці в своїх працях об'ємно та глибоко висвітлили положення щодо правового регулювання землеустрою, його функціонування та методів регулювання. Разом з тим, їх наукові роботи показують, що зміст земельного законодавства потребує негайного доопрацювання в напрямку відповідності розвитку сучасного демократичного суспільства з його тенденціями та поглядами на майбутнє.

Необхідність управління земельними ресурсами зумовлена досить важливими їх чинниками, що становлять стратегічні ресурси держави, просторовий базис соціально-економічного розвитку, головний засіб виробництва у сільському та лісовому господарстві. Такий посыл підтверджується особливим значенням у регулюванні земельних відносин і раціональному використанні земельних ресурсів необхідністю удосконалення теоретичних і методичних положень щодо поліпшення управління ними.

Ключові цілі землеустрою логічно співпадають з метою всього земельного законодавства, а саме – забезпечення права на землю

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

громадян, юридичних осіб, територіальних громад і держави, раціонального використання та охорони земель (ст.2 Земельного Кодексу України) [5].

Термін землеустрій, за твердженням Волкова С.М., вперше виник у російській та українській мовах у 1906 році [1; 7]. Хоча Лісова Т. В. вбачає, що землеустрій – явище не правове, проте суспільні відносини, які формуються при його здійсненні, потребують максимально повної та детальної регламентації [7; 160].

Правову основу землеустрою становлять Земельний Кодекс України, закони України «Про землеустрій», «Про державну експертизу землепорядної документації», «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про охорону земель» та інші.

Визначення поняття землеустрою міститься як у Земельному кодексі України – ст. 181, так і в Законі України «Про Землеустрій» від 22 травня 2003 року. Поняття землеустрою в базовому законі абсолютно тотожні, якщо не брати до уваги відмінкові закінчення.

Отже, землеустрій – це сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил [3].

Землеустрій виконує важливі завдання та функції організації раціонального використання земельних ресурсів, їх охорони та захисту ґрунтів, незалежно від цільового призначення земель. Водночас він є однією з функцій державного управління в сфері землекористування і поширюється на землях усіх форм власності.

Землеустроєм, як сукупністю соціально-економічних заходів, виконуються найрізноманітніші завдання, пов'язані з забезпеченням раціонального використання та охорони земель, незалежно від їх цільового призначення (сільськогосподарського виробництва, промисловості, лісового та водного господарства, містобудування, тощо).

Завданнями землеустрою в галузі промислового та інших видів несільськогосподарського виробництва є: пошук земель з метою їх використання в промисловості, будівництві, які б в мінімальній мірі торкалися інтересів сільськогосподарського виробництва; відведення земель і утворення нових землекористувань; розробка заходів з охорони і раціонального використання земель з дотриманням екологічних вимог.

Землеустрою належить провідна роль серед функцій державного управління земельним фондом. Нині на цей правовий інститут покладено виконання важливих завдань щодо раціонального використання земельних ресурсів, їх охорони й захисту ґрунтів. Новим у характеристиці функції землеустрою є закріплення екологічного аспекту в чинному Земельному кодексі України.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Землеустрій, як функція державного управління, значно збагачується (заходи щодо нього охоплюють не лише землі сільськогосподарського призначення, а й адміністративно-територіальних утворень, житлової та громадської забудови та ін.), з'являються його нові провадження, оновлюються суб'єктний склад і документація, відповідні проекти і схеми служать правовими формами його реалізації.[7]

На сучасному етапі земельної реформи продовжується подальше реформування агропідприємств та організацій, які використовують землі сільськогосподарського призначення. В умовах реформування відносин власності в сільському господарстві, при застарілості відповідної проектної документації й необхідності розробки нової з урахуванням екологічного чинника, землеустрій виступає оптимальною формою забезпечення використання й охорони цих земель. Саме завдяки проведенню заходів із землеустрою конкретна земельна ділянка набуває статусу об'єкта права власності.

Нинішній землеустрій щодо земель сільськогосподарського призначення має характеризуватися новими рисами: максимально задовольняти економічні інтереси власників і користувачів земельних ділянок; сприяти економічній ефективності виробництва; забезпечувати екологічно збалансоване і стає землекористування; підвищувати родючість ґрунтів; організовувати оптимальну структуру сільськогосподарських угідь; зберігати й поліпшувати природні ландшафти.

Охорона земель сільськогосподарського призначення за допомогою землеустрою здійснюється шляхом заходів щодо вилучення з інтенсивного використання таких земель та їх подальшої консервації і складання відповідної документації із землеустрою.

Земля завжди була, є і буде обмеженим ресурсом. Дбаючи про успішне майбутнє країни та її сталий розвиток, ми повинні розумно й ощадливо розпоряджатися нашим національним багатством – українською землею, забезпечувати її раціональне використання й охорону.

В силу своїх природних властивостей, земля виступає загальною основою для розміщення об'єктів, необхідних для забезпечення життєдіяльності суспільства (міст, промислових, історико-культурних об'єктів, тощо).

Особливо актуальною ця проблема стає в умовах ринкової економіки, коли законодавчо закріплюються різні форми власності на землю та господарювання на ній. Збільшення чисельності суб'єктів господарювання на землі призводить до розширення кола учасників земельних відносин, через що правове регулювання землеустроєм в Україні з року в рік набуває все більш значимого характеру.

Список використаних джерел і літератури:

1. Волков Сергей Николаевич. Экономика землеустройства: Учебник для студ. вузов по спец. 310900 «Землеустройство». – М.: Колос, 1996. – 239 с.
2. Закон України «Про державну експертизу землепорядної документації» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – № 38. – Ст. 471.
3. Закон України «Про землеустрій» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 36. – Ст. 282.
4. Закон України «Про планування і забудову територій» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2000. – № 31. – Ст. 250.
5. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Лісова Т.В. Правове регулювання землеустрою: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.06 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 189 арк.
8. Основи земельного права / М. І. Малишко (упоряд.). – К., 2003.– Ч. 1: Землеустрій, земельні ділянки (паї) та землі оборони. – 32 с.

УДК: 94 (100) 1919/1922:327

Назарова В.В.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н.М.**

СТВОРЕННЯ ЛІГИ НАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ОБЛАШТУВАННЯ ПІСЛЯВОЄННОГО СВІТОУСТРОЮ.

В тезах розглянуто облаштування світу після Першої світової війни, та створення Ліги Націй як спроби вирішення цього питання.

В тезисах рассмотрено устройство мира после Первой мировой войны, и создание Лиги Наций как попытки решения этого вопроса.

In the thesis deals with the installation of the world after World War II, and the creation of the League of Nations attempts to address this issue.

По закінченню Першої світової війни, переможці приступили до підготовки мирної конференції, яка повинна була підвести підсумки війни та закласти основи нового світового порядку.

Мирна конференція розпочала свою роботу 18 січня 1919 р. в Парижі, та проходила з деякими перервами, до 21 січня 1920 р. Це був представницький міжнародний форум, в якому брали участь делегації 27 держав Європи, Азії та Америки, які воювали на боці Антанти або що оголосили війну державам Четверного союзу, а також представники ряду нейтральних держав.

Німеччина і її колишні союзники були допущені на Паризьку мирну конференцію тільки після того, як були вироблені проекти мирних договорів з ними. У результаті цього впродовж багатьох місяців

переговорів Німеччина залишалася в стані невизначеності. Тому, коли в червні 1919 р. було оприлюднено результати повоєнних домовленостей, німці були приголомшені і протягом двох наступних десятиліть намагалися від них позбутися. Радянська Росія на конференцію запрошена не була.

На Паризькій мирній конференції розгорнулася важка робота з узгодження і підготовки взаємоприйнятних рішень. Особливу позицію в трійці лідерів займав президент США - В. Вільсон. Він запропонував відмовитись від принципу рівноваги як головного чинника міжнародної стабільності, замінивши його принципом колективної безпеки, заснованому на принципі рівності великих і малих держав у визнанні права нації на самовизначення [3].

Найважливішим інструментом і гарантом повоєнного миру повинна була стати постійно діюча міжнародна організація - Ліга Націй. На Паризькій мирній конференції було прийнято рішення про створення такої організації й схвалені її Статуту, який був складовою частиною Версальського договору. Свої основні ідеї з питання про створення Ліги Націй виклав президент США В. Вільсон. На його думку, Ліга була покликана взяти на себе роль головного регулятора міжнародних відносин.

Ліга Націй, перша всесвітня організація, в цілі якої входило збереження миру і розвиток міжнародного співробітництва. Формально була заснована 10 січня 1920 і припинила існування 18 квітня 1946 р. Сенат Сполучених Штатів відмовився ратифікувати договір про створення Ліги Націй через небажання зв'язувати себе участю в ній. Замість цього США уклали з Німеччиною у серпні 1921 р. особливо договір, майже ідентичний Версальському, який не містив статей про Лігу Націй.

Питання про структуру та повноваження Ліги Націй викликали безліч розбіжностей на Паризькій конференції. Метою її створення був розвиток міжнародного співробітництва і запобігання світових трагедій, подібних світовій війні 1914-1918 років, в ході якої і виникла ідея створення такої міжнародної організації. На Паризькій конференції з'ясувалося, що існує кілька проектів Ліги Націй [1].

Французький проект Ліги мав антигерманську спрямованість. Сама Німеччина не повинна була входити в цю організацію. При Лізі пропонувалося сформувати міжнародні збройні сили і міжнародний генеральний штаб. Англійський проект містив лише схему арбітражу між великими державами, які об'єднувалися в союз, метою якого було запобігання раптового нападу одного з членів союзу на іншого. Англійський уряд вважав, що це дозволить зберегти її величезну колоніальну імперію. Американський проект на відміну від англійського, не обмежував членство в Лізі тільки великими державами. Встановлювався принцип взаємних гарантій територіальної цілісності та політичної незалежності всіх членів Ліги.

Зрештою статут Ліги став компромісом між англійським і американським проектами. Робота за Статутом після тривалих

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

суперечок і узгоджень була завершена 11 квітня 1919 р. 28 квітня Статут був схвалений і увійшов в якості складової частини в усі мирні договори з Німеччиною з її союзниками по Першій світовій - Версальський, Сен-Жерменський, Тріанонський і Нейський. Статут Ліги припускав перетворення Ліги Націй на головний інструмент встановлення та регулювання нового світового порядку. У вступній частині Статуту проголошувалися основні принципи міжнародного співробітництва для досягнення миру і безпеки: протидія війні, розвиток відкритих і справедливих відносин на основі визнання принципів міжнародного права, суворої поваги і виконання всіх зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів. Перша стаття Статуту визначала членство в організації. У Лізі було представлено три типи держав. Першу групу становили держави-засновники, які підписали Статут як частину мирного договору і перераховані в додатку до Версальського договору. Це були союзні і держави, що приєдналися до них. Друга категорія складалася з країн, які не брали участь у Першій світовій війні і тому не входили до списку підписантів мирних договорів. У Лігу Націй були запрошені увійти (у разі їх згоди визнати Статут) шість європейських, шість латиноамериканських країн і Персія. До третьої групи належали всі інші держави [2].

Члени Ліги зобов'язалися також обмінюватися «повною і чесною» інформацією про рівні озброєнь, військові програми і військове виробництво.

Статут Ліги Націй містив не тільки правила, що регламентують роботу організації, а й основоположні принципи, якими всі держави, що входять до Ліги, повинні були керуватися у міжнародних справах. У преамбулі Статуту проголошувалися зобов'язання держав в ім'я досягнення миру і безпеки будувати відносини одна з одною на основі права, строго дотримання міжнародних договорів та протидії війні.

Вищими органами Ліги Націй були Асамблея і Рада Ліги. Місцем перебування організації (штаб-квартира) визначалася Женева, Асамблея збиралася один раз на рік. Кожна держава-член Ліги мала один голос. Всі рішення за винятком процедурних повинні були прийматися одноголосно. На практиці ж найважливішим політичним органом Ліги була Рада. У неї повинні були увійти п'ять держав - переможниць, як постійні члени а також чотири цього не постійних члена, що обирались на трирічний термін з числа інших держав-учасників Ліги [4, с.258].

Таким чином, Ліга Націй покликана була гарантувати універсальний контроль виконання Версальських домовленостей і підтримувати створений світовий порядок. У діяльності Ліги були позитивні і невдалі сторони. Статут Ліги, безумовно, проникнутий миролюбними принципами, але конкретна правова сторона практичного врегулювання конфліктів у ньому не була достатньо розроблена. Ліга обережно намагалася врегулювати більше 40 політичних конфліктів. У великих конфліктах до її думки мало прислухалися. Невдачі Ліги у

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

вирішенні політичних проблем часто закривають її досягнення в соціальній та гуманітарній сферах, применшують значення її діяльності в міжнародній економічній політиці і фінансовому регулюванні, міжнародних повідомленнях і системи транзиту, в поліпшенні системи охорони здоров'я у багатьох країнах світу, наукового співробітництва, кодифікування міжнародного права, підготовки конференцій з роззброєння та інших соціальних і гуманітарних областях.

До успіхів слід віднести встановлення контролю, за поширенням опіуму і работоргівлею (в основному жінками). Крім того, були досягнуті значні успіхи в захисті прав та інтересів молоді. Ліга була тісно пов'язана зі своїм юридичним органом - Постійної палатою міжнародного правосуддя, що мала власну структуру і приймала самостійні рішення. Крім того, Ліга тісно співпрацювала з багатьма міжнародними організаціями, які не мали з нею офіційних чи історично сформованих зв'язків.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баран З. Країни Центральної та Східної Європи в міжвоєнний період / З. Баран, Т. Полещук. – Львів, 1999.
2. Морозов Г. Н. Лига Наций: взгляд через полвека / Г.Н. Морозов // Вопросы истории. - 1992. - № 2-3.
3. Уткин А. И. Дипломатия Вудро Вильсона / А.И. Уткин. - М., 1989.
4. Эррио Э. Из прошлого. Между двумя войнами. 1914 – 1936. / Э. Эррио – М., 1958.

УДК 930:1

Пилипонько Т.В.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент **Онофрійчук О.А.**

«ПОЛІТИЧНА ЕТИКА» НІККОЛО МАКІАВЕЛЛІ

У статті автор робить огляд соціальних та політичних поглядів Ніколо. Макиавеллі. Розкривається значення та роль політика в управлінні державою.

В статье автор делает обзор социальных и политических взглядов Николо. Макиавелли. Раскрывается значение и роль политика в управлении государством.

The article reviews the social and political views ever. Machiavelli. Shows the value and role of politics in government.

Макиавеллі є відомим філософом епохи Відродження. Його внесок в філософію є досить високим, але його погляди часто критикують як його сучасники, так і сучасні філософи. Поганою славою Макиавеллі завдячує написаним у вигнанні книгам «Державець» і «Міркування», де

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

автор викладає свої погляди на потаємні секрети управління державою, на те, якими мають бути правителі, щоб досягати успіхів.

Природа людини складна й суперечлива, вважав Нікколо Макіавеллі. В її основі лежить природний егоїзм, що зумовлюється матеріальним інтересам. Егоїзм підштовхує людину до гріховності. Щоб цього не сталося, її треба виховувати. Найбільш ефективний механізм виховання – держава, а не церква, як вважали теологічні філософи. Служіння державі, зміцнення її позицій – мета і сенс буття людини. У цьому ж Нікколо Макіавеллі вбачав запоруку реалізації людського щастя.

Матеріальний інтерес – головний інтерес суспільного буття людини. Людина, писав філософ, скоріше забуде смерть батька, ніж вилучення майна. За Нікколо Макіавеллі, матеріальний інтерес є рушійною силою суспільного розвитку. Проте матеріальні інтереси різних людей зіштовхуються. Саме тому й потрібна держава як механізм реалізації інтересів і майнових суперечок людей. Водночас держава має виконувати політичні функції. Нікколо Макіавеллі відкидає релігійне навчання про державу, обґрунтовує розуміння державної влади як юридичної організації, що базує свою діяльність на певних законах.

Філософ розглядав людину як егоїстичну особу яка постійно від чогось залежить. На людину протягом її життя впливають різні фактори і змінити на краще особистість може тільки держава. Тому Макіавеллі створює новий політичний метод – індуктивний (науковий).

Цей метод передбачає реалістичне оцінювання політики з точки зору сили і контролю, а оцінювання людської природи – з огляду на її пристрасті і тваринну натуру, тож щоб контролювати її, державець мусить уподібнюватися до – напівлюдини, напівзвіра, поєднуючи хитрість лисиці з лев'ячою силою, невблаганною чи виваженою залежно від того, чого вимагає необхідність.

Макіавеллі не ставив моральні стандарти в залежність від політичних, визнаючи, що державцю годиться дотримувати свого слова, жити чесно, а не обманом, і що не лише за християнськими канонами, а й за будь-якими людськими канонами неправильно поводитися з людьми так не гуманно, як це робив Філіп Македонський, переселяючи людей з провінції в провінцію. Макіавеллі також не заперечував важливої ролі релігії в державі як чинника, що робить людей добрими й покірними. Однак, ставлячи політиків перед вибором між публічним успіхом та особистим благополуччям, Макіавеллі створює загрозу традиційній моралі. Оскільки чесність хоч і гідна схвалення, людська природа є такою, що мудрий державець не може і не повинен дотриматися свого слова, якщо йому це не вигідно.

Віра Макіавеллі в те, що доля контролює половину нашого життя, теж має важливе моральне і політичне значення. Правителю необхідно бути готовим повернути в інший бік, і саме це зобов'язує його часто діяти наперекір обіцянкам, наперекір гідності, наперекір людяності та наперекір релігійним настановам. Це також зачіпає питання

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

політичних чеснот і питання про те, хто має правити. Змінити свій стиль поведінки для того, щоб пристосуватися до поворотів долі, людині не просто. Ідеалом державного правління для Макіавеллі була змішана республіканська форма Стародавнього Риму.

Макіавеллі відверто пише, що успіх для політика – то не що інше, як досягнення поставленої перед собою мети, не важливо, гарна вона чи погана. Тому його часто звинувачують у безпідставних наклепах не тільки на державців, а й на політику. Більшість його поглядів спрямовані на одноособову диктатуру в державі, яка впливала на розвиток особистості населення в цій державі.

Можливо, це пов'язано з тим, що Макіавеллі наважився описати дійсну поведінку людей при владі, а не те, як вони повинні поводитися. Більш за все, що Макіавеллі був не циніком, а тільки об'єктивним науковцем — спостерігачем сучасного йому суспільного життя. Він висловлював власні думки щодо особистості людини та ролі її в державі так як сам бачив на прикладі тогочасних державців.

Більшість його поглядів спрямовані на одноособову диктатуру в державі, яка впливала на розвиток особистості населення в цій державі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бойченко І.В. Філософія історії. Підруч. Для вищ.сил. – Х., 2006.- 656 с.
2. Бурлацькій Ф. Загадки Макиавелли /Ф. Бурлецкий.- М., 1997.- 392 с.
3. Темнов Е.И. Макиавелли / Е.И. Темнов.- К., 1979.- 73 с.

УДК: 94(73):929:Вільсон

Тайлашева А.О.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н.М.**

В. ВІЛЬСОН ПРЕЛЮДІЯ ДО ВЕЛИКОЇ ГРИ І КУРС «НОВОЇ СВОБОДИ»

У статті автор розглядає політику американського президента В. Вільсона, після того як він прийшов до влади.

В статье автор рассматривает политику американского президента В. Вильсона, после того как он пришел к власти.

In this article the author examines the policies of US President Woodrow Wilson, after he came to power.

Перш, ніж стати господарем Білого дому, Вільсон вивчав право в університеті Вірджинії, отримав наукове звання Ph.D з історії та політології в університеті Джонса Хопкінса, викладав у кількох вузах, був президентом Принстонського університету, маючи репутацію видатного реформатора в галузі освіти. Через це між ним і консервативно налаштованими членами ради опікунів, від яких

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

залежало фінансування, виник гострий конфлікт. Вільсон відмовився від будь-яких компромісів і подав у відставку.

Вимушена відставка з посади президента університету прискорила його шлях у велику політику, про яку він давно мріяв. Демократичній партії в той час потрібен був інтелектуальний, чесний, не заплямований скандалами діяч. Вільсон погодився балотуватися на посаду губернатора штату Нью-Джерсі за умови, що буде повністю незалежним, хоча партійним босам важко було повірити, що музику будуть замовляти не вони. Вільсон діяв блискавично, домагаючись прийняття законодавчим органом штату майже всіх пунктів своєї передвиборчої програми. З його ініціативи вводяться система «праймеріз» - попередніх внутрішньопартійних виборів, ефективне державне регулювання підприємствами громадського користування, страхування робітників від нещасних випадків на виробництві, здійснюється муніципальна реформа, демократизується система шкільної освіти. Губернатор спонукає законодавців прийняти антитрестовий закон, спрямований на обмеження свавілля корпорацій [1, с.68].

Діяльність Вільсона на регіональному рівні відповідає духу Прогресивної ери - періоду радикальних реформ на основі національного консенсусу, який тривав в США з кінця XIX століття на протязі перших двох десятиліть наступного. Спираючись на середній клас, прогресисти проголосили однією з головних цілей викорінення політичної корупції та впровадження нового законодавства.

Завдяки радикальній ліберальній діяльності губернатор Нью-Джерсі стає політичною фігурою національного масштабу і претендентом в президенти від Демократичної партії на виборчих перегонах 1912 року, які з успіхом виграє. Новий господар Білого дому діє так само цілеспрямовано, як і на посаді губернатора. Щоб донести до співвітчизників суть своєї реформаторської програми «Нова свобода», відразу після інавгурації він проводить першу в історії прес-конференцію у Білому домі в сучасному значенні цього слова - з питаннями і відповідями. З того часу традиція спілкування з пресою, а через неї і з суспільством утвердиться як один з головних атрибутів американської демократії і пошириться в світі [2, с.186].

Як концептуально мислячий державний діяч він формує потужну команду радикально налаштованих ліберальних інтелектуалів і як юрист сам приймає активну участь у виробленні законодавчих актів. Вільсон вдруге після Джона Адамса, який створив прецедент 1799 року, скликає спеціальну сесію обох палат конгресу і особисто звертається до вищих законодавцям із закликом: «Ми повинні скасувати що не будь, подібне привілеям і штучним перевагам». Перший пункт у запропонованій ним порядку денному реформ - тарифний законопроект. Президенту доводиться долати шалений опір законодавців (насамперед у верхній палаті конгресу), які лобіюють інтереси монополій. Він публічно застерігає країну від загрози

махінацій лобістів. Америка розбурхана. Преса б'є на сполох, підхоплюючи його застереження. Незадоволені виборці вимагають від сенаторів негайно прийняти закон. Для розслідування лобістської діяльності створена комісія, яка робить надбанням гласності докази закулісних інтриг. Законодавці змушені відступити.

Прийнятий тарифний закон (відомий також як закон про податок з доходів) передбачає перше з часів громадянської війни суттєве зменшення мита на імпорт. Це стосувалося більше 900 найменувань продукції і сировини, сотні інших були внесені в список взагалі не оподатковуваних податком. Американці схвально сприймають цей закон, завдяки якому знижуються ціни на предмети першої необхідності. Разом з тим жорстка конкуренція прискорює розвиток продуктивних сил країни.

Для компенсації державою доходів, втрачених через різке зменшення мита на імпорт, новий закон передбачав запровадження федеральної прогресивної системи оподаткування доходів на основі ратифікованої напередодні 16-ї поправки до конституції. Згідно з цим законом встановлювалася найнижча - один відсоток - норма податку з доходів для одинаків, дохід яких становив 17 тис. дол на рік (у нинішніх цінах - близько 370 600 дол), і подружніх пар з доходом 16 тис. дол (зараз - 348 800 дол). Ті, хто перебував нижче цієї межі, повністю звільнялися від сплати податків. Іншим важливим нововведенням, ініційованим Вільсоном, була повна реорганізація фінансово-банківської системи і грошового обігу. Сьогодні американцям важко навіть уявити, який фінансовий розгاردіаш панував в їх країні з часів громадянської війни і аж до початку ХХ століття. У той час функціонували близько семи тисяч банків. В обігу були золоті і срібні монети, сертифікати, «зелені», купюри Національного банку, а грошовий обіг перебував під повним контролем Уолл-стріт.

Щоб гармонізувати фінансову систему до потреб економіки, Вільсон домагається прийняття закону про створення Федеральної резервної системи (ФРС), яка виконує функції центрального банку США. Президент дотримується «золотої середини». Він прислухається до порад консерваторів і заради ефективного функціонування фінансової системи погоджується на створення 12 регіональних федеральних банків.

«Закон про створення Федеральної резервної системи, - вважає біограф 28-го президента Артур Лінк, - був головним юридичним актом в епоху Вільсона і одним з найважливіших законодавчих актів в історії Сполучених Штатів. Це - нарізний камінь нової, прогресивної політичної економії, спроба поєднати приватну ініціативу з державним контролем». Була введена в обіг єдина нова національна валюта. ФРС і до цих пір залишається найважливішим фінансовим знаряддям Сполучених Штатів.

Згідно з іншим законом, створена Федеральна торгова комісія (ФТК) зі статусом незалежного урядового відомства. Її головні функції - протидіяти недобросовісній конкуренції, запобігати антиконкурентну

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

бізнес-практику, зокрема примусової монополізації, скасовувати її наслідки і захищати інтереси споживачів. ФТК розслідує проблеми, на які вказують бізнес-структури та споживачі [3, с.265].

Ряд законодавчих актів, ініційованих президентом і його командою, стосувалися фермерів. Один з них вводив надання фермерам вигідних довгострокових федеральних позик під заставу. Інший - державне фінансування сільськогосподарських коледжів, де фермерів вчили новітнім технологіям обробітку землі.

Так, стало в радянській історіографії і фактично законсервоване на сьогоднішній день твердження, що проголошений Вільсоном курс «Нової свободи» відповідав лише інтересам фінансово-промислових магнатів, не стикується з реальними фактами і потребує об'єктивного переосмислення. Президент не міг і не мав наміру оголошувати їм війну, але йому вдалося переконати їх у необхідності змін і «часткових жертв». Він діяв в межах ретельно розробленої радикально-ліберальної програми, враховуючи інтереси малого та середнього бізнесу, робітників і фермерів, а потім американський капіталізм набував більш привабливе «людське обличчя». Завдяки Вільсонівській «Новій свободі» Сполучені Штати уникли катаклізмів, подолавши економічний спад 1913-1914 років, а сьогодні її результатами, навіть не підозрюючи цього, користуються мільйони американців.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гай-Нижник П.П. Політичні погляди Вудро Вільсона у допрезидентський період його життя та діяльності. / П. П. Гай-Нижник // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — К., 2008. — №39. — С. 67-77.
2. Гершов З.Н. Вудро Вільсон. / З.Н. Гершов. - М.: Мысль, 1983. - 335 с.
3. Иванян Э.А. Белый дом: президенты и политика / Э.А. Иванян. - М.: Изд-во политич. л-ры, 1997. - 431 с.

УДК 32.019.5

Чорна Ф.О.

Науковий керівник: д.пол.н., професор **Ніколаєнко Н.О.**

ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ВИБІР ГРОМАДЯН

Розкрито та проаналізовано вплив політичної реклами на вибір громадян її мету та роль у нинішньому суспільстві.

Раскрыто и проанализировано влияние политической рекламы на выбор граждан ее цель и роль в нынешнем обществе.

And reveals the influence of political advertising citizens to choose its purpose and role in today's society.

Політична діяльність – це особлива, специфічна сфера суспільної діяльності, що охоплює все політичне життя суспільства. У політичній діяльності людини, соціальних верств, класів, націй та інших суб'єктів політики виявляється їхнє ставлення до навколишнього світу, до політичних явищ і процесів, політичних цінностей, існуючої політичної системи. Мотиваційною основою політичної діяльності виступають певні політичні інтереси особистості, різних соціальних груп і верств суспільства. В інтересах концентрується мета діяльності людини, що потребує пошуку відповідних засобів і методів забезпечення їх [1, с. 56].

До конкретних проявів власне політичної діяльності відносять методи й засоби волевиявлення суб'єктів політичного життя, зокрема такі, як участь у виборчій кампанії, дії, пов'язані з прийняттям законів та інших правових актів загальнодержавного масштабу, боротьба політичних партій та організацій за встановлення певного політичного режиму або форми державного устрою, участь у національно-визвольному русі. У межах власне політичної діяльності здійснюються управління соціально-політичними процесами та інституціями, дипломатична практика та ін. Політична діяльність детермінується інтересами і потребами людини, які реалізуються шляхом її участі в різноманітних інституційних та стихійних формах такої діяльності [3, с. 311].

Політична діяльність може спрямовуватися на збереження, певні зміни існуючого суспільного і державного стану чи на покращення ролі суб'єктів політичної діяльності на основі збереження законів, політичних і правових норм чи на основі внесення деяких змін до них. Тут можуть бути використані різноманітні засоби впливу як адміністративного, правового, так і економічного, соціального та морального характеру [3, с. 211].

Політична реклама – це будь-яка реклама як система методів психологічної дії на масову аудиторію з метою управління їх політичною поведінкою, направлена на зміну або закріплення тих або інших політичних переконань. Однією з найдавніших політичних реклам є реклама: «Я, Ріно, з острова Крит, по волі богів тлумачу сновидіння» – їй уже більше 2500 років [2, с. 118].

Сьогоднішня політична реклама значно відрізняється від античної. Вона набула більшого вдосконалення. Замість статуй, графіто використовують бігборди, банери, радіо, ТБ і інше. Перед рекламистами стоїть завдання створити унікальну зразкову рекламу, яка покаже сильні сторони кандидата, зацікавить найширшу аудиторію виборців, змінить щось у свідомості людей. Так це має бути щось просте, зрозуміле, але не примітивне. Відповідно до цього виділяють такі основні вимоги до політичної реклами:

- символічність – ґрунтується на прийнятих в суспільстві традиціях;
- концептуальність – головна ідея має задовольняти актуальні суспільні проблеми;
- неповторність;

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

- доступність – зрозумілість інформації.

Питаннями політичного рекламування опікувалися як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці. Поняття, основні принципи та технології політичної реклами та її вплив на свідомість населення досліджували І. Антоненко, А. Донцов, С. Лісовський, А. Соловйов, С. Пшизова та ін. Як комунікативний процес політичну рекламу вивчали В. Бебик, Є. Єгорова-Гантман, Т. Ляпіна, В. Музикант, І. Шовкун та ін. [2, с. 125].

Визначаючи сутність політичної реклами, можна визначити її як текст аргументованого звернення до споживачів, який формується в умовах конкуренції і передбачає надання інформації споживачам про певний політичний товар, його популяризацію. Мета політичної реклами – отримання владних повноважень за допомогою виборчого процесу, формування громадської думки.

Важливу роль у нинішньому суспільстві відіграє відсутність сформованої системи громадянського суспільства та недостатня здатність наших громадян до самоорганізації, яка, своєю чергою, породжує потребу у лідері, веде до розростання бюрократичного апарату, зростання напруги, нерозуміння, недовіри між владою та народом. У масовій свідомості виникає розчарування та песимізм, який є наслідком невмілих реформ, нездатності політиків змінити ситуацію в позитивну сторону.

Список використаних джерел і літератури:

1. Борисов В. К. Теория политических систем / В. К. Борисов. – М.: Знания, 1991. – С. 56.
2. Гелей С. Консервативно-політологічна концепція державотворення. Василь Кучабський / С. Гелей. – Львів: ІУ НАНУ, 1997. – 160 с.
3. Геллер Э. Нации и национализм / Э. Геллер. – М.: Прогресс, 1991. – 302 с.

УДК 316,75:591.55

Шульга Я.В.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент **Онофрійчук О.А.**

СПРОБА СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОГО РУХУ «ДОГХАНТЕРІВ» У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті автор розглядає один із соціальних рухів сучасного суспільства, аналізує діяльність догхантерів, їх вплив на пріоритетне право людини проживати в безпечному для неї довіллі. Ця стаття допоможе розглянути діяльність соціального руху «Догхантерів» у позитивній та негативній оцінках.

В статье автор рассматривает один из социальных движений современного общества, анализирует деятельность догхантеров, их влияние

на приоритетное право человека проживать в безопасном для него среде. Эта статья поможет рассмотреть деятельность социального движения «догхантеров» в положительной и отрицательной оценках.

In the article the author considers one of the social movements of modern society, analyzes the activities of hunters, their impact on the priority right of a man to live in a safe environment. This article will help to review the activities of social movements "dog hunters" in both positive and negative evaluations.

Згідно кодексу догхантерів, мисливець на собак — це людина, що притримується переконань про пріоритетне право людини на проживання в безпечному для неї довкіллі. За власними заявами, догхантери винищують бродячих псів, щоб убезпечити себе та близьких від можливості бути покусаними чи навіть вбитими собачою зграєю, а також очищають місто від переносників хвороб і паразитів. Учасники руху переконані, що метод, який вони використовують, — єдиний з раціональних у ситуації, яка склалась, коли муніципальні служби не виловлюють бездоглядних псів, що вільно мешкають на вулицях.

Вивчення даної теми є досить актуально, адже ми живемо в соціумі і кожного дня нас оточують люди, деякі люди несуть позитив і доброзичливість, а інші негатив і ненависть до оточуючого. Саме собаки викликають в людей велику ненависть і негатив і в цій статті я буду намагатися зважити вся «за» і «проти» діяльності соціального руху «Догхантерів» і їх вплив на соціальне життя.

Самі догхантери не вважають себе «собаконенависниками», а їх дії є звичайним санітарним заходом, на зразок труїння пацюків чи знищення комарів. Догхантери остерігаються вживання слова «вбивство» по відношенню до псів, замінюючи його евфемізмами: «ліквідувати», «знищити», «позбутися», «взяти». Догхантери вважають себе волонтерами. Їх рух не є організацією, у них нема лідерів, наказів, заохочень та покарань. Догхантери не працюють за гроші, заявляючи, що їхня мета — не заробіток, а чисті вулиці, усі витрати — за власні кошти. Догхантери стверджують, що держава зобов'язана налагодити вилов та знищення безпритульних псів, при цьому будівництво притулків для пожиттєвого утримання у них звірів за рахунок держави вони вважають неприпустимим «радикальним гуманізмом» та пропонують спрямувати ці кошти на бездомних дітей..

За словами одного з активних догхантерів, цей рух виник на найбільшому форумі, присвяченому зброї, як група людей, котрі відстрілювали бродячих собак. З огляду на ряд обставин, адміністрація форуму запропонувала їм створити для обговорення цих справ свою площадку, що і було зроблено. Навесні 2010 р. був створений форум догхантерів під назвою «Вредителям. НЕТ». Тоді ж на форумі було опубліковано Маніфест Догхантерів, інші програмні матеріали. Це стало важливим об'єднавчим фактором, і в результаті догхантерство стало скоординованим рухом, діяльність співтовариства отримала ідеологічну основу, дії учасників могли ними плануватись і заздалегідь узгоджуватись.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Свою першу скоординовану акцію, яка отримала резонанс, і якою догхантери заявили про себе як про нову силу, учасники руху провели (як вони запевняють — з мовчазної згоди влади), у Санкт-Петербурзі 13 січня 2011 р., у зв'язку з чим гу:Росбалт повідомляв, що у недалекому майбутньому може з'явитися нове неофіційне свято — день догхантера, який планується відзначати у річницю цієї акції. Перші згадки про догхантерів в Україні з'явилися у червні 2011 р. Догхантери були активні у Києві, Дніпропетровську, Миколаєві, Донецьку, Запоріжжі, Житомирі, Львові, Харкові та Одесі — часто у цих містах бездоглядні тварини становлять суттєву проблему для нас.

У 2010 р. вітчизняний еколог і природоохоронець Володимир Борейко, директор Київського еколого-культурного центру (КЕКЦ) оцінив знищення бродячих псів пересічними городянами як «народну партизанську війну з собаками», і вказав, що це була реакція захисту на нав'язане зоозахисниками постійне сусідство мешканців із великою кількістю бродячих псів.

Німецьке видання Die Welt бачить причину появи догхантерів у тому, що санітарні служби і влада самоусунулись: в багатьох населених пунктах вилов бродячих псів не проводиться, а програми стерилізації не вирішують проблему нападів собачих зграй на людей, яким доводиться шукати шляхи самозахисту

Заступник директора наукового Центру соціальної і судової психіатрії імені Сербського у Москві Зураб Кекелідзе вважає, що «подібні прояви говорять про психічні відхилення. Є два варіанти. Перший — людина, що відстрілює собак, ймовірно, хвора серйозним психічним захворюванням і потребує примусового лікування. Другий, найбільш ймовірний, — це прояв морального божевілля.

Список використаних джерел і літератури:

1. Лебедев М. Охота за догхантером. – М.: Юрист, 1999.
2. «Вредителям. НЕТ» — російськомовний форум догхантерів
3. Шестаков О. Не буду ждать, пока моего ребенка разорвет стая собак.- К.: Ранок, 2014.

Секція № 7

***Міжнародні відносини і
зовнішня політика країн світу***

УДК 327(438)

Буглай Н.М.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ФОРМАТ ВІДНОСИН РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Розглядаються деякі аспекти зовнішньої політики Польщі після 1989 року. Важливим напрямом сучасної закордонної політики РП є відносини з США, країнами Західної та Центрально-Східної Європи, Україною та Росією.

Рассматриваются некоторые аспекты внешней политики Польши после 1989 года. Важным направлением современной заграничной политики РП являются отношения с США, странами Западной и Центрально-Восточной Европы, Украиной и Россией.

Some aspects of foreign policy of Poland are examined after 1989. Important direction of modern foreign politics of PП are relationships with the USA, countries of Western and Central-East Europe, Ukraine and Russia.

Після Другої світової війни Польща потрапляє до сфери впливу Радянського Союзу і на довгі десятиліття втрачає право приймати самостійні рішення відносно участі в політичних союзах. Лише після розпаду системи соціалізму в Європі, країні вдалось реалізуватись в колі держав західної цивілізації.

Зовнішню політику Польщі кінця ХХ – початку ХХІ століть доцільно розглядати крізь призму процесів глобалізації та інтеграції, що і зумовило визначення пріоритетів та засобів здійснення країною закордонної політики. В цей період відбувається крах світоустрою, визначеного в 1945 році в Ялті та Потсдамі. Геополітичні зміни дали змогу Польщі переглянути напрями зовнішньої політики в нових кордонах, що складаються навколо неї після розпаду СРСР, Чехословаччини та об'єднання Німеччини. Після розпуску Варшавського договору й РЕВ, Польща в 1991 році набуває членства у Раді Європи, а з 1996 року – у ОБСЄ. Країна стає на шлях інтеграції з країнами Західної Європи та побудови міждержавних відносин на новій основі.

В 90-ті роки ХХ ст. Польща переглядає свої відносини із східними сусідами. З території країни були виведені радянські війська, Росія визнала відповідальність за розправу над польськими офіцерами в Катині. Польща визнала матеріальну відповідальність за майно, що лишили польські громадяни на сході після зміни повоєнних кордонів та під час наступних масових переселень. Обопільні дії не дуже покращили взаємини Польщі з Росією, яка більш менш спокійно сприйнявши вступ першої до ЄС, здійснювала жорсткий супротив її вступу до НАТО. Основним мотивом, що висувала РФ проти розширення Північноатлантичного альянсу на схід були застереження можливості порушення балансу сил в регіоні й загрози для самої Росії.

На Мадридському саміті НАТО Польщу запросили до вступу в Північноатлантичне об'єднання в липні 1997 року. Повноправного членства країна набула з березня 1999 року, що призвело до стійкої

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

напруженості в російсько-польських відносинах. Не зважаючи на це і керуючись лише проблемами національної безпеки, РП і надалі продовжувала інтенсивно співпрацювати з НАТО. В 2003 році спецпідрозділ «Гром» брав участь процесі вторгнення коаліційних сил в Ірак (5 тис. військовослужбовців брало участь у бойових діях). Виведення польських військ з Іраку відбулось у 2008 році [1].

Республіка Польща невпинно просувалась і до економічної інтеграції з країнами Заходу на рівні повноправної участі в організації економічного розвитку і співробітництва. Польща брала участь в різних програмах, серед яких «Партнерство заради миру» з метою просування своєї кандидатури в ЄС. Асоційованим членом Європейського Союзу країна стала в 1994 році, а повноправне членство отримала в травні 2004 року.

Після 1989 року Польща багато уваги приділила розвитку білатеральних відносин, заснованих на двосторонніх домовленостях. Протягом 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. Польща намагалась зберігати зростаючу динаміку відносин з головними совіми європейськими партнерами Німеччиною, Францією та Великобританією. Свідченням повернення Польщі в коло європейських демократичних держав стала зустріч у серпні 1991 року міністрів закордонних справ Польщі - Кшиштофа Скубишевського, Німеччини – Ганса Дітріха Геншера та Франції – Роланда Дюма у Веймарі. Ця зустріч поклала початок трьохсторонній співпраці в рамках Веймарського трикутника [3].

Ефективним інструментом взаємодії із сусідніми країнами по подоланню негативних історичних стереотипів, як представники вищого керівництва так і регіональних органів самоврядування Польщі, вважають транскордонне і міжрегіональне співробітництво. Після прийняття документів, що є базою транскордонного співробітництва – Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво, Європейської Хартії органів місцевого самоврядування та Європейської Хартії прикордонних та транскордонних регіонів, Польща з 1990-х років бере активну участь у створенні єврорегіонів, метою яких є розвиток економічного співробітництва, захист навколишнього середовища, розширення інфраструктури, туризм і т.ін. [3].

Демонструючи рішуче бажання співпраці з країнами регіону ЦСЄ, в 1991 році Польща разом з Угорщиною й Чехословаччиною створили Вишеградську групу, яка стала стабілізуючим фактором інтеграційних устремлень спочатку 3-х, а після поділу Чехії та Словаччини, 4-х країн. В 1993 році з ініціативи країн Вишеграду була утворена Асоціація вільної торгівлі країн Центральної Європи. Формами регіональної співпраці Польщі в Європі є також Центрально-Європейська ініціатива (як форум політичного діалогу з регіональних проблем та взаємодії держав регіону), а також Рада держав Балтійського моря (координує дії в галузі захисту морського середовища, розвитку транспортної й енергетичної інфраструктури, укріпленню співробітництва країн басейну Балтики).

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Після підписання президентами України і Польщі – Л. Кучмою та О. Кваснеєвським Спільної заяви «До порозуміння і єднання» у травні 1997 року, відносини між обома державами вийшли на рівень стратегічного партнерства. Як результат, активізувалися контакти України та РП на загальнодержавному, міжгалузевому, підприємницькому, науковому, культурному рівнях. І хоча наприкінці ХХ ст. відносини між Україною та Польщею стали дещо прохолоднішими через активізацію українсько-російських відносин, зі вступом РП до НАТО і ЄС остаточно формується роль Варшави як одного з найважливіших партнерів України на міжнародній арені, провідника європейських і євроатлантичних інтеграційних прагнень нашої держави [2, 19].

Тож, сьогодні зовнішня політика Польщі спрямована на співпрацю з сильними партнерами для військової підтримки в критичних ситуаціях. Маючи гіркий досвід відносин з попередніми союзниками, агресію зі сторони більш сильних сусідів, що призвело до поділу польських земель, війнам, політика сучасної РП направлена на більш тісне співробітництво зі США та Німеччиною.

Після вступу до НАТО, Польща стала частиною союзницької оборонної структури, що гарантує безпеку і створює умови стабільного розвитку. Процес європейської інтеграції, що спирається на дотримання принципів демократії, захист прав людини і ринкову економіку, став для Польщі еталоном розвитку цивілізації. Держави ЄС є сьогодні для РП головними партнерами в утворенні вільного ринку та формуванні нових умов зовнішньої безпеки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Внешняя и внутренняя политика Польши. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polsha.wesmir.net/policy/25-vneshnija-vnutrenija-politika>.
2. Киридон А. Україна – Республіка Польща: етапи, реалії та перспективи відносин / А. Киридон // Зовнішні справи. – 2013. - № 11. – С. 18-21.
3. Польская внешняя политика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polsha.ru>.

УДК 94:327

Ціватий В.Г.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ ФРАНЦІЇ У XVI-XVIII ст.: ЄВРОПЕЙСЬКО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

У статті аналізується зовнішня політика і дипломатія європейських держав доби раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.). Особливу увагу приділено інституціональному розвитку суспільно-політичної думки та інституціонально-дипломатичній практиці Франції. Визначено напрями розвитку теорії та практики зовнішньої політики і дипломатії в Європі доби

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

раннього Нового (XVI-XVIII ст.) та особливості їх формування та становлення у Франції.

В статтє анализируеться внешнея политика и дипломатия европейских государств раннего Нового времени (XVI-XVIII веков). Особое внимание уделяется институциональному развитию общественно-политической мысли и институционально-дипломатической практике Франции. Определены направления развития теории и практики внешней политики и дипломатии в Европе раннего Нового времени (XVI-XVIII веков) и особенности их формирования и становления во Франции.

The article deals with the analysis of the foreign policy and diplomacy of the European states of the early Modern time (XVI-XVIII centuries). Particular attention is given to the institutional development of public and political opinion as well as to the institutional and diplomatic practices of France. The directions of the theoretical and practical development of diplomacy and foreign policy in Europe of the early Modern time (XVI-XVIII centuries) are defined, as well as their formation peculiarities in France.

Досліджуючи інституціональні процеси в європейській зовнішній політиці й дипломатії раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.), автор дослідження прагне показати не лише історію розвитку зовнішньої політики і дипломатії Франції у загальноєвропейському та інституціонально-цивілізаційному контексті, яка вже була предметом дослідження науковців, а виокремити її функціональний аспект саме в контексті впливу суспільно-політичної думки на процес формування зовнішньополітичної стратегії Франції, на розвиток та інституціоналізацію дипломатичних служб в державах Європи в часово-просторовому вимірі, та формування ментальних установок, зовнішньополітичних та дипломатичних ідеологем в політико-психологічній конструкції ідей щодо формування та трансформації європейської системи держав у XVI-XVIII століттях.

В яскравій палітрі історії Франції чільне місце посідає французька дипломатія, з діяльністю якої пов'язують блискучі зовнішньополітичні успіхи та безпекові концепції, які дозволяли цій державі послідовно відстоювати свої національні інтереси навіть у найбільш скрутні моменти її історії та цивілізаційного розвитку. А вміле, майже філігранне поєднання військової могутності, безпекових тонкощей, зовнішньополітичних стратегій і дипломатичної майстерності неодмінно забезпечувало Франції місце в авангарді європейських націй, яке вона посідає і на сьогодні [2, с. 376-377].

Протягом багатьох століть Франція відігравала провідну роль в європейській і світовій політиці. Її історія насичена вагомими за своєю значущістю внутрішніми й зовнішніми подіями, багато з яких вийшли за національні рамки Франції та справили величезний вплив на подальший політичний, соціальний, безпековий, науковий і культурний розвиток Європи та світу в цілому, а також відбилися на еволюції та інституційному розвитку систем безпеки, політико-дипломатичних систем та систем міжнародних відносин.

Поняття «інституціоналізація» активно використовується в науковому інструментарії дослідників. Але саме історичний аспект дослідження інституціоналізації зовнішньої політики передбачає виявлення способів досягнення тих чи інших суспільних результатів, відтворює процес самої трансформації, формування політичної ідеології, зовнішньополітичної стратегії та дипломатичного інструментарію, а не зосереджує увагу дослідника лише на простій фактологічній констатації.

У добу раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.), поряд з виникненням і еволюцією європейської системи держав, відбувається об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення європейської суспільно-політичної думки та закономірний процес її впливу на становлення та трансформації, відповідний розвиток теорії зовнішньої політики і дипломатії держав Європи [1, с. 300-309]. Саме в цей період у Франції відбувається процес перебудови політичної та дипломатичної систем у контексті формування нової європейської системи держав. Одним із головних завдань Франції, та її інститутів дипломатії доби раннього Нового часу, стало ідеологічне обґрунтування своєї пріоритетності в міждержавних відносинах і кореляція її зовнішньополітичного курсу та зовнішньополітичних стратегій. Французька дипломатія в новому статусі спрямувала свої зусилля на вихід на міжнародний плацдарм в якості реального міжнародного актора.

Така постановка проблеми має показати, яким чином відбувалося виникнення, формування інституціональних основ і розвиток дипломатичних служб європейських держав в контексті формування суспільно-політичної думки та її ідеологем в Європі, а також виявити критерії ефективності зовнішньої політики з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав Європи, зовнішньополітичних стратегій держав, наприклад – Франції [2, с. 371-377].

Ранній Новий час (XVI-XVIII ст.) був для європейського суспільства часом різнопланових змін та інновацій. Найбільш чітко нові тенденції виявили себе у формуванні нового французького суспільства в цілому, та зокрема – формуванні ментальних установок та особистості нового типу під впливом європейської суспільно-політичної думки раннього Нового часу. Одним із таких чинників впливу слугувало поширення у Франції практики книгодрукування як нового напрямку розповсюдження інформації у французькому суспільстві, поширенню ідеологем від зовнішньополітичної теорії до політико-дипломатичної прагматики [5, р. 277-307; 6, р. 76-94; 7].

Наприкінці XV століття у Франції розпочинається процес інституціонального розвитку книгодрукування як відповідь на підйом економіки, централізацію французької держави, зміцнення і централізацію королівської влади та зростання ролі зовнішньополітичного чинника, і зокрема – французької дипломатії та французької культури. Французька книга доби раннього Нового часу

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

відіграла доленосну роль в історії, теорії та практиці французького державотворення, дипломатичної діяльності та гуманістичної культури Франції. У нових політичних умовах формуються й нові ідеологи, нові погляди на зовнішню політику і дипломатію, нові зовнішньополітичні стратегії [3; 4].

Відповідно до цих важливих історичних процесів, розвиток французької гуманістичної літератури пройшов два великі етапи. Перший етап охоплює першу половину XVI століття. У цей час формувалася і досягла розквіту гуманістична література. Вона відзначалася оптимізмом, вірою в можливість утвердження кращого, розумнішого політичного устрою, гостротою і сміливістю критики феодальної дійсності. Визначні діячі гуманістичної літератури першого етапу – Маргарита Наваррська, Бонавентюр Депер'є, Клеман Маро; найвидатнішим письменником, творчість якого набула світового значення, був Франсуа Рабле. Другий етап розвитку гуманістичної літератури припадає на другу половину XVI століття. У цей час французька література також створила величезні цінності, але вона вже несе на собі відбиток кризи гуманізму. Найвидатнішим явищем цього етапу була творчість поетів «Плеяди», особливо Ронсара, та останніх представників гуманізму Мішеля де Монтеня й Теодора Агріппи д'Обін'є.

Отже, спроба побудувати узагальнену модель політико-дипломатичної думки (стратегій, ідеологем, концептів, теорій тощо) початку особливої, трансформаційної епохи, звичайно, не є вичерпною і остаточною. Практично всі вищезгадані підходи тією чи іншою мірою наближають нас до розкриття й розуміння своєрідності поглядів на владу, право, ідеологію, державу, дипломатію, внутрішню й зовнішню політику держави, процеси їх інституціоналізації, а, відповідно, допомагають також скласти уявлення про людей тогочасної епохи, їх світогляд, ідеологи та ментальні установки.

Доба раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.) – це період трансформації та інституціоналізації принципово нового суспільно-політичного порядку в Європі, утвореного територіальними державами, та формування нової інституціонально-дипломатичної практики та зовнішньополітичних стратегій держав. Як підтверджує історичний досвід розвитку цивілізацій, значення ідеологем змінюється відповідно до політичної прагматики, а цілеспрямоване використання ідеологем є ефективним засобом управління масовою свідомістю – ідеологема легко запам'ятовується і створює ілюзію розуміння в об'єкті маніпуляції. Розуміти ідеологему означає розуміти цілу ідеологію, зокрема нову зовнішньополітичну ідеологію, зовнішньополітичну стратегію Франції в контексті європейського лідерства, між цивілізаційного діалогу та трансформації системи міждержавних відносин.

Список використаних джерел і літератури:

1. Цатурова С.К. Формирование института государственной службы во Франции XIII-XV веков / С.К. Цатурова. – М.: Наука, 2012. – 638с.
2. Ціватий В.Г. Дипломатична служба Франції доби раннього Нового часу (XVI-XVIII століття): інституціональні основи, модель, національні особливості // Древнее Причерноморье: Сборник научных статей / VIII Чтения памяти П.О. Карышковского. – Одесса: А.С. Фридман, 2008. – Вып. 8. – С. 371-377.
3. Barbiche V. Les institutions de la monarchie française à l'époque moderne. XVI-e – XVII-e siècle / V. Barbiche. – P., 2001.
4. Black J. A History of Diplomacy / J. Black. – Reaktion Books, 2010.
5. Chartier R. Histoire intellectuelle et histoire des mentalités. Trajectories et questions // Revue de Synthèse. – Sér. 3. – 1983. – V. 8. – P. 277-307.
6. Le Goff J. Les mentalités: une histoire ambiguë / Ed. J. Le Goff, P. Nora // Faire de l'histoire.III. – Paris, 1974. – P. 76-94.
7. Vovelle M. Idéologies et mentalités/ M.Vovelle. – Paris, 1982. – 366р.

УДК 94 (497.2)

Іванова Т.Ю.

БЕРЛІНСЬКИЙ КОНГРЕС 1878 Р. ТА БОЛГАРСЬКЕ ПИТАННЯ

У запропонованій статті аналізується та розкривається розвиток болгарського питання у 70-х роках XIX ст. Розглядаються передумови та причини скликання Берлінського конгресу, діяльність міжнародної дипломатії на конгресі, місце болгарського питання і роль Російської імперії у цих подіях. Автором проаналізовано статі договору стосовно саме болгарських земель та зроблено ґрунтовні висновки про підсумки та наслідки Берлінського конгресу як для Болгарії й інших балканських земель, так і для Російської імперії.

В предлагаемой статье анализируется и раскрывается развитие болгарского вопроса в 70-х годах XIX века. Рассматриваются предпосылки и причины созыва Берлинского конгресса, деятельность международной дипломатии на конгрессе, место болгарского вопроса и роль Российской империи в этих событиях. Автором проанализированы статьи договора относительно именно болгарских земель и сделаны обстоятельные выводы об итогах и последствиях Берлинского конгресса как для Болгарии и других балканских земель, так и для Российской империи.

The article examines and explains the development of the Bulgarian question in the 1878. The article shows the background and reasons for convening the Congress of Berlin, the activities of international diplomacy at the Congress, the seat of the Bulgarian question and the role of the Russian Empire in these events. The author analyzed the articles of the Treaty about the Bulgarian lands and made extensive conclusions about the results and consequences of the Congress of Berlin to Bulgaria and other Balkan lands, and for the Russian Empire.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Східне питання завжди було для Росії гострим і не втрачало своєї актуальності. Російський уряд ще з середини XVIII ст. взяв на себе право заступництва і захисту православних балканських народів, що перебували під гнітом Османської імперії. У другій половині XIX століття становище на Сході загострилося. Разом з тим, на Балканах сходилися інтереси не тільки слов'янських народів, Туреччини та Росії, а й усіх великих європейських держав. Тому конфлікт 1877-1878 рр. привернув увагу Англії, Франції, Німеччини, Австро-Угорщини та інших країн. Сан-Стефанський мирний договір з Туреччиною, який завершував російсько-турецьку війну 1877-1878 рр. не влаштував Англію і Австрію, які не погоджувалися на істотне ослаблення Туреччини, і бажали отримати з таких обставин свою користь. Посередництво Німеччини призвело до того, що новий конфлікт був попереджений європейським конгресом в Берліні, запропонованим німецьким канцлером Бісмарком [1, с. 377].

Однак конгрес був спрямований не на користь Росії. Під тиском всієї європейської дипломатії представники Росії повинні були погодитися на зміну умов миру, вироблених в Сан-Стефано. Берлінський конгрес, який викликав глибоке невдоволення всього російського суспільства, поряд з цим мав певне міжнародне значення. З одного боку, спостерігалися інтеграційні процеси в міжнародному житті, які знайшли своє втілення в цілому ряді багатосторонніх угод. З іншого боку, вимальовувалися тенденції до колоніалізму і милітаризму, що проявилось й на Берлінському конгресі 1878 р.

Основне питання на конгресі було болгарське, дебати по болгарському питанню якому зайняли чотири засідання (22 - 26 червня 1878 р.). Це була справжня дипломатична битва між представниками Росії, з одного боку, і представниками Англії та Австро-Угорщини - з іншого. В результаті останні здобули перемогу майже за всіма пунктами.

Було остаточно домовлено, що нове Болгарське князівство буде обмежено Балканами, за винятком заходу, де йому залишать разом з Софією маленьку територію на південь від гір, що значно скорочувало болгарську територію (з 163 тис. до 64 тис. кв. км кілометрів і з 4 млн. жителів до 1500 тис. [4, с.507]. Таким чином, узбережжя Егейського моря буде вилучено з-під непрямого панування Росії, а Туреччина уникне згубного роздроблення, на яке її прирікав Сан-Стефанський договір. Берлінський конгрес обмежував Болгарію лише областями на північ від Балканського хребта.

Замість двох років російська окупація мала тривати всього дев'ять місяців. Конгрес вирішив, що організація Болгарії буде відбуватися не під наглядом російського представника, а під наглядом європейської комісії. Конгрес торкнувся питання організації нової провінції – Східної Румелії, розташованої на південь від Балкан, між Македонією та Адріанопольським санджаком. Ця провінція, зі столицею в Філіппополі, буде користуватися широкою адміністративною автономією. Хоча

регулярні війська султана і не мали права перебувати постійно всередині цієї країни, але вони могли зайняти і захищати її кордони.

При обговоренні питання щодо Боснії і Герцеговини було оголошено довгий меморандум, з якого випливало, що Туреччина ніколи не зможе умиритворити ці провінції і необхідно терміново зайнятися їх долею, оскільки своїми хвилюваннями вони порушують спокій та інтереси Австро-Угорської монархії. Було вирішено, що на невизначений період Австро-Угорщина може окупувати Боснію і Герцеговину та управляти цими провінціями, які залишалися лише номінально частиною Османської імперії. Австро-Угорщині дозволили тримати свої гарнізони в Ново-Пазарському санджаку, що є передовим постом в напрямку Салонік. Наступні засідання конгресу були присвячені в першу чергу Сербії і Чорногорії.

У Берлінському трактаті, насамперед, вражає те, що він немов створений не для забезпечення загального миру, а з метою пересварити всі європейські держави.

При першому читанні стає зрозумілим, що він ні в якій мірі не є запорукою умиротворення. Немає сумніву, що жодна із зацікавлених сторін не повернулася з конгресу без деякого невдоволення, без почуття неспокою, без нового зародку ненависті і конфлікту. Зокрема, Болгарія, що з давніх пір не переставала прагнути до створення єдиної держави, була всупереч своїй волі поділена на дві частини, які неминуче повинні були тяжіти один до одного. Християнські провінції, залишені Туреччини, повинні були задовольнятися поки невизначеними та неповними зобов'язаннями, які далекі були від здійснення [3, с. 87].

Автори трактату ніби бажали пересварити між собою різні балканські національності. Округу, яких домагалися болгари, були віддані Румунії та Сербії. Серби, болгари, чорногорці та греки повинні були оскаржувати один у одного велику територію, населення якої так перемішано, що її неможливо визнати за яким-небудь одним із цих народів, не викликавши протесту трьох інших.

Прийнятий на Берлінському конгресі трактат, на відміну від попередніх, не ввів нічого у міжнародне право, не утворив нових міжнародно-правових інститутів, якщо не вважати колективного визнання незалежності Сербії, Чорногорії та Румунії. Разом з тим, ст. 26 Берлінського трактату передбачала, що безсумнівно було прогресивним кроком, зобов'язання забезпечувати захист прав людини від дискримінації [2, с. 178].

І все ж важливо те, що завдяки перемозі в російсько-турецькій війні вдалося відтворити болгарську державу, значною мірою ліквідувати турецький феодалізм в Болгарії.

Не вирішивши одні протиріччя і загостривши інші, Берлінський трактат став вихідним моментом, а Балкани - вогнищем конфліктів, які сприяли виникненню першої світової війни 1914-1918 рр.

Отже, на Берлінському конгресі переміг блок Великобританії та Австро-Угорщини, який звів до мінімуму підсумки перемоги Росії над Туреччиною і завдав великої шкоди Балканським країнам, насамперед

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Болгарії. Незважаючи на все це, російсько-турецька війна 1877 - 1878 рр. мала велике позитивне значення для балканських народів. Її найважливішим результатом стало усунення турецького панування на великій частині території Балканського півострова, звільнення Болгарії та оформлення повної незалежності Румунії, Сербії, Чорногорії.

Позиції Росії на Балканах, завойовані у війні 1877-1878 рр. ціною життя більше 100 тис. російських солдат, були підірвані в дебатах Берлінського конгресу таким чином, що російсько-турецька війна виявилася для Росії хоч і виграною, але невдалою. Царизм так і не зумів вийти до проток, і вплив Росії на Балканах став сильнішим, оскільки Берлінський конгрес Болгарію поділив, Чорногорію територіально обмежив, Боснію і Герцеговину передав Австро-Угорщині, Сербію з Болгарією пересварив. Поступки російської дипломатії в Берліні засвідчили військово-політичну слабкість царизму й ослаблення його авторитету на міжнародній арені.

Список використаних джерел і літератури:

1. Антонэн Д. Дипломатическая история Европы: Священный союз от Венского до Берлинского конгресса, 1814-1878 гг. – Т. 1. Пер. с фр. – Ростов н/Д.: Феникс, 1995. – 507 с.
2. Баскин Ю.Я Фельдман Д.И. История международного права. – М.: Межд. Право. – М.: Международные отношения, 1991. – 205 с.
3. Блищенко И.П Солнцева М.М. Мировая политика и международное право. – М.: Международные отношения, 1991. – 160 с.
4. Освобождение Болгарии от турецкого ига: Документы в 3 т Т.3: Борьба России и болгарского народа за создание болгарского государства. 1878-1879 гг. – М., 1967. – 678 с.

УДК 327.7:94(=411.16): 94(477.73)

Ласінська М.Ю.

УКРАЇНО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ВЗАЄМВІДНОСИНИ В ХХІ СТ.: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті представлено стислий огляд Україно-Ізраїльських відносин в ХХІ ст. Зроблена акцентуація на багатовекторність, обмін досвідом, дружній характер та позитивні перспективи відносин між державами.

В статтє представлен краткий анализ Украина-Израильских отношений в ХХІ в. Сделан акцент на многофакторности, необходимости обмена опытом, дружественном характере и позитивных перспективах отношений между государствами.

This article presents a brief overview of Ukraine-Israel relations in the twenty-first century. Perfect for multi accentuation, exchange of experience, friendly nature and positive prospects for relations between states.

Відносини між Україною та Ізраїлем в ХХІ є дуже важливими для розвитку нашої держави, особливо в контексті останніх геополітичних змін, що відбуваються. Варто зазначити, що ці стосунки мають тривалу й багатогранну історію, котра відбиває широкий спектр міжетнічних і міжлюдських відносин. Розвитку дружніх стосунків між державами сприяють історичні умови, пов'язані з величезним ареалом розповсюдження на території України єврейських культурних традицій та етносу, загалом. Вагомим фактором, який стимулює розвиток двосторонніх відносин, є наявність в Україні єврейської громади - п'ятої у світі за чисельністю після Ізраїлю, США, Росії та Франції - близько 310 тисяч осіб. Одночасно з тим, в Ізраїлі існує майже 400 тисячна громада емігрантів з України. Тому ще вагомішим стає необхідність розкрити ті суб'єктивні та об'єктивні фактори, які сприяли налагодженню дипломатичних відносин між двома державами [15, 2].

Україно-Ізраїльські стосунки виникли не одномоментно і формувались протягом досить тривалого часу. Україна, як один із членів-засновників ООН активно підтримала прагнення єврейського народу реалізувати свою мрію і відродити на землі пращурів власну державу ще наприкінці 1940-х рр. Ізраїль був серед перших країн, які визнали нову суверенну державу, коли у 1991 р. переважна більшість населення, в тому числі євреї, які проживали на Україні, проголосувало за її незалежність. Незабаром були встановлені дипломатичні відносини між Україною та Ізраїлем. Посольство України в Тель-Авіві функціонує з жовтня 1992 р., а Посольство Ізраїлю в Києві було відкрито на початку 1993 р. Перший президент незалежної української держави Л.М. Кравчук здійснив свій перший офіційний візит до Ізраїлю з 11 по 13 січня 1993 р. [13]. Продовжив двосторонній міждержавний політичний діалог на найвищому рівні візит президента України Л.Д. Кучми до Ізраїлю в 1996 р. В ході візиту була підписана «Спільна декларація про поглиблення і подальший розвиток взаємовідносин, партнерства і співпраці, між Україною та Державою Ізраїль». Наступною важливою подією у розвитку двосторонніх відносин став офіційний візит до України президента Держави Ізраїль М. Кацава, котрий відбувся у 2001 р. Після одинадцятирічної перерви в листопаді 2007 р. президент України В.А. Ющенко відвідав з державним візитом Ізраїль [7, 136]. У 2010-2012 рр. політичні відносини між Україною та Ізраїлем помітно активізувалися. У 2010 р. було встановлено персональні контакти між Президентом України В.Ф. Януковичем і Президентом Держави Ізраїль Ш. Пересом. Досягнуто прогресу в реалізації зовнішньополітичних ініціатив, які тривалий час перебували на порядку денному українсько-ізраїльських відносин [7, 137]. Два роки поспіль Президент Держави Ізраїль Ш. Перес здійснював візити до України. Так, 23-26 листопада 2010 р. тривав державний візит ізраїльського Президента, а 15-16 вересня 2011 р. Ш. Перес взяв участь у 8-ій Ялтинській щорічній зустрічі «Україна і світ: спільні виклики, спільне майбутнє», яка відбулася в Ялті, де разом з Президентом України В.Ф. Януковичем був основним оратором і відкрив роботу

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

конференції. З 30 листопада по 1 грудня 2011 р. Президент України В.Ф. Янукович здійснив державний візит до Ізраїлю. Візит відбувся в контексті святкування в грудні 2011 р. 20-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та Ізраїлем. Важливою подією у двосторонніх відносинах стало підписання Угоди про безвізовий режим для громадян обох країн. Відповідно, вказаний режим почав діяти з 9 лютого 2011 р. Паралельно з цим активно оновлювались контакти на рівні керівників урядів обох країн. Тодішній прем'єр-міністр України М.Я. Азаров з 14 по 16 березня 2011 р. також здійснив офіційний візит до Ізраїлю [7, 138].

Протягом останніх п'яти років відбуваються інтенсивні контакти на рівні керівників зовнішньополітичних відомств обох країн. 28 вересня 2012 р. в рамках 67-ї сесії ООН в Нью-Йорку відбулася зустріч міністра закордонних справ України К. Грищенка з віце-прем'єр-міністром, міністром закордонних справ Ізраїлю А. Ліbermanом, під час якої було підписано угоду між Україною та Державою Ізраїль про соціальне забезпечення та адміністративні домовленості щодо впровадження зазначеної угоди. Таким чином, Україна та Держава Ізраїль узгодили спільні позиції і вийшли на компроміс щодо найбільш проблемного питання українсько-ізраїльського співробітництва, яке понад двадцять років потребувало врегулюванні. З 12 по 14 липня 2012 р. тривав офіційний візит віце-прем'єр-міністра, міністра закордонних справ Держави Ізраїль А. Лібермана в Україні, який в ході свого перебування відвідав Вінницю та Ялту. На півроку раніше А. Ліberman очолив представницьку ізраїльську урядову делегацію з метою участі у заходах з метою вшанування пам'яті загиблих під час трагічних подій у Бабиному Яру. У відповідь на це міністр закордонних справ України К. Грищенко здійснив робочий візит до Ізраїлю з 11 по 14 листопада 2011 р., під час якого було підписано план політичних консультацій на 2012 р. [7, 138].

На початку XXI ст. Україна демонструвала свою готовність стати учасником процесу врегулювання проблем Близького Сходу. Свідченням цього стала діяльність українського миротворчого контингенту у складі Тимчасових сил ООН в Лівані, оприлюднення в 2002 р. «Українських пропозицій в контексті міжнародних дипломатичних зусиль щодо мирного врегулювання близькосхідного конфлікту», проведення у травні 2003 р. під егідою ООН міжнародної конференції з близькосхідного мирного врегулюванню в Києві та ін. [9]. Україна декларувала та продовжує заявляти про прагнення дотримуватися збалансованого підходу до проблеми арабо-ізраїльського конфлікту, але останнім часом змінила принцип «рівної наближеності» у своїх взаєминах з протиборчими сторонами на засудження дій ісламських екстремістів. Такі трансформації перш за все пов'язані із змінами, що відбуваються протягом останніх двох років в самій Україні. Через розповсюдження на її території військово-політичного конфлікту, Україну у ЗМІ часто порівнюють з Ізраїлем, пропонуючи

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

запозичити багаторічний досвід ведення довготривалого збройного конфлікту з сусідніми державами. Подібні реляції ще більше зближують ці дві країни, відкриваючи безмежний простір для співпраці та обміну досвідом. Так, президент Асоціації єврейських організацій та спільнот (Ваада) України Андрій Адамовський на засіданні виконкому Всесвітнього єврейського конгресу від 23 березня 2015 р. зазначив, що єврейське населення на території України також сильно постраждало внаслідок ведення військових дій в межах території розповсюдження Антитерористичної операції [26]. Для родин єврейських громад окупованих міст були влаштовані тимчасові еміграційні табори по всій Україні, з яких після нетривалого перебування більшість мешканців емігрує до Ізраїлю. Єврейські громади в Україні підтримують постраждалих євреїв, що виїхали з зони проведення Антитерористичної операції. Також гуманітарну допомогу надають єврейські благодійні організації з-за кордону, в тому числі Джойнт.

Подальший розвиток Україно-Ізраїльських відносин, в яких важливе місце займає фактор масової еміграції єврейського населення з української території до Держави Ізраїль, тим не менш має широкі перспективи. Цьому сприяє не тільки взаємна зацікавленість керівництва обох держав, але і значні можливості двостороннього співробітництва в військово-політичній, торгівельно-економічній, науково-технічній, культурній та гуманітарній сферах. Таким чином, виходячи із взаємної зацікавленості України та Ізраїлю в подальшому розвитку всього комплексу двосторонніх відносин, можна сподіватися на подальшу активізацію українсько-ізраїльського співробітництва по всіх основних напрямках.

Список використаних джерел і літератури:

1. Аладьина Н.В. Приоритеты внешней политики Украины 1991-2008 гг. : автореф. дис. ... канд. истор. наук : 07.00.15 / Аладьина Наталья Валерьевна; Рос. ун-т дружбы народов. – М., 2008. – 26 с.
2. Балера О. Україно-ізраїльські дипломатичні відносини в 90-х роках / О.В. Балера // Збірник наукових праць. Сер.: Історія та географія. Харківський державний педагогічний університет. – 1998. – Вип. 2. – С. 236-242.
3. Балера О.В. Взаємовідносини між Ізраїлем та Україною у 1991-2001 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / О.В. Балера; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2003. – 20 с.
4. Балюк О. Україно-ізраїльські відносини сучасного періоду / О. Балюк // Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Вісник. Сер. Історія. – К., 1998. – Вип. 40. – С. 36-39.
5. Бердичевский Я.М. Зарубежные страны. 1998-2003 / Я.М. Бердичевский. – Запорожье: Премьер, 2003. – 624 с.
6. Давидчук С. Візит А. Лібермана до України 4–9 грудня 2009 р. та його значення для розвитку україно-ізраїльських відносин / С. Давидчук, А. Візит // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – Рівне, 2010. – Вип. 20. – С. 163-166.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

7. Давидчук С. Україно-ізраїльські гуманітарні зв'язки (2006–2011 рр.) / С.°Давидчук // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – Рівне, 2011. – Вип. 22. – С. 136-138.
8. Захарченко А. Україна и Израиль: новые горизонты сотрудничества / А.°Захарченко // Институт Ближнего Востока. 26 ноября 2007 <http://www.iimes.ru/?p=6476>
9. Израиль, Россия и мир: история и современность: Сборник научных трудов / Под редакцией А.Д. Эпштейна и В.А. Кузьмина. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2008. – 214 с.
10. Корогодский Ю. К вопросу об антиизраильских общественных акциях в Киеве в 1973 г. / Ю. Корогодский // Ксенофобия : История. Идеология. Политика. - М., 2003. – С. 70-76.
11. Лихачев В. Украина, Россия и Израиль: субъективные симпатии и объективные интересы / В. Лихачев // Хадашот. – 2010. – июль. [Электронный ресурс]. – Режим просмотра: <http://vaadua.org/Nadashot%202010/Nadashot%20072010/Nad%2005-07-2010.html>
12. Марков Д. Украина – Израиль: особенности партнерства / Д. Марков // «День». - 2001. - 26 декабря. [Электронный ресурс]. – Режим просмотра: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-planeti/ukraina-izrail-osobennosti-partnerstva>
13. Медведев Р.А. Расколота Украина / Р.А. Медведев / Институт экономических стратегий, Международная академия исследований будущего. – М., 2007. – 176 с.
14. Надоленко Г. Время взаимодействия / Г. Надоленко // Еврейский обозреватель. – 2011. – №5. [Электронный ресурс]. – Режим просмотра: <http://jew-observer.com/ukraina-i-izrail/vremya-vzaimodejstviya/>
15. Новая внешняя политика: “У Украины есть план”. – К., 2011. [Электронный ресурс]. – Режим просмотра: http://www.icps.com.ua/files/articles/64/43/NFU_RUS_for_site1.pdf
16. Новиков А. Отношения Израиля со странами бывшего СССР / А.°Новиков. [Электронный ресурс]. – Режим просмотра: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/25-01-05.htm>
17. Об ассоциации Украины... с Израилем. [Электронный ресурс]. – Режим просмотра: http://vu.ua/uploadfiles/fckeditor/file/ARTICLES/KV/KV_8_full.pdf
18. Павлов А. О состоянии торгово-экономических отношений между Украиной и Израилем / А. Павлов // Прогнозы и аналитика. - 2011 г. - 26 января. [Электронный ресурс]. – Режим просмотра: <http://exclusive-ukraine.com.ua/?p=2828>
19. Сайгакова Л.А. Украинско-Израильские отношения. 1991-1997 гг./ Л.А.°Сайгакова: автореф. дис... канд. ист. наук: 07.09.02 / Одесский гос. ун-т им. И.И.Мечникова. Институт социальных наук. Кафедра международных отношений — Одесса, 1998. — 19 с.
20. Сайгакова Л.А. Украинско-израильские отношения: проблемы истории и политики / Л.А. Сайгакова // Записки исторического факультета. – Одесса, 1996. – Вып. 3. – С. 175-180.
21. Украина и Израиль намерены развивать гуманитарное сотрудничество // Комментарии. – 2005. – №6. [Электронный ресурс]. – Режим просмотра: <http://comments.ua/politics/55393-Ukraine-Izrail-namereni.html>

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

22. Украина и Израиль. Президенты договорились о всестороннем сотрудничестве. – 2010. – 10 декабря. [Електронний ресурс]. – Режим перегляду: <http://i.evreiskiy.kiev.ua/uploads/files/users/2/ca6d38609db86a0caac07e916cd29fd2.pdf>
23. Украинско-израильские отношения: вчера, сегодня, завтра // Киев еврейский. – 2012. – №12. [Електронний ресурс]. – Режим перегляду: <http://jew-fund.kiev.ua/np/2012/149.pdf>
24. Україно-ізраїльські відносини: стан і перспективи розвитку: Матеріали міжнародного круглого стола, Одеса, 24 листопада 2005 г. / Под ред. А.М. Захарченко. – Одеса: Фенікс, 2006. – 60 с.
25. Ятвецкий Б.В. Развитие межкультурного сотрудничества Израиля и России: конец XX – начало XXI века / Б.В. Ятвецкий: дисс... канд. культурологии: 24.00.01 / С.-Петербург. гос. ун-т культуры и искусств. – СПб., 2012. – 21 с.
26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eajc.org/page18/news50631.html>.

УДК 339.924

Третьякова О.А.

ГЕОПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ УКРАЇНИ

У статті проведено ретроспективний аналіз історичного розвитку України. На основі якого ми прийшли до висновку щодо приналежності українського народу до великої сім'ї європейських народів.

В статье проведен ретроспективный анализ исторического развития Украины. На основании которого мы пришли к выводу о принадлежности украинского народа к большой семье европейских народов.

This article provides a retrospective analysis of the historical development of Ukraine. Based on which we concluded on supplies of Ukrainian people to the great family of European nations.

Проблема вибору зовнішньополітичних орієнтирів завжди гостро стояла перед Україною на всіх етапах розгортання державотворчих процесів. Розташування українських земель на межі Сходу і Заходу, століття бездержавного існування українського народу в складі інших державних утворень, які сповідували різні цивілізаційні цінності, призвели до виникнення своєрідного феномену, пов'язаного із відсутністю чітких геополітичних пріоритетів як на рівні політичної еліти країни, так і всього українського суспільства. У той же час, кардинальні зміни міжнародного життя, які відбулися у світі наприкінці ХХ ст., вимагають знаходження державою своєї геополітичної ідентичності, усвідомлення себе як у геополітичному вимірі, так і у контексті розвитку світової цивілізації, визначення реальних національних пріоритетів та вироблення стратегії і тактики їх

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

реалізації. Від вирішення цього непростого завдання залежить подальше існування України як незалежної держави.

На думку більшості вітчизняних науковців, українську геостратегію визначають три головні вектори зовнішньополітичних взаємодій, які зумовляють ту або іншу історичну конфігурацію пріоритетів країни. Це євразійський (Московська Русь, Російська імперія, СРСР, Російська Федерація, СНД), євроатлантичний (Польща, Угорщина, Західна Європа, США) та південно-східний (Візантія, Османська імперія, Туреччина, Балкани, країни Сходу) напрямки, навколо яких складаються відповідні парадигми зовнішньополітичного мислення [1, с. 214]. Кожного разу, коли Україна отримувала можливість жити власним життям, вона повинна була визначатися насамперед у цих напрямках: з ким боротись, кому протистояти, а з ким укласти угоди і будувати союзні відносини.

Після здобуття незалежності наприкінці ХХ ст. перед Україною знову постало непросте завдання вибору геополітичних пріоритетів. Причому весь новітній розвиток Української держави в основному визначався протиставленням двох альтернатив: або інтеграція до євроатлантичних структур безпеки і економічного розвитку, або підпорядкування інтересам Російської Федерації. Якщо у середині 1990-х рр. зовнішньополітична ситуація дозволяла Україні балансувати між цими двома векторами розвитку, то на теперішньому етапі необхідно робити однозначний вибір.

Вся українська історія наводить безліч яскравих прикладів, які переконливо свідчать, що за своїми історико-культурними, політичними, ментальними джерелами Україна завжди належала до Європи. Колиска української державності – Київська Русь, – протягом декількох століть була однією із провідних держав Європейського середньовіччя. За словами А.Зінченка, ця держава була найбільшою у Європі, вона мала торговельні та дипломатичні відносини із багатьма країнами світу [5, с.231]. Древній Київ був визнаним культурним, дипломатичним і торговельним центром континенту, вважався третім за величиною європейським містом після Константинополя і Кордови [8, с.191].

Визнання Київської Русі як провідної європейської держави сприяло активне проведення дипломатичної діяльності майже усіма київськими князями. Діти київських князів одружувались із володарями європейських держав та їх дітьми, а Ярослав Мудрий по праву вважався «тестем Європи». [2, с. 50].

Взаємозв'язок із Європою посилювався за часів Галицько-Волинського князівства. Важливою особливістю його існування було те, що воно об'єднувало у своєму складі лише етнічні українські землі. Приймаючи активну участь у політичних та економічних справах Європи, Галицько-Волинська держава втягувалась і у духовні процеси Західної Європи, збагачувала її культурним впливом і збагачувалась сама [3, с. 58]. Після занепаду Києва Галицько-Волинське князівство на ціле

століття продовжило державне існування українського народу, примножуючи найкращі традиції Київської Русі. Про рівноправний статус Галицько-Волинського князівства серед решти європейських країн свідчить його визнання Ватиканом та коронація Данила Романовича Римським Папою у 1253 р.

У польсько-литовську добу, за всієї суперечливості бездержавного існування, мали місце сприятливі умови для залучення українського народу до кращих традицій європейської культури, здобутків у економічній сфері, розвитку місцевого самоврядування. Українська освіта й культура розвивалися в органічній єдності із європейськими аналогами. Цьому сприяла розвинута мережа освітніх закладів, серед яких виділялися Острозька та Києво-Могилянська академії.

Виникнення українського козацтва та його активна участь у міжнародному житті XVI – XVIII ст. є справжнім феноменом європейської історії. Козаччина бере найактивнішу участь у європейській політиці. Козацькі загони залучаються до різних коаліцій держав під час Тридцятирічної війни 1618-1648 рр. Високоосвічені представники козацького війська ведуть активну зовнішньополітичну діяльність, яка увібрала у себе тогочасний досвід європейської дипломатії. У часи Б.Хмельницького участь у європейських справах була найактивнішою – здійснювався обмін посольствами, велись переговори, укладались союзні договори, що сприяло підвищенню авторитету козацької держави.

Сукупність помилок, допущених наступниками Б.Хмельницького, імперська політика царської Росії призвели до втрати державності. Україна все більше перетворюється на периферію імперії, зв'язки із Європою згасають, самотні соціальні і культурні структури, які склалися в Україні за козацьких часів, руйнуються, українські таланти масово (у більшості випадків примусово) пересаджуються на російський ґрунт.

Російський «піар» усіх кольорів спрацював так, що на рубежі XVIII – XIX ст. Європа майже забула про існування України. Але навіть у ці складні часи, підкреслює О.Івченко, Україна дає постаті, які зберігають національну виразність і вписуються у загальноєвропейську духовність – Г.Сковороду, Д.Бортнянського, М.Березовського, А.Веденя, Г.Левицького, В.Боровиковського та ін. Українське відродження XIX ст. відбувалося у контексті європейських політичних рухів, європейського романтизму. Наші літературні класики – Т.Шевченко, О.Кобилянська, І.Франко, Л.Українка, В.Стефаник, М.Коцюбинський – не тільки не випадали із європейського та світового контексту, а часом і виходили наперед [6, с. 630].

У ході визвольних змагань 1917 – 1920 рр. Україна знову стає активним суб'єктом міжнародного життя. Прозахідна орієнтація займає важливе місце у зовнішній політиці Центральної Ради, Гетьманату, Директорії. Із небуття відроджується українська дипломатія, налагоджуються зовнішньополітичні зв'язки із країнами Європи, кращі традиції суспільно-політичного і культурного життя Заходу

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

повертаються на українську землю. Підписання Брестського миру стало першим у новітній історії України юридичним визнанням незалежності [7, с. 327].

Проте слабкість українського національного руху, неготовність державної еліти ефективно керувати суспільними процесами, абсолютна індиферентність населення України до захисту свого суверенітету, неприйняття незалежності України з боку США, Англії, Франції призвели до поразки визвольних змагань і окупації українських земель більшовицькою Росією та іншими країнами.

У той же час, українські землі на всіх історичних етапах розвитку перебували під дією потужних східних впливів. Розташування українських земель на межі Сходу і Заходу, взаємодія із східноазійськими племенами і народами, понад трьохсотрічне перебування більшості територій у складі Російської і Радянської імперій призвели до того, що в Україні не виявилось передумов для однозначної самоідентифікації суспільства як європейського. Країна виявилася не готовою повертатися до національних джерел, до здійснення геополітичного і цивілізаційного самовизначення. Європейські орієнтири внутрішнього розвитку хоча і постійно декларуються, проте не стали визначальними у суспільно-політичному житті. В країні практично не сформувалася дієздатна, орієнтована на європейські цінності, еліта [4, с. 187]. У цьому полягає головна відмінність України від країн ЦСЄ і Балтії, які відразу після краху соціалістичної системи і розпаду СРСР активно включились у загальноєвропейські процеси, кінцевою метою яких проголошувалась повноправна інтеграція до європейських та євроатлантичних структур безпеки. Україна ж вступила у довгу смугу «багатовекторної» політики без чітких зовнішньополітичних пріоритетів, із розмитими цілями та ілюзіями про можливість досягнення саме цим шляхом гідного місця у світовій системі координат.

Отже, короткий аналіз історичного розвитку України дозволяє зробити висновок щодо приналежності українського народу до великої сім'ї європейських народів. Не дивлячись на всі перепони і намагання штучно залучити Україну до альтернативних концепцій суспільно-політичного розвитку, вона зуміла зберегти в собі ті фундаментальні цінності і якості, які притаманні саме європейській цивілізації. Сподівання щодо активного включення України у процеси загальноєвропейського розвитку та її повноцінну інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур базуються на об'єктивних передумовах.

Список використаних джерел і літератури:

1. Булгаков В. Концептуальні підстави визначення геополітичних пріоритетів у XXI сторіччі // Україна: крок у XXI століття (соціально-

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

- політичний аналіз). – К.: Інститут філософії НАН України, 2002. – С. 211-218;
2. Василенко С.Д. Україна: геополітичні виміри в загальноєвро-пейському процесі. – Одеса: ОДМА, 2000. – 208 с.;
  3. Дещинський Л.Є., Панюк А.В. Міжнародні відносини України: історія і сучасність: Монографія. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2001. – 424 с.;
  4. Дергачов О. Україна в сучасних геополітичних перетвореннях // Політична думка. – 1998. – № 2. – С. 186-200;
  5. Зінченко А. Історія дипломатії: від давнини до початку нового часу. Навчальний посібник. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564 с.;
  6. Івченко О.Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан / Українська академія наук національного прогресу. – К.: «РІЦ УАННП», 1997. – 688 с.;
  7. Нариси з історії дипломатії України / О.І.Галенко, Є.Є.Камінський, М.В.Кірсенко та ін. Під ред. В.А.Смоля. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2001. – 736 с.;
  8. Україна та Росія в системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива: Монографія. – К.: НІПМБ, 2001. – 624 с.

УДК 94 (438)

Клочак О. З.

Науковий керівник – к. і. н., доцент **Циватий В.Г.**

ЯН НОВАК-ЄЗЬОРАНСЬКИЙ: ПРОЗАХІДНИЙ ГОЛОС ПОЛЬСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (ІСТОРИКО-ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ)

Стаття висвітлює діяльність відомого представника польської еміграції Яна Новака-Єзьоранського, який усе своє активне життя формував позитивний імідж про свій край за кордоном, традиційно наголошуючи на історичній та ментальній справедливості однозначної приналежності польського народу до великої європейської сім'ї.

Статья освещает деятельность известного представителя польской эмиграции Яна Новака-Езёранского, кто всю свою активную жизнь формировал положительный имидж о своем крае за рубежом, традиционно подчеркивая историческую и ментальную справедливость однозначной принадлежности польского народа к большой европейской семье.

The article deals with the comprehensive research of activities taken by prominent representative of Polish immigration Yan Novak-Jezioranski who had for their lifetime been forming the positive image of Poland abroad as well as emphasizing the undisputed historic and mental European identity of Poles and hence.

Будуючи незалежну Польщу на початку 90-х минулого сторіччя, перший демократичний уряд Тадеуша Мазовецького у повній мірі зміг використати етнічний еміграційний потенціал. Серед відомих представників польського народу за кордоном, хто відіграв величезну роль у становленні суверенної Польщі, безперечно є Ян Новак-

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Єзьоранський, директор польської секції Радіо Вільна Європа, беззаперечний авторитет для кількох поколінь поляків.

На початку жовтня 2014 року Польща святкувала 100 річчя від дня народження Яна Новака-Єзьоранського, відомого польського письменника, політика і громадського діяча, багаторічного директора польської редакції Радіо Вільна Європа, яке несло вільне слово на батьківщину, що знемагала під комуністичним ярмом.

Здіслав Антоні, справжнє ім'я Єзьоранського, до історії Польщі органічно увійшов під псевдонімом Ян Новак. Народився у ніч з 2 на 3 жовтня 1914 року в Берліні, хоча в деяких дослідженнях шириться інформація, ймовірно неправдива, що народився Ян Новак-Єзьоранський у Варшаві [1].

Отримавши у 1936 році диплом економіста Познанського університету імені Адама Міцкевича, працював асистентом на кафедрі економіки у рідному навчальному закладі.

У період Другої світової війни служив солдатом Армії крайової та емісаром уряду незалежної Польщі в екзилі у Лондоні, був останнім посланцем від нього перед спалахом Варшавського повстання [2].

Після війни Ян Новак-Єзьоранський залишився на Заході, мешкав у Лондоні, Мюнхені та Вашингтоні. Протягом 1948-1951 років працював у польській редакції британського радіо BBC [3]. Його робота у Великобританії сприяла підвищенню обізнаності західної громадськості про масштаби нацистських злочинів на території Польщі. Наприкінці 1951 року очолив польську радіостанцію Радіо Вільна Європа [4], яку разом з однодумцями організував протягом декількох місяців у Мюнхені. Перша трансляція на Польщу прозвучала 3 травня 1952 року. Редакцію Радіо Вільна Європа керував безперервно, до 1 січня 1976 року, допоки не віддав кермо Зигмунту Міхаловському [5].

Протягом 20 років Ян Новак-Єзьоранський брав активну участь у форумах польських громад за океаном. У 1976-1996 роках працював Національним директором у Конгресі Американської Полонії, член польського наукового товариства в екзилі (з 1985 року). Обіймав посаду консультанта Ради Нацбезпеки Сполучених Штатів Америки.

«За часів президентства Картера йому запропонували посаду у Конгресі Американської Полонії, котра хотіла бачити у своїх лавах не класичного поляка-емігранта. Майже 15 років Новак-Єзьоранський був представником цього конгресу у справах лобювання польських інтересів у колах американської влади. Він підтримав політику санкцій адміністрації Рейгана щодо ПНР під час воєнного стану, посприяв тому, аби Лех Валенса став третім у історії неполітиком, хто виступив перед Конгресом США. Він мав унікальні контакти та дуже високу позицію в Штатах. Завдяки цьому польські політики змогли залагодити на Заході багато речей в 90-і. Це була наша людина у Вашингтоні. І зараз нам дуже бракує когось такого», резюмує Лукаш Ясіна, відомий публіцист видання «Kultura Liberalna» [6].

На відміну від його сучасника, соратника і друга, більш відомого в Україні, Єжи Гедройца, авторитетного редактора журналу «Культура», що видавався у Франції, у 90-і роки Ян Новак-Єзьоранський відразу не включився активно до процесу польсько-українського примирення, а зосередився на інтересах Польщі на Заході. Це завдяки його зусиллям і зусиллям знаного українцем Збігнєва Бжезінського відбувся вступ Польщі до НАТО у 1999 році.

І все ж пізніше Ян Новак-Єзьоранський регулярно наголошував на потребі примирення та діалогу з українським національним рухом, дружніх відносин між Польщею та Україною. «Підтримка Польщею прагнень своїх сусідів спричиниться до зміцнення її образу і позиції на міжнародній арені. Річ Посполита покаже себе як держава, що вірна своїй традиції «За вашу і нашу свободу», – писав він. Ян Новак-Єзьоранський до кінця свого життя вважав Україну потенційним «моцарством» – супердержавою, а як досвідчений аналітик, традиційно підкреслював, що, як не прикро, з історичних сусідських конфліктів завжди користається виключно Москва, починаючи ще з козацьких часів [7].

Слід зазначити, що Ян Новак-Єзьоранський активно працював і над приєднанням Польщі до Європейського Союзу. «Кур'єр з Варшави», один з найбільш уживаних псевдонімів Новака-Єзьоранського, серед іншого, працював у тісному співробітництві з Інститутом стратегічних досліджень та Фондом імені Роберта Шумана, які інтенсивно поширювали ідеї європейської співпраці.

Використовуючи свій міжнародний авторитет та особисті знайомства Ян Новак-Єзьоранський успішно знаходив відомих особистостей у прозахідних колах політики і влади, що успішно лобювали повернення Польщі до «європейської сім'ї». Хоча сам Ян Новак-Єзьоранський і був поміркованим євроентузіастом, однак, завжди вважав, що відносини з ЄС є єдиним розумним способом, що можуть забезпечити Польщі розвиток демократії і громадянських свобод та зміцнити її позиції на міжнародній арені. Він ніколи не стверджував, що вступ Польщі до Європейського Союзу буде «ліками від усіх зол», але був переконаним, що формальна участь його країни в об'єднаній Європі, вільної від кордонів й поліцейських та ідеологічних бар'єрів, без альтернативи єдиний шанс для реального блага Польщі та її громадян, суспільну активність яких вважав основою усіх демократичних перемін.

Вперше після війни, Ян Новак-Єзьоранський приїхав до Польщі в серпні 1989 року на запрошення Леха Валенси. Після цього, Ян Новак постійно відвідував свою батьківщину, а в липні 2002 році переїхав на постійне місце проживання і оселився у Варшаві. «Приходить момент, коли не можна дивитися на країну з віддалі. Тому я вирішив бачити Польщу з близька», резюмував у свій час Ян Новак [8].

Протягом усього періоду перебування як у Польщі, так і протягом 58 років вигнання, він активно брав участь у громадській діяльності, був шанованим експертом в політичних справах, писав книги та був

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

автором численних публікацій у найпопулярніших та авторитетних світових засобах масової інформації.

Помер Ян Новак-Єзюранський у віці 92 років 20 січня 2005-го в одній з варшавських лікарень, а поховано його 26 січня у родинному склепі Єзюранських на цвинтарі Повонзки – найстарішому і найвідомішому кладовищі Варшави [9].

Підсумовуючи, слід зазначити, що Польща, будуючи свою незалежність, у повній мірі змогла використати потенціал своєї діаспори з різних країн світу, а Ян Новак-Єзюранський особисто відіграв величезну роль у становленні демократичної Польщі, ніби із середини сприяючи успішній її прозахідній інтеграції.

Список використаних джерел і літератури:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Nowak-Jeziorański
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ARCHIVE/yan_novak-ezoranskiy_nayvazhlivishe,_schob_tsya_richnitsya_ne_znischila_nashih_stosunkiv_i_spivprats.html
3. Ryszard Zieba. Głowne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojne. – Warszawa, 2010.
4. Jan Nowak-Jeziorański. Wojna w eterze. Kraków. – 2005.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dzieje.pl/postacie/zygmunt-michalowski-1918-2010>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/123/Artykul/159062,Рік-Яна-НовакаЄзюранського-Ким-був-«Кур'єр-з-Варшави»>
7. Ryszard Stemplowski. Kształtowanie polskiej polityki zagranicznej. – Warszawa, 2004.
8. Łoś-Nowak T. Polityka zagraniczna RP w fazie tranzycji ustrojowej.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pl.wikipedia.org/wiki/Pochowani_na_Cmentarzu_Powązkowskim_w_Warszawie

УДК 94(420)

Сльота І.С.

Науковий керівник: д.і.н., професор **Кудряченко А.І.**

КОЛОНІАЛЬНЕ МИНУЛЕ (XVI-XX СТ.) ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА СУЧАСНУ МІГРАЦІЙНУ ПОЛІТИКУ В ЄВРОПІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Протягом XVI-XX століть історія Франції сповнена колоніального панування. Звісно, на відміну від Великої Британії, Французька імперія мала більш сприятливі умови для створення імперії та підтримання

свого впливу на захоплених територіях. Колоніальний успіх був підкріплений більш раннім початком епохи захоплень, однак недосконала торговельна система та економічна нестабільність поставили під питання подальше успішне існування імперії в цілому. Починаючи з 1750-х рр. починаються конфлікти між двома споконвічними конкурентами – Великою Британією і Францією. Для обох країн важливим було створити потужну колоніальну імперію. Конфлікти та війни суттєво послабили вагу Франції та призвели до колоніальних втрат. Друга світова війна внесла свої корективи, змінивши існуючий світовий порядок. У той час, коли колоніальна імперія Франції почала розпадатись, інші країни (Велика Британія, Японія або США) скористались нагодою і забрали під свій протекторат колишні французькі колонії. Індокитай потрапив під протекторат Японії, Марокко та Алжир – США, а Ліван та Сирія стали підкеровані Великою Британією. Франція використовувала потенціал колоній, вивозила рабів та природні ресурси, всіляко гальмуючи можливий розвиток, зокрема в промисловій сфері. Питання проголошення незалежності поставало перед колоніями частіше, зухвала поведінка колонізаторів та всебічна нерівність додавали напруження. Боротьба корінного населення, повстання ставали дедалі популярнішими явищами. Головною метою вождів було задоволення власних інтересів, захист інтересів колоніального населення залишав їх байдужими. Війна за незалежність найстарішої французької колонії – Алжиру поклала початок хвилі деколонізації.

На відміну від Франції, колоніальна політика Великої Британії полягала в інвестуванні в інфраструктуру та розвитку економіки на захоплених територіях. Звісно, для корінного населення метрополії така інвестиційна політика не була такою економічно прибутковою – за умови розвитку торговельно-економічних відносин з іншими країнами світу, а з обмеженим колом партнерів, надало б більше дивідендів вкладникам. Орієнтація на бідні країни, якими по суті являлись колонії сприяла швидше стабільності, але ніяк не розвитку. Витрати на адміністративну та оборонну галузі були колосальними, а сумарний прибуток з торговельних операцій не спроможним компенсувати. Частково через втрату економічної привабливості колоніальних володінь, наприкінці XIX ст., Британія надала їм право на самостійний розвиток та на формування своєї власної економічної політики. Як наслідок, витрати метрополії з бюджету знизались – було штучно зменшено пакет інвестиційної та матеріальної допомоги.

Одним з чинників, які впливають на формування міграційної політики Франції – історичні наслідки колоніального минулого. Окрім управління міграційними потоками та боротьбі з нелегальними хвилями, сучасна міграційна політика полягає в необхідності інтегрувати іммігрантів. Женевська конвенція 1951 р. – один з основоположних документів у сфері регулювання міграції. На урядовому рівні, питання міграції свого часу входили до компетенції МВС, МЗС, Міністерства соціальних справ, праці та солідарності,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Міністерства юстиції. Міграційна політика – це комплекс необхідних заходів, серед яких інтеграція мігрантів, візова політика, управління прикордонними рухами, проблеми, пов'язані з волевиявленням (у т.ч. вільне висловлення своєї позиції, свого віросповідання, мовної та культурної практики). Разом з тим, існує і спеціальна організація, головним завданням якої є захист біженців та апатридів – Французьке бюро захисту біженців та апатридів. Питаннями прийому та інтеграції покликана займатись Соціальна служба допомоги іммігрантам (SSAE).

У Франції іммігранти наділені такими ж правами, як і громадяни. Однак, незважаючи на рівність у більшості сфер, існують певні обмеження, зокрема в політичній сферах – неможливість приймати участь у місцевих виборах. Окрім іншого, поряд з «декламаційною рівністю» існує «побутова дискримінація». Політика «подвійних стандартів» у соціальній сфері (наприклад, при прийомі на роботу або на навчання), свідоме заниження прохідних критеріїв, взаємне неприйняття культурних відмінностей та відсутність поваги до іншого тільки загострюють конфлікти. Расові та культурні відмінності нагадують представникам обох сторін щодо спільного колоніального минулого. Справедливим буде визнати про існуючі відмінності у підходах до інтеграції іммігрантів-європейців та іммігрантів, не європейців.

Загалом, колоніальна політика – наявна демонстрація перемоги цілком природного бажання монополізувати існуючі вільні ринки-землі більш сильними державами. Імперська колоніальна політика минулого супроводжувалась нищівною експлуатацією корінного населення та ресурсів, грабунком корінного населення та повного блокування навіть натяку на можливий розвиток з боку захоплених колоній. Через нерівномірний розвиток метрополій, різний економічний потенціал та промислові потужності в певний момент метрополії зустрілись в битві за перерозподіл сфер впливу вже захоплених територій. Економічний застій одних колоній та багатство природними ресурсами інших тільки підігрівали бажання найпотужніших гравців боротись за територію без дотримання правил цивілізованого світу.

Отже, останні події щодо перерозподілу існуючого світового порядку змушують з сумом та болем констатувати – колишніх імперій не буває, і варварські методи минулого продовжують жити розум очільників впорядкованих держав. Сучасна колоніальна політика більш жорстка та спрямована на знищення державності як ідеї будь-якою ціною. Завдяки розвитку інформаційних технологій та удосконаленню методів психологічного маніпулювання масами дедалі важче протистояти загарбницьким планам. Аналіз ситуації в цілому дає змогу припустити, що сучасна колоніальна політика, головною метою якої є не стільки колонізація існуючої досі держави, скільки знищення її як суті – це лише один з факторів сучасної гібридної війни.

УДК 94:327

Тихальська Ю.А.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Циватий В.Г.

МВФ – ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ СВІТОВОЇ ВАЛЮТНОЇ СИСТЕМИ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкривається історичне значення міжнародної інституції – Міжнародного Валютного Фонду. Особлива увага акцентується на тому, що МВФ на сьогодні – це яскравий приклад створення міжнародної інституції та її успішного й ефективного існування в різних історичних умовах та історико-часовому просторі.

В статье раскрывается историческое значение международной институции – Международного Валютного Фонда. Особенное внимание акцентируется на том, что МВФ на сегодня – это яркий пример создания международной институции и её успешного и эффективного существования в различных исторических условиях и историко-часовом пространстве.

The article deals with the historical significance of international institutions - the International Monetary Fund. Particular emphasis is placed on the fact that the IMF today - a vivid example of creating an international institution and its successful and effective existence in different historical conditions and historical space-time.

Друга світова війна створила умови для перегляду глобальних економічних правил і перебудови механізмів світового економічного регулювання, які переважали в довоєнний і міжвоєнний період. Скликані в 30-ті роки ХХ століття кілька міжнародних конференцій для розгляду світових валютних проблем не увінчалися успіхом. Треба було досягти співпраці всіх країн, у небачених раніше масштабах, для створення нової валютної системи і міжнародної установи для контролю над нею.

МВФ був задуманий в липні 1944 року на міжнародній конференції, що проводилася в Бреттон-Вудсі, штат Нью-Гемпшир (США). Делегати від держав на конференції домовилися про основи економічного співробітництва, покликаних не допустити повторення згубною економічної політики, що стала однією з причин Великої депресії 1930-х років [2]. Протягом десятиліття в основних промислово-розвинених країнах знизився рівень економічної активності, країни намагалися захистити свою економіку шляхом введення більш жорстких обмежень на імпорт, але це лише посилювало стрімкий спад світової торгівлі, виробництва і зайнятості. З метою збереження золотовалютних резервів деякі країни обмежили для своїх громадян можливість купувати за кордоном, інші девальвували свою валюту, треті встановили складні обмеження на право громадян володіти іноземною валютою. Однак ці рішення виявилися непродуктивними [5, р. 141].

З наближенням кінця другої світової війни провідні держави-союзники почали розглядати різні плани відновлення порядку в

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

міжнародних валютно-фінансових відносинах; в результаті на Бреттон-Вудській конференції було прийнято рішення про створення МВФ. Найбільший внесок у розробку фонду внесли Джон Мейнард Кейнс, який очолював британську делегацію, і Гаррі Декстер Уайт високопоставлений співробітник Міністерства фінансів США. Представники країн розробили статут (або Статті угоди) міжнародної організації для нагляду за міжнародною валютно-фінансовою системою, а також для сприяння усуненню валютних обмежень, пов'язаних з торгівлею товарами і послугами, зміцненню стабільності обмінних курсів .

Офіційна дата створення МВФ 27 грудня 1945, коли перші 29 країн підписали його Статті угоди, а розпочав свою діяльність 1 березня 1947 як частина Бреттон-Вудської системи. У цьому ж році Франція взяла перший кредит [4, р. 44].

Статутні цілі МВФ сьогодні залишаються тими ж, що були сформульовані в 1944 році. З тих пір в світі відбувся безпрецедентний ріст реальних доходів. І хоча вигоди економічного зростання не розподіляються рівномірно (як всередині країн, так і між ними), у більшості країн рівень добробуту різко зріс в порівнянні, зокрема, з періодом між двома світовими війнами [6, р. 13-14].

У світовій економіці та валютно-фінансовій системі відбулися інші значні зміни, які посилили важливість і актуальність завдань, що виконуються МВФ. Швидкий прогрес у галузі технології та засобів зв'язку сприяв зростанню міжнародної інтеграції ринків і формування більш тісних зв'язків між економіками країн [2, с. 36].

Країни, які вступили в МВФ в період з 1945 року по 1971 рік, зобов'язалися підтримувати прив'язку своїх валютних курсів (тобто фактично вартість своїх валют в доларах США, а в разі США - вартість долара США в золотому еквіваленті) на певних рівнях, які могли коригуватися , але тільки для усунення «фундаментальної нерівноваги» платіжного балансу і за згодою МВФ. Ця так звана Бреттон-Вудська система обмінних курсів діяла до 1971 року, коли уряд США тимчасово скасував конвертованість долара США (і доларових резервів урядів інших держав) в золото. З тих пір члени МВФ мають право вибирати будь-які форми курсових режимів на свій розсуд (крім прив'язки своєї валюти до золота): одні тепер допускають вільне плавання своєї валюти, інші прив'язують свою валюту до іншої валюти або групі валют, треті взяли в якості власної валюти валюту іншої країни, а деякі беруть участь у валютних блоках [3, с. 40; 7, р. 21].

Отже, МВФ приділяє основну увагу макроекономічним показниками, а також макроекономічній політиці і політиці щодо фінансового сектора, надає фінансування не для окремих секторів економіки або проектів, а для загальної підтримки платіжного балансу країни і міжнародних резервів на час прийняття країною заходів з подолання виниклих труднощів.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

МВФ сьогодні – це яскравий приклад створення міжнародної інституції та її успішного й ефективного існування в різних історичних умовах та історико-часовому просторі, різноманітному дипломатичному середовищі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Будс Р. Б. Бреттон Вудська конференція об'єднаних націй в 1944 р. (До історії створення Міжнародного валютного фонду та Міжнародного банку реконструкції та розвитку) // Нова і новітня історія. - 1992. - № 2. - С. 33. (рос. мовою).
2. Сидоров А.А. Важкий шлях в Бреттон Вудс: Сполучені Штати і створення міжнародної валютної системи. // США і зовнішній світ. Матеріали IV наукової конференції асоціації вивчення США. - М., 1997. С. 36-39 (рос. мовою).
3. Трахтенберг І. Проекти міжнародних валютних угод // Світове господарство та міжнародна політика. - 1944. - № 1. - С. 34-40. (рос. мовою).
4. Eckes AA A Search for Solvency. London, 1977.
5. Fossedal GA Our Finest Hour: Will Clayton, the Marshall Plan, and the Triumph of Democracy. Stanford, 1993.
6. Gardner R. Sterling-Dollar Diplomacy in Current Perspective / R. Gardner. New York, 1980. P. 13-19.
7. The Bretton Woods Proposals. Washington, 1945.

УДК 94:327

Цимбалова Х.Ф.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Циватий В.Г.**

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ БРИТАНСЬКОЇ РАДИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ ТА ЇЇ ВНЕСКИ ДО «М'ЯКОЇ СИЛИ» ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

У статті розглянуто сутність поняття і роль «м'якої сили» (Soft Power) у зовнішній політиці на прикладі Великої Британії. Акцент зроблено на перевагах і недоліках даного дипломатичного інструментарію і з'ясовано вплив та можливості Британської Ради для забезпечення позитивного іміджу держави.

В статье рассмотрено содержание понятия и роль «мягкой силы» (Soft Power) во внешней политике на примере Великобритании. Акцент сделан на преимуществах и недостатках данного дипломатического инструментария и определено влияние и возможности Британского Совета для обеспечения позитивного имиджа государства.

The essence of the concept and the role of soft power in foreign policy were considered in the article using the United Kingdom as an example. The focus was on the advantages and disadvantages of the diplomatic tools and clarified the impact and opportunities of the British Council to provide a positive image of the state.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Існує декілька причини, чому роботу Британської Ради (British Council) та інших організацій, таких як Добровільних послуг за кордоном (Voluntary Services Overseas – VSO) та Фонду Співдружності (the Commonwealth Foundation) можна вважати невід'ємною частиною сучасної та складної зовнішньої політики Великої Британії.

По-перше, робота цих організацій відображає важливість «м'якої сили». М'яка сила – це сила, яка може впливати на інших і сприяти просуванню важливих для країни цінностей. Вона частіше розглядається не як заміна, а як доповнення до «жорсткої сили» в економічній або військовій галузях.

Хоча термін «м'яка сила» було запроваджено американським ученим Джозефом Наєм лише в 90-х роках ХХ століття, можна з упевненістю стверджувати, що елементи не силової взаємодії були завжди присутні в міжнародних відносинах. Най відзначав, що «м'яка сила» виникає тоді, коли міжнародний актор набуває здатності привертати на свій бік інших суб'єктів світової політики шляхом поширення власної культури, політичних ідеалів, програм та ідеології [3, с. X-XII].

М'яка сила неспроможна досягти конкретних цілей у межах певного часу так, як це часто виконується в рамках військової та економічної галузях. Але вона може будувати сильні політичні відносини та політичний капітал, безпосередньо доповнюючи більш прямі інструменти зовнішньої політики та дипломатичний інструментарій.

Завдяки цьому новому інструменту, країни можуть відновити стабільність після тривалого конфлікту або прийняти заходи по запобіганню конфліктів у цілому. Триваючі використання ресурсів м'якої сили можуть розвинути стосунки, які будуть надавати легітимності, наприклад, будь-якій необхідній військовій присутності, а також інформувати про будь-які стратегічні і тактичні рішення. Використання жорсткої сили таке, як військові втручання або економічні санкції, іноді неминуче в сучасному світі, але воно не повинно бути єдиним компонентом ефективною зовнішньої політики Великої Британії.

По-друге, останні повідомлення Стратегічного огляду захисту і безпеки (the Strategic Defence and Security Review – SDSR) та Стратегії національної безпеки підкреслили значення м'якої сили й дипломатії у відповідь на проблеми, що стоять перед фінансуванням оборони. Стратегічний огляд захисту і безпеки зазначив, що підхід до зовнішньої та оборонної політики має буди підтриманий сильним і цілісним урядом, та водночас, роль Великої Британії у світі просувається через значення британської культури і мови, та участь у міжнародних установах та закладах.

Колишній міністр закордонних справ Великої Британії Вільям Гейт підкреслив важливість м'якої сили при визначенні коаліції в зовнішній

політиці та на вплив за кордоном у цілому[6]. Він стверджував, що установи, які використовують м'яку силу, наприклад, Британська рада та Всесвітня служба «Бі-Бі-Сі» відбудовують британський вплив і підтримку британських цінностей, які варто й корисно розповсюджувати за кордоном [5]. Прем'єр-міністр Великої Британії Девід Камерон також неодноразово вказував на важливість цих інститутів для підтримки демократії на Близькому Сході і в Північній Африці.

Нарешті, по-третє, робота Британської Ради є одним з найяскравіших прикладів, де Велика Британія демонструє свій моральний обов'язок у всьому світі [1]. Варто зазначити, що участь та присутність Великої Британії в інших країнах в ідеалі не повинна починатися і закінчуватися військовими силами. Тобто британська зовнішня політика і дипломатія завжди концентрувалася на просуванні безпосередньо британських інтересів, але вона також має прийняти до уваги її довгострокові зобов'язання для інших країн. Будівництво взаємовигідних відносин з іншими країнами повинне бути постійною метою нашої міжнародної діяльності. Тому, ми повинні визнавати, більш широку і відкритую прихильність до інших народів, шляхом постійного зміцнення демократії та заохочення інститутів, які допомагають підтримувати політичну стабільність. Таким чином, робота Британської Ради та інших подібних організацій, та їх вплив завдяки м'якій силі, є важливим аспектом складної та освіченої зовнішньої політики.

За часи свого існування Британській Раді вдалося зав'язати стосунки з управліннями мистецтв, вченими, державними службовцями, науковими співробітниками, викладачами, журналістами, політичними радниками, і навіть військовослужбовцями через мовне навчання, професійні підготовки та підвищення кваліфікацій, творчі проекти, шкільні обміни, а також через управління стипендії Чівнінг від імені Форін-офісу. Британська Рада має можливість будувати відносини з 350,000 людей, які щорічно вивчають англійською мовою в її офісах. Вона також має доступ для здійснення чіткого профілювання 800,000 людей, складаючих іспити, які проходять у віданні Ради кожного року [2, с. 81]. Щорічно показники з кількості людей, залучених до цього проекту тим, чи іншим чином, продовжують зростати, а тим самим збільшується вплив цієї організації. Неофіційні дані показують, що всі учасники – дуже освічені й кваліфіковані люди, які могли б стати гарними об'єктами для діяльності публічної дипломатії, та також могли б бути природно цільовою групою для будь-якої кампанії із залучання кваліфікованих працівників до Сполученого Королівства.

Варто зазначити, що Британська Рада розглядає себе як інструмент, завдяки якому стає можливим формування міжнародної довіри безпосередньо до людей та установ Великої Британії, тим самим, підтримуючи процвітання й безпеку країни. Це також дозволяє поєднати «мільйони людей і тисячі установ» з Великої Британії,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

заохочуючи людей відвідувати країну, приїздити на навчання та розвивати бізнес і співпрацю з цією країною. Важливою частиною цієї роботи є спроба залучити майбутніх лідерів по взаємодії з Великою Британією та просування найбільш «привабливих активів» країни: англійську мову, мистецтво, освіту та їх шляхи життя і організації товариства» [4, п. 247]. Ці засоби, можна сказати, сприяють «більш глибокому розумінню британської культури».

Судячи із зазначеного раніше, варто відзначити, що Британська Рада також надає глобальні суспільні блага. Наприклад, у Республіці Союзу М'янма, чверть мільйона людей використовують бібліотеки Британської Ради для доступу до мережі Інтернет без цензури, що дозволяє їм «отримати британський досвід, досвід зі свободи вираження думок у безпечному, відкритому середовищі та відчуті міжнародну культуру» [4, п. 248]. Рада працює в Бразилії, Китаї, Індії, Індонезії, Мексиці, Туреччині та інших країн з високим рівнем зростання і в «крихких» і постконфліктних державах, як Лівія, Південний Судан, Ірак і Афганістан.

Отже, підводячи підсумки, можна сказати, що поняття «м'якої сили» (Soft Power) достатньо розвинуто й розповсюджено в британській зовнішній політиці і дипломатичній практиці. Британська Рада виступає, як один з найяскравіших прикладів інструмента «м'якої сили» та демонструє рівень, на якому країна може лобювати свої інтереси в більшості країн світу.

Недарма офіси і бібліотеки Ради працюють по всьому світу та є одними з найпомітніших матеріальних маркерів Великої Британії за кордоном.

Список використаних джерел і літератури:

1. British Council. Режим доступу: <http://www.britishcouncil.org/organisation>
2. Mark Leonard, Catherine Stead, Conrad Smewing. Public Diplomacy// Foreign Policy Centre, 2002. Режим доступу: <http://fpc.org.uk/fsblob/35.pdf>
3. Nye, Joseph S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. Public Affairs, 2005.
4. Select Committee on Soft Power and the UK's Influence - First Report// UK Parliamentary Archives, 2014. Режим доступу: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201314/ldselect/ldsoftpower/150/15008.htm>
5. <http://uscpublicdiplomacy.org/blog/william-hague's-top-7-contributions-british-public-diplomacy>
6. <http://www.bbc.com/news/education-30417131>

УДК 327 (477)

Ефімочкіна Д. Д.

Науковий керівник: к.і.н. доцент Буглай Н. М.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті розглядаються проблемні питання зовнішньої політики України на сучасному етапі.

В статье рассматриваются проблемные вопросы внешней политики Украины на современном этапе.

The article deals with the problematic issues of foreign policy of Ukraine today.

Сьогодні у світі інтенсифікуються процеси глобалізації та виникають нові центри сили; ЄС шукає оптимальну модель європейської інтеграції, а Росія докладає зусиль щоб стати важливим геополітичним гравцем; зростає дефіцит і загострюється боротьба за життєво необхідні ресурси; змінюється клімат; посилюються міграційні потоки, еволюціонує характер військових конфліктів. Щоб стати успішним гравцем у глобалізованому світі, країна повинна бачити себе частиною світових та регіональних трансформацій, прогнозувати їхні наслідки та робити кроки до моделювання найоптимальнішої для себе ситуації. Активна зовнішня політика дасть змогу Україні підвищити власну суб'єктність у регіональному вимірі. Пасивне слідування у фарватері зпродукованих зовні ініціатив може мати тяжкі наслідки для України, аж до втрати реального суверенітету [4].

Головна мета та основні напрямки зовнішньої політики України – це забезпечення сприятливих умов для удосконалення та демократизації суспільства, просування його шляхом соціального прогресу, досягнення загальної безпеки й роззброєння, розвиток міцних дружніх, добросусідських відносин та різностороннього співробітництва, участь у вирішенні глобальних проблем сучасності, сприяння укріпленню та прогресу світової спільноти. Слабкою стороною міжнародної політики України можна вважати:

1) постійне балансування між Заходом і Євразією, що спричинює буферну роль України у цьому процесі;

2) невикористання зацікавленості країн Заходу в суспільній модернізації України як фактора демонтажу імперських структур Росії;

3) несприятливий правовий режим для впровадження прямих іноземних інвестицій в українську економіку, обумовлений боязною частини правлячої еліти, а також монопольних промислових, аграрних і фінансових кланів втратити внаслідок поширення іноземних капіталів на український ринок мафіозні канали збагачення [2].

Україна, займаючи важливе місце в Європі, є одним із визначальних чинників нового геополітичного становища в цьому регіоні. Конкретний вклад нашої держави у справу безпеки полягає в тому, що вона не успадкувала «ядерного менталітету» СРСР,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

відмовилася від конфронтаційних підходів, усвідомила власну відповідальність за міжнародну безпеку.

Згідно Конституції України, інших офіційних міжнародно-правових документів, Україна в своїй зовнішньополітичній діяльності вирішує наступні основні задачі:

підтримка і затвердження суверенітету, державної незалежності, самостійності України;

-збереження територіальної цілісності і непорушності кордонів;

-забезпечення економічної та інформаційної безпеки України;

-налагодження і розвиток всебічної взаємовигідної співпраці з усіма країнами світу;

-активна участь у різних міжнародних організаціях, виходячи зі своїх національних інтересів і для вирішення складних міжнародних проблем;

-пріоритетний розвиток взаємовигідної співпраці з країнами-сусідами і, насамперед, з Росією;

-захист прав і інтересів громадян і юридичних осіб за кордоном;

-створення вигідних умов для підтримки контактів з українською діаспорою за кордоном, керуючись при цьому міжнародним правом [2].

-діяльність на міжнародній арені, як надійний і передбачуваний партнер.

Україні на її нелегкому шляху становлення реальної господарської самостійності та суверенітету, створення ефективної ринкової економіки, вкрай необхідно забезпечити нову якість зовнішньоекономічної діяльності, спрямованої на швидке її входження до світового господарства. Ще зовсім недавно, в умовах надзвичайної політизації всього зовнішньоекономічного співробітництва колишнього СРСР, шлях на міжнародні ринки, особливо передових країн, Україні був закритий. Внаслідок цього вона постійно відставала від рівня розвитку передових держав [1].

В останні роки країна крокує у напрямі відкритості зовнішньому світові, проте процес становлення національного зовнішньоекономічного механізму йде суперечливо і з великими труднощами. І це пояснюється не лише внутрішніми проблемами самої України, а й наявними у світі складними зовнішньоекономічними умовами, гострою конкуренцією на світових ринках. Щоб успішніше витримати значну конкуренцію, зберігати та історично розширити ринки збуту своєї продукції, Україні насамперед необхідно:

- нарощувати ефективність економіки, що базується на ринкових відносинах;

- вдосконалювати концепцію розвитку зовнішньоекономічних зв'язків держав;

- забезпечити впровадження ціноутворюючих принципів на базі світових цін;

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

- всіляко підсилювати експортну спрямованість у зовнішній торгівлі, особливо у сфері поставок продукції машинобудування, галузей високих технологій;

- вдосконалювати механізм валютно-фінансових відносин з іншими державами;

- приділити серйозну увагу підготовці кадрів для зовнішньоекономічної сфери [1].

І Україна для того, щоб зайняти належне їй місце у міжнародному поділі праці, в цих сферах національної економіки неминуче доведеться провести велику роботу щодо підвищення конкурентоспроможності всієї виготовленої продукції та послуг. Більше того, сьогодні високим критеріям світового ринку повинні відповідати не тільки окремі товари, підприємства, а й національна виробнича система і господарський механізм країни. Тому на сучасному етапі становлення незалежної держави законодавча та виконавча влади країни повинні у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки бачити одну з найважливіших цілей економічної політики держави на найближче десятиріччя [4].

Для перетворення з країни невикористаних можливостей на країну, яка впевнено крокує у майбутнє, Україні необхідно розуміти, куди рухається світ навколо неї, активно та ефективно діяти у зовнішньополітичній площині, здійснювати відповідні внутрішні перетворення. В умовах обмеженої ресурсної бази для внутрішніх перетворень, відставання від розвинених країн в багатьох галузях, державі слід зосередитися на тих масштабних національних проектах, які здатні вивести Україну у світові лідери та забезпечити їй гідне міцце «під сонцем».

Труднощі внутрішнього реформування України відповідно до копенгагенських критеріїв ускладнюються тим, що країні не вдається повністю позбавитися від економічного, енергетичного та інформаційного впливу Російської Федерації. Водночас, можливо й потрібно докладати заходів для зменшення домінування російських зовнішньополітичних інтересів в Україні, зберігаючи добросусідські відносини. Україна здатна посилити свою роль на регіональній арені за рахунок розширення присутності у структурах регіонального та міжрегіонального співробітництва, участі у розробці та реалізації успішних проектів [4].

Сьогодні перед Україною стоїть доленосна задача, від виконання якої в повній мірі буде залежати її майбутнє. Наша держава зобов'язана знайти своє місце в новій системі міжнародних відносин. А для цього необхідно чітко вибудовувати пріоритети внутрішньо- політичного курсу України, надати йому послідовність, стабільність та прогнозованість [3].

Список використаних джерел і літератури:

1. Комарницький І. Ф. Економічна теорія / І. Ф. Комарницький - Чернівці, 2006. - 334 с.
2. Розенфельд Ю.М., Герасіна Л.М, Осипова Н.П., Панов М.І., Сахань О.М., Савицька О.М. Політологія: підручник / Ю.М.Розенфельд, Л.М.Герасіна,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

Н.П.Осипова, М.І.Панов, О.М.Сахань, О.В.Ставицька - Харків, Право, 2001. – 223 с.

3. Тімкін І. Ф., Новікова Н. Є. Україна в сучасній системі міжнародних відносин [Електронний ресурс] / І. Ф. Тімкін, Н.Є. Новікова. – Київ, 2012. – 132 с. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/197-185-26.pdf>
4. УПП. Україна-2020: зовнішньополітичні виклики та можливості наступного десятиріччя. [Електронний ресурс] / УПП., Київ, 2012 – 27 с. – Режим доступу: http://uipp.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/38.pdf

УДК 94(327): 477+438

Семенов Р.В.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н.М.**

ВІДНОСИНИ ПОЛЬЩІ З УКРАЇНОЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті автор намагається розглянути відносини в контексті Польща - Україна в період з 2010 року по сьогоднішній день

В статье автор пытается рассмотреть отношения в контексте Польша - Украина в период с 2010 года по настоящее время

The article attempts to examine the relationship in the context of Poland - Ukraine in the period from 2010 to the present

Українців та поляків одвіку поєднувала спільність етнічного походження, спорідненість мов, територіальна близькість, тривале перебування у складі однієї держави. Обом народам довелося пережити період тоталітаризму та його розпад. Протягом століть між населенням сусідніх країн закономірно встановилися активні контакти у політиці, економіці, культурі. Наприкінці ХХ ст. вони набули вигляду розгалуженої мережі міждержавних зв'язків. Досвід більш як двадцяти років взаємодії між двома країнами в умовах державної незалежності та суверенітету є логічним продовженням попередніх контактів. Завдяки підписанню ряду нових двосторонніх угод українсько-польське партнерство офіційно було визнане таким, що досягнуло стратегічного рівня. Сприяли цьому процесу вступ Республіки Польща до НАТО у березні 1999 р., а у 2004 р. – до Європейського союзу, та закріплення за нею ролі своєрідного провідника інтересів східноєвропейських держав на міжнародній арені [5].

2010 рік знову став переломним моментом у відносинах між даними країнами. Трагедія під Смоленськом і загибель президента Л. Качинського призвели до дострокових виборів глави Польської держави. Перемога Б. Комаровського супроводжувалася концентрацією влади по лінії «президент – прем'єр» у руках партії Громадянська Платформа. Новим главою української держави став і В.Ф. Янукович. У

обох країнах до влади прийшли прагматики, тому їх співпраця мала б стати більш прагматичною. Польська сторона заявила про намір і надалі розвивати співробітництво з Україною, але не стільки в рамках двостороннього ексклюзивного стратегічного партнерства, тим більше союзу, скільки в більш широкому контексті східної політики ЄС і Польщі: перш за все, в рамках «Східного партнерства». Політика по відношенню до України перебувала приблизно в тому ж ряду, що і по відношенню до інших пострадянських держав. У Б. Комаровського склалися непогані відносини з В. Путіним і Д. Медведевим, а також з канцлером Німеччини А. Меркель, а Януковичу потрібно було спробувати вписатися в трикутник Німеччина – Польща – Росія [7].

Незважаючи на те, що Україна багато зробила на шляху до євроінтеграції, В. Янукович заявив, що не готовий обговорювати членство України у ЄС, країна тепер сама обирає темпи та форми євроінтеграції у відповідності зі своїми інтересами. Така заява президента прозвучала на ялтинському саміті «Україна і світ: переосмислення перспектив», яка відбувалась у Криму з 30 вересня – по 3 жовтня 2010 р. Там же Віктор Янукович піддав критиці й умови ЄС для створення зони вільної торгівлі, що було другою метою України на європейському напрямку.

На Ялтинському саміті Б. Комаровський закликав представників ЄС не закривати Україні перспективи щодо євроінтеграції та пообіцяв усіляку підтримку зі свого боку. Президент Польщі також відмітив, що важливою справою для України є полегшення візового режиму з країнами ЄС. Зокрема, в цьому ж контексті він назвав важливою Угоду про малий прикордонний рух, підписану між Україною та Польщею 28 березня 2008р., зазначивши, що кількість відмов у видачі польських віз громадянам України дуже незначна. Саму ж ялтинську зустріч можна назвати своєрідним комунікаційним майданчиком, де обговорювалися політичні, економічні стратегії розвитку як України, так і Європи [1].

Визначаючи завдання для польської закордонної політики на 2013 р. Радослав Сікорський, голова польського зовнішньополітичного відомства, акцентував увагу на відносинах з Україною, він наголосив на важливості процесів геополітичного визначення Києва, українського–польського історичного примирення, а також заявив про підтримку Варшавою європейського курсу України. Міністр звернув увагу на те, що в добу глобалізації і зростання ваги неєвропейських центрів впливу, Польщі самотужки важко було б впливати на міжнародну політику, відстоюючи свої інтереси. Водночас в рамках ЄС і за умови поступового зростання власної економічної ваги Польща набуває реальні важелі впливу на ситуацію в регіоні та в світі.

У відносинах із сусідами Сікорський традиційно згадав про добрі стосунки з країнами «Вишеградської групи» (Чехія, Словаччина, Угорщина), координація зусиль між якими надає спільний позитивний ефект для кожної у рамках ЄС. Про Україну у своєму виступі міністр згадав двічі. Спочатку у контексті «Східного партнерства»,

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

підкреслюючи, що успіхом проекту Польща вважатиме підписання Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі ЄС з Україною і завершення переговорів з цього приводу з Грузією, Молдовою й Вірменією. Він також підкреслив, що Варшава прагне до відміни візового режиму ЄС з Україною, Молдовою і Грузією, а також з Росією [2].

Вдруге Сікорський згадав Київ у контексті застереження, що Україна сьогодні стоїть на порозі епохального рішення, яке можна порівняти з часами Хмельницького в XVII століття чи Директорії і Петлюри на початку XX століття, коли маючи вибір між східним і західним векторами розвитку Київ обирав зближення з Москвою. Сікорський однозначно дав зрозуміти, що вибір для Києва не є рівноцінним, оскільки з одного боку терезів є «сучасність і демократія» (ЄС), а з другого – «інша цивілізаційна модель» (Митний союз і Росія). Водночас міністр вкотре підкреслив, що м'яч у грі і все таки перебуває на боці українців: «Якщо Україна створить умови для підписання Угоди про асоціацію, Польща теж підтримуватиме надання Україні європейської перспективи». У контексті двосторонніх відносин між країнами в цьому році він згадав про 70-річчя Волинської трагедії і наголосив на важливості примирення між українським і польським народами в «дусі поваги до історичної правди» [5].

На Вільнінському саміті в листопад 2013 року президент України В. Янукович відмовився підписати угоду про асоціацію України з ЄС. Він запропонував підтримати формати трьохсторонніх переговорів Україна – ЄС – Росія, чим зрадив український народ в угоду східному сусідству [4].

Так, польська зовнішня політика в 2013 р. сконцентрувалася на посиленні позиції країни в рамках ЄС та регіонального лідерства, зокрема в рамках «Вишеградської групи». Аргументами для цього мало бути стабільне зростання економіки країни з поступовим посиленням її обороноздатності.

Однак, вже згодом Польща змінила концепцію зовнішньої політики країни, через агресію РФ по відношенню до України. Новий голова зовнішньополітичного відомства республіки Польща Гжегош Стехіна вніс на розгляд Польського Сейму нову концепцію зовнішньої політики країни, де особлива увага виділяється взаємовідносинам з Російською Федерацією. «Ми не хочемо, щоб наша політика в адресу Росії зводилася до санкцій. Але, на жаль, разом з іншими країнами ЄС ми зараз не бачимо іншого шляху, щоб переконати Росію змінити курс своєї політики щодо України. Зростання ізоляціонізму та антизахідних настроїв, заперечення європейських цінностей – все це зводить стіну, що відокремлює Росію від Європи», – зазначив Стехіна [3].

Якщо зважати на оновлену стратегію національної безпеки то Польща позиціонує себе, як країна, що бачить майбутнє лише в фарватері політики НАТО та ЄС. В свою чергу, офіційна Варшава

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

бачить пріоритетними шляхами розвитку на міжнародній арені співпрацю з ЄС, НАТО та Москвою.

Після анексії півострову Крим та початком розхитування ситуації на Донбасі, Польща всіляко заохочує Україну до глибоких реформ, які є умовою інтеграції в ЄС і висловлює задоволення тим, що від декларацій, Україна нарешті перейшла до конкретних дій, у тому числі – щодо прийняття законодавства відповідно до стандартів ЄС [6].

Список використаних джерел і літератури:

1. Бессарабова Е. В Ялте проходит международный форум: Украина сама будет выбирать темпы и формы евроинтеграции в соответствии со своими интересами / Бессарабова Екатерина, Папуша Андрей . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1tv.com.ua/ru/news/2010/10/01/1804>.
2. Зовнішня політика Польщі: ставка на економіку, зміцнення ролі в ЄС та обороноздатність. – 22 березня 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 1tv.com.ua/uk/specialnews/2013/03
3. Поляки готовы помочь Украине в евроинтеграции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://atv.odessa.ua/?t=8098>.
4. Провал ассоциации с ЕС. Хроника Вильнюсского саммита [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/articles/politics/931741-khronika_vilnyussskogo
5. Украина-Польша: Отношения остаются [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubr.ua/ukraine-and-world/power/ukraine-polsha-otnosheniia-ostautsia-prejnimimi-61888>
6. Сагайдачний В. В Польщі змінили концепцію зовнішньої політики країни, через агресію РФ по відношенню до України Преса України, 10 листопада 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 2014 <http://uapress.info/uk/news/show/46671>
7. Украинско-польские отношения при новом президенте [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jmuellerglass.com/2010/08/07/ukrainsko-polskie-otnosheniya-pri-novom-prezidente>.

УДК 94:061ЄС

Філіппов І.С.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Буглай Н.М.**

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН ЄС ТА УКРАЇНИ: 1991-2015 РР.

Розглядаються відносини України з Європейським Союзом періоду 1991 - 2015 років в форматі набуття Україною асоційованого членства в ЄС.

The article deals with Ukraine's relations with the European Union the period 1991 - 2015 years in the format of Ukraine's associate membership in the EU.

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

В статтє рассматриваются отношения Украины с Европейским Союзом периода 1991 - 2015 годов в формате вступления Украины ассоциированного членства в ЕС.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були розпочаті в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як країни-головуючої в ЄС, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України. В 1992 р. відбулась перша зустріч Україна – ЄС на найвищому рівні. Правовою основою відносин між Україною та ЄС стала Угода про партнерство та співробітництво (УПС), підписана 16 червня 1994 р. В 1995 р. відбулось перше засідання Спільного комітету Україна – ЄС, що започаткувало створення представництва України при Європейському Співтоваристві. На 1996 р. Європейський Союз визнав за Україною статус країни з перехідною економікою. Радою Міністрів ЄС прийняла план дій щодо України. В 1997 р. відбувся перший Саміт Україна – ЄС (Київ), підписано угоду між Європейським Співтовариством по вугіллю та сталі та урядом України про торгівлю сталеливарними виробами.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС набула чинності 1 березня 1998р. Почалось співробітництво з широкого кола політичних, торгівельно-економічних та гуманітарних питань. Таким чином, Україна офіційно заявила про прагнення набути статусу асоційованого членства в ЄС й було прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 852 про запровадження механізму адаптації законодавства України до ЄС. В контексті цього того ж року відбувся другий саміт Україна – ЄС у Відні [1, с. 8–9]. В 1999 р. відбувся третій саміт Україна – ЄС у Києві. В 2001 р. четвертий саміт в Ялті, а в 2002 р. п'ятий саміт в Копенгагені.

Значний позитивний політичний вплив на розвиток відносин між Україною та ЄС мало розширення ЄС у 2004 р., завдяки якому у складі Євросоюзу з'явилася так звана «група друзів України» – низка центральноєвропейських країн із традиційними партнерськими зв'язками з нашою державою. Однак справді якісний прорив у двосторонньому співробітництві відбувся з проведенням демократичних президентських виборів узимку 2004 р. та парламентських виборів навесні 2006 р. [2, с.192].

У 2005 році була започаткована практика приєднання України до позицій та заяв ЄС з регіональних проблем та питань міжнародного життя. До того ж Рада Європейського Союзу того ж року надала Україні статус країни із ринковою економікою. Таким чином, Україні було надано право стати складовою позицій ЄС, яким користуються країни кандидати та країни – члени Європейської економічної зони [3, с.68]. Протягом 2005 – 2007 рр. відбулося ще три саміти, по одному кожен рік.

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

В 2007 р. розпочато переговори про укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво. Негативний вплив на поступальний розвиток співробітництва України та ЄС мала політична криза в Україні у березні – червні 2007 р., викликана протистоянням між Президентом та Парламентом України щодо тлумачення власних повноважень згідно з новою Конституцією. Незважаючи на формальне продовження співробітництва з ЄС на всіх рівнях у цей період, невизначеність політичної ситуації різко обмежила можливості української сторони щодо його розширення, звела нанівець діалог щодо європейської перспективи України, зміцнила табір «скептиків» європейського поступу України серед держав – членів ЄС. 5 березня 2005 р., під час засідання Ради з питань співробітництва, Україна та ЄС підписали трирічний План дій – двосторонній політичний документ, який містить заходи по розширенню політичної співпраці та поглибленню економічної інтеграції України до ЄС [4, с. 266]. Важливою складовою частиною нової Угоди є створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка передбачає максимально глибоку економічну інтеграцію на основі домовленостей, досягнутих під час двосторонніх переговорів з ЄС щодо вступу України до СОТ. Проведено всі раунди переговорів, останній XXI раунд відбувся 11 листопада 2011 року.

З метою інтенсифікації співробітництва України з ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки 18 червня 2007 року на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС підписано оновлений План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. З метою імплементації, моніторингу та оцінки виконання Плану дій експертами України та ЄС, в рамках Підкомітету № 6 «Юстиція, свобода та безпека», було розроблено проект Плану – графіку імплементації положень Плану дій ЮСБ.

Україна та ЄС успішно завершили тривалий та непростий переговорний процес щодо пакетного укладення угод про спрощення візового режиму та реадмісію. 18 червня 2007 р. у ході засідання Ради з питань співробітництва у Люксембурзі відбулося підписання угод. Угоди набули чинності з 1 січня 2008 р. В 2008 р. набула чинності угодами про спрощення візового режиму та реадмісію між Україною та ЄС.

7 травня 2009 р. Україна стала учасницею ініціативи ЄС «Східне партнерство». 16 червня 2009 року під час засідання Ради з питань співробітництва Україна – ЄС політично схвалено «Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію», який є новим практичним інструментом на заміну Плану дій Україна – ЄС для підготовки Сторін до реалізації Угоди про асоціацію до моменту набуття нею чинності.

25 лютого 2010 – Європарламент схвалив резолюцію про ситуацію в Україні в якій, зокрема, визнається право України на приєднання до ЄС. Також Єврокомісії надається мандат задля роботи над «дорожньою картою» безвізових подорожей між Україною та країнами ЄС. А у

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

травні в Україні стартував Громадський моніторинг Порядку денного асоціації Україна – ЄС. В 2011 р. в Києві відбувся ще один саміт ЄС – Україна.

У 2013 році був оприлюднений моніторинговий звіт щодо прогресу у виконанні зобов'язань у сфері охорони довкілля в рамках Порядку денного асоціації Україна – ЄС та виконання Дорожніх карт Східного партнерства за 2012 р.

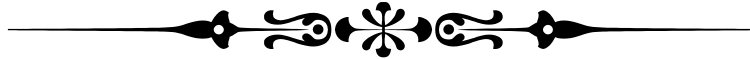
28 листопада 2013 р. відбувся Вільнюський саміт, на якому президент В. Янукович не підписав обіцяну асоціацію. Внаслідок цього в листопаді в Києві, а згодом і по усій Україні піднявся масовий протест, відомий як Євромайдан. Ключовими подіями стало підписання політичної частини Угоди. 21 березня 2014 року у Брюсселі було підписано політичну частину Угоди про асоціацію з ЄС за участі українського прем'єр – міністра Арсенія Яценюка. 27 червня 2014 р. – Президент України П. Порошенко підписав другу (економічну) частину Угоди про асоціацію з ЄС. Того ж дня президент Єврокомісії Жозе-Мануел Баррозу заявив, що Угода про асоціацію є початком вступу України в ЄС, а Комісар ЄС з питань розширення Штефан Фюле сказав, що він вірить у майбутнє членство України в ЄС. 16 вересня 2014 року Європейський парламент ратифікував Угоду про асоціацію між Україною і Європейським Союзом синхронно з Верховною Радою України (у вигляді телемосту технологією Skype). З 1 листопада 2014 р. вступило в силу тимчасове застосування Угоди про Асоціацію. Комітет асоціації (або інші відповідні органи) щорічно буде оцінювати прогрес виконання Порядку денного асоціації, а також за необхідності вноситиме доповнення до нього, зокрема коригуватиме пріоритети.

3 березня 2015 р. Урядом прийнято розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» (№ 207). Порядок денний асоціації узгоджено ЄС та його державами – членами. 16 березня 2015 р. Рада асоціації між Україною та ЄС схвалила оновлений Порядок денний асоціації (шляхом обміну листами). Цей документ є основним механізмом моніторингу та оцінювання прогресу України у виконанні Угоди про асоціацію, а також моніторингу та оцінювання досягнень всіх цілей політичної асоціації та економічної інтеграції. Сторони визначають пріоритети Порядку денного асоціації, які доповнюють зобов'язання сторін відповідно до Угоди про асоціацію для повної імплементації цієї Угоди. Передбачено, що ЄС надаватиме Україні підтримку у виконанні нею цілей та пріоритетів Порядку денного асоціації через застосування усіх наявних ресурсів допомоги ЄС, а також обмін досвідом, поширення кращих практик та «ноу – хау». Реалізація Порядку денного асоціації буде предметом та частиною процесу щорічного звітування, моніторингу та оцінки.

Список використаних джерел і літератури:

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

1. Загоруйко Ю. «Свіжа кров для старої Європи: десять країн Центральної та Східної Європи вступили в Європейський Союз» // Дзеркало тижня, 2004, 29 травня-4 червня (№21). – с. 8–9
2. Коваль Г.І. Валютно-фінансова інтеграція в ЄС та СНД: порівняльний аналіз./ Г.І. Коваль, Ю.О. Долиняк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. - № 6 – С. 190 - 196.
3. Макух, В. В. Політика добросусідства ЄС щодо Арабського Магрибу: досвід для України./ В. В. Макух // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2 (3). - С. 68-74.
4. Майданик О.О. Співпраця України та ЄС: сучасний стан і перспективи. / О.О. Майданик // Наукові записки. - Т19. - С . 266-269.

АВТОРИ

- Акунин Александр Сергеевич** – кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Института истории, политологии и права Николаевского национального университета имени В.А. Сухомятинского
- Анчиполевська Марія Андріївна** – студентка 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Ашурков Тарас Тарасович** – викладач кафедри нової та новітньої історії Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Біруль Вячеслав Сергійович** – студентка 264 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Бойчук Олександр Вадимович** – студент 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Борис Тетяна Петрівна** – здобувач кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
- Бородіна Тетяна Миколаївна** – студентка групи ІС-42 історичного факультету Харківський Національний університет імені В.Н. Каразіна
- Борщова Оксана Вікторівна** – студентка IV курсу групи В Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Буглай Наталя Михайлівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Василевич Юлія Валеріївна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Волкова Крістіна Леонідівна** – студентка 124 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Волощак Юлія Дмитрівна** – студентка групи 54-ІК Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
- Ворона Микола Сергійович** – студентка 244 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Вощенко Вікторія Юріївна** – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка
- Гасько Анастасія Ростиславівна** – студентка V курсу групи В Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Гінкул Володимир Сергійович** – студент 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Годик Юлія Віталіївна** – студентка 514 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського
- Гончар Ірина Василівна** – студентка 454 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомятинського

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

- Гончаренко Назар Валерійович** – магістрант Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Григоращенко Оксана Миколаївна** – студентка 514 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Дмитрук Ірина Миколаївна** – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Ефімочкина Діана Дмитрівна** – студентка 364 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Заїка Оксана Михайлівна** – магістрант Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
- Захарченко Алексей Алексеевич** – ст. преподаватель кафедри історії України Інституту історії, політології та права Николаевського національного університету імені В.А. Сухомлинського
- Зінченко Дар'я Михайлівна** – асистент Національний транспортний університет
- Золотухін Олексій Михайлович** – студент 434 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Зоценко Олена Валеріївна** – студентка 234 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Іванова Тетяна Юріївна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Іщенко Вадим Сергійович** – студент 334 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Казаков Геннадій Ігорович** – магістр історії, старший лаборант кафедри педагогіки вищої школи, управління навчальним закладом та методики викладання суспільствознавчих дисциплін Бердянського державного педагогічного університету
- Камінькова Тетяна Сергіївна** – студентка 434 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Караульна Олена Миколаївна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільствознавчої освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.
- Касьєнс Маріанна Сергіївна** – аспірантка кафедри всесвітньої історії Ізмаїльського державного гуманітарного університету
- Кириленко Анна Олександрівна** – аспірантка кафедри історії України Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, лаборант кафедри нової та новітньої історії
- Кислинська Світлана Анатоліївна** – аспірантка кафедри історії України Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Клочак Олег Зіновійович** – здобувач Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України
- Коберник Андрій Сергійович** – студент 124 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Коваль Світлана Володимирівна** – студентка 364 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

- Ковальчук Олександр Олександрович** – магістрант Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Кравченко Діана Вікторівна** – студентка 454 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Кравченко Олексій Васильович** – головний спеціаліст із запобігання та протидії корупції Миколаїврибоохорони, краєзнавець
- Кривенко Катерина Анатоліївна** – студентка 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Крижовець Ольга Володимирівна** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Крикiна Юлія Віталіївна** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Курінний Олександр Володимирович** – магістрант Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Кусик Валерія Анатоліївна** – студентка 434 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Лазо Петро Аркадійович** – студентка 314 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Ласінська Маріанна Юріївна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, давньої та середньовічної історії Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського.
- Лютіков Олексій Юрійович** – студент групи 574 Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Ляшенко Віталій Вікторович** – студент 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Маринченко Ганна Миколаївна** – кандидат історичних наук, ст. викладач кафедри історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Марку Тетяна Миколаївна** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Марцинюк Марина Петрівна** – аспірант Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України
- Мацюта Павло Андрійович** – кандидат історичних наук, викладач кафедри нової та новітньої історії Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Мечинська Людмила Олександрівна** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Мироненко Валентина Сергіївна** – студентка 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

- Мітюкляєва Олена Юріївна** – студентка 124 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Мокійчук Ольга Анатоліївна** – магістрант Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
- Московченко Владислав Володимирович** – студент 334 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Мостова Ірина Сергіївна** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Назарова Вікторія Володимирівна** – студентка 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Наконечний Микола Ігорович** – студент 364 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Накоркешко Тетяна Сергіївна** – студентка 424 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Настич Любов Олександрівна** – студентка 564 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Ночнюк Альона Степанівна** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Нуяззіна Олена Анатоліївна** – студентка IV курсу групи В Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Онофрійчук Олена Анатоліївна** – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософської думки та культурології Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Орінчак Ірина Петрівна** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Осмоловська Олена Юріївна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
- Пешкова Ілона Іванівна** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Пилюнько Тетяна Василівна** – студентка 364 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Прокопенко Анастасія Валеріївна** – студентка 454 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Пулько Анна Олександрівна** – студент 364 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Роїк Сергій Володимирович** – аспірант кафедри всесвітньої історії Інституту історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського

II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів

- Сарахманюк Анна Олегівна** – студентка 414 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Семенов Роман Валерійович** – студент 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Сікорська Ірина Петрівна** – магістрантка групи МА історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
- Сльота Ірина Сергіївна** – аспірант Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України
- Степанюк Аліна Ігорівна** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Стрілецька Юлія Анатоліївна** – студентка 454 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Тайлашева Анастасія Олегівна** – студентка 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Тимцьо Ольга Олександрівна** – студентка групи В курс V Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Тихальська Юлія Анатоліївна** – аспірант Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України
- Товкис Анна Василівна** – студентка групи 51-м Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
- Третьякова Ольга Анатоліївна** – кандидат історичних наук, ст. викладач кафедри педагогіки та методики викладання суспільствознавчих дисциплін Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Федоров Андрій Олександрович** – студент 454 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Філіпова Катерина Миколаївна** – студентка 124 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Філіппов Ігор Сергійович** – студент 464 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Флоря Аліна Радівна** – студентка 244 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Цимбалова Хелена Федорівна** – аспірант Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України
- Циватий Вячеслав Григорович** – кандидат історичних наук, доцент, Перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС України, заслужений працівник освіти України
- Чаплінська Тетяна Миколаївна** – аспірант кафедри політології Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Чеботар Сергій Сергійович** – студентка 444 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
- Чепурна Людмила Миколаївна** – студентка 424 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність

Чепурний Євгеній Анатолійович – студент 264 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Чорна Файна Олексіївна – студентка групи В Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Шульга Яна Володимирівна – студентка 264 групи Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Якушко Анна Миколаївна – студентка групи 44 ік Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Delibaltova Juliia – doctoral candidate of department of the Czech history of Karlovy university (the Czech Republic)

Kosygin Mykola Oleksiyovych – student of group 454, scientific and educational Institute of History, Political Science and Law, Mykolaiv National V.O. Sukhomlynsky University.

Shklyazh Yosyp Mykhailovych – doctor of historical sciences, head of the department of modern and contemporary history, Mykolaiv National V.O. Sukhomlynsky University

Zhdanov Yevhen Valeriyovych – student of group 454, scientific and educational Institute of History, Political Science and Law, Mykolaiv National V.O. Sukhomlynsky University.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

*Збірник наукових праць за матеріалами
Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів
«Актуальні питання розвитку країн світу:
історія та сучасність»*

30 квітня 2015 року

Зміст статей подано в авторській редакції.
Статті, підписані авторами, висловлюють їхні власні погляди. Редакція може
притримуватися іншої точки зору і відповідальності
за викладений матеріал не несе.

За заг. ред. Н.М. Буглай

Підписано до друку 02.04.2015. Формат 60x84¹/₂
Папір офсетний. Гарнітура «Book Antiqua».
Друк на ризографі. Умов. друк. арк. 15,35.
Замовлення № 202-3. Наклад 100 прим.
Видавництво МДУ імені В.О. Сухомлинського
54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
т. (0512) 37-88-38, т./ф. (0512) 37-88-15
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3375 від 27.01.2009 р.